

Temel Eğitimi Kaynak Kitabı

BİLİRKİŞİLİK TEMEL
EĞİTİMİ KAYNAK KİTABI

BİLİRKİŞİLİK TEMEL EĞİTİMİ KAYNAK KİTABI

1. Baskı: Ocak 2022

© Bu kitabın tüm hakları © T.C. Adalet Bakanlığı'na aittir. Bakanlığın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, mekanik, elektronik, manyetik ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz. Para ile satılamaz.

Baskı ve Cilt: Deniz Ofset Matbaacılık
Sertifika No: 48191
Kazım Karabekir Cad. Güven Han 105/2
Altındağ/Ankara

denizmatbaa06@gmail.com

Editörler

Doç. Dr. Uğur ERSOY

Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-3770-0353

Dr. Barış TORAMAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-9275-746X

İzzet BAŞARA

Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü
Bilirkişilik Daire Başkanı

Yazarlar

Prof. Dr. İbrahim ERMENEK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-2823-7646

Doç. Dr. Ersin ERDOĞAN

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-7439-0780

Doç. Dr. Hüseyin Melih ÇAKIR

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-3164-3407

Doç. Dr. Uğur ERSOY

Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0003-3770-0353

Dr. Cengiz KULAKSIZ

Atılım Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-9782-9979

Dr. Barış TORAMAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi
ORCID ID: 0000-0002-9275-746X

■ İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	15
------------	----

1. BÖLÜM

YARGILAMA (MUHAKEME) VE İSPAT HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

GİRİŞ.....	19
------------	----

A. TÜRK YARGI TEŞKİLATI	19
-------------------------------	----

I. Genel Olarak	19
-----------------------	----

II. Anayasa Yargısı	20
---------------------------	----

III. Adli Yargı.....	22
----------------------	----

1. Genel Olarak.....	22
----------------------	----

2. Hukuk Yargısı	22
------------------------	----

a. Hukuk Mahkemeleri.....	22
---------------------------	----

b.- Tahkim ve Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Yolu	25
--	----

3.- Ceza Muhakemesi	26
---------------------------	----

a. Cumhuriyet Başsavcılıkları.....	27
------------------------------------	----

b. Ceza Mahkemeleri	28
---------------------------	----

4. Hukuk ve Ceza Yargısında Kanun Yollarında Görevli	
--	--

Üst Derece Mahkemeleri.....	28
-----------------------------	----

a. Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri	28
---	----

b. Yargıtay.....	29
------------------	----

IV. İdari Yargı	30
-----------------------	----

1. İdare ve Vergi Mahkemeleri.....	30
------------------------------------	----

2. Bölge İdare Mahkemeleri	31
----------------------------------	----

3. Danıştay	33
-------------------	----

V. Uyuşmazlık Yargısı.....	34
----------------------------	----

B. YARGISAL FAALİYET İÇİNDE YER ALAN SÜJELER.....	34
---	----

C. YARGILAMA HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL HAK VE İLKELER 38

I. Yargılama Hukukları Açısından Ortak İlkeler.....	39
1. Adil Yargılanma Hakkı	39
a. Genel Olarak	39
b. Uygulama Alanı	40
c. Kapsamı	41
2. Hukuki Dinlenilme Hakkı.....	42
II. Hukuk Yargısı Bakımından.....	44
1. Tasarruf İlkesi.....	44
2. Taleple Bağlılık İlkesi	46
3. Taraflarca Getirilme (Hazırlama) İlkesi	47
4. Re'sen Araştırma İlkesi	48
III. İdari Yargı Bakımından	49
1. Yerindelik Denetimi Yasağı	49
2. Re'sen Araştırma İlkesi ve Sınırları.....	51
3. Delil Serbestisi İlkesi	53
IV. Ceza Muhakemesi Bakımından.....	54
1. İnsan Onurunun Korunması İlkesi	55
2. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi (in dubioproreo).....	57
3. Suçsuzluk Karinesi	58
4. Delillerin Serbestçe Değerlendirilmesi İlkesi.....	58
5.- Davasız Yargılama Olmaz İlkesi	60
6. Aynı Fiilden Dolayı Bir Kez Yargılama Yapılabilmesi İlkesi (NeBisInIdem).....	60
7. Re'sen Araştırma İlkesi	61

Ç. İSPAT HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR 61

I. İspat Kavramı	61
II. İspatın Konusu	63
III. Vakıa Kavramı	64
IV. Çekişmeli Sayılmayan Vakıalar	66
V. İspata İlişkin Yükler	68

D. DELİL KAVRAMI VE DELİLLER..... 70

I.- Delil Kavramı	70
II. Deliller (İspat Araçları)	71
1. Hukuk Yargısı Bakımından.....	71
2. Ceza Muhakemesi Bakımından.....	74
a. Genel Olarak	74
b. Beyan Delili	74

c. Belge Delili.....	76
ç. Belirti Delili	76

2. BÖLÜM BİLİRKİŞİLİK

GİRİŞ.....	79
A. BİLİRKİŞİ KAVRAMI	79
I. Genel Olarak	78
II. Bilirkişinin Davadaki Konumu.....	81
B. BİLİRKİŞİNİN TAŞIMASI GEREKEN NİTELİKLER.....	83
I. Genel Olarak	83
II. Yetkinlik (Uzmanlık ve Uzmanlık Bilgisini Aktarabilme Becerisi) ...	84
C. BİLİRKİŞİLİĞE BAŞVURU, SİCİL VE LİSTEYE KAYIT.....	86
Ç. BİLİRKİŞİNİN YETKİLERİ	92
I. Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi	92
II. Çekinme Yetkisi	94
III. Bilgi Alma Yetkisi	95
IV. İnceleme Konusu Şey veya Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi.....	95
D. BİLİRKİŞİNİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ İLE BİLİRKİŞİLİK ETİĞİ (TEMEL VE ETİK İLKELER)	96
I. Genel Olarak	96
II. Dürüstlük.....	99
III. Bağımsızlık	100
IV. Tarafsızlık ve Objektiflik.....	101
1. Genel Olarak.....	101
2. Hukuk Yargısında ve İdari Yargıda Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi.....	101
3. Ceza Muhakemesinde Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi.....	104
V. Hukuki Nitelendirme ve Değerlendirmelerde Bulunmama	106
VI. Görevini Bizzat Yerine Getirme Yükümlülüğü	107
VII. Sır Saklama Yükümlülüğü	108
VIII. Yetkinlik ve Mesleki Özen.....	108
IX. Saygınlık ve Güven	109
X. Görevi Kabul Yükümlülüğü	109
XI. Menfaat Elde Etmeme.....	110
XII. Bildirim Yükümlülüğü.....	111

XIII. Reklam Yapmama	111
XIV. Davete İcabet Etme Yükümlülüğü	112
XV. Yemin Etme Yükümlülüğü	112
XVI. Kurul Olarak Görevlendirildikleri Hallerde İstişare ve Müzakerelerde Bulunma Yükümlülüğü	112
XVII. Kendisini Atayan Mahkemeye İlişki İçerisinde Olma Yükümlülüğü	113
XVIII. Bilgisine Başvurulan Konuda Süresi İçerisinde Oy ve Görüşünü Bildirme Yükümlülüğü	113
E. BİLİRKİŞİNİN DENETİMİ VE SORUMLULUĞU	114
I. Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu	114
1. Genel Olarak	114
2. Denetim Türleri	115
a. Denetim Yapacak Makama Göre	115
b. Yapılış Usulüne Göre	116
3. Denetimin Kapsamı	117
4.- Performans Değerlendirmesi	119
5. Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu	120
a. Genel Olarak	120
b. Disiplin Soruşturması Usulü	120
c. Disiplin Suçları	121
ç. Disiplin Cezaları	127
d. Disiplin Cezasına Karşı Başvuru Yolu ve Süresi	130
II. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu	131
III. Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu	133
1. Genel Olarak	133
2. Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik Suçu	133
3. Bilirkişilerin İşleyebilecekleri Diğer Suçlar	134

3. BÖLÜM

BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN USUL VE ESASLARI

GİRİŞ	141
A. BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN KONUSU VE BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNE BAŞVURU	142
I. Bilirkişi İncelemesinin Konusu	142
1. Genel Olarak	142
2. Yargılama Faaliyetinde Bilirkişi İncelemesinin Yeri	143
3. Bilirkişi İncelemesinin Konusu Olarak Özel ve Teknik Bilgi	145

4. Bilirkişi İncelemesinin Sınırları.....	152
a. Hukukî Konuda Bilirkişi Görüşüne Başvuru Yasağı	153
b. Bilirkişinin Hukukî Nitelendirme ve Değerlendirmede Bulunma Yasağı.....	165
5. Bilirkişi İncelemesinin Zamanı	168
a. Esas Hakkındaki Yargılamadan Önce.....	169
b. Esas Hakkındaki Yargılama Sırasında	171
c. Kanun Yollarında.....	173
ç. İcra Takibinde veya İflâs Tasfiyesinde	175
6. Bilirkişi İncelemesine Başvurulmasında Hâkim ve Tarafların Rolü.....	177
a. Bilirkişi İncelemesine Re’sen Başvurulması.....	177
b. Bilirkişi İncelemesine Talep Üzerine Başvurulması.....	180
c. Bilirkişi Ücretinin ve Giderlerinin Yatırılması	183
ç. BilirkişiyeYöneltilecek Soruların Belirlenmesi	186
B. BİLİRKişİNİN GÖREVLENDİRİLMESİ	189
I. Görevlendirilme Usulü	189
1. Bilirkişinin Listelere Kayıtlı Kişiler Arasından Görevlendirilmesi Zorunluluğu ve İstisnaları.....	189
2. Bilirkişinin İhtiyaç Duyulan Alanda Uzman Olan Kişiler Arasından Görevlendirilmesi	191
3. Bilirkişi Sayısı	192
4. Bilirkişinin Görevlendirilmesine İlişkin Kararda Yer Alması Gereken Hususlar	193
II. Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü ve İstisnaları	195
1. Genel Olarak Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü	195
a. Resmi Bilirkişiler ile Bilirkişi Listelerine ve Sicile Kayıtlı Kişiler Bakımından.....	195
b. Bilirkişi Listelerine Kayıtlı Olmayan Kişiler Bakımından.....	196
2. Bilirkişinin Görevi Kabulden Kaçınabileceği Haller.....	197
a. Tanıklıktan Çekinme Sebeplerinden Birinin Varlığı	197
b. Görevi Kabulden Kaçınmayı Haklı Gösteren Diğer Sebepler	198
C. BİLİRKişİ İNCELEMESİNİN YAPILMASI	200
I. İnceleme Konusu şeylerin Bilirkişiye Teslimi.....	200
II. Bilirkişinin Ön İnceleme Yapması	201
III. Bilirkişinin İnceleme Sırasındaki Yetkileri ve Bu Yetkilerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar	202

1. Genel Olarak.....	202
2. İnceleme Konusuna İlişkin Tereddütlerinin Giderilmesini İsteme	203
3- Uyuşmazlık Konusunun İncelenmesi	204
4. Tarafların veya Üçüncü Kişilerin Bilgisine Başvurma.....	206
5. Bir Başka Bilirkişi ile İş Birliği Yapma	209
6. İhtiyaç Duyulan Belgelerin Temini	212

4. BÖLÜM

RAPOR YAZIM USUL VE ESASLARI

GİRİŞ.....	217
------------	-----

A. OY VE GÖRÜŞÜN SUNULMASI	217
----------------------------------	-----

I.- Oy ve görüşün sözlü olarak sunulması.....	218
---	-----

II. Oy ve görüşün yazılı olarak sunulması.....	219
--	-----

1. Genel Olarak.....	219
----------------------	-----

2. Raporda Kullanılması Gereken Dil, Üslûp ve Yazım Biçimi.....	220
---	-----

3. Raporun Şekli ve İçeriği.....	224
----------------------------------	-----

a. Genel Olarak	224
-----------------------	-----

b. Kapak Sayfası	225
------------------------	-----

c. İçindekiler	225
----------------------	-----

ç. Görev Tanımı.....	226
----------------------	-----

d. Raporda Ulaşılan Sonuçların Dayandığı Literatür, Veriler ve Diğer Materyaller	226
---	-----

e. Yapılan Çalışma ve Yöntemin Belirtilmesi	228
---	-----

f. Analiz; Sıra Numarası Altında Sorular, Yanıtlar ve Bu Yanıtların Gerekçeleri.....	228
---	-----

g. Sonuç.....	229
---------------	-----

ğ. İmza.....	230
--------------	-----

h. Karşı Oy ve Gerekçesi	230
--------------------------------	-----

1. İlgili Belgeler	231
--------------------------	-----

4. Bilirkişilerin “Heyet Halinde” Görev Yapmaları Durumunda Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar	231
--	-----

5. Bilirkişinin Görev Süresi.....	232
-----------------------------------	-----

B. BİLİRKİŞİ RAPORUNUN TESLİM EDİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	233
--	-----

I. Bilirkişi Raporunun Teslimi ve Taraflara Tebliği.....	233
--	-----

1. Genel Olarak.....	233
----------------------	-----

2. Bilirkişi Raporunun Taraflara Tebliği	234
--	-----

II. Bilirkişinin Dinlenilmesi ve Soru Yöneltilmesi	235
III. Bilirkişi Raporuna İtiraz ve Sonuçları	236
1. Genel Olarak.....	236
2. İtiraz Sebepleri	237
3. İtiraz Süresi	238
4. Bilirkişi Raporunun Hüküm Vermeye ve Denetime Elverişli Olmaması.....	239
a. Aynı Bilirkişiden Ek Rapor Alınması	239
b. Yeni Bilirkişi İncelemesine Başvurulması.....	240
IV. Bilirkişi Raporunun Hükme Esas Alınması.....	242

5. BÖLÜM

UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ NEDİR?	249
--	-----

SİSTEME NASIL GİRİŞ YAPILMAKTADIR?	249
--	-----

UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİNİ NASIL KULLANABİLİRİM?	249
--	-----

UYAP BİLİRKİŞİ PORTALININ SUNDUĞU HİZMETLER.....	250
--	-----

Ana Sayfa Menüsü	250
İş Listesi Menüsü	250
İşlemlerim Menüsü	250
Bilirkişi Bilgileri Menüsü.....	250
Mobil Kullanıcı İşlemleri Menüsü	250
Bilirkişi Bilişsel İletişim Menüsü.....	251
Dosya Reddiyatlar Menüsü	251
Önceki Görevlendirmeler Menüsü	251
Bölge Kuruluna Evrak Gönder Menüsü	251
Uzmanlık Alanı Değiştirme Talebi Menüsü	251
Başvuru Yap Menüsü	251
İstek ve Öneri Menüsü.....	251
Duyurular Menüsü	251
Sıkça Sorulan Sorular Menüsü	251
Programlar Menüsü	252

SİSTEME GİRİŞ	254
Ana sayfa İstatistik Bilgisi	254
İş Listesi	254
Teslim Tutanağı İşlemleri ve Dosya Görüntüleme İşlemleri.....	255
Dosya Görüntüleme	256
Ek Süre Talebi Gönderme ve Dosyadaki Bilirkişiler	258
Mahkemeye Rapor Gönder.....	258
Görevden Çekilme İşlemleri	259
İşlemlerim Menüsü	260
Bilirkişi Bilgileri	260
Mobil Kullanıcı İşlemleri ve e-Bilirkişi Mobil Uygulaması.....	261
Bilirkişi Bilişsel İletişim Menüsü	262
Bilirkişiye Taslak Rapor Gönder	262
Ücret İşlemleri.....	263
Dosya Reddiyatlar	263
Önceki Görevlendirmeler	263
Bölge Kuruluna Evrak Gönderme	264
Uzmanlık Alanı Değiştirme Talebi.....	264
Bilirkişi Başvuru İşlemleri	265
İstek ve Öneri	270
Duyurular	270
Sıkça Sorulan Sorular	271
Programlar.....	271
Loglamayı Başlat	272
 E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASI	 273
 E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASI NEDİR?	 273
 SİSTEME NASIL GİRİŞ YAPILMAKTADIR?	 273
 E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASINI NASIL KULLANABİLİRİM?	 273
 E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASININ SUNDUĞU HİZMETLER	 274
Ana Sayfa Menüsü	274
Bilgilerim Menüsü	274
İletişim Menüsü	274
Kota Bilgileri Menüsü	274
Gelen İşler Menüsü	274

Dosya Reddiyatları Menüsü	275
Bildirimlerim Menüsü	275
Bildirim Ayarları Menüsü	275
BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ’NİN VE E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASININ FAYDALARI NELERDİR?	275
BİLİRKİŞİ PORTALI ve E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASI HAKKINDA SIK SORULAN SORULAR	276
BİLİRKİŞİLERİN UYACAĞI REHBER İLKELER VE BİLİRKİŞİ RAPORLARINDA BULUNMASI GEREKEN STANDARTLAR	279
EKLER	
ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU CEZA	285
ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU HUKUK	288
ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU İCRA	291
ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU SAVCILIK	294
BİLİRKİŞİLER İÇİN KONTROL LİSTESİ	297
KAYNAKÇA	299

■ SUNUŞ

Bilirkişilik kurumu, geçmişİ çok eski tarihlere dayanan köklü bir kurum olup geçmişten beri uyuşmazlıkların çözümünde özel bilgi sahibi kişilerden yararlanılmıştır.

Bilirkişiler tarafından sunulan raporların mahkemeler tarafından verilen kararlarda büyük öneme haiz olması nedeniyle bilirkişilik görevi yapanların tarafsız, objektif olması, bilim ve fennin gerektirdiğı kurallar çerçevesinde raporunu tanzim edip görevlendirmeyi yapan merciye sunması adalet terazisinin doğru tartması açısından hayati öneme sahiptir.

Adalet Bakanlığı olarak Yargı Reformu Stratejisi çerçevesinde herkese güven veren, hızlı işleyen, halkın memnuniyetini esas alan, insan odaklı bir sistem oluşturulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, bilirkişilik sicili ve listelerinin oluşturulması sırasında süreci yönetecek bir yapının tesisi, etkin bir denetim sisteminin getirilmesi, bilirkişi seçiminin mesleki yetkinliğı sağlayacak kriterlere bağlanarak kalite standartlarının oluşturulması ve bilirkişilerin eğitimi önemli bir strateji olarak benimsenmiştir.

Bilirkişilik alanındaki bu reform ihtiyacına çözüm getirecek ve bilirkişilik kurumunu bütün boyutlarıyla ele alarak bilirkişilerin kalite standardının tesisi ve etkin bir denetim mekanizmasının kurulmasını amaçlayan Bilirkişilik Kanunu ile birlikte ülkemiz ilk defa bu alanda müstakil bir Kanuna sahip olmuştur.

Bilirkişilik Kanunu ile getirilen yeniliklerden biri olan bilirkişilik temel eğitimi, bilirkişi adaylarının mesleklerine ve uzmanlık alanlarına yönelik bir eğitim olmayıp bilirkişilik görevinin ifası sırasında ihtiyaç duyacakları temel bilgilerin verildiğı bir eğitimidir.

Temel eğitim sayesinde, bilirkişilerin yargılama hukukunun genel ilkeleri, bilirkişilik mevzuat hükümleri, bilirkişinin taşıması gereken nitelikler, bilirkişilerin yetkileri ve yükümlölükleri, uyması gereken temel ve etik ilkeler, ispat faaliyeti, bilirkişi incelemesinin usul ve esasları, teknik konu-hukuki konu ayırımına ilişkin usul ve esaslar, rapor yazım usul ve tekniğı ile Bilirkişi Bilgi Sistemi ve Bilirkişi Portalı hakkında bilirkişilik görevinin ifası sırasında ihtiyaç duyacakları temel bilgileri kazanmaları, ayrıca katılımcıların bireysel veya

heyet hâlinde sistematik teknikleri kullanma becerilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Bilirkişilik Kanununun yürürlüğe girmesinden sonra bilirkişilerin eğitimine yönelik hazırlanan ilk kitap, bugüne kadar bilirkişilik temel eğitimlerinde kaynak kitap olarak kullanılmıştır.

Bu süreçte, gerek bilirkişilik eğitimi veren kurum ve kuruluşlardan gerekse eğitim alan bilirkişilerden gelen eğitimlerin içeriğine dair talepler ile bilirkişi rapor arşiv kaydında yer alan raporların incelenmesi ve bilirkişilik uygulamalarının gözlemlenmesi sonucunda, eğitim müfredatının güncellenmesinin faydalı olacağı değerlendirilmiştir.

03/08/2017 tarihli ve 30143 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Bilirkişilik Yönetmeliği’nin verdiği yetki kapsamında bilirkişilik teorik ve uygulama eğitimlerinin ve yenileme eğitimlerinin içeriği, yöntemi ile usul ve esaslarının güncellenmesine yönelik çalışma sonucunda temel eğitim, on sekiz saati teorik ve altı saati uygulamalı olmak üzere en az yirmi dört ders saatinden oluşmakta iken güncelleme ile uygulama eğitim ders saati artırılarak, on iki saati teorik ve on iki saati uygulama olmak üzere teorik ve uygulama eğitimlerinin ders saatleri eşitlenmiştir. Ayrıca ilk baskıdaki yazım hataları gözden geçirilerek temel eğitim kitabı konu anlatımları, hukuk yargısı, ceza yargısı ve idari yargı alan içerikleri göz önünde bulundurularak zenginleştirilmiştir.

Uygulama eğitimi kısmına bilirkişilerin UYAP kullanımına ilişkin görseller eklenerek sistem üzerinden dosya teslim alma ve görevlendiren mercie rapor sunma işlemlerinin nasıl yapılacağı kademeli olarak gösterilmiş olup eğitim kitabının uygulama bölümüne, bilirkişiler için kontrol listesi ile hukuk mahkemeleri, ceza mahkemeleri, Cumhuriyet savcılıkları ve icra müdürlükleri için ayrı ayrı olmak üzere bilirkişi raporlarının biçim ve içerik olarak nasıl hazırlanması gerektiğine ilişkin örnek bilirkişi raporu şablonları eklenmiştir.

Böylece, eğitim kitabında bilirkişilerin rapor hazırlarken daha az ihtiyaç duyacakları bölümler kısaltılmak ve daha çok ihtiyaç duydukları bölümlerin ders saati artırılmak ve yeni konular eklenmek suretiyle eğitim kitabı zenginleştirilerek doğru bilirkişilik uygulamalarına katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Bilirkişilik temel eğitimi verecek eğitim kuruluşları, eğiticiler ve katılımcılar ile bilirkişilik alanına ilgi duyan tüm yararlanıcıların kullanımına sunulan bu kitapla, bilirkişilik temel eğitiminden beklenen faydanın sağlanması, Adalet Bakanlığı Yargı Reformu Stratejisi ve İnsan Hakları Eylem Planı kapsamında bilirkişilik sisteminin kalitesi ile etkinlik ve verimliliğinin artırılmasına katkı sunacak bilirkişilik uygulamalarının desteklenmesi amaçlanmaktadır.

1. BÖLÜM

YARGILAMA (MUHAKEME) VE İSPAT HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

■ GİRİŞ

Bu bölümde okuyucuların Türk yargı sistemi hakkında bilgi sahibi olması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede ilk olarak isimleri zikredilmek suretiyle yargı sisteminde yer alan mahkemeler ele alınacaktır. Daha sonra ise Türk yargı teşkilatı içerisinde yer alan süljeler ana hatları ile açıklanacaktır. Üçüncü olarak yargılama (muhakeme) hukukuna, bu anlamda hukuk yargısı, ceza muhakemesi ile idarî yargıya hâkim olan ilkeler hakkında bilgi verildikten sonra ispat hukukuna ilişkin temel kavramlar üzerinde durulacaktır.

A. TÜRK YARGI TEŞKİLATI

I. Genel Olarak

Yargılama, devletin egemenlik yetkisi gereğı koymuş olduğı kurallara uyulup uyulmadığını denetleme işlevi gören, yasama ve yürütme yanında devletin üç temel erkin-den birini ifade etmektedir.

Anayasa'nın 9. maddesinde

yargı yetkisinin Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılacağı düzenlenmektedir. Anayasa'nın 138 ile 160. maddeleri arasında da Türk yargı teşkilatının genel çerçevesi çizilmektedir. Ayrıca bu bölümde yargı içerisinde yer alan yüksek mahkemeler düzenlenmektedir.

Anayasa'nın 146 ile 160. maddeleri arasında düzenlenen yüksek mahkemeler dikkate alındığında Türk yargı teşkilatı için yapılması gereken ilk tespit, Anayasa'nın yargı ayrılığı sistemini benimsemiş olduğudur. Anayasamız,

Bireysel Başvuru: Anayasa ve kanunlarda koruma altına alınan temel haklardan birinin, kamu makamlarının eylem, işlem ya da ihmalleri sebebiyle ihlâl edilmesi üzerine bireylerin, öngörülen başvuru yollarını tüketerek Anayasa Mahkemesi'ne doğrudan başvurabilmelerini öngören ikincil ve istisnâî nitelikte bir başvuru yoludur.

uyuşmazlıkların tarafları, konuları veya kapsamlarını dikkate alarak, farklı yargılama usullerine tâbi yargı yollarını düzenlemiştir. Bu çerçevede Türk yargı teşkilatı dört yargı yolundan oluşmaktadır: Anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı ve uyuşmazlık yargısı.¹

II. Anayasa Yargısı

Anayasa yargısı, Anayasa Mahkemesi'nin başında bulunduğu yargı yolunu ifade eder. Türk hukukunda Anayasa Mahkemesi'nin temel işlevi, Anayasa'ya uygunluk denetimi ile temel hak ihlali iddialarına ilişkin bireysel başvuruları incelemektir. Anayasa Mahkemesi, bir genel kurul ve iki daireden oluşan yapısı ile görevini ifa etmektedir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasaya uygunluk denetimi çerçevesinde kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerin, Türkiye Büyük Millet Meclisi İç Tüzüğü'nün şekil ve esas bakımından Anayasa'ya uygun olup olmadığını denetler (Any m.148/1). Anayasa'da değişiklik yapan kanunların Anayasa'ya uygunluğu ise yalnızca şekil itibarıyla denetlenmektedir². Belirtilen bu düzenlemelerin Anayasa'ya aykırılığını, Cumhurbaşkanı, İktidar partisi meclis grubu, Ana muhalefet partisi meclis grubu, TBMM üye tam sayısının en az beşte biri tutarındaki üyeleri ileri sürebilir (Any m.150).

Ayrıca, bir davaya bakmakta olan mahkeme, önündeki somut uyuşmazlık açısından uygulamak zorunda olduğu kanun veya Cumhurbaşkanlığı kararnamesi hükmünün Anayasa'ya aykırı olduğuna kanaat getirirse (re'sen veya taraflardan birinin iddiası üzerine), itiraz yoluyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurur ve Anayasa Mahkemesi'nce bu konuda bir karar verilinceye kadar dava geri bırakılır (Any m.152/2).

- ✓ Nitekim Bilirkişilik Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, BİHK ile HMK ve CMK'da da değişiklik yapan ve başta hukuk öğrenimi görmüş kişilerin, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu

1 11.2.2017 tarih ve 29976 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan, 21.1.2017 tarih ve 6771 sayılı Kanunun yürürlüğe girmesinden önce Türk yargı teşkilatında altı ayrı yargı yolu bulunmaktaydı. Bunlar, anayasa yargısı, adli yargı, idari yargı, asker adli yargı, askerî idari yargı ve uyuşmazlık yargısı olarak ifade edilmekteydi. Ancak, bahsi geçen Kanunun Anayasa'nın 142. maddesine getirdiği değişiklikle birlikte, disiplin mahkemeleri dışında askerî mahkemelerin kurulamayacağı ve ancak savaş halinde, asker kişilerin görevleriyle ilgili olarak işledikleri suçlara ait davalara bakmakla görevli askerî mahkemeler kurulabileceği kabul edilmiştir. Bu nedenle, artık Türk yargı teşkilatının dört yargı yolundan oluştuğu söylenebilir.

2 Şekli denetim ile kastedilen, bunun sadece teklif ve oylama çoğunluğu ve ivedilikle görüşülemeyeceği şartına uyulup uyulmadığı hususları ile sınırlı olarak yapılmasıdır.

belgelendirmedikçe, bilirkişi olarak görevlendirilemeyeceğine ilişkin düzenlemeler (BilK m.10/4,HMK m.266/1, CMK m.63/1) olmak üzere çeşitli maddelerinin Anayasa'ya aykırı olduğu iddiası ile 121 milletvekili tarafından bir iptal davası açıldığı gibi, bazı ilk derece mahkemeleri tarafından itiraz yoluna da başvurulmuştur. Ancak Anayasa Mahkemesi iptali istenen maddeleri Anayasa'ya aykırı bulmamış ve söz konusu dava ile itiraz başvurularını reddetmiştir³.

2010 yılında gerçekleştirilen referandum sonucu Anayasa'da yapılan değişiklik ile Anayasa Mahkemesi'ne temel hak ve özgürlüklere ilişkin ihlal iddialarını da bireysel başvuru yolu ile inceleme yetkisi tanınmıştır.

- ✓ Bu imkân çerçevesinde Anayasa Mahkemesi'nin görülmekte olan davada bilirkişi incelemesine başvurulması gerekirken başvurulmaması, bilirkişi raporunun taraflara tebliğ edilmeden karar verilmiş olması, hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvurulması, bilirkişi ücretinin yetersiz olması veya hiç ödenmemiş olması gibi pek çok konuda yapılan bireysel başvurulara ilişkin çok sayıda kararı bulunmaktadır⁴.
- ✓ Ayrıca belirtmek gerekir ki bireysel başvuru, kural olarak ilgili uyumsuzluk bakımından herhangi bir olağan başvuru imkânının bulunmaması yahut bu imkânın tüketilmesi durumunda işlerlik kazanabilen bir yoldur.
 - Niteliği gereği, bireysel başvuru üzerine yapılan inceleme, bilirkişi incelemesine elverişli değildir.

Anayasanın 148. maddesinin altıncı ve yedinci fıkralarında belirtilen kişilerin, görevleri ile ilgili suçlarından dolayı yargılamasını yapmakla görevli mahkeme Anayasa Mahkemesi olup Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu bu yargılamayı Yüce Divan sıfatıyla yapar. Anayasa Mahkemesi Yüce Divan sıfatıyla çalışırken ceza ve ceza muhakemesi kurallarını uygulayacaktır. Son olarak Anayasa Mahkemesi'nin ayrıca siyasi partilerin kapatılması ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin bazı kararlarının denetlenmesi ile ilgili görevleri de bulunmaktadır. Bu ihtimallerde de Mahkeme'nin ihtiyaç duyması halinde bilirkişi incelemesine başvurabileceği ifade edilebilir.

3 Bkz. T.C. Anayasa Mahkemesi (AYM), 5.7.2018, 2017/20 E., 2018/75 (R.G.: 30.11.2018, S. 30611). Ayrıca bkz. AYM, 19.2.2020, 2018/152 E., 2020/11 K. (R.G.: 15.4.2020, S. 31100). Bu kararların tam metnine T.C. Anayasa Mahkemesi'nin web sitesinden (anayasa.gov.tr) ulaşılabilir.

4 Sırasıyla (örnek bazı kararlar için) bkz. AYM (Bireysel Başvuru), 4.11.2014, 2014/1643 (R.G.: 13.1.2015, S. 29235); 19.11.2020, 2018/20175 (R.G.: 17.2.2021, S. 31398); 9.1.2019, 2015/10393 (R.G.: 31.1.2019, S. 30672); 25.7.2017, 2014/8881 (R.G.: 25.7.2017, S. 30202). Kararların tam metni için bkz. anayasa.gov.tr.

III. Adli Yargı

1. Genel Olarak

Adli yargı, başında Yargıtay'ın bulunduğu, ceza hukuku ve özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümleneceği yargı yolunu ifade etmektedir.

Hukuk ve ceza mahkemeleri olmak üzere iki grup mahkemenin bulunduğu bu yargı yolunda, üç dereceli yargı sistemi geçerlidir.

2. Hukuk Yargısı

Hukuk yargısı, özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıkların kural olarak Devlet mahkemeleri tarafından çözüldüğü yargı yolunu, muhakeme hukukunun dallarından birini ifade eder. Hukuk yargısının yürütülmesinde esas itibariyle 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri ile yerine göre özel bazı kanunlar⁵ uygulama alanı bulur.

Öte yandan, koşulları varsa, taraflar arasındaki uyuşmazlığın tahkim yoluyla bağımsız hakem veya hakemler tarafından çözülebilmesi de pekâlâ mümkündür. Nitekim hukuk yargısının konusunu oluşturan uyuşmazlıkların birçoğunda taraflar; Devlet mahkemesinde veya tahkimde dava açmaksızın aralarındaki uyuşmazlığı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu (HUAK) uyarınca arabuluculuk yoluyla çözmek imkânına sahiptirler. Hatta belli bazı hukuk uyuşmazlıkları bakımından dava açmadan önce arabuluculuk yoluna başvuru zorunlu tutulmuştur. Bir diğer söyleyişle arabuluculuk, ilgili uyuşmazlıklar bakımından bir dava şartıdır⁶.

Aşağıda hukuk yargısında görevli mahkemeler ve değindiğimiz diğer yollar hakkında, bilirkişi incelemesini ilgilendirdiği ölçüde kısa bazı açıklamalarda bulunmaktadır.

a. Hukuk Mahkemeleri⁷

Hukuk mahkemeleri, geçmişten bugüne, genel mahkemeler ve özel mahkemeler (uzmanlık mahkemeleri) olmak üzere ikili bir ayrım altında ele alın-

5 Örn. 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kanunu veya 5571 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu gibi.

6 Dava şartı, mahkeme tarafından bir uyuşmazlığın esasının incelenebilmesi için varlığı veya yokluğu aranan usulî birtakım koşullara karşılık gelir. Aranan bu koşulların somut dava bakımından bulunmaması (veya belli hallerde bulunması) hâlinde mahkeme, işin esasını (yani ileri sürülen iddiaların haklı olup olmadığını) incelemeyi ve davayı usulden reddeder (bkz. HMK m.114 vd.)

7 Yargı teşkilatı hakkında çok sayıda çalışma arasında güncel bir çalışma için bkz. Koç, Evren/Konuralp, Cengiz Serhat, *Yargı Örgütü*, İstanbul 2021.

maktadır. Bu ayırım içerisinde asliye hukuk ve sulh hukuk mahkemeleri genel mahkeme; asliye ticaret, tüketici, aile, iş, icra, kadastro, fikri ve sınai haklar mahkemeleri birer uzmanlık mahkemesi olarak kabul edilmektedir. Bu mahkemeler arasındaki ilişki görev ilişkisi olarak adlandırılır; bir davanın doğru mahkemede açılıp açılmadığı yargılamanın her aşamasında gözetilir.

Belirtmek gerekir ki, aşağıda sayılan mahkemelerin her biri bakımından, özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulması koşuluyla bilirkişi incelemesine başvurulması söz konusu olup, bu konuda özellikle bilirkişiliğe ilişkin temel ve alt uzmanlık dalları bakımından sınırlayıcı bir sayımda bulunmak mümkün değildir. Örneğin, sulh hukuk mahkemesi, kira bedelinin tespiti konusunda rayiç değerlendirme için bir taşınmaz değerlendirme uzmanına başvurabileceği gibi, vesayet başvurusu hâlinde kişinin ayırt etme gücünün bulunup bulunmadığı konusunda bir tıbbi bilirkişiden yararlanabilir. Aynı şekilde tüketici mahkemesi, araca hatalı yakıt konulması sebebiyle açılan bir davada araçta oluşan zararın tespiti için bir makine mühendisi bilirkişiden yararlanabileceği gibi, özel hastane aleyhine tıbbi müdahaledenkaynaklı zarar iddiasıyla açılan bir başka davada tıbbi bilirkişilerden yararlanabilecektir. Hatta bir boşanma davasında bir kuyumcu veya bir adlî bilişim uzmanı, uyuşmazlığın kapsam ve içeriğine göre ayrı ayrı görevlendirilebilir. Görevli mahkemeden bağımsız olarak hangi hallerde bilirkişi incelemesine başvurulması gerektiği, aşağıda bu çalışmanın Üçüncü Bölümünde ele alınacaktır.

Asliye Hukuk Mahkemesi: Asliye hukuk mahkemesi, malvarlığına (konusu para olan veya para ile ölçülebilen) ve şahısvarlığına ilişkin olup, bir uzmanlık mahkemesinin veya sulh hukuk mahkemesinin kanunla görevli kılınmamış olduğu tüm davalara bakar. Kamulaştırma bedelinden doğan davaları, yaş düzeltme davalarını veya çeşitli rücu davalarını asliye hukuk mahkemesinin bakacağı davalara örnek gösterebiliriz.

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta, uzmanlık mahkemeleri her yargı çevresinde⁸ kurulmamaktadır. Örneğin, bir ilçede asliye ticaret mahkemesinin bulunmadığını ve orada bir şirketin konkordato başvurusunda bulunduğunu veya bir işçi tarafından iş kazası sonucu oluşan maluliyet sebebiyle iş davasının açıldığını varsayalım; o yargı çevresinde bulunan asliye hukuk mahkemesi, ilgili uzmanlık mahkemesi sıfatıyla o davaya bakar ve bilirkişi görevlendirir. Kısacası, bir malî müşavir veya iş güvenliği uzmanı

8 Yargıçevresi ile esasen bir ilçenin coğrafi sınırları kastedilir. Bir yargıçevresinde mahkemenin kurulması konusunda Adalet Bakanlığı yetkilidir. Bununla birlikte, büyük il merkezlerinde Hakimler ve Savcılar Kurulu, yargıçevresini birden fazla ilçeyi içine alacak biçimde belirleyebilir (bkz. 5235 s. Kanun m.1 ve m.7/1).

bilirkişinin (örnekler çoğaltılabilir) özellikle küçük yargı çevrelerinde ilgili uzmanlık mahkemesinin kurulmamış olması sebebiyle asliye hukuk mahkemesi tarafından görevlendirilmeleri de pek tabii ki mümkündür.

Sulh Hukuk Mahkemesi: HMK m.4 hükmünde ve diğer kanunlarda işaret edilen hallerde görevli bir mahkemedir. Özellikle çekişmesiz yargı olarak ta-bir edilen işlerde de⁹ bir başka mahkeme görevli kılınmadığı sürece başvuru sulh hukuk mahkemesine yapılır. Sulh hukuk mahkemesinin görevli olduğu hallere, kira ilişkisinden doğan davaları, ortaklığın giderilmesi (izale-i şüyu) davalarını, zilyetliğin korunması amacıyla açılan davaları veya vesayet işle-rini örnek gösterebiliriz.

Uzmanlık mahkemeleri bakımından ise;

Asliye Ticaret Mahkemesi: Bu mahkeme Türk Ticaret Kanunundan doğan ve niteliği gereği bir başka mahkemenin (örneğin tüketici mahkemesinin) görevli kılınmadığı, ticari dava ve çekişmesiz yargı işlerine bakar. Asliye ti-caret mahkemesinin ayırt edici özelliği bir toplu mahkeme olması ve kanun-da gösterilen durumlarda heyet hâlinde görev yapmasıdır.

Aile Mahkemesi: Aile mahkemesinin dayanağı Aile Mahkemelerinin Ku-ruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun olup, aile hukukundan doğan boşanma, soy bağı, nafaka ve velayet ile ilgili dava ve vesayet dışında kalan çekişmesiz yargı işlerinde görev yapar.

İş Mahkemesi: İş mahkemesinin dayanağı İş Mahkemeleri Kanunudur. Bu mahkeme, İş Kanunu, Sendikalar ve Toplu İş Sözleşmesi Kanunu'ndan do-ğan ve SGK ile sigortalılar arasında çıkan uyuşmazlıklara, bunun yanı sıra diğer kanunlarla iş mahkemesine bırakılan dava ve işlere bakar.

Tüketici Mahkemesi: Temel dayanağı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun (TKHK) olan tüketici mahkemesinin görev alanı çok geniştir. Tüketi-ci mahkemesine, taraflardan birisinin tüketici olması ve TKHK hükümlerine göre tüketici işleminden kaynaklanan bir ihtilafın bulunması halinde başvu-rulabilir.

Tüketici uyuşmazlıkları bakımından bilirkişilik bağlamında da üzerinde du-rulması gereken bir diğer konu, tüketici hakem heyetleridir. Çünkü, tüketici uyuşmazlığının miktar veya değeri belli bir parasal sınırın altında ise, başvu-

9 Çekişmesiz yargı, ilgilisinin bir dava açmadığı, genellikle idarî başvurulara benzer şekilde çoğu kez ortada bir uyuşmazlığın da olmadığı veya sübjektif (bireysel) bir hakkın korun-masının talep edilmediği, hatta mahkemenin sınırlı bazı durumlarda kendiliğinden dahi harekete geçebildiği yargılama faaliyeti için kullanılan kavramdır (bkz. HMK m. 382 vd.). Örneğin mirasçılık belgesi verilmesi, vesayet, ayıplı bir malın muayenesi, terk eden eşin ortak konuta daveti gibi birçok hâl birer "dava" değil, çekişmesiz yargı işidir.

rulması gereken mercii tüketici mahkemesi değil, tüketici hakem heyetidir. Nitekim tüketici hakem heyeti tarafından uyuşmazlık konusu bakımından bilirkişi incelemesine başvurulması da pekâlâ mümkündür (bu konuda bkz. Tüketici Hakem Heyetleri Bilirkişilik Yönetmeliği).

Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemesi: Fikrî ve sınaî haklar hukuk mahkemesi, “5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” (bkz. FSEK m.76/1) ile “6769 sayılı Sınaî Mülkiyet Kanunu”ndan (bkz. SMK m. 156) doğan uyuşmazlıklarla ilgili davalara bakmakla görevlidir.

Son olarak kadastro mahkemesi kadastro işleri ile ilgili olarak, taşınmaz mal mülkiyetine ve sınırlı aynî haklara, tapuya tescil veya şerh edilecek veyahut beyanlar hanesinde gösterilecek sair haklara, sınır ve ölçü uyuşmazlıklarına ve kadastroyu ve tapu sicilini ilgilendiren benzeri davalara bakar.

İcra mahkemesi ise, icra ve iflâs hukukuna özgü bir uzmanlık mahkemesidir. Bu mahkeme, icra ve iflâs takipleri ile iflâs tasfiyesi sırasında ortaya çıkan, başta cebri icra organlarının işlemleri aleyhine yapılan şikâyet başvuruları olmak üzere, çeşitli meselelerin çözümünde görev yapar.

b.- Tahkim ve Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Yolu

Tahkim¹⁰ kısaca, kişiler arası uyuşmazlıkların Devlet mahkemesi yerine bağımsız hakemler eliyle çözüldüğü yolları karşılamak üzere kullanılan bir üst kavramdır. Tahkim, Devlet yargısına bir alternatif oluşturacak şekilde, uyuşmazlığın nerede ve kim tarafından çözüleceği konusunda, duruma ve yerine göre taraflara bir seçenek sunar. Ancak tahkim, birazdan aşağıda göreceğimiz arabuluculuk yolundan farklı olarak dar ve teknik anlamda bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu değildir. Çünkü, tahkim yolunda bağımsız ve tarafsız hakemler eliyle bir yargılama yapılır ve o yargılama sonunda Devlet mahkemesi tarafından verilen hüküm kadar bağlayıcı bir hüküm verilir.

Tahkim genel olarak uyuşmazlığın bir yabancılık unsuru içerip içermemesine göre iç tahkim (HMK m.407 vd.) ve milletlerarası tahkim (bkz. Milletlerarası Tahkim Kanunu (MTK) m.1, 2) olmak üzere ikili bir ayrım altında ele alınır. Tahkim yolunda hukukçuların yanı sıra uyuşmazlık konusu hakkında uzman kişiler de hakem sıfatıyla görev alırlar. Ancak hakemin veya hakem heyetinin de gerektiğinde bilirkişi incelemesine başvurulması pekâlâ mümkündür (bkz. HMK m.429, 431; MTK m.11, 12).

¹⁰ Tahkim hakkında geniş bilgi için bkz. Ekşi, Nuray, Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Tahkim, 2. Bası, İstanbul 2019; Özbay, İbrahim/Korucu, Yavuz, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim, Ankara 2016.

Arabuluculuk¹¹ yolu ise, hukuk uyuşmazlıkları özelinde en yaygın alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemi¹² olup, tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri, kamu düzeninden olmayan veya aile içi şiddet iddiasından kaynaklanmayan özel hukuk uyuşmazlıklarında işlerlik kazanır. Arabuluculuk, uyuşmazlık içine düşmüş olan tarafları konuşmak ve müzakerelerde bulunmak amacıyla bir araya getiren, birbirlerini anlamalarını ve bu suretle kendi çözümlerini kendilerinin üretmelerini sağlamak için aralarındaki iletişimi kolaylaştıran, uzmanlık eğitimi almış, tümüyle bağımsız, tarafsız ve objektif bir konumda bulunan üçüncü kişinin katkısı ya da katılımıyla yürütülen, dava şartı arabuluculuk düzenlemeleri saklı kalmak üzere gönüllü, bir başka ifadeyle ihtiyarî olarak işlerlik kazanan bir uyuşmazlık çözüm yöntemidir¹³.

Arabuluculuk yolunda, arabulucunun bilirkişi incelemesine başvurulmasına karar vermek şeklinde bir yetkisi yoktur. Ancak bu durum, arabuluculuk görüşmelerinde bir uzmanın yardımından yararlanılamayacağı anlamına da gelmemektedir. Nitekim HUAK m.15/6 hükmü uyarınca uyuşmazlığın çözümüne katkı sağlayabilecek uzman kişilerin de müzakerelerde hazır bulundurulması mümkündür. Nitekim tarafların bu konuda bir şekilde mutabık kalması hâlinde, konusunda uzmanlık sahibi bir kişi, yargısal bir mercii tarafından görevlendirilen bilirkişi sıfatıyla değil, ancak sahip olduğu uzmanlık bilgisiyle, uyuşmazlık konusu hakkında kendi görüşünü sunabilir. Bu durum ise, hiç şüphe yok ki, tarafların da bir sonuca ulaşabilmesine katkı sağlayabilecek bir husustur.

3.- Ceza Muhakemesi

Ceza muhakemesi, Türk Ceza Kanunu'nda ve özel bazı kanun hükümlerinde suç olarak düzenlenen fiillere ilişkin yürütülecek yargılama faaliyetine karşılık gelir. Bu faaliyet, soruşturma ve kovuşturma olmak üzere iki ana aşamaya ayrılır. Soruşturma aşaması, yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesinden iddianamenin kabulüne kadar geçen evreyi ifade ederken, kovuşturma aşaması ise iddianamenin kabulüyle başlayıp hükmün kesin-

11 Arabuluculuk hakkında geniş bilgi için bkz. Yeşilırmak, Ali/Kekeç, Elif Kısmet/Bulur, Alper (Editörler), *Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı*, 2. Bası, Ankara 2019, T.C. Adalet Bakanlığı.

12 Uyuşmazlıkları çözüme kavuşturma işlevi, esas olarak Devlete aittir. Bununla birlikte, uyuşmazlık içine düşmüş olan taraflar, aralarındaki uyuşmazlığı farklı yöntemlerle de çözüme kavuşturabilirler. Bu itibarla alternatif uyuşmazlık çözüm yolları (veya alternatif uyuşmazlık çözümleri) bir üst kavramdır.

13 Bu konuda ayrıca bkz. Koçyigit, İlker/Bulur, Alper, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, Ankara 2019, T.C. Adalet Bakanlığı, s. 14.

leşmesine kadar geçen evreyi ifade etmektedir (CMK m.2/1-e,f). Soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcıları, kovuşturma aşamasında ise ceza mahkemeleri görevli olup, her iki aşamada da bilirkişi incelemesine başvurulabilir.

a. Cumhuriyet Başsavcılıkları

Mahkeme kuruluşu bulunan her il merkezi ve ilçede o il veya ilçenin adı ile anılan bir Cumhuriyet başsavcılığı vardır. Örneğin, **Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı**, **Beypazarı Cumhuriyet Başsavcılığı** gibi. Yeri gelmişken belirtmekte yarar vardır ki, bizim ceza muhakemesi sistemimizde **Cumhuriyet Savcılığı** diye bir teşkilat yoktur. Bu nedenle **Ankara Cumhuriyet Savcılığı** veya **Beypazarı Cumhuriyet Savcılığı** gibi ifadelerin yanlış olduğu ve bilirkişi raporlarında kullanılmaması gerektiği ifade edilebilir.

Her Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde, bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. Gerekli görülen Cumhuriyet başsavcılıklarına ki bunlar genellikle büyük şehirler ve iş yükünün fazla olduğu yerlerdir, bir veya birden fazla Cumhuriyet başsavcivekili de atanabilir.

Ceza muhakemesi teşkilatımızda ayrıca bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı da bulunmaktadır. Her bölge adliye mahkemesinde mutlaka bir Cumhuriyet başsavcılığı vardır. Örneğin, **Ankara Bölge Adliye Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı**, **İstanbul Bölge Adliye Mahkemesi Cumhuriyet Başsavcılığı** gibi. Bu Cumhuriyet başsavcılıklarının, il ve ilçelerdeki Cumhuriyet başsavcılıklarından farklı bir teşkilat içerisinde yer aldığı unutulmamalıdır. Her bölge adliye mahkemesi Cumhuriyet başsavcılığı bünyesinde bir Cumhuriyet başsavcısı ve yeteri kadar Cumhuriyet savcısı bulunur. En kıdemli Cumhuriyet savcısı, Cumhuriyet başsavcivekili olarak görev yapar.

Yargıtay bünyesinde ise Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı bulunmaktadır¹⁴. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı; Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcivekili, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Başyardımcısı ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı yardımcılarından oluşur. Dikkat edilecek olursa Yargıtay Kanunu'nda **Yargıtay Cumhuriyet savcısı** diye bir unvan bulunmamaktadır. Buna karşın doktrinde ve uygulamada, Yargıtay Kanunu'nda olmamasına rağmen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı yardımcısı

14 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın İtiraz Yetkisi", CHD, Y. 10, S. 29, Aralık 2015, s. 67 vd.

larına Yargıtay Cumhuriyet savcısı denilmektedir¹⁵.

b. Ceza Mahkemeleri

Ceza mahkemeleri, asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri ile özel kanunlarla kurulan diğer ceza mahkemelerinden oluşmaktadır. Asliye ceza mahkemeleri tek hakimlidir. Ağır ceza mahkemeleri ise bir başkan ve yeteri kadar üyeden oluşmakta olup bir başkan ve iki üye ile toplanır. Bu mahkemelerin yanında bir de yürütülen soruşturmalarda hâkim tarafından verilmesi gerekli kararları almak, işleri yapmak ve bunlara karşı yapılan itirazları incelemek amacıyla sulh ceza hakimlikleri bulunmaktadır.

Genel görevli bu mahkemelerin ve hakimliklerin yanında özel kanunlarla kurulan ve kanunlarla belirtilen belli suçlarla ilgili yargılamaları yapan, o ad ile anılan özel görevli mahkemeler de bulunmaktadır. Bu mahkemeler, çocuk mahkemeleri, çocuk ağır ceza mahkemeleri, icra ceza mahkemeleri ve fikri ve sınai haklar ceza mahkemeleridir.

Yukarıda bahsedilen genel ve özel görevli mahkemelerin yanında ayrıca bir de özel kanunlarda gösterilen belirli suçlardan dolayı yargılama yapmak için Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun (HSK) ihtisas mahkemesi olarak görevlendireceği mahkemeler bulunmaktadır. Örneğin, 6222 sayılı Sporda Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun'un 23. maddesi uyarınca bu Kanun kapsamına giren suçlar bakımından HSK'nın ihtisas mahkemesi olarak görevlendireceği asliye ceza mahkemesi görevli olacaktır. Benzer şekilde 5607 sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 17. maddesi uyarınca bu Kanun kapsamına giren suçlar dolayısıyla açılan davalar ise Adalet Bakanlığının teklifi üzerine Hakimler ve Savcılar Kurulunca belirlenen asliye ceza mahkemelerinde görülecektir.

Bölge Adliye Mahkemesi: İlk derece ile temyiz kanun yolu arasında yer alan; ilk derece mahkemelerinin kararlarını hem maddi hem hukuki olarak inceleyen ikinci derece mahkemelerdir.

4. Hukuk ve Ceza Yargısında Kanun Yollarında Görevli Üst Derece Mahkemeleri

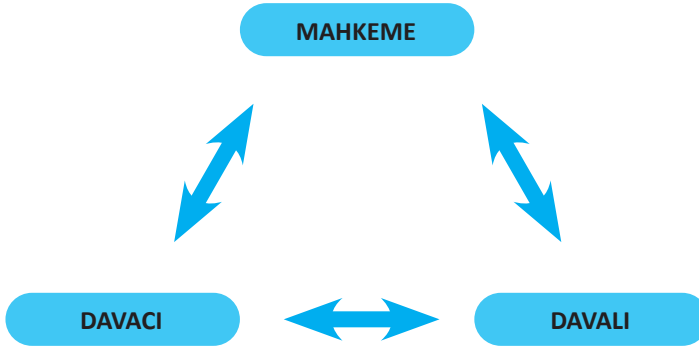
a. Bölge Adliye (İstinaf) Mahkemeleri

Adli yargı yolunun ikinci derecesinde, 20 Temmuz 2016 tarihinde fiilen gö-

¹⁵ Ersoy, *Hukuki Çare*, s.99 dn.110.

reve başlayan ve hali hazırda 15 bölgede faaliyet gösteren bölge adliye mahkemeleri yer almaktadır. Adli yargının sistematığıne uygun olarak bölge adliye mahkemeleri hukuk ve ceza dairelerinden oluşmaktadır.

Bölge adliye mahkemelerinin temel işlevi, ilk derece mahkemelerince verilen kararların hem maddi vakıalar açısından değerlendirilmesini hem de hukukilik yönünden denetlenmesini sağlamaktır. Özellikle maddi vakıaların ve bunlara ilişkin delillerin değerlendirilmesi yahut dikkate alınmasında hata yapılmış olması durumunda, bölge adliye mahkemesinin istinaf incelemesi yoluyla tekrar tahkikat yapması mümkündür. Örneğin, bilirkişi incelemesi için dosyanın bilirkişiye tevdiine bölge adliye mahkemesi de karar verebilir. Bazı uyuşmazlıklar açısından, örneğin bilirkişilerin hukuki sorumluluklarına ilişkin devlet aleyhine açılacak davaların, ilk derece mahkemesi olarak bölge adliye mahkemesinde görüleceği düzenlenmiştir (HMK m.286).

b. Yargıtay

Adli yargı kolunun üçüncü derecesinde ise hukukilik denetimi yapmak ve içtihat birliğini sağlamakla görevli Yargıtay yer almaktadır. Yargıtay da tıpkı bölge adliye mahkemelerinde olduğu gibi hukuk ve ceza dairelerinden oluşmaktadır. Özellikle bölge adliye mahkemelerinin göreve başlamasından sonra, Yargıtay'ın iş yükünün azalması ve içtihat mahkemesi olma özelliğinin daha somut olarak ortaya çıkması beklenmektedir. Bu aşamada yalnızca hukukilik denetimi yapılacağından, Yargıtay'ın temyiz merci olarak görev yaptığı durumlarda bilirkişi incelemesi yapılmasına karar verebilmesi mümkün değildir.

Yargıtay da tıpkı bölge adliye mahkemelerinde olduğu gibi, bazı uyuşmazlıklarda ilk derece mahkemesi olarak görev yapmaktadır. Hukuk yargısı bakımından örneğin, hâkimlerin hukuki sorumluluklarına ilişkin devlet aleyhine açılacak davaların, ilk derece mahkemesi olarak Yargıtay'da açılması gerekmektedir(HMK m.47).Ceza yargılaması bakımından da Yargıtay, bazı

kişilerin işlemiş olduğu iddia edilen suçlarla ilgili yapılacak yargılamalarda ilk ve son derece mahkemesi olarak görev yapmaktadır. Buna göre Yargıtay başkan ve üyeleri ile Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcı Vekili ve özel kanunlarda belirtilen kimselerin kişisel suçlarına ait ceza davalarına Yargıtay ilgili ceza dairesinde bakılmaktadır. Yargıtay ilgili ceza dairesinin yaptığı bu yargılamaları ceza mahkemesi sıfatıyla yaptığı ifade edilebilir. Sayılan bu ihtimallerde davaya ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakılacağından, bilirkişi görevlendirilmesi de mümkün olabilecektir.

IV. İdari Yargı

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının m.124/1 hükmü uyarınca idarenin her türlü eylem ve işlemleri aleyhine yargı yolu açıktır. Yargı yolu ayrılığı sisteminin bir sonucu olarak, idare aleyhine açılacak davalarda, aksine bir düzenleme olmadıkça idari yargı mercileri görevlidir. Adli yargı yolu bakımından da ifade edildiği gibi, idarî yargıda da üç dereceli yargı sistemi öngörülmüştür.

1. İdare ve Vergi Mahkemeleri

Anayasa'nın 142. maddesine göre, *"Mahkemelerin kuruluşu, görev ve yetkileri, işleyişi ve yargılama usulleri kanunla düzenlenir"*. İdare ve vergi mahkemeleri, 6.1.1982 tarih ve 2576 sayılı *"Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun"*da düzenlenmektedir.

Kanun'un 1. maddesine göre, *"...idare mahkemeleri ve vergi mahkemeleri bu Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş genel görevli bağımsız mahkemelerdir"*. Bu mahkemeler, bölgelerin coğrafidurumları ve iş hacmi göz önünde tutularak Adalet Bakanlığınca kurulur ve yargı çevreleri tespit olunur (2576 sayılı Kanun m. 2).

İdare mahkemeleri, idari yargı düzeninde genel görevli ilk derece mahkemele-ridir. Zikredilen Kanunun 5. ve 6. madde hükümleri uyarınca;

İdare mahkemeleri, vergi mahkemelerinin görevine giren davalarla ilk derecede Danıştay'da çözümlenecek olanlar dışındaki:

- İptal davalarını,
- Tam yargı davalarını,
- Tahkim yolu öngörülen imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden do-

ğan uyuşmazlıklar hariç olmak üzere, kamu hizmetlerinden birinin yürütülmesi için yapılan idarî sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davaları,

- Diğer kanunlarla verilen işleri,
- Özel Kanunlarda Danıştay'ın görevli olduğu belirtilen ve İdari Yargılama Usulü Kanunu ile idare mahkemelerinin görevli kılınmış bulunduğu davaları çözümler.

Vergi mahkemeleri ise:

- Genel bütçeye, il özel idareleri, belediye ve köylere ait vergi, resim ve harçlar ile benzeri mali yükümler ve bunların zam ve cezaları ile tarifelere ilişkin davaları,
- Yukarıda sayılan konularda 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanunun uygulanmasına ilişkin davaları,
- Diğer kanunlarla verilen işleri, çözümler.

İdare ve vergi mahkemelerinin kuruluşu ve görevleri, 2576 sayılı Kanun'da; yargılama usulü ise 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda (İYUK) düzenlenmektedir. İYUK'un 31. maddesinde, idari yargılama usulünde, bir başka muhakeme kanunu olan Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun uygulanacağı haller düzenlenmiştir. Bilirkişilik müessesesi de bu madde içerisinde sayılan hallerdendir. Bu nedenle idari yargılama usulünde, bilirkişilik konusunda HMK hükümleri uygulanmaktadır. Ancak, 31.maddeye 2016 yılında Bilirkişilik Kanunu ile şu hüküm eklenmiştir: *"Bilirkişiler, bilirkişilik bölge kurulları tarafından hazırlanan listelerden seçilir ve bilirkişiler hakkında Bilirkişilik Kanunu ve 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun ilgili hükümleri uygulanır"*. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere, idari yargıda bilirkişilik konusunda hem HMK hem de Bilirkişilik Kanunu birlikte uygulama alanı bulmaktadır. Bu kanunlardan HMK, bilirkişinin yargılama faaliyetine ilişkin iş ve işlemlerine yani yargı fonksiyonuna ilişkin iken; Bilirkişilik Kanunu, bilirkişilik faaliyeti dahilinde bilirkişilerin uymakla yükümlü olduğu kurallara uygun hareket etmelerine yani idari fonksiyona ilişkindir.

2. Bölge İdare Mahkemeleri

Bölge İdare Mahkemeleri, aynı idare ve vergi mahkemeleri gibi 6.1.1982 tarih ve 2576 sayılı "Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun" da düzenlenmektedir. Bölge İdare Mahkemelerinin kuruluşu, idare ve vergi mahkemelerinin

kuruluşuyla aynı kurallara tabidir. 2576 sayılı Kanun'un 1. maddesine göre, "Bölge idare mahkemeleri (...) bu Kanunla verilen görevleri yerine getirmek üzere kurulmuş genel görevli bağımsız mahkemelerdir."

2576 sayılı Kanun m. 3/A hükmü uyarınca bölge idare mahkemelerinin görevleri şunlardır:

- İstinaf başvurularını inceleyip karara bağlamak.
- Yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlamak.
- Diğer kanunlarla verilen görevleri yapmak.

Bölge idare mahkemeleri, doğrudan dava açılabilen ilk derece mahkemeleri değildir. Yukarıda da görüldüğü üzere bölge idare mahkemeleri, yargı çevresindeki idare ve vergi mahkemeleri arasında çıkan görev ve yetki uyuşmazlıklarını kesin karara bağlayan; yürütmeyi durdurma kararlarına karşı yapılan itirazları sonuçlandıran¹⁶ ve en önemlisi de idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı istinaf yoluna başvuru bir yargı merciidir. 6545 sayılı Kanun'la birlikte istinaf kanun yolunun idari yargı sistemi içerisinde yerini almasıyla, bölge idare mahkemeleri genel görevli üst mahkeme niteliğini Danıştay'dan almış ve teşkilat, yapı ve işleyişi istinaf kanun yolunun özelliğine göre yeniden düzenlenmiştir¹⁷.

Bu yeni düzenlemelerden biri de genel görevli kanun yolu mercii olarak bölge idare mahkemelerinin uyuşmazlığın esası hakkında yeniden yargılama yapabilmesidir. Buna göre, "Bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesi kararını hukuka uygun bulmadığı takdirde istinaf başvurusunun kabulü ile ilk derece mahkemesi kararının kaldırılmasına karar verir. Bu hâlde bölge idare mahkemesi işin esası hakkında yeniden bir karar verir. İnceleme sırasında ihtiyaç duyulması hâlinde kararı veren mahkeme veya başka bir yer idare ya da vergi mahkemesi istinabe olunabilir. İstinabe olunan mahkeme gerekli işlemleri öncelikle ve ivedilikle yerine getirir" (İYUK, m.45/4). Şu hâlde, bölge idare mahkemesi, ilk derece mahkemesinin kararını hukuka uygun bulmadığı ve ilk derece mahkemesinin kararının kaldırılmasına karar verdiği hallerde; gerekli gördüğü takdirde bilirkişi görevlendirilmesine karar verebilecektir. Bu durumda, İYUK m.31 gereğince, HMK ve Bilirkişilik Kanunu birlikte uygulama alanı bulacaktır.

16 Bkz. İYUK m.27/7.

17 Çakır, Hüseyin Melih, "İstinaf Kanun Yolunun Mahkemeler Teşkilatına Etkisi", Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi, C.8, S.20, Y.2016, s.474 vd.

3. Danıştay

İdari yargı kolunun en üst mahkemesi olan Danıştay, Anayasa'nın 155. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Danıştay, idari mahkemelerce verilen ve kanunun başka bir idari yargı merciine bırakmadığı karar ve hükümlerin son inceleme merciidir. Kanunla gösterilen belli davalara da ilk ve son derece mahkemesi olarak bakar.

Danıştay, davaları görmek, kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında iki ay içinde düşüncesini bildirmek, idari uyuşmazlıkları çözmek ve kanunla gösterilen diğer işleri yapmakla görevlidir.

Nitekim Danıştay Kanunu m.1 hükmü uyarınca, Danıştay, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile görevlendirilmiş Yüksek İdare Mahkemesi, danışma ve inceleme merciidir.

Danıştay'ın kuruluşu, işleyişi, Başkan, Başsavcı, başkanvekilleri, daire başkanları ile üyelerinin nitelikleri ve seçim usulleri, 2575 sayılı Danıştay Kanunu'nda düzenlenmiştir.

Danıştay'ın görevleri 2575 sayılı Kanun'un 23. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Danıştay:

- İdare Mahkemeleri ile vergi mahkemelerinden verilen kararlar ve ilk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülen davalarla ilgili kararlara karşı temyiz istemlerini inceler ve karara bağlar. Danıştay'ın temyiz mercii olarak görevi, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların denetimini yapmakla sınırlıdır.
- Bu Kanunda yazılı idari davaları ilk ve son derece mahkemesi olarak karara bağlar.
- Kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmeleri hakkında düşüncesini bildirir.
- Bu Kanunla ve diğer kanunlarla verilen görevleri yapar.

İlgili Kanun hükmünden de görüleceği üzere Danıştay'ın yargılama faaliyeti dahilinde iki ayrı işlevi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, yüksek mahkeme sıfatıyla asli görevi olan temyiz istemlerini karara bağlamaktır. Bu kapsamda yapılacak denetim, bir hukuk kuralının uygulanmaması veya yanlış uygulanması şeklinde ortaya çıkan hukuka aykırılıkların denetimini yapmakla sınırlı olduğu için, bu aşamada bilirkişi incelemesi yaptırılması söz konusu olmayacaktır¹⁸.

18 Hızlandırılmış yargılama usulleri olan İYUK m.20/A'da düzenlenen ivedi yargılama usulü

Danıştay'ın yargı faaliyeti içinde ikinci işlevi ise, bazı uyuşmazlıkları ilk derece mahkemesi olarak görmektir. Özel kanunlarda yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla, Danıştay Kanunu'nun 24.maddesinde Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak göreceği davalar belirtilmiştir¹⁹. Bu davalarda Danıştay, aynı idare mahkemeleri gibi, İYUK'ta gösterilen usul dairesinde yargılama yapacak; gerek gördüğünde bilirkişi incelemesi yaptırabilecektir. Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak baktığı uyuşmazlıklarda, tüm bölge kurulları bilirkişilik listelerinde kayıtlı bilirkişiler arasından görevlendirme yapılabilecektir (Bilirkişilik Kanunu m.12/7).

V. Uyuşmazlık Yargısı

Uyuşmazlık Mahkemesi adli ve idari yargı mercileri arasındaki görev ve hüküm uyuşmazlıklarını kesin olarak çözümlemeye yetkilidir. Bu mahkemenin başkanlığını Anayasa Mahkemesi'nce, kendi üyeleri arasından görevlendirilen üye yapar. Anayasa Mahkemesi ile diğer mahkemeler arasında bir görev uyuşmazlığı çıkma ihtimali yoktur. Zira Anayasa açıkça diğer mahkemelerle, Anayasa Mahkemesi arasındaki görev uyuşmazlıklarında, Anayasa Mahkemesi'nin kararının esas alınacağını öngörmektedir (Any m.158/3).

B. YARGISAL FAALİYET İÇİNDE YER ALAN SÜJELER

Bilirkişi, görevlendirilmesinden itibaren yargısal faaliyet içinde görev alan çeşitli sùjeler ile çeşitli sebeplerle karşı karşıya kalabilir. Örneğin bilirkişi, incelemesini mahkemenin veya onu görevlendiren Cumhuriyet savcısının

ile 20/B'de düzenlenen merkezî ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü bu durumun istisnasını oluşturmaktadır. Bu iki yargılama usulüne tabi uyuşmazlıklarda istinaf yolu öngörülmemiş; ilk derece mahkemesince yapılan yargılama sonunda temyiz kanun yoluna gidilebileceği düzenlenmiştir. Buna göre, "Danıştay evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakalar hakkında edinilen bilgiyi yeterli görürse veya temyiz sadece hukuki noktalara ilişkin ise yahut temyiz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verir. Aksi hâlde gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verir". (İYUK m.20/A/2-i, İYUK m.20/B/1-h)

- 19 İlk derece mahkemesi olarak Danıştay'da görülecek davalar (Madde 24): 1. Danıştay ilk derece mahkemesi olarak: a) Cumhurbaşkanının kararlarına, b) Cumhurbaşkanınca çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri dışındaki düzenleyici işlemlere, c) Bakanlıklar ile kamu kuruluşları veya kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarınca çıkarılan ve ÷lke çapında uygulanacak düzenleyici işlemlere, d) Danıştay İdari Dairesince veya İdari İşler Kurulunca verilen kararlar üzerine uygulanan eylem ve işlemlere, e) Birden çok idare veya vergi mahkemesinin yetki alanına giren işlere, f) Danıştay Yüksek Disiplin Kurulu kararları ile bu Kurulun görev alanı ile ilgili Danıştay Başkanlığı işlemlerine, Karşı açılacak iptal ve tam yargı davaları ile tahkim yolu öngör÷lmeyen kamu hizmetleri ile ilgili imtiyaz şartlaşma ve sözleşmelerinden doğan idari davaları karara bağlar.

sevk ve idaresi altında yürütecektir. Bilirkişi, UYAP vasıtasıyla görevlendirilenin mümkün olamadığı hâllerde incelemesi gereken belgeleri mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı yazı işleri müdürlüğünden teslim alacak; bazı hâllerde ise görüşünü içeren bir raporu bir kez daha yazı işleri müdürlüğüne teslim edecek ve orada görev yapan personel ile bir araya gelecektir. Öte yandan kural olarak hukuk öğrenimi de görmemiş olan bilirkişi, dosya kapsamında davacı, davalı, aslî veya fer'î müdahil, vekil, müdafî, noter, şüpheli, müşteki gibi terimlerle ifade edilen çeşitli sùjeler hakkında bilgi sahibi olabilecek, hatta yerine göre bunlar ile kendisini görevlendiren merciin bilgisi veya huzurunda bir araya gelebilecektir.

Durum buyken, başta yargı teşkilatı içerisinde görev alan kişiler olmak üzere, bilirkişinin saydığımız bu sùjeler hakkında bir farkındalık sahibi olması önemlidir. Aşağıda, ilk etapta yargıda görev alan kamu görevlileri, daha sonra ise, hukuk ve ceza muhakemesine özgü diğer bazı sùjeler özelinde kısa bazı açıklamalarda bulunacağız.

Hâkim: Özel nitelikte bir kamu görevlisi olan hâkim, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız şekilde (bkz. Any m.138) yargılamayı yürütür ve kararlarını vicdani kanaati doğrultusunda, gerekçeli olarak verir. Bilirkişi, hâkimin veya Cumhuriyet savcısının sevk ve idaresi altında görevini yürütür (HMK m.278, CMK m.66/3). Bilirkişi görevi boyunca, geçici nitelikte bir hâkim yardımcısıdır; hâkimin sahip olmadığı özel veya teknik bilgiyi yerine göre tespit eder, aktarır veya bu bilgi sayesinde ulaştığı sonuçları hâkime açıklar. Tam da bu sebeple bilirkişi, hâkim kadar bağımsız ve tarafsız olmalıdır. Aşağıda ayrıca ele alındığı üzere, hâkimin tarafsızlığına ilişkin olarak HMK ve CMK'da yer alan düzenlemeler, kural olarak bilirkişiler bakımından da geçerlidir.

Cumhuriyet savcısı: Cumhuriyet savcısı, ceza muhakemesinde iddia makamı olarak görev alan sùjeyi ifade etmektedir. Cumhuriyet savcıları, ceza muhakemesinde kamusal iddia makamı olarak görev yapmakta olup kamu davası açılması için iddianame düzenleme yetkisine sahiptirler. Cumhuriyet savcılarının asli görevleri soruşturma evresini yürütmektir. Bir suç işlendiği izlenimi bulunduğunu öğrenen Cumhuriyet savcısının araştırma yapma mecburiyeti vardır. Cumhuriyet savcıları her türlü araştırmayı doğrudan doğruya yapabilecekleri gibi adli kolluk amir ve memurları aracılığıyla da bunu yaptırabilirler. Ayrıca Cumhuriyet savcıları hukuk yargısında da belli bazı davaları açmakla görevlidirler (HMK m.70).

Avukat: Hukukî ilişkilerin düzenlenmesine, hukukî sorun ve anlaşmazlıkların adalet ve hakkaniyete uygun olarak çözümüne, hukuk kurallarının uy-

gulanmasına her derecede yargı organı, hakem, resmî ve özel kişi, kurul ve kurumlar nezdinde katkı sağlayan; bu amaçla hukukî bilgi ve tecrübelerini adalet hizmetine ve kişilerin yararlanmasına tahsis eden yargı görevlisine avukat denir(bkz. Avukatlık Kanunu m.1). Avukatlık hem bağımsız yürütülen bir meslek hem bir kamu hizmetidir. Yargısal faaliyet içerisinde avukat bazı hâllerde vekil, bazı hâllerde müdafî olarak adlandırılır. Buna göre;

- ✓ **Vekil**, hukuk yargısında taraflardan birini (veya fer'î müdahili) (bkz. HMK m.71 vd.), ceza muhakemesinde ise katılanı, suçtan zarar göreni veya malen sorumlu kişiyi temsil eden avukat (CMK m.2/1-d),
- ✓ **Müdafî** ise, şüpheli veya sanığın ceza muhakemesinde savunmasını yapan avukat (CMK m.2/1-c) anlamına gelir.

Noter: Hukuk güvenliğini sağlamak, hukukî anlaşmazlıkların doğumunu önlemek amacıyla belirli belgelere resmiyet kazandıran, resmî kimliği bulunan görevliye noter denir. Noterlik hizmeti bir kamu hizmetidir ve noter de (bir devlet memuru olmamakla birlikte görevi gereği) kamu görevlisi kabul edilir.

Yardımcı adalet personeli: Yardımcı adalet personeli ile esas itibariyle mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı yazı işleri müdürlüğü (kalem) ile icra-ıflâs dairesi görevlileri anlaşılır.

- ✓ **Yazı işleri müdürü;** genel olarak yargılamanın ve yargılama ile ilgili yazı işlerinin düzen içinde yürütülmesi ve sağlıklı bir şekilde sonuçlandırılmasında görevlidir. Yargılama harçlarının hesaplanmasından dosyaların muhafazasının sağlanmasına kadar çeşitli görevleri bulunur.
- ✓ **Zabıt kâtibi;** yazı işleri müdürünün denetimi ve gözetimi altında çalışan memurdur. Mahkeme salonunda veya dışarıda, hâkim veya Cumhuriyet savcısının huzuruyla yapılacak bütün işlemlerde zabıt kâtibinin hazır bulunması zorunludur. Bu itibarla zabıt kâtibini yargılamanın resmî tanığı olarak nitelendirmek mümkündür. Zabıt kâtibi, hâkimler kadar tarafsız olmak zorunda olup bundan şüphe uyandıran hâllerde reddedilebilir.
- ✓ **Mübaşir;** Hâkimin emir ve gözetimi altında faaliyet gösteren, özel bir üniforma taşıyan devlet memurlarıdır. Aslı işleri tarafları ve tanıkları duruşma salonuna almak olup; duruşma sırasında ve duruşma dışında mahkemelere yardımcı olur.
 - Yazı işleri müdürlüğünde görev yapan personeller, kimin bilirkişi olarak görevlendirileceği konusunda bir takdir yetkisine sahip değildirler.

- ✓ **İcra ve iflâs dairesi memurları:** icra takiplerinde veya iflâs tasfiyesinde görev alan kamu görevlileridir. İcra ve iflâs daireleri geniş anlamda yargısal teşkilatın içerisinde yer almaktadır. Yazı işleri müdürlüğü görevlilerinden farklı olarak, icra ve iflâs dairesi müdür veya yardımcısı, özellikle belli (haczedilen, paraya çevrilecek olan veya iflâs masasına giren) bir malın değerinin takdir edilmesi konusunda, bilirkişilik mevzuatına uygun şekilde bir bilirkişi görevlendirebilir.
- ✓ **Aile mahkemesinde görev alan uzmanlar:** Her aile mahkemesinde birer psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacı görev yapar. Bunlar bilirkişilerden farklı olarak belli bir uyuşmazlık özelinde değil, daimî olarak görev yaparlar.

Diğer sùjeler: Yargısal faaliyet içinde yer alan diğer sùjeler, hukuk yargısı bakımından taraflar ile aslî ve fer'î müdahil, ceza muhakemesi bakımından ise şüpheli, sanık, hükümlü, malen sorumlu, suça sürüklenen çocuk, mağdur ve suçtan zarar görendir.

- ✓ Hukuk yargısının tarafları (davacı ve davalı): Hukuk yargısı, iki taraf sistemi üzerine kurulmuştur. Hak arama hürriyetinin (Any m.36) bir sonucu olarak herkesmeşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.
 - Şayet ortada bir dava değil, çekişmesiz yargı işi varsa (örneğin, mirasçılık belgesi verilmesi, ayıplı bir hayvanın muayenesi, gaiplik, vesayet gibi hallerde), davacı veya davalıdan değil, çekişmesiz yargı işinin ilgisinden söz edilir.
- ✓ Müdahil; görülmekte olan davanın tarafı olmayan ancak, belli bazı şartların varlığı hâlinde yargılamaya katılan (bu amaçla dava açan veya katılma talebi kabul edilen) üçüncü kişidir.
 - *Fer'î müdahil*, davayı kazanmasında hukuki yararı bulunan taraf yanında ve ona yardımcı olmak amacıyla davaya katılma talebinde bulunan bir üçüncü kişidir (HMK m.66).
 - *Aslî müdahil* ise, yargılamanın konusu olan hak veya şey üzerinde kısmen yahut tamamen hak iddia ederek davanın tarafları aleyhine aynı mahkemede bir dava açan üçüncü kişidir (HMK m.65).
- ✓ Şüpheli: Ceza muhakemesinde soruşturma evresinde suç şüphesi altında bulunan kişidir (CMK m.2/1-a).
- ✓ Sanık: Kovuşturmanın başlamasından, hükmün kesinleşmesine kadar geçen süreçte suç şüphesi altında bulunan kişidir (CMK m.2/1-b).

- ✓ Hükümlü: Hakkında verilen mahkûmiyethükmü kesinleşmiş kişidir.
- ✓ Malen Sorumlu: Yargılama konusu işin hükme bağlanması ve bunun kesinleşmesinden sonra, maddi ve mali sorumluluk taşıyarak hükmün sonuçlarından etkilenecek veya bunlara katlanacak kişidir (CMK m.2/1-i).
- ✓ Suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk anlamına gelmektedir. Uygulamada SSÇ diye kısaltılmaktadır.
- ✓ Mağdur: Suçla korunan hukuksal değeri zedelenen kişidir.
- ✓ Suçtan zarar gören: Bir suçun işlenmesi dolayısıyla zarara uğrayan gerçek veya tüzel kişidir. Suçtan zarar gören kavramı mağdura göre daha geniş içeriklidir. Örneğin, kasten öldürme suçunda, öldürülen kişi mağdurken, ölenin ailesi suçtan zarar görendir.

C. YARGILAMA HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL HAK VE İLKELER

Her hukuk disiplininde o alana özgü temel kurallar ve genel ilkeler vardır. Yargılama hukuku bakımından da temel bazı hak ve ilkeler bulunmaktadır²⁰. Nitekim bir hukuk kuralının somut olaya uygulanması sırasında veya yargılama sırasında yoruma ihtiyaç duyulan bir durumda bu hak ve ilkeler göz önünde bulundurulur. Öte yandan ilkeler, söz konusu alana ilişkin hukukî düzenlemelerin ne şekilde kaleme alınacağı konusunda da yol göstericidir.

Yargılama hukukuna egemen olan hak ve ilkelerin bazıları yargılama hukukunun tüm dalları bakımından ortaktır. Bazı ilkeler ise salt bu disiplinlerden birine özgü olabilir. Örneğin, adil yargılanma hakkı veya hukukî dinlenilme hakkı kendisini hukuk yargısında, idarî yargıda ve ceza muhakemesinde aynı şekilde gösterirken, şüpheden sanık yararlanır ilkesi, doğası gereği ceza muhakemesine özgüdür.

Yargılama hukuku bakımından tartışılan hemen her hukukî müessesenin söz konusu hak ve ilkeler ile doğrudan veya dolaylı ilişkisi bulunmaktadır. Nitekim bilirkişilik faaliyeti bakımından da bazı hak ve ilkeler kendisini özel

20 “İlke” ve “Temel Esas” kavramlarının farklı olduğu hakkında bakınız. Meriç, Nedim, *Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kapsamı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi*, SDÜHFD, C. 4, S. 2. 25; Özkes, Muhammet. *Medenî Usûl Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı*, Ankara 2003, s. 82.

olarak göstermektedir. Bir bilirkişi incelemesi sürecinde söz konusu hak ve ilkelere uygun hareket edilmemesi, duruma göre o bilirkişi görüşünün kabul görmemesine veya bilirkişinin denetimine, hatta mahkeme tarafından verilen hükmün kanun yolu denetiminde üst derece mahkemesi tarafından kaldırılmasına veya bozulmasına sebebiyet verebilir. Takip eden alt başlıklarda bu hak ve ilkeler bakımından bilirkişilik faaliyetini ilgilendirdiği ölçüde temel bazı açıklamalarda bulunulacaktır.

I. Yargılama Hukukları Açısından Ortak İlkeler

Bu ilkelerin bir kısmı bizzat Anayasa tarafından düzenlenmiştir. Örneğin; adil yargılanma hakkı, hukuki dinlenilme hakkı (Any m.36), usul ekonomisi (Any m.141) gibi. Bu başlık altında yargılama hukuklarının hepsinde uygulama alanı bulabilecek bazı önemli ilkelere değinilecektir.

1. Adil Yargılanma Hakkı

a. Genel Olarak

Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin bir hukuk devleti olduğu düzenlenmiştir. Keza hak arama özgürlüğünün düzenlendiği Anayasa'nın 36. maddesinin birinci fıkrasında herkesin adil yargılanma hakkına sahip olduğu zikredilmiş, ancak hakkın unsurlarına ve kapsamına yer verilmemiştir.

Adil yargılanma hakkı²¹ kapsamlı olarak ülkemizin de taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre;

Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veya, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

21 Adil yargılanma hakkı bakımından bkz. AktepeArtık, Sezin, *Medeni Usul Hukuku Açısından Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul 2014.

Adil yargılanma hakkı, yalnızca Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde düzenlenen bir temel hak değil, aynı zamanda hukuk devletin gereğine uygun bir yargılama tesis edilebilmesi için riayet edilmesi gereken objektif bir usul ilkesidir.

Adil yargılanma hakkı, hukuk devleti ilkesinden ve insan onurunun korunmasından türetilmiş yargılamaya ilişkin temel bir hak niteliğindedir²².

Adil yargılanma hakkı ve hukuk devleti ilkesi birbiriyle yakından ilişkili iki temel prensip olup insan haklarının korunması noktasında temel bir işleve sahiptirler. Zira insan hakları ancak bireylerin uğradıklarını düşündükleri hak ihlallerine karşı mahkemelere başvurarak hukuki koruma talep edebilmeleri ve bu talepleri hakkında bağımsız ve tarafsız mahkemelerce yapılan adil bir yargılama sonucunda karar verilmesi halinde korunabilir.

Adil yargılanma hakkı ve buna riayet, pratik açıdan da önem arz etmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne 1959-2018 yılları arasında yapılan ve karara bağlanan toplam 841.371 başvurunun %38,91'i adil yargılanma hakkına ilişkindir. Keza Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru imkânının tanındığı 2012 yılından 2019 yılı haziran ayına kadar, Mahkemece verilen toplam 8.036 ihlâl kararının %53'ü (4.250) adil yargılanma hakkına ilişkindir.

b. Uygulama Alanı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında adil yargılanma hakkı, özel hukuk uyuşmazlıkları ile cezaî uyuşmazlıklar açısından düzenlenmiştir. Bununla birlikte Anayasa'nın 36. maddesinde adil yargılanma hakkının uygulama alanının AİHS m.6'dakinden daha geniş bir şekilde düzenlendiği görülmektedir: "Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir." Bu kapsamda adil yargılanma hakkının, idari yargılama hukukunda da uygulama alanı bulacağı söylenebilir.

Bu çerçevede, Sözleşme'nin 6. maddesinin birinci fıkrasının uygulanabilmesinin ilk koşulu, bir uyuşmazlık bulunmasıdır. Uyuşmazlık kavramı bir terim olarak kullanılmamaktadır. Bu çerçevede mutlaka bir hasım tarafın varlığı gerekmez, mahkemece karara bağlanması istenen bir iddia yeterlidir. İkincisi, söz konusu uyuşmazlığın millî hukukça tanınan bir hak veya hak iddiası yahut bir yükümlülükle ilgili olması gerektiğidir. Millî hukukça tanınmayan bir hakka ilişkin olarak Sözleşmenin 6. maddesinin uygulanabilmesi mümkün değildir. Soyut olarak hakkın bulunması yeterli değildir,

22 Gollwitzer, Walter, *Menschenrechte im Strafverfahren – MRK und IPBPR, Kommentar*, Berlin 2005, s.289.

ilgili hakkın kullanımına veya kapsamına ilişkin olarak gerçek ve ciddi bir uyuşmazlık olmalıdır. Son olarak ilgili hakkın özel hukuka (veya ceza hukukuna) ilişkin olması gerekir. Netice olarak, mahkemece karara bağlanması gereken, özel hukuka ilişkin bir hak veya yükümlülüğe ilişkin bir iddiada bulunulmuş olması gerekir.

Özel hukuk uyuşmazlıkları kapsamına nelerin girdiği konusu, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından otonom olarak yorumlanmaktadır. Bu sebeple millî hukuk içerisinde yapılan sınıflandırma önem taşımaz. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, şayet yargılama neticesinde özel hukuka ait bir hakkın veya yükümlülüğün tesisi, değiştirilmesi veya ortadan kaldırılması söz konusu ise, kendisine yöneltilen talebi ilgili madde çerçevesinde özel hukuk uyuşmazlıkları içerisinde değerlendirmektedir.

Söz konusu hüküm, gerçek veya tüzel kişi, vatandaş yahut yabancı fark etmeksizin herkes açısından adil yargılanma hakkını güvence altına almaktadır. Ayrıca, yalnızca davada taraf olan kimseler değil, davaya katılan üçüncü kişiler de (örneğin fer'î müdahil yahut dava kendisine ihbar edilen kimseler) söz konusu hükmün kapsamındadır. Keza verilecek hükümden hukukî durumu etkilenecek üçüncü kişiler de adil yargılanma hakkından istifade eder.

c. Kapsamı

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde adil yargılanma hakkı başlığı altında üç tür güvence yer almaktadır: Kurumsal güvence, mahkemeye erişim hakkı ve hakkaniyete uygun yargılanma.

Kurumsal Güvence: Kurumsal güvence çerçevesinde, yargılamayı yürütecek mahkemelerin kanunla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız mahkemeler olması gerekir.

Mahkemeye erişim hakkı: Mahkemeye erişim hakkı, Sözleşme'nin 6. maddesinde açıkça zikredilmemiştir. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ilk olarak Golder-İngiltere davasında mahkemeye erişim hakkının da adil yargılanma hakkını düzenleyen hüküm kapsamında olduğunu elirtmiştir. Nitekim Anayasa'nın 36. maddesinde, herkesin meşru vasıtalarla mahkemeler önünde davacı ve davalı olabilme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

Hakkaniyete Uygun Yargılanma: Sözleşme, adil yargılanma hakkını düzenlerken ayrıca yargılanmanın hakkaniyete uygun olmasını da güvence kapsamına almaktadır. Hakkaniyete uygun yargılanma çeşitli hususları içerir. Bunlar, aleni yargılanma, makul sürede yargılanma, hukukî dinlenilme hakkı ve silahların eşitliği ilkesidir. Aleni yargılanma, makul sürede yargılanma ve

hukukî dinlenilme hakkı aşağıda ayrıca incelendiği için, bu kısımda yalnızca silahların eşitliği ilkesine ilişkin açıklama yapılmıştır.

2. Hukuki Dinlenilme Hakkı

Hukuki dinlenilme hakkı²³, Anayasamızın 36. maddesinde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılanma hakkının bir unsurunu teşkil etmektedir²⁴. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi hakkaniyete uygun yargılanmadan söz eder. Bu husus silahların eşitliği şeklinde de ifade edilmektedir. Silahların eşitliği, hâkimin her iki tarafa da vereceği karara etkili olabilme amacıyla eşit imkânları sunması anlamına gelir. İşte, hukuki dinlenilme hakkı da bu başlık altında nitelendirilir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 27. maddesinde ayrı bir ilke olarak hukuki dinlenilme hakkı düzenlenmiştir. Buna göre hukuki dinlenilme hakkı üç hususu kapsar:

- Yargılama ile ilgili olarak bilgi sahibi olunması,
- Açıklama ve ispat hakkı,
- Mahkemenin açıklamaları dikkate alarak değerlendirmesi ve verdiği kararların gerekçeli olması.

Buna göre, hükme esas alınacak bir vakıa hakkında davacı veya davalının önceden bilgi sahibi olması gerekir. Tarafların, bilgilerine sunulmayan bir vakıaya karşı koymaları beklenemez. Örneğin davalıya usulüne uygun olarak dava veya cevaba cevap dilekçesinin tebliğ edilmemesi²⁵, ön inceleme ve tahkikat duruşmalarına usulüne uygun şekilde çağrılmaması veya gösterdiği hâlde deliller toplanmadan yokluğunda hüküm tesisi hukuki dinlenilme

23 Hukukî dinlenilme hakkı bakımından ayrıntılı bilgi için bkz. Özkes, *Hukuki Dinlenilme Hakkı*, s. 1 vd.

24 Adil yargılanma hakkı bakımından ayrıntılı bilgi için bakınız: Aktepe Artık, Sezin, *Medenî Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı*, Ankara 2014, Seçkin Yayınları; İnceoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul 2013.

25 “Mahkemece, taraflara dava dilekçesi tebliğ edilmeden evrak üzerinde yapılan inceleme sonucu karar verilmiştir. Bu durum hukuki dinlenilme hakkı (HMK m.27) kapsamındaki savunma hakkını kısıtlayan önemli bir usûl hatasıdır.” 2. HD, 2.10.2013, 3478/22571; “Dilekçelerin karşılıklı olarak verilmesi aşamasında, koca tarafından karşı davaya cevap dilekçesi verildiği halde, mahkemece bu dilekçe davalı-karşı davacıya (kadına) tebliğ edilmemiş, bu suretle kadının “cevaba cevap dilekçesi” vermesi imkânı elinden alınmış; böylece verebileceği bu dilekçeye bağlanan yukarıda açıklanan hakkını [iddia ve savunmasını değiştirme ve genişletme] kullanamaz duruma düşmüştür. Bu eksiklik davalı-karşı davacının “hukuki dinlenilme hakkına (HMKm.27) aykırılık sonucu doğurur.” 2. HD, 18.11.2013, 13602/26665 (Yayınlanmamıştır).

hakkının ihlali olacaktır²⁶. Keza dava dilekçesi gibi yenileme dilekçesinin de davalılara tebliğ edilmeden karar verilmesi hukuki dinlenilme hakkına aykırı olacaktır²⁷. Hukuki dinlenilme hakkının ikinci unsuru, açıklama²⁸ ve ispat²⁹ hakkıdır. İspat hakkı aynı zamanda HMK m.189 hükmünde de düzenlenmektedir. Buna göre taraflar kanunda belirtilen süre ve usule uygun olarak ispat hakkına sahiptirler³⁰.

Hukuki dinlenilme hakkının üçüncü unsuru ise kısaca “dikkate alınma hakkı” olarak ifade edilmektedir. Buna göre, tarafların yargılama ile ilgili bilgi sahibi kılınmaları ile açıklama yapmalarına veya delil ibraz etmelerine yahut delile ulaşmalarına imkân tanınması yeterli olmayıp, bu açıklamalar veya deliller hâkim tarafından kabul görmediği takdirde, bunun sebeplerinin yani gerekçesinin de mutlaka gösterilmesi gerekir. Bir talebin hangi kanun hükmüne, hangi hukuki sebebe dayanılarak reddedildiği gösterilirse, dikkate alınma unsuru da karşılanmış olur. Bir talebin, beyanın veya delilin neden dikkate alınıp alınmadığı ancak gerekçeden anlaşılır. Nitekim bu özel önemine binaen Anayasa’nın 141. maddesinde bütün mahkemelerin her türlü kararının gerekçeli karar olarak yazılacağı şeklinde bir hükme yer verilmiştir.

Hukuki dinlenilme hakkı ceza muhakemesi hukuku açısından da çok büyük

26 Bu yönde 2. HD, 9.12.2014, 23076/25145 (Yayınlanmamıştır). Ayrıca bakınız. “Bunun üzerine mahkemece davalıya Başkonsolosluk aracılığı ile yurtdışı adresinden tebligat yapılmış ise de, duruşma tarihi yeterince ileri bir tarihe ertelenmediğinden 09.05.2013 tarihli celse, davalıya 13.06.2013 tarihinde tebliğ edilmiş, bu şekilde davalı, duruşma tarihinden haberdar olmamıştır. Davalıya usulüne uygun tebligat yapılmadan, göstermesi halinde savunma ve delilleri toplanmadan hüküm verilmesi, hukuki dinlenilme hakkının (HMK m.27) ihlali niteliğinde olup bozma sebebidir.” 2. HD, 3.12.2014, 25498/24536 (Yayınlanmamıştır)

27 Bu yönde bakınız. 17. HD, 7.4.2014, E.2013/4312, K.2014/5178; 2. HD, 1.11.2013, 10268/24760 (Yayınlanmamıştır).

28 “Bu itibarla, davacı vekilinin mazeret bildirmiş olmasına rağmen bu hususta bir karar verilmeden yargılamaya devam olunarak davacının yokluğunda esas hakkında hüküm tesis edilmesi, hukuki dinlenilme hakkının kısıtlanması niteliğinde olduğundan doğru görülmemiş, davacı vekilinin bu hususa yönelik temyiz itirazının kabulü ile kararın bozulması gerekmiştir.” 11. HD, 23.6.2014, 5516/11892; “Taraflara, 05.04.2013 tarihinde yapılan ön inceleme duruşmasında; tahkikat duruşmasının 21.06.2013 tarihinde yapılacağı bildirildiği halde, 20.06.2013 tarihinde davalı kadının yokluğunda celse açılarak davacı tanıkları dinlenip, beyanlarına karşı davalı kadından diyecekleri sorulmadan savunma hakkı kısıtlanmak suretiyle karar verilmesi doğru olmamıştır.” 2. HD, 23.12.2013, 18075/30304 (Yayınlanmamıştır).

29 “Hal böyle olunca, birleşen dosya davacısına delillerini bildirme imkânı tanınması, taraf delillerinin toplanması, hasıl olacak sonuca göre bir karar verilmesi gerekirken yazılı olduğu üzere hüküm kurulmuş olması isabetsizdir.” 1. HD, 8.11.2013, 13628/15476 (Yayınlanmamıştır).

30 İspat hakkı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Çiftçi, Pınar, *Medenî Yargılama Hukukunda İspat Hakkı ve Sınırlamaları*, Ankara 2018. Ayrıca bkz. Toraman, Barış, “Medenî Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler” Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez’e Armağan, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı, 2014, s. 1483 – 1523.

önem arz eder; zira hukuki dinlenilme hakkı yoluyla sanık, yargılamanın ob-
jesi olmaktan çıkartılıp süjesi olma konumuna yükseltilmiş bulunmaktadır.

3. Usûl Ekonomisi İlkesi³¹

Usul ekonomisi ilkesi, hem Anayasa'nın 141. maddesinde hem de Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 30. maddesinde açıkça düzenlenmiştir. Anaya-
sanın 141. maddesine göre davaların en az giderle ve mümkün olan sürat-
le sonuçlandırılması yargının görevidir. Kanun'un 30. maddesine göre de
"Hâkim, yargılamanın makul süre içinde ve düzenli bir biçimde yürütül-
mesini ve gereksiz gider yapılmamasını sağlamakla yükümlüdür." Şu hâlde
usul ekonomisi ilkesi 3 unsuru kapsamaktadır:

- zaman
- emek
- masraf ve yargılama giderleri

Usul ekonomisi ilkesi, zaman, emek ve masraf bakımından zaruri olanın öte-
sine geçilmemesini ifade eder. Türk usul hukukunda somut örneği davaların
birleştirilmesi ve ayrılmasında görülür. Eğer zaman ve emek bakımından bir
faydası var ise davaların birleştirilmesi veya ayrılması kararı verilir. Keza,
ihtiyari dava arkadaşlığının caiz olması hususunda da anılan ilke gözetilir.
Ancak usul ekonomisi ilkesi bundan daha öteye taşınamaz. Bu ilke, yargıla-
mayı uzatacağı iddiasıyla açık bir usul kuralının uygulanmamasının gerek-
çesi olamaz. Sadece somut durumda hâkimin takdir hakkını, özellikle usul
hukukuna ilişkin müesseseler itibarıyla kullanmasının söz konusu olduğu
hâllerde, bu takdir hakkının hangi istikamette olacağını belirleme bakımın-
dan önem taşır. Bu anlamda usul ekonomisi ilkesinin dikkate alınması icap
eder. Örneğin, bozmadan sonra ıslahın mümkün olup olmadığı hususunda
açık kanun hükmü bulunmadığından, konuya dair değerlendirme yapılır-
ken usul ekonomisi ilkesinden yararlanılabilir.

II. Hukuk Yargısı Bakımından

1. Tasarruf İlkesi

Tasarruf İlkesi: Tarafların yargılamanın başlatılması, konusunun tespit edilmesi,
yargılamanın sonlandırılması bakımından serbest olduğunu öngören ilkedir.

31 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Rüzgaresen, Cumhuriyet, *Medenî Muhakeme Hukukunda Usûl Ekono-
misi İlkesi*, Ankara 2013.

Tasarruf ilkesi³², Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 24. maddesinde düzenlenmiştir. Bu ilke, medenî yargılamanın konusunu oluşturan uyuşmazlıkların kendisinden kaynaklandığı özel hukuk alanı dikkate alınarak getirilmiştir. Özel hukuk alanında düzenlenmiş olan hukuki ilişkilerde, hukuki ilişkinin taraflarının, o ilişkiden kaynaklanan haklar üzerinde serbestçe tasarruf edebilmesi mümkündür. Tarafların, irade özerkliği çerçevesinde o hukuki ilişkiye yön verebilme, o hukuki ilişkiyi şekillendirebilme imkânları vardır. Şu hâlde hukuki ilişkiyi yönetebilmeye ilişkin bu sonuç, o ilişkiden kaynaklanan davaya da tezahür etmelidir. Tasarruf ilkesi yargılamaya ilişkin üç hususu ilgilendirir:

- a) Davanın açılmasında
- b) Dava konusunun tespitinde
- c) Davanın sonlandırılmasında

Davanın açılmasında: Hukuk yargısında uyuşmazlık içindeki taraflardan biri mahkemeye başvurup dava açmadığı sürece, mahkeme re'sen harekete geçip o davayı göremez. Bir diğer söyleyişle davacı yoksa, ne dava ne de davalı vardır. Hâkim, uyuşmazlığa tanık olsa dahi, buna re'sen el atamaz (bkz. HMK m. 24/1 ve 2). Tasarruf ilkesinin bu görünüm biçiminin, yani hâkimin re'sen harekete geçemeyeceği kuralının, davalılar bakımından (çekişmeli yargıda) bir istisnası bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bazı çekişmesiz yargı işlerinde, vesayet veya aile hukukuna ilişkin diğer bazı koruma tedbirleri ile sınırlı şekilde, hâkim talep olmaksızın, re'sen (görevi gereği, kendiliğinden) harekete geçebilir (bkz. HMK m.382/2, b, 17,18,19).

Davadan feragat: Dava konusu kılınmış haktan, davacı tarafın onu bir daha talep ve dava etmemek üzere bütün bir gelecek için vazgeçmesidir.

Sulh: Görülmekte olan bir davada tarafların karşılıklı anlaşması üzerine dava konusu olan uyuşmazlığın sona ermesidir.

Çekişmesiz Yargı: İlgililer arasında uyuşmazlığın bulunmadığı veya ilgililerin ileri sürebileceği bir hakkının olmadığı ya da re'sen araştırma ilkesinin uygulandığı medenî yargının bir alt koludur.

Kabul: Davalının, davacının dava yolu ile yargılamada kendisinden istediği talebi kısmen veya tamamen kabul etmesidir.

32 Ayrıntılı tartışmalar için bakınız: Meriç, Nedim, *Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Ankara 2011.

Dava konusunun tespiti: Davanın konusunun belirlenmesi bakımından da yine tasarruf ilkesi geçerlidir. Mahkeme ancak tarafların önüne getirdiği uyuşmazlığı çözebilir ve tarafların belirlediği konu üzerinde yargılama yapabilir. Bunun dışında o konuyla bağlantılı olsa bile mahkeme önüne tarafların getirmemiş oldukları bir hakiddiası hakkında kural olarak yargılama yapılamaz.

Davanın sonlandırılmasında: Tasarruf ilkesinin üçüncü boyutu, tarafların mahkeme önüne getirdikleri uyuşmazlığı yine kendilerinin, herhangi bir mahkeme kararına ihtiyaç olmaksızın mahkemeden çekebilmeleri, diğer bir ifadeyle davaya son verebilmeleridir. Taraflar dava konusu üzerinde serbestçe tasarruf edebildikleri sürece, tek taraflı veya karşılıklı olarak mahkemenin bu konuda iznine de ihtiyaç duymaksızın davaya son vermeleri mümkündür. Davanın sonlandırılmasına ilişkin olarak ön plana çıkan usul işlemleri, feragat, kabul ve sulhtür.

Buna göre davanın açılmasından sonra, hüküm kesinleşinceye kadar, davacı açmış olduğu davadan feragat edebilir³³, davalı aleyhine açılan davayı kabul edebilir³⁴; davacı ve davalı sulh olabilir. Esasen maddi hukuk karakterli olan feragat, kabul veya sulh işlemlerinin sonuç doğurması, şartları olduğu müddetçe, mahkemenin iznine veya feragat ve kabul özelinde karşı tarafın rızasına bağlı değildir. Ancak bu işlemlerin davaya son vermesi, bunların mahkeme huzurunda yapılmış olmalarına bağlıdır.

2. Taleple Bağlılık İlkesi

Tasarruf ilkesinin bir uzantısı olan ve Kanunumuzda da açıkça düzenlenmiş bulunan bir diğer ilke de taleple bağlılık ilkesidir. HMK'nın 26. maddesine göre "Hâkim tarafların talep sonucu ile bağlıdır; ondan fazlasına veya başka bir şeye karar veremez. Duruma göre talep sonucundan daha azına karar verebilir. Hâkimin tarafların talebiyle bağlı olmadığına ilişkin kanun hükümleri saklıdır". Şu hâlde hâkim, aksine açık bir düzenleme olmadıkça tarafların talep sonuçları ile bağlıdır.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin vermiş olduğu bir kararda, talebin konusu nafaka iken, mahkemece boşanmaya karar verilemeyeceği belirtilmiştir³⁵.

33 Ayrıntılı bilgi için bkz. Akyol Aslan, Leyla, *Medenî Usûl Hukukunda Davadan Feragat*, Ankara 2010. Öte yandan davacı, karşı tarafın açık rızasıyla davasını geri alabilir. Feragatten farklı olarak davanın geri alınmasında davacı söz konusu davayı yeniden açmak imkânına sahiptir. Bu sebeple davanın geri alınmasında davalının açık rızası aranır. Bu konuda bkz. Aslan, Kudret, *Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması*, Ankara 2016.

34 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ermenek, İbrahim, *Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul*, Ankara 2009.

35 2. HD, 15.11.2011, E. 2010/18753, K. 2011/18583, www.kazanci.com

Keza davacının faiz talebi yok iken, mahkemece dava tarihinden itibaren faize hükmedilmesi de taleple bağıllık ilkesine aykırı olacaktır³⁶. Ayrıca borçlu olunmadığına dair açılan menfi tespit davasında, davalının karşı dava olarak bir talebi de bulunmadıkça, davacının borçlu olmadığı miktar saptanarak menfi tespiti hükmedilmesi gerekirken, davanın niteliği göz ardı edilerek borçlu olunan miktar üzerinden olumlu tespit hükmü kurulması taleple bağıllık ilkesine aykırılık teşkil eder³⁷.

Keza yalnızca çekin istirdadı amacıyla açılan davanın, istemin aynı zamanda menfi tespiti de içerdiği gerekçesiyle davacının borçlu olmadığına karar verilmesi, taleple bağıllık ilkesine aykırılık teşkil eder³⁸. Davacı yalnızca temerrüt faizi istemişken, mahkemece vade farkına hükmedilmesi de mümkün değildir³⁹. Bu ilkenin maddi hukuktan kaynaklanan bazı istisnaları vardır. Örneğin, boşanma davalarında hâkim, talep boşanma olmasına rağmen ayrılığa karar verebilir. Keza manevi tazminat talep edilmişse, Türk Borçlar Kanunu'nun 58'inci maddesi uyarınca hâkim tazminatın ödenmesi yerine veya onun yanında diğer bir giderim biçimini de kararlaştırabilir.

3. Taraflarca Getirilme (Hazırlama) İlkesi

Hâkimin önüne gelen somut bir uyuşmazlık hakkında karar verebilmesi için üç hususa ihtiyacı vardır. Bunlardan birincisi, hukuk bilgisidir. HMK m.33 hükmü uyarınca hâkim Türk hukukunu re'sen uygular. Hukuk bilgisi yanında ihtiyaç duyulan diğer iki şey ise vakıalar ve o vakıaların mevcudiyeti hakkında hâkimde kanaat uyandırmaya yarayacak olan delillerdir.

Aleyhe Bozma Yasağı: Hükmün kanun yoluna başvuran tarafın aleyhine bozulamamasıdır.

Kanunun öngördüğü soyut koşulların somut olay bakımından gerçekten mevcut olması ancak somut vakıalarla kendisini gösterir. Bir haksız fiilin bulunup bulunmadığı, trafik kazasının gerçekleşip gerçekleşmediği ve bu kazadan bir zarar doğup doğmadığı, somut olay bakımından beklenmeyen veya kaçınılmaz bir durumun bulunup bulunmadığı ve benzeri hususlar, birer vakıa iddiası biçiminde yargılamaya yansır. İşte varlığı iddia edilen bu hususlarayabancıolan, yani vakılardan haberdar olmayan hâkim, tarafların ileri sürdüğü iddialar ve bunların ispatı amacıyla ibraz edilen deliller saye-

36 2. HD, 25.3.2014, E. 2013/23435, K.2014/6885 (Yayınlanmamıştır).

37 19. HD, 22.9.2014, 9958/13894 (Yayınlanmamıştır).

38 11. HD, 12.1.2015, E. 2014/14243, K. 2015/176, www.kazanci.com

39 YHGK, 2.10.2013, 19-199/1418, www.kazanci.com

sinde vakıalar hakkında bilgi sahibi olur. Bu vakıalar ve deliller, dava malzemesi olarak adlandırılır. Hukuk yargısında geçerli olan taraflarca hazırlama ilkesi uyarınca dava malzemesini yargılamaya taraflar getirir. Tarafların getirmedeği bir dava malzemesini hâkim kural olarak kendisi araştıramaz ve kullanamaz. Nitekim HMK m. 25 hükmü uyarınca *“Kanunda öngörülen istisnalar dışında, hâkim, iki taraftan birinin söylemediği şeyi veya vakıaları kendiliğinden dikkate alamaz ve onları hatırlatabilecek davranışlarda dahi bulunamaz.”*

Bu ilkenin hukuk yargısında kabul edilmesinin çeşitli sebepleri vardır. Birincisi, dava ile ilgili vakıa ve delilleri en iyi davanın tarafları bilir. İkincisi, davanın konusu oluşturan özel hukuka ait bir uyuşmazlıktır ki bireysel menfaat ön plandadır. Sübjektif hakkının ve bireysel menfaatinin korunması için ne kadar çaba gösterilmesi gerektiğine tarafın kendisi karar vermelidir. Taraf somut bir vakıanın mahkeme önünde tartışılmasından kaçınmak isteyebilir. Örneğin, davacı yalnızca davalının müşterek çocuklarının kendisinden olmadığını ileri sürdüğü gerekçesiyle manevi tazminat talep etmişken, mahkemece ayrıca davalının, davacı eşini başka bir şahısla aldatması eyleminden dolayı sorumlu olduğu benimsenerek manevi tazminata hükmedebilmesi mümkün değildir⁴⁰. Söz konusu karar hem taraflarca getirilme ilkesinin hem de taleple bağlılık ilkesinin ihlaline sebebiyet verir.

Taraflarca hazırlama ilkesi, dava malzemesinin davaya kimin tarafından getirileceğine ilişkindir.

Taraflarca getirilme ilkesinin egemen olduğu davalarda hâkim re’sen delil toplayamazsa da bu kuralın başlıca iki istisnası olup, hâkim bilirkişi incelemesine veya keşif icrasına re’sen karar verebilir. Ancak, taraflarca getirilme ilkesinin sonucu olarak bilirkişi ister bir tarafın talebi üzerine ister mahkeme tarafından re’sen görevlendirilsin, taraflarca ileri sürülmemiş bir konu hakkında açıklamada bulunamaz.

4. Re’sen Araştırma İlkesi

Taraflarca getirilme ilkesinin karşıtı, re’sen araştırma ilkesidir. Re’sen araştırma ilkesi, aşağıda inceleneceği üzere esas itibarıyla idari yargıda ve ceza muhakemesinde uygulama alanı bulur. Kısaca vakıaların ve delillerin hâkim tarafından kendiliğinden toplanmasını ifade eden bu ilkenin hukuk yargısında uygulanması için açık bir hükmün varlığı gerekir.

40 4. HD, 17.3.2014, E. 2013/9380, K. 2014/4457 (Yayınlanmamıştır)

Öncelikle dava şartlarının varlığı veya yokluğu, örneğin, tarafların ehliyetinin veya dava takip yetkisinin veya o dava bakımından aynı konuda aynı taraflar arasında kesinleşmiş bir mahkeme hükmünün bulunup bulunmadığının araştırılması bakımından re'sen araştırma ilkesi geçerlidir.

Re'sen araştırma ilkesi vakıaların ve delillerin hâkim tarafından kendiliğinden toplanmasını ifade eder ve uygulanması için açık bir hüküm bulunması gerekir.

Öte yandan kamusal bir menfaatin söz konusu olduğu, bir diğer söyleyişle kamu düzenini ilgilendiren davalarda da re'sen araştırma ilkesi geçerli olur. Derneğin amacının ahlaka aykırı hâle geldiği gerekçesiyle feshi amacıyla açılan bir davayı veya babalık davasını buna örnek olarak gösterebiliriz. Nihayet çekişmesiz yargı işleri bakımından da HMK m.385/2 hükmü uyarınca aksine bir hüküm olmadığı sürece re'sen araştırma ilkesi geçerlidir. Örneğin bir vesayet veya gaiplik başvurusunda yahut konkordato veya iflâs taleplerinde mahkeme, ilgililerin ibraz ettiği deliller veya beyanlar ile bağlı olmayıp gerekli araştırmayı re'sen yapacaktır.

III. İdari Yargı Bakımından

1. Yerindelik Denetimi Yasağı

Anayasa'nın 125. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, idari yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlı olup, hiçbir surette yerindelik denetimi şeklinde kullanılamaz. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez. Aynı sınıra İYUK'un 2. maddesinde⁴¹ de yer verilmiştir.

Bu sınır, idarenin takdir yetkisinin yargısal denetimi sırasında karşımıza çıkmaktadır. Takdir yetkisi, idareye alınacak karar konusunda belli ölçüde serbestlik tanıyan, yasal olarak kabul edilebilir kararlar arasından uygun gördüğünü seçme imkânı veren yetkidir⁴². Bu yetki, mevzuatta idarenin

41 *İdari dava türleri ve idari yargı yetkisinin sınırı*: Madde 2/1: "İdari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. İdari mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevinin kanunlarda ve Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı veremezler".

42 Naklen: Karahanoğulları, Onur, "İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanılmasına İlişkin R(80)2 Sayılı Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı", *AÜHFD*, C. 45, S.1-4, s. 323.

karşılaşacağı tüm durumların öngörülmesi mümkün olmadığı için, onun hareket biçiminin tüm ayrıntılarıyla tespit edilmeyip genel kurallar konulmasından ileri gelir. İdare bu yetkiye dayanarak, hukuken mümkün olan çeşitli hareket tarzlarından birini seçer veya herhangi bir kararı alıp almama şıklarından birini tercih eder⁴³. İdarenin sahip olduğu bu tercih hakkı, yargı denetimine tabidir⁴⁴. İdare, takdir yetkisini kamu yararı ve kamu hizmetinin gerekleri doğrultusunda kullanmak zorundadır⁴⁵.

Yerindelik ise, takdir yetkisinin denetiminde kullanılan hizmet gerekleri ve kamu yararı ölçütlerine uygun bir işlemin, isabetli veya yararlı olup olmadığına karar verilmesidir. Böyle bir değerlendirme yapıldığında, idareye tanınan yetki kullanıldığı için, yargı denetimi sınırının dışına çıkmış olacaktır. Çünkü idari yargı yetkisi, idari işlemin hukuka uygun olup olmadığını belirlemekle sınırlıdır. İdarenin yerine geçerek bir işlemin, isabetli, yararlı olup olmadığına karar verilmesi, Anayasayla idari yargı merciine verilen yetkinin aşılması, idare içinde bir üst amir konumuna gelinmesi anlamı taşıyacaktır⁴⁶. İdareye tanınan takdir yetkisinin genişlediği ve objektif ölçütlere bağlanmadığı durumlarda, takdir yetkisinin denetiminde kullanılan “kamu yararı” ve “kamu hizmetinin gerekleri” kriterlerinin belirsizliğinin de etkisiyle, takdir yetkisinin yargısal denetimi-yerindelik denetimi yasağı sınırını tespit etmek daha da zorlaşmaktadır. İdarenin takdir yetkisini hukuka uygun kullanıp kullanmadığı yönündeki tespit ve değerlendirme, idari yargı hakimine ait olup; hâkim, bu tespit ve değerlendirme için özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyması halinde ve bu sınırda kalmak kaydıyla bilirkişi incelemesi yaptırabilecektir.

43 Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukuku'nun Umumi Esasları*, 3.Bası, İstanbul: C.I, s. 420, 421.

44 “...Bir işleminde takdir yetkisinin bulunması, o işlemin sebepsiz olması anlamına gelmeyeceğine göre, ileri sürülen nedenlerin gerçek ve işlemin tesisini haklı kılacak nitelikte olması hususları yargı mercilerince denetlenecektir. Aksi durumun kabulü keyfi idare anlayışına yol açabilecek bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır”. Danıştay 12.D, 25.04.2018 tarih, E.2016/7596 – K.2018/1613.

45 “... Bu yetkinin ancak kamu yararı ve hizmet gerekleri gözardı edilerek kullanıldığının kanıtlanması ya da idari yargı merciince saptanması durumunda, sözü edilen bu durumun dava konusu yönetsel işlemin neden ve amaç yönlerinden hukuka aykırılığı nedeniyle iptalini gerektireceği yerleşmiş yargısal içtihatlarla kabul edilmiş bulunmaktadır”. Danıştay İDDGK, 09.03.2020 tarih, E.2018/2751 – K.2020/644.

46 Yıldırım, Turan, “İdari Yargı”, *İdare Hukuku*, 7. Bası, Ed: Turan Yıldırım, İstanbul:2018, s.661, 662. Bu yönde bkz. “...(İ)darelerin belirli bir kamu hizmetinin etkili ve verimli bir biçimde yürütülmesi, kamu yararının daha somut bir biçimde ortaya konulması için birden çok seçenekten birisini tercihte takdir yetkisiyle donatıldıkları durumda idari yargı organlarının idareyi bu seçeneklerden birisini tercihe zorlayacak ya da belirli bir yönde işlem veya eylem tesisine zorunlu kılacak biçimde yargı kararı vermelerinin Anayasa ve yasa kurallarıyla ve idare hukuku ilkeleriyle bağdaştırılamayacağı açıktır”. Danıştay 10.D., 4.2.2019 tarih, E.2014/5528 – K.2019/902.

2. Re'sen Araştırma İlkesi ve Sınırları

İdari yargılama usulüne hâkim olan en önemli ilkelerden birisi re'sen araştırma ilkesidir. Medeni usul hukukunda kural olarak geçerli olan ' taraflarca getirilme ilkesi'ne karşılık idari yargıda -ceza yargılamasında olduğu gibi- 're'sen araştırma ilkesi' uygulama alanı bulmaktadır. İYUK m. 20/1'e göre, *"Danıştay, bölge idare mahkemeleri ile idare ve vergi mahkemeleri, bakmakta oldukları davalara ait her türlü incelemeyi kendiliğinden yapar. Mahkemeler belirlenen süre içinde lüzum gördükleri evrakın gönderilmesini ve her türlü bilgilerin verilmesini taraflardan ve ilgili diğer yerlerden isteyebilirler. Bu husustaki kararların, ilgililerce, süresi içinde yerine getirilmesi mecburidir. Haklı sebeplerin bulunması halinde bu süre, bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir."*

Taraflardan biri ara kararının icaplarını yerine getirmedeği takdirde, bu durumun verilecek karar üzerindeki etkisi mahkemece önceden takdir edilir ve ara kararında bu husus ayrıca belirtilir".

Buna göre re'sen araştırma ilkesi, idari yargı hakiminin, davanın açılmasından nihai karar verilmesine kadar, davanın sevk ve idaresi, maddi vakıanın araştırılması ve delillerin elde edilmesi; maddi vakıanın hukuki değerlendirilmesi, olaya uygulanacak hukuk kuralının tespiti, iddia ve savunmada ortaya konan maddi bulguların gerçeğe aykırı olup olmadığının araştırılması, kamu düzenine ilişkin hususlara (görev, yetki, süre gibi) uyulup uyulmadığı, delillerin takdiri, idarenin sorumluluk esasını tespiti ile tarafların hiç değinmediği olayların tespit edilmesi ile ilgili olarak, tarafların talebine bağlı kalmaksızın yaptığı tüm araştırmalara verilen addır⁴⁷.

İdari yargı yerine, uyuşmazlığın çözümü için böylesine geniş yetki tanımasının sebebi, idare ile kişiler arasındaki eşitsizliğin giderilmesidir. İlginin iradesine bakmaksızın tek taraflı işlem tesis edebilmek gibi üstün yetkiler kullanan ve çoğu kez uyuşmazlığın çözümü için gereken bilgi ve belgele-re sahip olan idarenin, bu üstünlüğünün davacılar bakımından yaratacağı sakınca bu yolla giderilebilmektedir. Ayrıca idari yargıda görülen davalar (özellikle iptal davaları), sadece kişilerin hak ve menfaatlerini korumaya yönelik olmayıp, idarenin hukuka uygun davranmasını sağlama amacını da

47 Şenlen Sunay, Süheyla, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İspat ve Delil Hususları*, İstanbul, 1997, s. 10-12; Çağlayan, Ramazan, *İdari Yargılama Hukuku*, Güncellenmiş 11. Baskı, Ankara 2019, s.242; Aslan, Zehreddin, "İdari Yargı Sisteminde Re'sen Araştırma İlkesi", *İÜSBFD*, No:23-24, s.54, 57. "2577 Sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun "Dosyaların İncelenmesi" başlıklı 20. maddesinde ifadesini bulan "resen araştırma ilkesi" de bu kapsamda yer alan temel ilkelerden biri olup; idari yargı mercilerinin, uyuşmazlığın çözümü için gerekli bütün araştırma ve incelemeleri, tarafların talepleriyle bağlı olmaksızın resen yapabilecekleri ve hatta yapmakla yükümlü oldukları anlamına gelmektedir". Danıştay 2.D., 28.03.2019 tarih, E.2018/4013 – K.2019/1520.

taşımaktadır. Bu sebeple idari yargıda, uyumsuzluk konusu işlem ya da eylemin hukuka uygun olup olmadığını saptamak için hakim, her türlü inceleme-yi kendiliğinden yapma yetkisine sahip kılınmıştır⁴⁸.

İdari yargı hakiminin re'sen araştırma yetkisi, Danıştay, bölge idare, idare ve vergi mahkemelerince kullanılabilir. Bölge idare mahkemelerince istinaf başvurularının kabulü üzerine yapılacak incelemeler ile idare, vergi mahkemeleri ve Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak göreceği uyumsuzluklarda idari yargı hâkimine re'sen araştırma ve inceleme yetkisine sahiptir. Danıştay'ın temyiz mahkemesi olarak baktığı davalarda -hızlandırılmış yargılama usulleri saklı kalmak kaydıyla- bu yetkiyi kullanması mümkün değildir⁴⁹.

İdari yargı hakiminin sahip olduğu bu yetki ve aşağıda yer verilen sınırı, idari yargı hâkimi tarafından görevlendirilen bilirkişiler için de geçerlidir. Bilirkişiler, kendilerine teslim edilen dosyada yer almayan ve/fakat uyumsuzluğun esasının çözümü için gerekli bulunan bilgi ve belgeleri, kendisini görevlendiren mahkemeden talep edebileceklerdir⁵⁰.

Re'sen Araştırma İlkesinin Sınırı: İdari yargı hakiminin re'sen araştırma yetkisinin öncelikli sınırını, idari yargı yetkisinin sınırı oluşturmaktadır. Bir bölümü üst başlıkta ele alınan bu sınırın, Anayasa'nın 125.maddesi ile İYUK'un 2.maddesinde çizilmiş olduğu ifade edilmişti. Bu nedenle burada, idari yargı hakiminin re'sen araştırma yetkisini, idarenin hukuka uygun davranıp davranmadığının tespitiyle sınırlı olarak kullanması gerektiği söylenmekle yetinilecektir.

Bu bağlamda değerlendirilebilecek diğer sınır ise, 2577 sayılı Kanun'un 20/3. maddesinde belirtilmiştir. Buna göre *"istenen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise, Cumhurbaşkanı ya da ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan, gerekçesini bildirmek suretiyle, söz konusu bilgi ve belgeleri vermeyebilir. Verilmeyen bilgi ve belgelere dayanılarak ileri sürülen savunmaya göre karar verilemez."*

48 Yıldırım, *İdari Yargı*, s.769. "...İptal davaları ile idari işlemlerin hukuka uygun olup olmadığının saptanmasına, hukukun üstünlüğünün sağlanmasına, böylece de idarenin hukuka bağlılığının belirlenmesine, sonuçta hukuk devleti ilkesinin gerçekleştirilebilmesine olanak sağlandığından,". Danıştay 13.D., 07.02.2019 tarih, E.2018/3861 – K.2019/274.

49 Aslan, s.57.

50 BilY m. 54/1: "Bilirkişi, yapacağı ön incelemede, incelemeyi gerçekleştirebilmesi için bazı hususların önceden araştırılması ve tespiti ile kendisine teslim edilen dosya ve belgelere ilave olarak başka kayıt ve belgelere ihtiyaç duyması halinde bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan merciden talepte bulunur".

Görüldüğü üzere kanun koyucu, idare mahkemesince yapılacak inceleme kapsamında istenilen bilgi ve belgelerin verilmemesini, yetki (*Cumhurbaşkanı ya da ilgili Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan*), şekil (*gerekçesini bildirmek*) ve sebebe (*istenilen bilgi ve belgeler Devletin güvenliğine veya yüksek menfaatlerine veya Devletin güvenliği ve yüksek menfaatleriyle birlikte yabancı devletlere de ilişkin ise*) ilişkin şartlara tabi tutmuştur. Bu şartların tamamının var olması halinde idare, idari yargı hakiminin bilgi ve belge talebini reddedebilecek; ancak bu durumda da verilmeyen bilgi ve belgelere dayanan savunma dışında kalan diğer bilgi, belge ve savunmalara istinaden karar tesis edilebilecektir⁵¹.

3. Delil Serbestisi İlkesi

Re'sen araştırma ilkesinin bir nevi sonucu olan delil serbestisi ilkesi, tarafların iddialarını her türlü delille ispatlayabilmelerinin yanı sıra, yargı yerlerinin de tarafların getirdikleri delillerle bağlı olmamasını ifade etmektedir. İdari yargıda, tarafların iddialarını her türlü delille ispatlayabilmesi, idari yargı merciinin de re'sen araştırma yetkisini serbestçe kullanabilmesi mümkündür⁵².

2577 sayılı İYUK'un 20/1. maddesiyle idari yargı hakimineverilen, hertürlü incelemeyi yapma, lüzum gördüğü evrakları ve her türlü bilginin verilmesini isteme yetkileri, bu serbestiyi göstermektedir. Ancak idari yargı uygulamasında tanık ve yemin delilinin yer almayışı, delil serbestisi ilkesinin tam anlamıyla uygulanamaması sonucunu beraberinde getirmektedir. Bu ispat araçları dışında kalan delilleri ise hâkim serbestçe takdir edecektir. İYUK'da delillerin ispat gücü noktasında da bir ayrıma gidilmemiştir⁵³.

İdari yargıda re'sen araştırma yetkisinin en geniş görüldüğü alanın hâkimin gerektiğinde bilirkişi incelemesi yapılmasına karar vermesi ve bunu yapacak bilirkişi seçimini kendisinin belirlemesidir⁵⁴. Danıştay da özel veya teknik bilgiyi gerektiren hallerde, -taraflar bilirkişi delilinden vazgeçmiş olsa dahi⁵⁵-

51 “...Temyize konu ret kararı da sonuçta idarenin savunmasında dayandığı ancak 2577 sayılı Kanunun 20/3. maddesi uyarınca mahkemeye vermediği bilgi ve belgelere dayalı idare savunması esas alınarak verilmiş bir karar niteliği taşımakta olup, kararda kanuna uyarlık görülmemiştir. Yukarıda da belirtildiği gibi bu durumda artık davanın gönderilmeyen bilgi ve belgelere dayalı savunma dışındaki diğer bilgi ve belgelerin esas alınarak karara bağlanması gerekmektedir”. Danıştay 5.D., 25.09.1996 tarih, E.1996/1345 – K.1996/2819.

52 Türkoğlu Üstün, Kamile, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, Ankara 2019, s.167.

53 Türkoğlu Üstün, s. 167.

54 Aslan, s. 56.

55 “İlk derece mahkemesince; davacı tarafından, sınavda takdir edilen notun bilirkişi incelemesi marifetiyle değerlendirilmesinden vazgeçildiği, diğer iptal nedenleri göz önünde bulundurularak hukuka

mahkemelerin bilirkişiye başvurmasını zorunlu kabul etmektedir⁵⁶.

IV. Ceza Muhakemesi Bakımından

Bir suçun işlenip işlenmediği, işlenmişse kim veya kimler tarafından işlenmiş olduğu ve faile/faillere uygulanacak yaptırımın ne olacağı sorusuna çözüm getirmek amacıyla, kural olarak Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre gerçekleştirilen iddia, savunma ve yargılama niteliğindeki bir dizi faaliyette ceza muhakemesi, bununla ilgilenen hukuk dalına da ceza muhakemesi hukuku denilmektedir⁵⁷. Tam bu noktada yargılama ve muhakeme kavramlarının birbirinden farklı kavramlar olduğunu belirtmekte yarar vardır. Yargılama, yalnızca hakimler/mahkemeler tarafından yapılan bir faaliyetin adyken, muhakeme ise iddia, savunma ve yargılamadan oluşan üçlü bir faaliyeti ifade etmektedir. Bu nedenle ceza muhakemesi terimi yerine ceza yargılaması/ceza usulü/suç muhakemesi gibi terimlerin kullanılmasının yerinde olmadığı söylenebilir. Zira Ceza Muhakemesi Kanunu'nda yalnızca yargılama faaliyetinin yapıldığı kovuşturma aşaması değil aynı zamanda yetkili mercilerce suç şüphesinin öğrenilmesiyle başlayan soruşturma aşamasının da düzenlenmiş olması muhakeme teriminin kullanılmasını zorunlu kılmaktadır.

Ceza muhakemesinin amacı, hukuk devleti sınırları içerisinde, insan hakları ve insan onurunun korunması ilkesi çerçevesinde gerçeğe ulaşmaktır⁵⁸. Ceza muhakemesinde gerçeğin araştırılmasındaki amaç ne sadece suçluyu cezalandırmak ne de sadece masumu korumaktan ibarettir; sanık suçlu ise cezalan-

uygunluğunun değerlendirilmesinin talep edildiği belirtilerek, dosya üzerinde bilirkişi incelemesi yaptırılmaksızın hüküm kurulmuş ise de; resen araştırma ilkesi gereği, çözümü özel ve teknik bir bilgi ve uzmanlık isteyen konularda bilirkişi incelemesi yaptırılması konusunda tarafların istemi ile bağlı bulunmayan yargı yerince, çözümü uzmanlık bilgisi gerektiren uyuşmazlık hakkında, bilirkişi incelemesi yaptırılmaksızın verilen kararda hukuki isabet bulunmamaktadır". Danıştay 2.D., 28.03.2019 tarih, E.2018/4013 – K.2019/1520.

56 "...Resen araştırma ilkesi gereği, çözümü özel ve teknik bir bilgi ve uzmanlık isteyen konularda bilirkişi incelemesi yaptırılması konusunda tarafların istemi ile bağlı bulunmayan yargı yerince, çözümü uzmanlık bilgisi gerektiren uyuşmazlık hakkında, bilirkişi incelemesi yaptırılmaksızın verilen kararda hukuki isabet bulunmamaktadır". Danıştay 2.D., 28.03.2019 tarih, E.2018/4013 – K.2019/1520. Bu hususta ayrıca bkz. Danıştay 2.D., 15.10.2019 tarih, E.2019/1140 – K.2019/5095; Danıştay 7.D., 18.04.2019 tarih, E.2018/4704 – K.2019/2855.

57 Öztürk, Bahri/Tezcan, Durmuş/Erdem, Mustafa Ruhan/Sırma Gezer, Özge/Saygılar Kırıt, Yasemin/Alan Akcan, Esra/ Özaydın, Özdem/Erden Tütüncü, Efser/Altınok Villemin, Derya/Tok, Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 13. Baskı, Ankara 2019, s.29.

58 Ersoy, Uğur, "Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım", Uğur Alacakaptan'a Armağan, C. 1 (Der. Mehmet Murat İnceoğlu), 1. Bası, İstanbul 2008, s.299.

dırılacak, masum ise beraat ettirilecektir⁵⁹. Yargıtay tarafından da belirtildiği üzere, burada bahsedilen gerçek, akla uygun ve realist, olayın bütün veya bir parçasını temsil eden kanıtlardan veya kanıtların bütün olarak değerlendirilmesinden ortaya çıkarılmalıdır; yoksa birtakım varsayımlara dayanılarak sonuca ulaşılması, ceza muhakemesinin amacına aykırılık teşkil eder⁶⁰.

Ceza muhakemesi hukuku, muhakemeyi düzenleyen hukuki normların bütünü olan muhakeme hukukunun bir dalıdır⁶¹. Bu kapsamda muhakeme hukukunun bir dalı olan ceza muhakemesi hukukuna egemen olan bazı temel ilkeler bulunmaktadır. Bu ilkelerden bazıları CMK'da açıkça düzenlenmemiş, doktrindeki görüşler ve yargı kararlarıyla zaman içerisinde şekillendirilmiştir. Bunlara örnek olarak, şüpheden sanık yararlanırlıkesi, kıyas serbestisi ilkesi ve derhal uygulanma ilkesi gösterilebilir. Bu ilkelerden bazıları ise CMK'da açıkça düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu ilkelere örnek olarak ise soruşturmanın gizliliği ilkesi (CMK m.157), duruşmanın açıklığı ilkesi (CMK m.182), doğrudan doğruyalık ilkesi (CMK m.217/1), ne bis in idem (aynı fiilden dolayı bir kez yargılama yapılabilmesi) ilkesi (CMK m.223/7), davasız yargılama olmaz ilkesi (CMK m.225/1) ve aleyhe değiştirme yasağı ilkesi (CMK m.265, m.283, m.307/4, m.309/4-b, c.2, m.323/2)⁶² gösterilebilir. Bu kapsamda aşağıda ceza muhakemesi hukukunun bütününe egemen olan ve yukarıda ifade edilmeyen bazı önemli ilkelere kısaca değinilecektir.

1. İnsan Onurunun Korunması İlkesi

İnsan onuru kavramı⁶³ insanın yapısına ilişkin bilgilerden ve belirli yapısal özellikleri ile bunlardan kaynaklanan ve insanın evrendeki yerini sağlayan

59 Cihan, Erol/Yenisey, Feridun, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Bası, İstanbul 1997, s.10.

60 YCGK, 19.04.1993 T., 1993/79-108 E. K. (YKD, C.19, S.10, Ekim 1993, s.1564-1565).

61 Kunter, Nurullah, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Bası, İstanbul 1974, s.5.

62 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (reformatio in peius) Yasağı*, Ankara 2018, s. 23.

63 İnsan onurunun herkes tarafından kabul edilen genel-geçer bir tanımı bulunmamaktadır. Bu durum, kavramın soyutluğundan kaynaklandığı gibi insan onurunun hukuksal bir kavram olmasından yüzyıllar öncesinde dini, felsefi, siyasi vb. kurumlar içerisinde gelişmiş olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda insan onurunun ne olduğunu ortaya koymanın güçlüğü karşısında, insan onurunun "ihlal kalıplarından" hareketle ortaya konulmasının başka bir ifadeyle neyin insan onurunun ihlali sonucunu doğuracağını tespit edilmesinin daha rasyonel bir tercih olacağı ifade edilmektedir. Ayrıntılı açıklamalar için bkz. Şimşek, Oğuz, *Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması*, İzmir 1999 (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi), s.43-87. Alman ve Amerikan hukuk sistemlerinde insan onuruyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Leh-nig, Kirsten, *Der Verfassungsrechtliche Schutz der WürdedesMenschen in Deutschlandund in den USA –EinRechtsvergleich*, Münster-Hamburg-London 2003, s.3 vd.

tarihsel başarılarının bilgisinden oluşur⁶⁴. İnsan onuru, insanın kişi olarak en yüksek akli ve ahlaki değerlerin sahibi olması dolayısıyla dokunulmaz, kaybedilmez bir öz değerın sahibi olduğu varsayımına dayanmaktadır⁶⁵.

İnsan onuru kavramı günümüzde yalnızca felsefi, teolojik veya politik içeriğe sahip bir kavram olarak değil aynı zamanda hukuksal boyutu olan bir kavram olarak da değerlendirilmektedir. Bu bağlamda insan onuruyla ilgili olarak diğer disiplinlerden bağımsız yorumlarda ve değerlendirmelerde bulunabilmek mümkündür⁶⁶.

İnsan onuru temel bir hak değil bilakis temel bir anayasal ilkedir. İnsan onuru, çoğu zaman temel bir norm olarak hukuksal kurallara zemin oluşturur ve Anayasa'nın yorumunda bir ölçüt niteliğindedir⁶⁷.

Anayasa'da insan onuru kavramına dolaylı bir şekilde de olsa yer verildiği görülmektedir. Anayasa'nın Başlangıç metninin altıncı paragrafında her Türk vatandaşının Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu belirtilmiştir. Anayasa'nın 17. maddesinin ikinci fıkrasında ise kimseye işkence ve eziyet yapılamayacağı, kimsenin insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamayacağı belirtilmiştir. Bu iki düzenlemeden hareketle, insan onuru kavramının Anayasa tarafından da hukuksal bir değer olarak tanındığı ve bu bağlamda korunması gerektiği sonucuna varılabilir⁶⁸.

Bir devletin, insan onurunu koruması için sahip olduğu en etkili enstrümanlardan birisi ceza hukukudur. Zira insan onuruna yönelik tehlikeler ve müdahaleler en etkili şekilde ceza hukuku yoluyla önlenebilmektedir. İnsan onurunun korunması aynı zamanda ceza muhakemesinde de kendisine yer bulan bir ilke konumundadır. Ceza muhakemesinde insan onurunun korunması her şeyden önce insanın, muhakemenin basit bir objesi olarak düşünülmemesini, onun sùje niteliğinin tanınmasını ve korunmasını zorunlu kılmaktadır⁶⁹. İnsan onuru ilkesinin, ceza muhakemesi hukukunda sanığın Magna Carta'sı olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda insan onurunun korun-

64 Kuçuradi, İoanna, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*, Ankara 2007, Türkiye Felsefe Kurumu, s.73.

65 Arslan, Kahan Onur, "İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması", *TBBĐ*, Sayı: 120, Yıl: 2015, s.156.

66 Gusy, Christoph, *Menschenwürde und Strafverfahren*, s.5. Kaynak: http://www.jura.unibielefeld.de/lehrtstuehle/gusy/veroeffentlichungen/menschenw.strafverf.Mai_04.pdf

67 Şimşek, s.117.

68 Ersoy, Aleyhe Değıştirme Yasağı, s.180-181.

69 Gusy, s.7-8.

ması prensibini benimsemiş bir devletin, ceza muhakemesi hukukunda hem insan onurunun dokunulmazlığına saygı göstermek hem de onu korumak zorunda olduğu rahatlıkla ifade edilebilir⁷⁰.

Örneğin, bir insandan, hür iradesini hiçe sayarak işkence veya zorlamayla ifade alınması, insan onurunu ihlal eder. Bu bağlamda da gerek Anayasada gerek CMK'da, hukuka aykırı bu şekil yollarla alınan ifadelerin ceza muhakemesinde kullanılamayacağı şeklindeki, delil yasakları⁷¹ olarak adlandırılan ilkeye yer verilmek suretiyle insan onurunun korunması amaçlanmıştır. Yine sanığın susma hakkına sahip olması da insan onurunun korunmasının bir diğer görünüm şeklidir. Benzer şekilde yargılamanın süjesi konumundaki sanığın özel hayatının gizliliğinin de kural olarak ihlal edilmemesi insan onurunun korunmasının bir diğer görünüm şeklidir. Örnekleri çoğaltmak pekâlâ mümkündür⁷².

2. Şüpheden Sanık Yararlanır İlkesi (in dubioproreo)

Bütün hukuk devletlerinde istisnasız bir şekilde kabul edilen ve suçsuzluk karinesi ile sıkı bir ilişki içerisinde bulunan şüpheden sanık yararlanır ilkesine⁷³ göre, yapılan ceza muhakemesinin sonunda, fiilin sanık tarafından işlendiği kesin bir şekilde ispatlanamadığı takdirde sanığın mahkumiyetine değil beraatına karar verilmelidir. Bu ilkenin kabul edilmesinin temelinde, bin suçlunun cezasız kalmasının, bir masumun mahkûm edilmesine tercih edilmesi düşüncesi yatmaktadır⁷⁴.

Şüpheden sanık yararlanır ilkesinin iki anlamı bulunmaktadır: Sadece kusurlu sanık cezalandırılabilir (kusur prensibi)⁷⁵ ve kusur sanığa usulüne uygun bir muhakemede izafe edilmelidir. Dolayısıyla bu ilkenin hem maddi ceza hukukuna hem de ceza muhakemesi hukukuna ilişkin bir karaktere sahip olduğu söylenebilir⁷⁶.

70 Şimşek, s.164-165.

71 Delil yasaklarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Özbek, Veli Özer, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları", *Alman-Türk Karşılaştırmalı Ceza Hukuku*, Cilt: III, İstanbul 2010, s. 913 vd.

72 Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.118-119.

73 Ayrıntılı bilgi için bkz. Doğan, Koray, *Ceza Muhakemesinde Belirsizlik – Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi "in dubio pro reo"*, Ankara 2016, s.23 vd.

74 Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.139-140.

75 Kusur prensibi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, *Ceza Hukukunda Objektif Cezalandırılabilme Şartları*, Ankara 2015, s.135 vd.

76 Doğan, s.191 vd.

3. Suçsuzluk Karinesi

Suçsuzluk veya masumiyet karinesi, bir suç dolayısıyla suç şüphesi altında bulunan kişinin, suçluluğu mahkeme kararıyla sabit oluncaya kadar suçlu sayılamayacağını ifade eden, adil yargılanma hakkının esaslı unsuru niteliğinde bulunan evrensel bir hukuk ilkesidir. AİHS m.6/2’de bu ilke şu şekilde ifade edilmiştir: “Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu kanunen sabit olana kadar masum sayılır.” Benzer şekilde Anayasa’nın 38. maddesinin dördüncü fıkrasında da bu ilkeye açıkça yer verilmiştir: “Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.”

Suç şüphesi altında bulunan kişi (şüpheli veya sanık) hakkında soruşturma veya kovuşturma başlatılması, bu kapsamda kişinin yakalanması, gözaltına alınması, evinde veya iş yerinde arama yapılması, bazı eşyalarına ve malvarlığına el konulması, telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişiminin denetlenmesi ve hatta tutuklanması halinde bile kişinin suçlu sayılabilmesi mümkün değildir. Hatta kişinin ifadesinde üzerine atılı suçlamaları kabul etmesi halinde dahi suçlu olarak nitelendirilebilmesi mümkün değildir. Hukuk sistemimizde bir kişinin “suçlu” olarak kabul edilebilmesinin tek yolu, bir ceza mahkemesince hakkında mahkûmiyet kararı verilmesi ve verilen bu mahkûmiyet kararının da kesinleşmiş olmasıdır. Bu kapsamda ülkemizde sıklıkla yapıldığının aksine, kişi hakkında yukarıda belirtilen koruma tedbirlerinden birine hükmedilmesi, iddianame düzenlenmesi veya ilk derece mahkemesince mahkûmiyet kararı verilmesi gibi durumlarda kişinin otomatik olarak “suçlu” lanse edilmesi evrensel nitelikteki suçsuzluk karinesinin ihlali anlamına gelecektir.

4. Delillerin Serbestçe Değerlendirilmesi İlkesi

Bu ilkenin kanuni dayanağı olarak CMK m.225/2 gösterilebilir. Söz konusu hükme göre “Mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir.” Bu ilkenin en önemli sonucu, hukuka aykırı surette elde edilmediği sürece ceza muhakemesinde her şeyin delil olabileceğidir. Buna aynı zamanda delil serbestisi ilkesi de denilmektedir. Hukuk yargılamasının aksine ceza muhakemesinde kural, delil serbestisi ilkesidir.

Ceza muhakemesinde bilirkişilerin asıl işlevleri, bilimsel ve teknik delillerin değerlendirilmesi çerçevesinde olmaktadır. Moleküler genetik incelemeler, otopsi, adli muayene, ölünün kimliğini belirleme, balistik incelemeler, uyuşturucu madde veya belge ve ses-görüntü kayıtları üzerinde yapılan incelemeler ceza muhakemesinde her geçen gün önemi artan işlemler olarak

karşımıza çıkmaktadır. Bu ve bunun gibi delillerin incelenmesinde bilirkişi raporunun etkinliği tartışmasız bir gerçektir. Örneğin, yaralanmanın basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek kadar hafif olup olmadığını hâkimin hukuk bilgisiyle çözebilmesi mümkün olmadığından bu noktada mutlaka adli muayene raporunun dosyaya sunulması gerekmektedir. Eğer hâkim, söz konusu raporun yerinde olup olmadığı hususunda kuşkuya düşecek olursa yeni bir rapor almak durumundadır⁷⁷.

Yargıtay kararlarında da sıklıkla ifade edildiği üzere “...*tanzim edilen bilirkişi raporları, hâkimin delilleri serbestçe takdir yetkisini elinden alamaz.*”⁷⁸ Bilirkişi raporları belirli vakıaları ispatlamakta pozitif bir bilime ve uzmanlığa dayanmakta ve bu nedenle verilecek kararda etkili olsa da hâkimin bu raporları mevcut deliller ışığında serbestçe yorumlayarak asıl vakıanın esasını çözmesi gerektiği akıldan çıkarılmamalıdır. Zira ispatlanan vakıaya anlam vermek, diğerleri ile aralarındaki bağlantıyı kurmak hâkimin şahsi görevidir. Ancak pozitif bilimlere dair hazırlanan bilirkişi raporundaki tespitlerin aksini hâkimin iddia etmesi için bu hususta başka bir bilirkişi raporuna dayanması zorunludur. Bilirkişinin yapmış olduğu tespitlerin hâkime mantıklı gelmemiş olması, tespit edilen olguların inkârı için tek başına yeterli kabul edilemez⁷⁹.

Hâkimin delilleri serbestçe değerlendireceği şeklindeki ilkenin, daha önce bahsedilen şüpheden sanık yararlanır ilkesi ile de yakın bir ilişkisi olduğu muhakkaktır. Yargıtay kararına konu olan bir olayda⁸⁰, Adli Tıp Kurumu 1. İhtisas Kurulu’nun vermiş olduğu bir raporda, bebek üzerinde yapılan otopsi sonrasında ölümün bebeğin sıvı aspirasyonu sonucu mu yoksa doğum sırasında maruz kaldığı künt kafa travması neticesinde mi gerçekleştiğinin tıbben tespitinin yapılamayacağı belirtilmiştir. Bu olayda bilirkişi raporu, bebeğin ölüm nedeninin belirsiz olduğuna işaret etmektedir. Bunu tespit etmek bilirkişinin görevidir. Daha sonrasında ise yargılamayı yapan hâkim, delilleri serbestçe değerlendirecek ve aksini kanıtlamaya yarayacak bir başka delil de bulunmuyorsa şüpheden sanık yararlanır ilkesi gereğince sanığın beraatına karar verecektir⁸¹.

77 Doğan, s.299.

78 YCGK, 12.05.2015 T., 2013/771 E., 2015/150 K. (www.emsal.yargitay.gov.tr)

79 Doğan, s.299.

80 1. CD, 21.02.2007 T., 2005/3514 E., 2007/625 K. (www.kazanci.com.tr)

81 Doğan, s.300.

5.- Davasız Yargılama Olmaz İlkesi

Bir fiilin yargılanmasına başlanabilmesi için, o fiilin suç teşkil ettiğinin ve failin cezalandırılması gerektiğinin ileri sürülmesini ifade eden ilkeye davasız yargılama olmaz ilkesi denilmektedir. CMK'ya göre kovuşturma evresinin başlaması iddianamenin kabulüne bağlıdır (CMK m.175 vd.). Yine CMK m.225'e göre hüküm, ancak iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında verilebilir. Başka bir ifadeyle mahkemenin yapacağı yargılama ve yargılama sonrasında vereceği hüküm yalnızca açılmış olan kamu davası ve dolayısıyla da iddianamede unsurları gösterilen suça ilişkin fiil ve fail hakkında olacaktır.

Yargılama sırasında suçun hukuki niteliğinin değişmesi de uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Böyle bir durumda sanığa ek savunma hakkı verilmesi gerekmektedir ki bu durum CMK m.226'da açıkça düzenlenmiştir. Sanığa bu şekilde ek savunma hakkı verilmesinin temelinde davasız yargılama olmaz ilkesi yatmaktadır. Ortada öncesinde kabul edilmiş bir iddianame ve bu iddianame sonrasında başlamış bir yargılama olduğundan yeniden iddianame düzenlenmesi gerekmeyecek, sanığa ek savunma hakkı tanınmak suretiyle sanığın yargılanmasına devam olunabilecektir. Ancak sanığın yargılama sırasında farklı bir suç işlediği ortaya çıkar veya fail yargılama sırasında yeni bir suç işlerse, ortada bu fiile ilişkin bir dava bulunmadığından bahse konu suçlar hakkında yargılama yapılabilmesi için mutlaka ayrı bir iddianame düzenlenmesi ve bunun da mahkemece kabul edilmesi gerekmektedir; aksine bir düzenleme davasız yargılama olmaz ilkesinin ihlali sonucunu doğurabilecektir⁸².

6. Aynı Fiilden Dolayı Bir Kez Yargılama Yapılabilmesi İlkesi (NeBisInIdem)

Aynı fiilden dolayı ancak bir kez yargılama yapılabileceğini ifade eden ilkeye ne bis in idem ilkesi denilmektedir. Bu kapsamda kişi hakkında bir kovuşturma başlamışsa veya kesinleşmiş bir mahkûmiyet kararı varsa bunlara konu fiilden dolayı aynı kişi hakkında yeni bir yargılama yapılması mümkün değildir.

82 Özbek, Veli Özer/Doğan, Koray/Bacaksız, Pınar, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 12. Baskı, Ankara 2019, s.73.

7. Re'sen Araştırma İlkesi

Ceza muhakemesinde amaç gerçeğe ulaşmaktır. Bu bağlamda soruşturma ve kovuşturma organları uyumsuzluğa ilişkin her delili, her belirtiyi araştırmak ve değerlendirmekle yükümlüdür. Cumhuriyet savcıları ve mahkemeler gerçeğe ulaşabilmek için re'sen hareket ederler. Bu kapsamda tarafların talebi olmasa bile Cumhuriyet savcıları ve mahkemeler bilirkişi incelemesine de re'sen karar verebilirler. Ceza muhakemesinde re'sen araştırma ilkesinin geçerli olduğunun en temel normatif dayanağını CMK m.225/2 oluşturmaktadır. Söz konusu hükme göre "Mahkeme, fiilin nitelendirilmesinde iddia ve savunmalarla bağlı değildir." Ceza muhakemesinin hukuk yargısından ayrıldığı noktaların başında ceza muhakemesinde re'sen araştırma ilkesinin kabul edilmesi gelmektedir.

Ç. İSPAT HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

İspat, davada yargılamaya ilişkin belki de en önemli konudur. Medenî yargılamada taraflar dava dilekçesinde iddia, cevap dilekçesinde ise iddiaya karşı bir savunma ileri sürerler. Örneğin, davacı bir miktar alacağın ödenmesini ister, davalı da o miktar borcu ödemek zorunda olmadığı savunmasında bulunur. Ancak, bu taleplerin karşılanabilmesi için bir hukuk kuralına dayanılması icap eder. Davalının, davacının zararını ödemesi için ya sözleşmeden dolayı ya da haksız fiil çerçevesinde sorumluluğunun bir kanun hükmü çerçevesinde doğmuş bulunması gerekir. Kanun; belli bir miktar tazminat ödenmesi, tahliye, boşanma, fesih sonucu için bulunması gereken koşulları düzenlemiştir. Davacı, o sonuca talip olduğu zaman; tazminat istiyorsa, tahliye istiyorsa, iptal istiyorsa işte kanunun soyut olarak öngördüğü o koşulların somut olayda gerçekleştiğini mahkemede ortaya koymalıdır. Bunun için ise hâkimin ikna edilmesi gerekir; çünkü hâkim talebin dayandığı vakıalara yabancısıdır. Hâkim, somut olaydan tesadüfen haberdar olsa bile dava dışındadır. Bir yolla elde ettiği kişisel bilgisini kullanamaz ve kullanmamalıdır. Onu somut olayların bu uyumsuzluk bakımından gerçekleştiğine inandırmak, ikna etmek gerekir. İdari yargılama hukuku ve ceza muhakemesi hukuku açısından da ispat kavramının büyük önem arz ettiği söylenebilir.

I. İspat Kavramı

İspat etmekten kasıt, hâkimi bir vakıanın var olduğuna ikna etmektir⁸³.

83 Roxin, Claus, *Strafverfahrensrecht*, 25. Auflage, München 1998, §24 Rn.1.

Hâkimi ikna etme faaliyeti, ispat aracı olan deliller vasıtasıyla yapılmaktadır. Kunter'in de veciz biçimde belirttiği üzere *"Hâkim geçmişte ne olduğunu, nasıl olduğunu bilmeğe mecburdur. Bunun için elindeki imkân bugündür. Hâkim dünü bugüne dayanarak öğrenecektir. Bugünden maksat, bugün mevcut olan ve müşahade edilebilen şeydir. İşte delil de budur"*⁸⁴.

İspat faaliyeti, çoğunlukla geçmişe dönük bir faaliyet, zira davada uyumsuzluğun halli bakımından önem taşıyan vakıalar çoğunlukla dava açılma-
dan önce olmuş, bitmiş, yaşanmıştır. Dava sırasında artık onların ispatı ade-
ta bir tarihi olayı araştırmak gibidir. Çok istisnai hâllerde vakıa halihazırda
da mevcuttur, mevcudiyetini devam ettiriyordur. Örneğin, hasar verilen bir
araç veya bir ev, bir eşya o hâliyle tamir edilmeksizin, onarılmaksızın haliha-
zırda muhafaza ediliyorsa ispatı gereken vakıa dava anında da mevcut de-
mektir. Yahut da plana aykırı olarak inşa edilen bir bina bu vesileyle açılmış
bir dava bakımından önem taşır; ama bina halihazırda dava esnasında da
mevcuttur. Ama bunlar istisnadır, çoğu zaman vakıa geçmişte yaşanmıştır.
Daha sonra o vakıanın mevcudiyeti ve durumu hakkında hâkimin inandırıl-
ması, hâkimde kanaat oluşturulması gerekir. Bu sebeple ispat zor bir iş ve
şöyle bir önemi vardır: Medenî yargı açısından ispatsız kalan vakıa yok farz
edilir; ama buna rağmen talep hakkında karar vermek icap eder ve o vakıa
olmayınca, o vakıa mevcut bulunmayınca nasıl bir karar vermek gerekiyorsa
öylece karar verilir. Üstelik, bu hâlde usulden değil esastan karar verilir.

Medenî yargıda hâkim, talebe haklılık kazandıran bir vakıa ispatsız kaldı-
ğında da o talep hakkında esastan karar vermek zorundadır. Yani, talebi
esastan kabul eder veya talebi esastan reddeder. Halbuki ceza muhakeme-
sinde bir fiil ispatlanamamış ise delil yetersizliğinden dolayı beraat kararı
verilir. Delil yetersizliğinden beraat, aslında usule ilişkin bir karardır. Daha
sonra delil ortaya çıkarsa, zamanaşımı da dolmamış ise ceza muhakemesi
bakımından ona bağlı olarak yeni bir ceza soruşturması ve kovuşturması
açılabilir. Halbuki medenî yargıda bu mümkün değildir. Medenî yargıda,
vakıanın mevcudiyeti hakkında eğer hâkimde yeterli kanaat oluşturulama-
mış ise o vakıa yok kabul edilir. Diğer bir anlatımla, o vakıa olmayınca nasıl
karar verilecek idiyse öylece karar verilir.

Örneğin, haksız fiili işlenmiş ama illiyet bağı kurulamamıştır veya kusur
ispatlanamamıştır, kural olarak kusursuz haksız fiilden sorumluluk olma-
yacağına göre, haksız fiile dayalı tazminat talebi esastan reddedilir. Öyle ki
daha sonra kusurlu olduğunu ispata yönelik bir ispat aracı elde edilse bile
bu, iade-i muhakeme kapsamına giren bir delil olmadığı sürece, buna daya-

84 Kunter,s.382.

narak yeniden, o vakiya ilişkin yeni bir delil bulunduğu iddiasıyla dava açılmaz. Aslında kusurun ispat edilebileceği durumda bilirkişinin bilmezliği yüzünden ispat edilememesi, iade-i muhakeme de yok ise, davanın esastan kaybedilmesine sebep olur. Daha sonra yeni bir bilirkişi raporu getirilerek bu davanın yeniden açılabilmesi mümkün değildir. O sebeple medenî yargıda ispat, ceza yargısından çok daha önemlidir.

Şu hâlde, en kısa tanımıyla ispat, uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyıp taraflar arasında çekişmeli bulunan vakıalara ilişkin olarak hâkimi kanunda öngörülen ispat araçlarını, yani delilleri kullanmak suretiyle inandırma faaliyetidir⁸⁵. İşte bu inandırma faaliyetinde kullanılan araçlara delil denir. O hâlde ispat delil üzerinden yürür, o kadar ki ispat sonuçta delile indirgenebilir.

II. İspatın Konusu

Yukarıda verilen tanım çerçevesinde, ispatın konusu da ortaya konulabilir. Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyıp, taraflar arasında çekişmeli bulunan vakıalar ispatın konusunu oluşturur.

Hukuki sebep ispatın konusunu oluşturmaz; çünkü hukuki sebep ispat edilmez, tam tersine tespit edilir. İspatta bir inandırma, kanaat edindirme faaliyeti vardır. Bu yönüyle tespitten farklıdır, tespit kesinlik arz eder. Ama ispatta yüzde yüzkesinlik hiçbir zaman söz konusu değildir. Somut olay bakımından uygulanması gereken kanun, yüzde yüz olarak tespit edilebilir. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun'un mu yoksa Türk Borçlar Kanunu'nun ayıba karşı tekeffül hükümlerinin mi uygulanacağı ispatın konusuna dâhil değildir. Farklı devletlerin vatandaşlığını taşıyan bir evli çift boşanma davası açtığında, boşanma sebepleri bakımından Türk Medenî Kanunu'nun mu yoksa eşlerden birinin vatandaşlığını taşıdığı ülkenin kanununun mu uygulanacağını bulundurma bir tespittir. Buna karşılık, boşanmanın sebebini teşkil eden vakıaların gerçekten gerçekleşip gerçekleşmediği, kapsamı, zararın miktarı ise ispatın konusunu oluşturur. Bu sebeple ispatla tespit arasında, her iki kelime aynı kökten gelmiş olsa bile; terim olarak farklılık vardır. İspat denildiğinde inandırma faaliyeti kastedilir. Şu hâlde hukuk kuralları ispatın konusunu oluşturmaz.

Milletlerarası Özel Hukuk ve Usûl Hukuku Hakkında Kanun'un 2. mad-

⁸⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Bolayır, Nur, *Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanması ve Tarafların ve Hâkimin Rolü*, İstanbul 2014; Arslan, Aziz Serkan, *Medenî Usûl Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrudanlık İlkesi*, Ankara 2012.

desinde “*Hâkim, Türk kanunlar ihtilâfı kurallarını ve bu kurallara göre yetkili olan yabancı hukuku re’sen uygular. Hâkim, yetkili yabancı hukukun muhtevasının tespitinde tarafların yardımını isteyebilir*” hükmü yer almaktadır. Burada da hukuk kuralı; yabancı hukuk olsa bile tespit edilmektedir. Hangi kuralın uygulanacağı hâkim tarafından belirlenir. Dolayısıyla hukuk kuralları ispat edilmez, tespit edilir.

Ancak hukuk kuralları sadece kanunlardan ibaret değildir, hatta yazılı olmayan hukuk kuralları da vardır. Bunların başında da örf ve âdet hukuku gelir. Örf ve âdet kuralları daha çok ticari uyuşmazlıklarda karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki; ticari davalarda mahalli örf ve âdet hukuk kuralı daha önceliklidir. Ancak mahalli örf ve âdet kuralı da bir hukuk kuralıdır. Somut olayda uygulanması gereken bir mahalli örf ve âdet kuralının bulunup bulunmadığının da ispatın konusunu oluşturacağı genellikle kabul edilmektedir. Zira ister genel ister mahalli örf âdet kuralı olsun, tam olarak tespit edilmesi mümkün değildir. Örneğin, pamuk ticaretiyle iştigal edenler arasında üreticinin kooperatife veya toptancıya ürününü sattığı sırada, bedelini o zaman mı aldığı veyahut teslim sırasında hangi belgelerin düzenlendiği vs. Çukurova bölgesindeki örf ve âdet Ceyhan bölgesinden ya da Mersin yöresinden daha farklı olabilir. Hatta bu kurallar ilçeden ilçeye değişebilir. Bu sebeple yüzde yüz tespit edilemediği içingenel yahut mahalli örf ve âdet hukuku kuralının da ispatından söz edilir.

O hâlde ispatın konusu kural olarak vakialardır, ama duruma göre örf ve âdet kuralları da buna dayanan taraf için ispatın konusunu oluşturabilir.

Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyıp, taraflar arasında çekişmeli bulunan vakıalar ispatın konusunu oluşturur.

III. Vakıa Kavramı

Medenî yargılamada ispat faaliyetinin sınırları HMK tarafından çizilmiştir. İspatın konusunu öncelikle vakıalar oluşturur. Bu vakıalar, uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan, taraflar arasında çekişmeli bulunan ve taraflarca getirilme ilkesi gereği taraflarca mahkemeye taşınan vakialardır.

Vakıalar, müspet vakıalar ve menfi vakıalar diye iki gruba ayrılabilir. Bu ayırım, ispat açısından zorluk derecesi dikkate alınarak yapılır. Müspet vakıa, olan, gerçekleşen yahut halihazırda mevcut olan, mevcudiyetini muhafaza eden vakıalara denir. Buradaki müspet ve menfi, bir değer yargısı ifade etmez. Olan bir şeyse buna müspet vakıa denir. Bir haksız fiilin işlenmesi, gü-

rütlü çıkarılması, haksız rekabet edilmesi, müspet vakialardır. Ancak ispatı gereken vakıalar dendiğinde mutlaka dış dünyaya yansıyan bir hayat olayı kastedilmez, bunun yanında içsel durumlar da ispatı gereken bir vakıa olabilir. Örneğin, iyi niyet içsel bir durumdur veya bir şeyi bilmek yahut bilmemek hukuk açısından önem taşıyabilir. Eğer, bu uyuşmazlığın halli bakımından dikkate alınması gereken bir husus ise, aynı zamanda ispatı gereken bir vakıa demektir. Dış dünyaya yansıyan, olan veya içsel bir duruma ilişkin olarak bulunan vakıalara müspet vakıa denir.

Olan bir şeyin ispatı görece kolaydır. Buna karşılık menfi vakıaların ispatı oldukça zordur.

Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan bir vakıanın gerçekleşmemiş olması, olmayan bir vakıadır. Bazen davada bunun da halli, ispatı gerekir. Bir kişinin baba olmadığı, bir kişinin o esnada orada bulunmadığı gibi bir vakıa, bir durum ispatlanacaksa bu durumda menfi vakıanın ispatından söz edilir⁸⁶.

Müspet vakıaların ispatı kolay olmakla birlikte çoğu zaman menfi vakıalarda güçlük ortaya çıkabilir. Menfi vakıaların ispatında;

- sebepten hareketle,
- sonuçtan hareketle veya
- aksi durumun imkansızlığı ispatlanmak suretiyle

hâkimde kanaat uyandırılmaya çalışılır.

Örneğin, kişi, kısır olduğunu ispatlarsa sebepten hareketle baba olmadığını da ispatlamış olur; çünkü sebep yoktur. Bu yolla baba olmadığını ispatlayabilir.

Sonuçtan hareketle de menfi vakıa ispatlanabilir. Örneğin, itfaiyenin geç gelmesi hâlinde, itfaiye vaktinde gelseydi ve yangına vaktinde müdahale edilebilseydi, zararın bu kadar büyümesi, bu kadar yayılması, başka binalara sıçraması ve onlara hasar vermesi engellenecekti denilebiliyor ise bu ortaya konularak, sonuçtan hareket etmek suretiyle menfi vakıa ispatlanabilir. Böylece sonuçtan hareket edilerek o vakıa, yani itfaiyenin gelmemesinin itfaiye-ye atfedilebilecek kusura dayalı bir sorumluluk olduğu ortaya konulabilir.

Aksi durumun imkânsızlığını ispat ederek de bir menfi vakıa dolaylı olarak ispatlanabilir. Örneğin, bir kişinin aynı anda birden fazla yerde bulunması mümkün değildir. Kendisine isnat edilen haksız fiilin işlendiği anda orada

86 Ayrıntılı bilgi için bakınız. Atalay, Oğuz, *Medenî Usûl Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı*, İzmir 2001.

bulunmadığını ispat için, o esnada başka bir yerde olduğunu ispatlayabilir. Bu sayede haksız fiilin işlendiği yerde olmadığını da ispatlamış olur. Aksi durumun imkânsızlığını ispat etmek suretiyle menfi vakianın ispatı mümkündür.

Müşpet Vakia: Vuku bulan, gerçekleşen yahut halihazırda mevcut olan, mevcudiyetini muhafaza eden vakialardır.

Menfi Vakia: Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan bir vakianın gerçekleşmemiş olması, olmayan vakialardır.

IV. Çekişmeli Sayılmayan Vakıalar

İspatın konusunu kural olarak uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan ve taraflar arasındaki çekişmeli vakıaların oluşturduğu yukarıda açıklandı. O hâlde uyuşmazlığın halli bakımından önem taşımayan vakıaların ispatı gerekmez; bu vakıaların hâkim tarafından ayırt edilmesi gerekir. İşte ön inceleme aşamasında bu ayıklama yapılacaktır.

Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan vakıaların tespitinden sonra, bunlardan hangilerinin taraflar arasında çekişmeli olduğunun tespit edilmesi icap eder. Örneğin, kira sözleşmesine dayanan bir uyuşmazlıkta kira bedeli ödenmemiştir veya kiracı kiralananı kira mühleti sonunda aldığı haliyle teslim etmemiştir; kiralananı kırmış, dökmüş, boyamamış, tamir ve tadilatlarını yapmadan çıkmıştır. Buna ilişkin olarak kiralayan bir dava açmıştır ve davacı olarak sözleşmeye dayanarak sözleşmenin ihlalini ileri sürmektedir. Davalı da sözleşmeye yönelik hiçbir itirazda bulunmamışsa veya kira sözleşmesinin mevcudiyetini kabul etmiş, buna karşılık örneğin o zararı kendisinin vermediğini veyahut da zararı vermiş olmakla birlikte zararın giderilmesi için ev sahibine daha önceden ödemiş olduğu depozitodan (örneğin 2.500TL) masrafların (örneğin en fazla 1.500TL) karşılanacağını ve kalan miktarın iade edileceğini ileri sürerse, böyle bir durumda kira sözleşmesinin ispatı gerekmez. Kira sözleşmesinin varlığı, uyuşmazlığın halli bakımından elbette ki önemlidir, sözleşmeye dayalı sorumluluk mu yoksa haksız fiil sorumluluğu mu olduğu buna göre belirlenir. Zamanaşımı, kusurun ispatı açısından önem taşır; ancak uyuşmazlığın halli bakımından önem taşımakla birlikte çekişmeli olmadığı için ispatı gerekmez. Buna karşılık zararın miktarı nedir?Depozito var mıdır?Varsa miktarı ne kadardır? Bütün bunlar taraflar arasında çekişmeli olduğu için ispatı gereken vakıalar olacaktır.

HMK'nın 187. maddesinin ikinci fıkrası uyarınca, herkesçe bilinen vakıalar-

la, ikrar edilmiş vakıalar çekişmeli sayılmaz. O hâlde hangi vakıaların çekişmeli sayılmayacağını da kanun bizatihi kendisi belirlemiştir. İfade ettiğimiz üzere, taraflar arasında çekişmeli olan vakıaların ispatı gerekir. Kanun çekişmeyi bertaraf eden iki durum düzenlemektedir: Bunlar, herkesçe bilinme ve ikrardır.

İkrar: HMK m.188:

- (1) Tarafların veya vekillerinin mahkeme önünde ikrar ettikleri vakıalar, çekişmeli olmaktan çıkar ve ispatı gerekmez.
- (2) Maddi bir hatadan kaynaklanmadıkça ikrardan dönülemez.
- (3) Sulh görüşmeleri sırasında yapılan ikrar tarafları bağlamaz.

Kanun, ikrarı tanımlamamakla birlikte bunun bir vakıaya yönelik olduğunu ifade etmiştir.

İkrar: Talep sonucunu haklı gösteren bir vakıanın, bunun aleyhine olduğu tarafça doğrulanmasıdır.

İkrar, talep sonucunu haklı gösteren bir vakıanın, bunun aleyhine olduğu tarafça doğrulanmasıdır⁸⁷. Talep sonucunu haklı gösteren bir vakıanın, bu vakıa kimin aleyhineyse onun tarafından doğrulanması gerekir. Örneğin, ödünç sözleşmesine dayalı bir alacak davasında davacı, “ödünç olarak 10.000 lira verdim ancak zamanında iade edilmedi. Bu yüzden dava açıyorum” derse, burada ispatı gereken, ödünç sözleşmesinin mevcudiyeti, miktarı, ödünç verilen paranın ne zaman iade edilmesi gerektiği, faizli olup olmadığı, paranın kime verildiği gibi hususlardır. Bunlar, uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan vakılardır ve bu vakıaların ispatı davacı lehinedir. Dolayısıyla bu vakılara yönelik davacı beyanının ikrar olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. İkrar, ancak vakıa aleyhine olan tarafça gerçekleştirilebilen bir eylemdir. Ancak, kendisine karşı dava açılan taraf (davalı) bu vakıaları ikrar edebilir. Eğer o derse ki “evet 10.000 lirayı ödünç olarak aldım”, işte bu bir ikrar olur; çünkü kendi aleyhinedir. Eğer bu vakıa ispatlanacak olursa davalının durumu kötüleşecek, ödünç konusu parayı iade etmesine engel başkaca bir durum yoksa, örneğin zamanaşımı gibi, bu hâlde davayı kaybedecektir. Yoksa salt ikrar beyanıyla da dava bitmez. Uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan başkaca vakıalar da bulunabilir. Örneğin, ödünç konusu parayı iade etmesi gereken vade gelmiş midir, gelmemiş midir ya da alacak zamanaşımına uğramış mıdır, uğramamış mıdır? Dolayısıyla çekişmeli olan bir vakıanın ikrar edilmesi doğrudan davanın kaybedildiği anlamına gelmez.

⁸⁷ Kiraz, Taylan Özgür, *Medenî Yargılama Hukukunda İkrar*, Ankara 2013.

Şu hâlde ancak karşı tarafın beyanı ikrar olarak nitelendirilebilir.

Herkesçe bilinebilir vakıalar: Vakıaları tartışmalı olmaktan çıkaran ikinci durum, vakıanın herkesçe bilinebilir olmasıdır. Herkesçe bilinenden kasıt, ilgili vakıanın özel bir ehliyet, yetenek veya çabaya ihtiyaç duyulmaksızın herkes tarafından bilinebilecek olmasıdır; bu vakıanın mutlaka herkesçe biliniyor olması gerekmez. Sadece objektif olarak özel bir yeteneğe ve çabaya ihtiyaç duyulmaksızın herkesin bilebileceği bir durumdur. Örneğin Ankara – Sivas arasının kaç kilometre olduğu vakıasını bilmeyenler de vardır. Ancak bu, herhangi bir nitelik gerektirmeksizin bilinebilecek durumdadır. Eğer bu vakıa uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyorsa, bunun ispatına da gerek yoktur. Örneğin ana muhalefet partisinin başkanının kim olduğu vakıası herkesçe bilinebilirdir. Örneğin, kendisine karşı bir eleştirinin aslında hakaret olduğu iddiasıyla açılan bir manevi tazminat davasında, onun ana muhalefet partisi başkanlığı sıfatı uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan vakılardan biridir. Çünkü kamuoyu bakımından çok önde olan, kamu hizmeti gören kişilerin eleştirilmesindeki sınırla sıradan bir kişinin eleştirilmesindeki sınır farklıdır. Dolayısıyla onun sıfatı davada uyuşmazlığın halli bakımından önemlidir. Ancak bu herkesçe bilinebilecek bir şey olduğundan, ana muhalefet partisi liderinin kim olduğunun Yüksek Seçim Kurulu'na, TBMM Başkanlığına, sorulmasının anlamı yoktur.

Herkesçe Bilinen Vakıa: Özel bir ehliyet, özel bir yetenek ve özel bir çaba olmaksızın herkes tarafından bilinebilecek olan vakıadır.

V. İspata İlişkin Yükler

Bu anlamda, iddia yükü, somutlaştırma yükü, ispat yükü ve delil ikame yükünden söz edilebilir.

- **İddia Yükü:** İddia, taraflardan her birinin mahkemeye yönelttiği taleplerdir. Bu talebin dayandığı vakıaların yine taraflarca mahkemeye getirilmesi yüküne, iddia yükü denir. İddia yükü, iddianın dayanağını oluşturan vakıaların taraflarca mahkemeye getirilmesidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 25. maddesindeki taraflarca getirilme ilkesinde söz konusu olan iddia yüküdür.
- **Somitlaştırma Yükü:** Somutlaştırma yükü; zaman, mekân gibi özellikler bakımından bir vakıanın diğer vakılardan ayırt edilebilir hâle getirilmesidir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 194. maddesine göre somutlaştırma da bir yükür. O hâlde iddia yükü, somutlaştırma yüküyle birlikte değerlendirilmek zorundadır. Hâkim Hukuk Muha-

kemeleri Kanunu'nun 31. maddesindeki davayı aydınlatma ödevi uyarınca tarafı bir vakıayı somutlaştırmaya davet eder. Eğer taraf somutlaştırma yükünü yerine getirmezse, somutlaştırma bir yük olduğu için o vakıa yok kabul edilir. O vakıa yok kabul edildiğinde nasıl bir karar verilmesi gerekiyorsa, hâkim öyle bir karar verir ve re'sen araştırma ilkesi uygulanmıyorsa daha fazla bir araştırma yapamaz.

- **İspat Yükü:** İspat yükü, uyuşmazlığın halli bakımından önem taşıyan ve taraflar arasında çekişmeli olan vakıaların belirsiz kalması riskine hangi tarafın katlanacağını belirleyen kurallardır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 190. maddesi gereğince ispat yükü, kanunda özel bir düzenleme bulunmadıkça, iddia edilen vakıaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir. İspat yükü, davanın başında tarafların rolüne göre belirlenemez. Yani, her durumda davacı talebini, davalı da savunmasını dayandırdığı vakıaları ispat yükü altındadır denilemez. Bunun en basit örneği sözleşmenin ihlali sebebiyle ortaya çıkan tazminat talebinde kusurun ispatı hâlinde ortaya çıkmaktadır. Burada sözleşmeden kaynaklanan zararın tazmini kusura bağlıdır. Sözleşmenin ihlali nedeni ile bir zarara uğranıldığı iddiası ile dava açıldığında zarara uğradığını iddia eden davacı kusurun varlığını ispatlamak zorunda değildir; aksine karşı taraf, yani davalı kusursuzluğunu ispat etmek zorundadır.
- **Delil İkame Yükü:** Delil ikame yükü, ispat yükü kime ait olursa olsun, ondan tamamen bağımsız olarak belli bir vakıanın ispatına yönelik olarak delili kimin sunacağıdır. İspat yükü A'daysa, bir vakıanın ispatsız kalmasının sonucuna A katlanır. Ancak bazen ispat yükü vakıadan kendi lehine sonuç çıkartan tarafa ait olmakla birlikte, o vakıanın ispatı için gereken delilin ibrazı hasım tarafa yüklenebilir. Bunun en basit örneği ticari defterlerdir. Bu husus Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 222. maddesinde düzenlenmiştir. Örneğin, tacire karşı dava açan kişi, alacağını ispatlamak için tacirin ticari defterlerini ibraz etmesini talep edebilir. Genel anlamda ispat için gereken delil hasmın elindeyse, delil ikame yükü hasımdadır. İlgili belge ibraz edilmezse Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 220. maddesi uyarınca mahkeme belgenin ibrazı için kesin bir süre verir. Kesin süre içinde belge ibraz edilmezse diğer tarafın beyanı kabul edilebilir.

D. DELİL KAVRAMI VE DELİLLER

I.- Delil Kavramı

Delil: Taraflar arasında çekişmeli bulunan vakıalara ilişkin olarak hâkimi inandırma faaliyetinde kullanılan araçlardır. Başka bir ifadeyle deliller, bir vakıanın doğruluğu ve niteliği itibarıyla hâkimde kanaat uyandırmaya yarayan araçların tümüdür.

Delil, bir vakıanın doğruluğu ve niteliği itibarıyla hâkimde kanaat uyandırmaya yarayan araçların tümüdür. Yargılama hukukunda vakıayı ispata yarayan yeterli bir unsur olarak delilden söz edilebilmesi için üç koşulun bir arada bulunması gerekir.

1. **Vakıayı Yansıtmaya:** Delil, vakıa hakkında tam bir bilgi taşımaya elverişli olmalıdır. Yani vakıayı yansıtmalıdır. Örneğin, bir belge ilişkin olduğu vakıayı tam olarak yansıtır.
2. **Bilime Uygunluk:** Delil, bilimsel açıdan kabul edilebilir olmalıdır. Akla, mantığa ve bilime uygun olmalıdır. Örneğin, fal baktırarak delil elde edilemez.
3. **Hukuka Uygun Yoldan Elde Edilme:** Delil, hukuka uygun yollardan elde edilmiş olmalıdır. Anayasa m.38/6'da, HMK m.189/2'de ve CMK m.217/2'de bu husus açıkça ifade edilmiştir.

Kesin ve serbest delil sistemi olmak üzere iki tür delil sistemi mevcuttur.

Kesin Delil Sistemi: Kanunun belli vakıaların ancak belli delillerle ispatını öngördüğü sistemdir.

Serbest Delil Sistemi: Hukuka uygun yollardan elde edilmiş ve bilime uygun olmak koşuluyla her türlü delil aracının bütün vakıaların ispatında kullanılmasına izin veren sistemdir.

- **Kesin Delil Sistemi:** Kesin delil sistemi, kanunun belli vakıaların ancak belli delillerle ispatını öngördüğü sistemdir. Açıkça belirtilen o deliller sunulmadıkça o vakıalar ispatlanmış kabul edilmez. Örneğin, yapıldıkları zamanki değeri belli bir miktarın üzerindeki hukuki işlemler ancak senetle ispatlanabilir. Kesin delil sisteminin söz konusu olduğu hallerde kanun koyucu ispat ölçüsünü objektifleştirmiştir. Bu durum hâkimin adeta kanaatini bertaraf etmiştir. Bir vakıa kesin delille ispatlanmışsa hâkim o vakıayı kabul etmek zorundadır.
- **Serbest Delil Sistemi:** Hukuka uygun yollardan elde edilmiş ve bi-

lime uygun olmak koşuluyla her türlü delil aracı bütün vakıaların ispatında kullanılabilir. Türk hukukunda esas olan serbest delil sistemidir. Serbest delil sistemi, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 192. ve 198. maddelerinde, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ise 217. maddesinde hüküm altına alınmıştır.

II. Deliller (İspat Araçları)

1. Hukuk Yargısı Bakımından

Hâkimin takdir yetkisini kaldırıp kaldırmaması bakımından deliller ikiye ayrılır: Bunlar kesin deliller ve takdiri delillerdir.

Türk hukukunda yer alan kesin deliller senet, yemin ve kesin hükümdür.

- **Senet**, bir vakiya ilişkin olarak tam bir bilgi taşıyan, bir cisimde somutlaşan ve aleyhine kullanılacak kişinin imzasını taşıyan yazılı belgedir. Örneğin, ödünç sözleşmesi nedeniyle A'nın B'ye 10.000 lira ödemesi gerektiğini belirten ve altında A'nın imzasını taşıyan yazılı belge senet niteliğini taşır. Yapıldığı zamanki miktar yahut değeri belli bir meblağı (2021 yılı için 4.880 lira) geçen uyuşmazlıkların senetle ispat edilmesi gerekir. Ayrıca, miktarı ne olursa olsun, bir senede karşı ileri sürülen ve senedin hüküm ve kuvvetini ortadan kaldıracak iddiaların da senetle ispatı gerekir. Ancak, ispat yükünü taşıyan tarafın elinde, delil başlangıcı varsa yahut delil sözleşmesi yapılarak imkân tanınmışsa, diğer takdiri delillerle de iddiasını ispatlayabilir. Ayrıca Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 203. maddesi uyarınca, senetle ispatı gereken şu hâllerde de tanık dinlenebilir: "a) Altsoy ve üstsoy, kardeşler, eşler, kayınbaba, kaynana ile gelin ve damat arasındaki işlemler. b) İşin niteliğine ve tarafların durumlarına göre, senede bağlanmaması teamül olarak yerleşmiş bulunan hukuki işlemler. c) Yangın, deniz kazası, deprem gibi senet alınmasında imkânsızlık veya olağaniüstü güçlük bulunan hâllerde yapılan işlemler. ç) Hukuki işlemlerde irade bozukluğu ile aşırı yararlanma iddiaları. d) Hukuki işlemlere ve senetlere karşı üçüncü kişilerin muvazaa iddiaları. e) Bir senedin sahibi elinde beklenmeyen bir olay veya zorlayıcı bir nedenle yahut usulüne göre teslim edilen bir memur elinde veya noterlikte herhangi bir şekilde kaybolduğu kanısını kuvvetlendirecek delil veya emarelerin bulunması hâli".
- **Yemin**⁸⁸, ispat yükü kendisine düşen tarafın teklifi üzerine karşı tarafın çekışmeli vakıanın oluş biçimi hakkında, kutsal saydığı şeyler

88 Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz, Ejder, *Medenî Yargılama Hukukunda Yemin*, Ankara 2012.

veya inançlar üzerine sözlü beyanda bulunmasıdır. Bu itibarla yemini uyuşmazlık konusu vakianın çözümünün karşı tarafın vicdanına bırakılması şeklinde de tarif etmek mümkündür. Ancak yemin, elinde başkaca delili olmayan tarafın sığınabileceği bir son çare olmayıp, HMK m.227/1 hükmü uyarınca uyuşmazlık konusu vakianın ispatı için yeminden başka delili olduğunu beyan etmiş olan taraf dahi yemin teklif edebilir. Tarafın açıkça yemin deliline dayandığını dava veya cevap dilekçesinde belirtmesi hâlinde, diğer delillerin yetersiz kaldığı aşamada yemine başvurulabileceği hâkim tarafından hatırlatılır. Eğer ispat yükünü taşımayan taraf yemin ederse, vakıa kesin olarak ispatlanamamış olur. Kendisine yemin teklif edilen taraf yemin etmekten kaçınır veya yemini iade eder de başlangıçta yemin teklif eden taraf yemin ederse, vakıa kesin olarak ispatlanmış sayılır.

- **Kesin hüküm**, aynı taraflar arasında daha sonra açılacak davada, ilk davada verilen hükmün delil niteliğini ifade eder. Örneğin ödünç ilişkisinden kaynaklanan 100.000 liralık alacağın 10.000 lirası için açılan kısmi davada verilen kabul hükmü, baki kalan 90.000 liralık kısım için açılacak ikinci davada kesin delil teşkil eder. Artık ikinci mahkeme hukuki ilişkinin mevcut olmadığına karar veremez.

Türk hukukunda yer alan takdiri deliller ise **belge, tanık beyanı, bilirkişi incelemesi** ve **keşif tutanağı**dır.

- **Belge** kavramı, HMK m.199'da çok geniş bir biçimde tanımlanmıştır. Buna göre, "Uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli yazılı veya basılı metin, senet, çizim, plan, kroki, fotoğraf, film, görüntü veya ses kaydı gibi veriler ile elektronik ortamdaki veriler ve bunlara benzer bilgi taşıyıcıları bu Kanuna göre belgedir." Şu hâlde belgenin iki unsuru vardır: Bunlar uyuşmazlık konusu vakıaları ispata elverişli olmak ve bilgi taşıyıcısı olmaktır. Söz konusu tanım içerisinden, yukarıda sayılan kesin delilleri hariç tutmak icap eder. Zira senet de bir belgedir, ancak nitelikli bir belgedir.
- **Tanık**, uyuşmazlık konusu vakıa hakkında duyu organları vasıtası ile bilgi sahibi olan kişidir. İşte söz konusu kişinin duyu organları vasıtası ile sahip olduğu bilgiyi mahkemeye yansıttığı beyanı, yani tanık beyanı, en önemli takdiri delildir⁸⁹. Tanık, taraflar dışındaki bir üçüncü kişidir. Taraflarla nasıl bir yakınlığı olursa olsun herkes tanık olabilir. Tanıklık kural olarak mecburidir, zira tanık sınırlı bir delildir.

89 Ayrıntılı bilgi için bkz. Ertanhan, Mesut, *Medenî Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık*, Ankara 2005.

Bir olayı gören veya duyan kişi sayısı oldukça sınırlıdır. Ancak belirli hâllerde (kişisel nedenler, sır, menfaat ihlali tehlikesi) tanıklıktan çekinilebilir. Tanık kural olarak yemin verdirilerek dinlenir. Ancak on beş yaşından küçükler ve yeminin önemini kavrayamayacak durumda olanlar yeminsiz dinlenir.

- **Bilirkişi**, uyuşmazlık konusu olan ve çözümü için özel veya teknik bir bilgi gereken meselede, hâkimde eksik olan özel veya teknik bilgiyi tamamlayan, hâkime yardımcı kişi konumundadır. İşte bilirkişinin sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi olaya uygulamak suretiyle beyan ettiği görüşünü içeren bilirkişi raporu takdiri delil teşkil eder. Örneğin, fren mesafesi dikkate alınarak aracın hızı, binanın projeye uygun olup olmadığı gibi konularda bilirkişi görüşüne başvurulabilir. Bu çalışma bilirkişilik esas alınmak suretiyle hazırlandığından hem bilirkişilik hem de bilirkişi raporu ile ilgili ayrıntılı açıklamalar aşağıda yapılmaktadır.
- **Keşif**, uyuşmazlık konusu vakıaların aydınlatılması için uyuşmazlık konusu şey hakkında hâkimin doğrudan bilgi sahibi olmasıdır. Keşif yapılacak taşınır veya taşınmaz eşyanın uyuşmazlık konusunu oluşturması gerekmez. Dava ile ilgili önemli bir vakıanın aydınlatılması için de keşif yapılabilir. Örneğin, bir elma bahçesindeki ağaçların kesildiği iddiası ile açılan tazminat davasında elma bahçesinde keşif yapılmasına karar verilebilir.
- Bu noktada HMK'da deliller arasında düzenlenen, ancak delil niteliği tartışmalı olan **uzman görüşü** kavramına da açıklık getirmek gerekmektedir. Uzman görüşü, uyuşmazlık konusu vakıaların teknik boyutuna veya hukuki nitelendirmesine ilişkin olarak uzman bir kişiden, ilgili tarafın bizzat aldığı bilimsel görüşü ifade etmektedir. Bilirkişi delilinden farklı olarak uzman görüşüne başvuruya hâkim tarafından karar verilmez. Ayrıca bilirkişi incelemesinden farklı olarak, uzman görüşü hukuki meseleye ilişkin olabilir. Uzman görüşünde yer alan açıklamaların, taraf beyanı olarak mahkemece dikkate alınması ve karşılanması gerekir. Uzman görüşü Kanunda deliller arasında düzenlenmiştir. Ancak mahkeme tek başına uzman görüşüne dayanarak hüküm kuramaz. Mahkeme, eksik veya çelişkili gördüğü hususlarda, görüş beyan eden kişinin dinlenmesine de karar verebilir. Uzman kişi, çağrıldığı duruşmaya mazeretsiz olarak gelmezse, hazırlamış olduğu rapor mahkemece değerlendirmeye tâbi tutulmaz. Uzman görüşü kavramına CMK'da da yer verildiği görülmektedir (CMK m.67/6).

2. Ceza Muhakemesi Bakımından

a. Genel Olarak

Ceza muhakemesinde ispat için kullanılmak istenen bir vasıtanın delil olarak nitelendirilebilmesi için de yukarıda sayılan niteliklere sahip olması gerekmektedir; yani olayı temsil etmeli, bilime, akla ve gerçeğe uygun olmalı, hukuka uygun yoldan elde edilmiş olmalıdır⁹⁰.

Vakıa kavramının delil kavramı ile karıştırılmaması gerekmektedir. Vakıa, ispatın konusunu oluştururken, deliller vakıaların ispatında araç olarak işlev üstlenirler⁹¹.

İspat, hukuk yargılamasında olduğu gibi ceza muhakemesinde de büyük bir önem arz etmektedir. Zira delile dayanmayan bir ispat, günümüz ceza muhakemesi sistemlerinde kabul görmemektedir. Ayrıca delilin mutlaka hukuka uygun yöntemlerle elde edilmiş ve duruşmada tartışılmış olması gerekir⁹². Daha önce de ifade edildiği üzere ceza muhakemesi sistemimizde delil serbestisi ilkesi geçerlidir.

Bununla birlikte ceza muhakemesinin yapısı itibarıyla ispat noktasında bazı özellikler arz ettiğini de belirtmekte yarar vardır. Bunlardan en önemlisi, medeni usul hukukunda var olan ispat yükünün⁹³, ceza muhakemesinde olmamasıdır. Gerçekten de sanığa susma hakkı tanıyan bir hukuk düzeninde ispat yükünden söz etmek olanaksızdır⁹⁴.

Ceza muhakemesinde deliller çeşitli tasniflere tabi tutulmaktadır. Doktrinde ağırlıklı olarak benimsenen görüşe göre deliller üç kategoriye ayrılmaktadır: Beyan delili, belge delili ve belirti delili.

b. Beyan Delili

✓ Şüpheli – Sanık Beyanı:

Şüpheli ve sanığın açıklamaları ceza muhakemesinde çok önemlidir. Zira eşyanın tabiatı gereği şüpheli veya sanık çoğunlukla olay hakkında doğrudan doğruya bilgi sahibi olan tek kişidir. Bu noktada şüpheli veya sanığın

90 Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.295; Şahin, Cumhuriyet/Göktürk, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku -II-*, 6. Bası, Ankara 2017, s.28-30.

91 Doğan, s.241.

92 Doğan, s.242.

93 HMK m.190: “İspat yükü, kanunda özel bir düzenleme bulunmadıkça, iddia edilen vakıaya bağlanan hukuki sonuçtan kendi lehine hak çıkaran tarafa aittir.”

94 Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.294.

suçu işlediğine dair yaptığı açıklamaların yani ikrarın delil olarak değerlendirilip mahkûmiyet kararının gerekçesi yapıp yapılamayacağı sorusunun yanıtlanması gerekmektedir. Her şeyden önce belirtmekte yarar vardır ki, ikrar günümüzde önemli bir delil olarak kabul edilmekle birlikte, tek başına mahkûmiyet için yeterli görülmemektedir. İkrarın samimi olup olmadığı yani gerçeği yansıtıp yansıtmadığını araştırmak ve kontrol etmek hâkimin görevidir. İkrarın mutlaka varlığı ispatlanan vakıalarla uyum içerisinde olması gerekmektedir. Yargıtay da benzer görüştedir⁹⁵. Elbette ki bu noktada müdafî hazır bulunmaksızın kollukça alınan ifadenin, hâkim veya mahkeme huzurunda şüpheli veya sanık tarafından doğrulanmadıkça hükme esas alınamayacağına ilişkin CMK m.148/4 hükmünün de akıldan çıkarılmaması gerekmektedir. Yeri gelmişken ifade etmekte yarar vardır ki, hukuk sistemimizde yalan makinesi kullanılması ve bu yolla şüpheli veya sanığın doğru söyleyip söylemediğinin tespit edilmesi hukuken mümkün değildir.

✓ Tanık Beyanı:

Beş duyu organından en az biri aracılığıyla edindiği bilgileri ifadesi ile açığa vuran üçüncü kişiye tanık denilmektedir. Hukuk sistemimizde tanıklık yapacak kişinin çocuk, akıl hastası, akraba, arkadaş, eş, anne, baba, kardeş veya önceden yalan tanıklık suçundan mahkûm edilmiş bir kişi olması tanıklık yapmasına engel değildir. Burada önemli olan, tanığın, muhakeme konusu olayı algılama ve bununla ilgili olarak edindiği bilgileri aktarabilme yeteneğine sahip olmasıdır⁹⁶.

✓ Diğer Kişilerin Beyanı:

Şüpheli, sanık ve tanık dışında kalan kişiler olan, suç ortağı, mağdur ve katılan diğer kişiler olarak nitelendirilmektedir. CMK m.50'de, yemin verilmeden tanıklar olarak, soruşturma veya kovuşturma konusu suçlara iştirakten veya bu suçlar nedeniyle suçluyu kayırmaktan ya da suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirmekten şüpheli, sanık veya hükümlü olanların yeminsiz dinleneceği ifade edilmiştir. Bunun gibi suçtan zarar gören veya mağdurların dinlenmesi durumunda tanıklık hükümlerinin (yemin hariç) uygulanması kabul edilmiştir (CMK m.236).

95 YCGK, 16.11.1999, 1-70/273 (Akt. Doğan, s.296 dn.1411)

96 Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.298.

c. Belge Delili

Muhakeme konusu olay hakkında, delil olabilecek bir olayı temsil eden her türlü yazılı ispat aracına belge denilmektedir. Belgenin içerik itibarıyla beyandan daha sağlam ve güvenilir olduğu söylenebilir. Elbette ki bunun için belgenin sahte olmaması büyük önem arz etmektedir. Ayrıca resmî belgenin ispat gücünün özel belgeden daha fazla olduğu da söylenebilir⁹⁷.

ç. Belirti Delili

Belirti, olaydan geriye kalan her türlü iz ve eseri ifade etmektedir. Bir başka deyişle, beyan ve belge delili dışında kalan ve olayın ispatına yardımcı olan her türlü iz ve eser, belirti delili olarak nitelendirilebilir. Beyan ve belge delilleri somut olayı doğrudan doğruya temsil ve ispat eden deliller olmasına rağmen, belirti delilleri olayı doğrudan doğruya ispat edemedikleri için dolaylı delil olarak kabul edilirler. Örneğin, olay yerinde bulunan parmak izi bir belirti delilidir. Bu izin bulunması yalnızca o kişinin bir ara olay yerinde bulunduğunu gösterir ancak kişinin orada bulunması olaydan önce de sonra da olabilir. Bu nedenle belirti delilleri tek başına kişinin suçu işlediğinin ispatı için yeterli olmayıp, mutlaka başka delillere desteklenmeleri gerekir⁹⁸.

97 Şahin/Göktürk, s.58; Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri,s.326.

98 Şahin/Göktürk, s.60; Öztürk/Tezcan/Erdem ve diğerleri, s.332.

2. BÖLÜM

BİLİRKİŞİLİK

■ GİRİŞ

Bu bölümde ilk olarak bilirkişi kavramı hakkında açıklamalarda bulunulacaktır. Bunu takiben bilirkişinin taşıması gereken nitelikler ile gerçek veya tüzel kişilerin bilirkişi listelerine başvuru şartları ve başvuru usulü hakkında bilgi verilecektir. Üçüncü olarak bilirkişinin yetkileri üzerinde durulacak, sonrasında ise bilirkişilerin uymakla yükümlü olduğu temel ve etik ilkeler aktarılacaktır. Son başlık altında ise bilirkişilerin bölge kurulları tarafından denetimi ile hukuki, cezai ve disiplin sorumlulukları üzerinde durulacaktır.

A. BİLİRKİŞİ KAVRAMI

I. Genel Olarak

Bilirkişi incelemesinin temel amacı, hâkime veya Cumhuriyet savcısına sahip olmadığı bilgiyi vermek, başka bir deyişle, hâkimi veya Cumhuriyet savcısını hukuk dışında özel veya teknik bilgi gerektiren konularda aydınlatmaktır. Bilirkişi¹, kendisini görevlendiren mercie özel veya teknik bilgiyi sunan, özel veya teknik bilgiden hareketle vakıadan sonuçlar çıkaran yahut vakıaları tespit eden kişidir. Somut uyuşmazlık hakkında karar verilebilmesi için ihtiyaç duyulan özel veya teknik bilgiyi mahkemeye sunan, ilgili konu hakkındaki özel yahut teknik bilgisini kullanmak suretiyle varmış olduğu sonuçlara işaret eden ya da özel yahut teknik bilgiden hareketle vakıaları tespit eden bilirkişi, açıklamaları ve sunmuş olduğu rapor aracılığıyla mahkeme kararının ortaya çıkmasına doğrudan etki eder. Öyle ki bilirkişinin, yargılama neticesinde davayı kimin kazanıp kimin kaybedeceğini belirlediğinden söz edilmesi yanlış olmayacaktır².

1 Bilirkişi kavramı konusunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Tanrıver, Süha, *Medeni Yargıda Bilirkişilik*, Ankara 2016; Tanverdi, Mücahit, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi*, İstanbul, Doktora Tezi, 1991; Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.78 vd.

2 Meller Hannich, Caroline, *“Die Rolle des Sachverständigen im deutschen Zivilprozess”*, ZZP

Bilirkişi incelemesi hukuk yargısı bakımından HMK'nın 266 ile 287. maddeleri arasında, "İspat ve Deliller" başlıklı dördüncü kısım içerisinde, ceza muhakemesi bakımından ise CMK'nın 62 ile 73. maddeleri arasında düzenlenmektedir. İYUK m.31 hükmü tarafından yapılan gönderme sebebiyle de idari yargının konusunu oluşturan davalarda bilirkişi incelemesi bakımından HMK hükümleri uygulama alanı bulur.

6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu (BilK) bilirkişiyi, "*Çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüşünü sözlü veya yazılı olarak vermesi için başvurulan gerçek veya özel hukuk tüzel kişisi*" şeklinde tanımlamıştır.

Uyuşmazlığın çözümü bakımından önem taşıyan vakıaların yargılamaya aktarılmasının ve hâkimde ilgili vakıalar hakkında bilgiye dayalı bir kanaat oluşturulmasının yegâne aracı konumunda olan deliller, kesin deliller ve takdiri deliller şeklinde ikili bir ayırım altında değerlendirilmektedir. İspat ölçüsünün objektifleştirildiği ve hâkimin üzerinde herhangi bir takdir yetkisinin olmadığı deliller, kesin delildir. Kesin deliller, ilişkin olduğu vakıanın doğruluğu bakımından hâkimi bağlar. Hukukumuzda genel itibarıyla serbest delil sistemi benimsendiği için, kesin deliller dışında kalan tüm ispat araçları, takdiri delil olarak nitelendirilir. İsminden de anlaşılacağı üzere takdiri deliller, hâkimin vicdanî kanaatiyle değerlendirerek, ilişkin oldukları vakıanın doğruluğunu takdir ettiği delillerdir. Bu doğrultuda, HMK'nın 198. maddesinde "*kanunî istisnalar dışında hâkim delilleri serbestçe değerlendirir*" hükmü kabul edilmiştir. Benzer bir düzenlemeye CMK'nın 217. maddesinde de yer verildiği görülmektedir.

Kesin delil – takdiri delil ayırımında bilirkişi raporu, bir takdiri delil olarak kabul edilmektedir. Bu durum, Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 282. maddesinde yer alan, "*Hâkim, bilirkişinin oy ve görüşünü diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir.*" hükmüyle vurgulanmıştır. HMK'nın 198. maddesi karşısında bu vurgu önem taşır. Nitekim kanun koyucu, diğer takdiri delillere ilişkin düzenlemelerde gerek duymadığı tekrarı, takdiri delilleri kapsayan delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinden ayrı düşünölmeyecek olan bilirkişi raporu bakımından yapmıştır. Buna rağmen Türk hukukunda doktrininin ve uygulamanın, bilirkişi raporunun bağlayıcılığı konusunda farklı değerlendirmeler yapmakta olduğu görülmektedir. Bilirkişi raporunun bağlayıcılığına ilişkin bu tartışmalardan önce, söz konusu farklı değerlendirmelerin yapılmasının temelinde yer alan "*bilirkişinin davadaki konumu*" üzerinde durulmalıdır.

129, 2016, s.263. Bilirkişinin yargılamada üstlendiği bu rol sebebiyle, mahkemelerde bir de bilirkişi-hâkim bulunmasının önerildiği çalışma için bkz. Schmidt, Eberhard, "*Gehört der SachverständigeaufdieRichterbank*", JZ 1961, s.585-588.

II. Bilirkişinin Davadaki Konumu

Bilirkişinin davadaki konumu hakkında farklı değerlendirmeler yapılmaktadır³. Bilirkişi davada hâkimin yetkisini destekleyerek ya da bununla bizzat donatılarak hâkim yardımcısı gibi hareket edebileceği gibi, bir taraf delili olarak da nitelendirilebilir. Bilirkişinin davadaki konumunu yargılamada yerine getirdiği işlev belirler. Esasen hâkim, özel ve teknik bilgi bağlamında, üç farklı gerekçeyle bilirkişiye müracaat eder⁴. Bu çerçevede, bilirkişiden yalnızca sahip olduğu özel bilgiyi mahkemeye sunması istenebileceği gibi, özel veya teknik bilgisini kullanarak varmış olduğu sonucu mahkemeye iletmesi yahut özel veya teknik bilgisini kullanarak bir vakıayı tespit etmesi istenebilir⁵.

Birinci ihtimalin söz konusu olması hâlinde, esasen hâkim bilirkişiden, uzmanlık gerektiren uyuşmazlık konusu açısından bir tecrübe kuralına dair bilgisini mahkemeye sunmasını istemektedir⁶. Örneğin, yabancı dildeki bir kelimeye tacirler arasında verilmesi gereken anlam veya bir borsa uygulamasının yahut yerel emsal ücret miktarının mahkemeye bildirilmesi bu niteliktedir.

İkinci ihtimalde ise bilirkişi, sahip olduğu teknik veya özel bilgiyi somut uyuşmazlık açısından önem taşıyan ve taraflar arasında çekişmeli bir vakıaya uygulamak suretiyle varmış olduğu sonucu mahkemeye bildirmektedir⁷. Örneğin, uyuşmazlık konusu tablonun ünlü ressamı ait olup olmadığı, bir hastalığı türü ve sebebi, mevcut yaralanmaya göre iş görmekten mahrum kalınan sürenin ne kadar olacağı, teslim edilen malın sözleşmede kararlaştırılan nitelikleri taşıyıp taşımadığı, yerdeki lastik izinden hareketle kaza anında aracın hızı hususlarında, bilirkişi, sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi ilgili vakıaya uygulayarak somut uyuşmazlık açısından vardığı sonuç-

3 Özekes, Muhammet, "Bilirkişinin Konumu ve Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Bilirkişilik Sempozyumu, Bilirkişilik Uygulama Alanları, Sorunlar, Öneriler*, Ankara 2008, s.59. Karş. Meller Hannich, s.265; Ahrens, s.925 vd.

4 Fransız hukukunda bilirkişinin yerine getirdiği bu üç işlev için üç ayrı kavram kullanılmaktadır. Bunlar; vakıa tespiti (constatation), danışmanlık (consultation) ile dar ve teknik anlamda bilirkişiliktir (expertise). Bu konuda bkz. Konuralp, Halûk, "Fransız Hukukunda Bilirkişilik", *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III*, Ankara 2007, s.321; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.328 vd.

5 Alman hukuku için Karş. Rosenberg, Leo/Schwab, Karl H./Gottwald, Peter, *Zivilprozessrecht*, München 2010, § 122, Rn 1; Balzer, 2011, s.110. İsviçre hukuku için Karş. BK-ZPO/Rüetschi, ZPO Art. 183, Rz. 1-2. Açıklamalar için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.329 vd.

6 Rosenberg/Schwab/Gottwald, § 122, Rn 4.

7 Rosenberg/Schwab/Gottwald, § 122, Rn 5.

ları mahkemenin bilgisine sunmaktadır.

Üçüncü ihtimalde ise bilirkişi sahip olduğu özel veya teknik bilgiyi kullanmak suretiyle bir vakıa tespiti yapmaktadır⁸. Örneğin, davacının bir ayağının kısalığının tespiti, inşaattaki eksikliklerin tespiti, kan grubunun belirlenmesi bu niteliktedir.

Özel veya teknik bilgiye ihtiyaç duyulması dışında, örf ve âdet hukukunun ve yabancı hukukun içeriğinin tespiti konusunda da bilirkişiye müracaat edilebileceği kabul edilmektedir⁹. Esasen Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun bilirkişi kurumunu düzenlerken yapmış olduğu tanımlama, hâkimin ihtiyaç duyduğu hukukî bilginin ona sunulması için kendisine başvurulacak kişiyi bilirkişi olarak tanımlamaya engeldir. Ancak hem yabancı hukukun hem örf ve âdet hukukunun tespiti için, hâkim bir uzmandan görüş alınmasına ihtiyaç duyabilir. Nitekim örf ve âdet hukuku, eski hukuk veya yabancı hukuk kuralları, bunların anlam veya içeriklerinin tespiti bağlamında hukukî meselede bilirkişi incelemesine başvuru yasağının birer istisnasını meydana getirir. Bu konuda aşağıda ayrıca açıklamalarda bulunulacaktır¹⁰.

Buna karşılık, çözümü özel veya teknik bir bilgiyi gerektirmeyen, salt Türk hukuk kurallarının uygulanması veya yorumlanmasına ilişkin olarak bilirkişiye başvurulamaz. Örneğin, tarafların arasındaki sözleşmenin vekâlet mi eser sözleşmesi mi olduğu, tarafların sözleşmeden kaynaklanan borçlarının neler olduğu, faiz oranının nasıl belirleneceği gibi soruların bilirkişi olarak bir üçüncü kişiye yöneltilebilmesi mümkün değildir.

Ayrıca genel hayat tecrübesi gereği içinde yaşadığı toplumun bir ferdi olarak dürüst, makul ve orta zekâlı bir kimsenin bilebileceği konularda bilirkişiye başvurulamaz. Örneğin, normal şartlar altında ve bir atmosfer basınçta suyun kaç derecede kaynadığı meselesi, Ankara ile Sivas arasındaki kaç kilometre olduğu, cumhurbaşkanının kim olduğu, aylık ücretin tartışma konusu olmadığı bir uyuşmazlıkta dört aylık ücretin ne kadar olduğu gibi basit dört işlem hesabı gerektiren konularda bilirkişiye başvurulabilmesi mümkün değildir.

Bilirkişinin yargılamada yerine getirdiği yukarıdaki işlevleri dikkate alındığında, kendisine müracaat edilen gerekçeye bağlı olarak gerçekte bilirkişinin farklı bir rol üstlendiğini söylemek mümkündür¹¹.

8 Rosenberg/Schwab/Gottwald, § 122, Rn 7. Örnekler için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.330 vd.

9 Karş. BK-ZPO/Rüetschi, ZPO Art. 183, Rz. 12; OFK-ZPO/Wullschleger, ZPO Art. 183, Rz. 1.

10 Bkz. *aşa.* §3.

11 Bilirkişinin ve hâkimin aynı amaca hizmet ettiği, yalnızca hâkim ile bilirkişinin rollerinin

Bilirkişinin raporu ile özel veya teknik bilgiyi vakıalara uygulaması hâlinde, söz konusu rapor bir delil değerlendirme aracı olarak işlev görürken, vakıa tespitinin yapıldığı durumda, artık somut uyuşmazlık açısından önem taşıyan ve ispatı gereken vakıanın delili niteliği taşır. Rapor ile salt özel veya teknik bilginin mahkemeye verilmesinde ise, raporun kavramsal olarak delil olmasından söz edilemez. Zira, bu ihtimalde bilirkişi uyuşmazlık konusu vakıalar hakkında hâkimde kanaat uyandıracak bir araç olarak değil, normun uygulanmasına yönelik yardımda bulunmaktadır. Örneğin, bir yöredeki ticarî örf ve âdetin mahkemenin bilgisine sunulması hâlinde veya yabancı hukukun içeriğinin bildirilmesinde, esasen soyut kural mahkemenin bilgisine sunulmaktadır. Yoksa bilirkişi dava konusu vakıaları değerlendirmemekte, onlar hakkında bir sonuca da varmamaktadır. Böyle bir durumda bilirkişi, adeta “hâkim yardımcısı” olarak hareket etmektedir¹². Şu hâlde bilirkişiye müracaat edilmesi ve bilirkişi raporunun değerlendirilmesi açısından, bilirkişinin sahip olduğu konumun mutlaka dikkate alınması gerekir.

B. BİLİRKİŞİNİN TAŞIMASI GEREKEN NİTELİKLER

I. Genel Olarak

6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu’nun 3. maddesinde bilirkişinin görevini dürüstlük kuralları çerçevesinde bağımsız, tarafsız ve objektif olarak yerine getireceği düzenlenmiştir. Keza bilirkişilik yapacak kişinin, kendisine müracaat edilen özel veya teknik bilgi açısından yetkin/uzman olması da icap eder. Nitekim Bilirkişilik Yönetmeliği’nin [BilY] 7. maddesinde yetkinlik ve mesleki özen konusu düzenlenmiştir. Keza BilY m.10’da da bilirkişinin görevini bilirkişinin saygınlığına ve güvenilirliğine zarar vermeyecek şekilde gerçekleştireceği öngörülmektedir.

İhtiyaç duyduğu özel veya teknik bilgiyi hâkime sağlayacak olan bilirkişinin, gerçekten ilgili özel veya teknik bilgi açısından uzman olması gerekir.

Yukarıda zikredilen düzenlemelerden hareketle bilirkişinin taşıması gereken nitelikler şu şekilde sıralanabilir¹³:

farklı olduğu, kararı hâkimin verdiği, ancak bilirkişinin de ona yardım ettiği yönünde bkz. Sendler, Horst, “Richter und Sachverständige”, NJW 1986, s.2908.

12 Bilirkişinin çifte karakteri bulunduğu yönünde bkz. Stamm, Jürgen, “Zur Rechtsstellung des Sachverständigen im Zivilprozess und den darausresultierenden Möglichkeiten zur Verbesserung der Zusammenarbeit mit dem Gericht”, ZJP 124, s.433-459.

13 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tanrıver, Süha, *Bilirkişinin Hukuki Statüsü, Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu*, Ankara 2002; Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.81 vd.

- Dürüstlük,
- Bağımsızlık,
- Tarafsızlık (dolayısıyla objektiflik),
- Yetkinlik
- Güvenilirlik.

Aslında bu niteliklerin büyük çoğunluğu her şeyden önce bilirkişinin uy-ması gereken birer yükümlülük veya etik ilke meydana getirmektedir. Bu sebeple, bilirkişinin dürüstlüğü, bağımsızlığı, tarafsızlığı ve objektifliği ile onun saygınlığı ve güvenilirliği, aşağıda bilirkişinin riayet etmekle yükümlü olduğu temel ve etik ilkeler arasında özel olarak açıklanacaktır¹⁴.

Bilirkişinin taşıması gereken nitelikler bağlamında bu başlık altında üzerinde özel olarak durulması gereken, bilirkişinin alanında sahip olması gereken uzmanlık bilgisine ve bu uzmanlık bilgisinin aktarılması becerisine karşılık gelen yetkinliktir.

II. Yetkinlik (Uzmanlık ve Uzmanlık Bilgisini Aktarabilme Becerisi)

Bilirkişinin yetkin olması gerekir. Hâkime veya Cumhuriyet savcısına özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir konuda görüş sunacak olan bilirkişinin, ilgili konunun uzmanı olması gerekir. Diğer bir söyleyişle bilirkişilik görevi, alanında uzmanlık sahibi kişiler tarafından yerine getirilmelidir.

Bilirkişilik faaliyeti bakımından yetkinlik, bilirkişinin sadece alanında uzman olması ile sınırlı değildir. Yetkinlik, bilirkişinin alanında uzman olması kadar onun bu uzmanlık bilgisini kendisine ihtiyaç duyulan konuda mahkemeye aktarabilme becerisine de sahip olmasını gerektirir.

Bilirkişinin hangi nitelikleri taşıması gerektiği, öğretide de tartışılan bir konudur. Burada aslında “uzman” kavramının kendisinden yola çıkmamız ve bundan sonra onu yargısal faaliyetteki işlevine bağlamamız gerektiğini görürüz. Bu çerçevede, bilirkişi geniş anlamıyla, temelde bir olgu (vakıa) hakkında düşüncesini sunan, tecrübeli veya tecrübe yahut uygulamayla bir ustalık sahibi kişidir. Bu ise ideal, yani hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından beklenen, olması gereken bir duruma karşılık gelir. Bu sebeple, bilirkişi sıfatının kıyaslanabilir olana değil, alanında en “iyi” olana ait olması gerekir¹⁵.

14 Bu konuda bkz. şa. §2, D, I, II, III, IV.

15 Açıklamalar için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.81, 82 vd.

Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından BilK m.6/2-ç hükmüne dayanılarak 2020 yılında yayımlanan “Bilirkişilerin Uyacağı Rehber İlkeler ve Bilirkişi Raporlarında Bulunması Gereken Standartlar” (kısaca Rehber İlke ve Standartlar) yetkinliğe verilen önem bakımından ayrıca dikkat çekicidir. Aşağıda, sırası geldikçe söz konusu ilke ve standartlara yer verilecektir.

Yetkinlik, bir gerçek veya tüzel kişinin hem bilirkişi sıfatıyla listeye kaydolmasında hem onun bu sıfatla mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından görevlendirilmesi sırasında, hem de onun görevini ifasında aranır.

- ✓ Bilirkişi listelerine kabulde: Aşağıda ayrıca görüleceği üzere¹⁶, bir gerçek veya tüzel kişinin bilirkişi listelerine kabul edilmesi için, aranan diğer pek çok şartın yanı sıra, başvuru sahibinin, bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıllık bir deneyime sahip olması gerekir (BilK m.10/1-f; BilY m.40/1-d). Öte yandan Bilirkişilik Daire Başkanlığı, BilK m.6/2-e hükmü uyarınca, alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterliliklerini dikkate alarak bilirkişilik temel eğitiminden veya listeye kaydolmaktan muaf tutulacaklara ilişkin usul ve esasları belirlemek ile bu kişilerin listesini oluşturmak ve yayımlamak konusunda görevli kılınmıştır.
- ✓ Bilirkişinin görevlendirilmesinde: Aşağıda da görüleceği üzere¹⁷, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı belli bir konuda bilirkişi görevlendirirken ihtiyaç duyulan uzmanlık alanı ne ise, bilirkişiyi o alandan görevlendirmek zorundadır. Örneğin, makine mühendisinin görevlendirilmesi gereken bir konuda mimarın, ortopedi uzmanının görevlendirilmesi gereken bir konuda dahiliye uzmanının, jeoloji mühendisinin görevlendirilmesi gereken bir konuda ziraat mühendisinin görevlendirilmemesi gerekir. Elbette bilirkişi de görevlendirildiği konu temel ve alt uzmanlık alanına dahil değilse, bu konuda mahkemeyi veya Cumhuriyet savcısını bilgilendirmekle yükümlüdür (bkz. BilY m.53. Ayrıca bkz. HMK m.275/1).
 - o Öyle ki, bilirkişi, görevlendirildikten sonra yapacağı ön inceleme sonucunda konunun kendi uzmanlık alanına girmediğini tespit ettiğinde en geç bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mercie bildirmeli ve görevlendirmeyi kabul etmemelidir (Rehber İlke ve Standartlar m.2). Bilirkişinin bu yükümlülüğü, önemi gereği aşağıda ayrıca ele alınacaktır.

16 Bkz. aша. §2, C.

17 Bkz. aша. §3, B, I, 2.

- ✓ Bilirkişinin görevi ifasında: Bilirkişi, BilY m.7 hükmü gereği adalete hizmet etme bilinciyle, görevini etkin, hızlı ve verimli biçimde yerine getirmeyi hedefler. Bu çerçevede bilirkişi, sahip olduğu yetkinliğin kendisini görevlendiren mercie sunacağı oy ve görüşe yansımaları açısından sunduğu hizmetin kalitesini artırmakla yükümlüdür. Bilirkişinin uzmanlık bilgisini yansıtırken, kullandığı teknik ifadeleri, görevlendirmeyi yapan mahkeme ve taraflarca anlaşılabilir bir dil ile açıklaması gerekir. Burada önemli olan, bilirkişinin teknik bir konuyu teknik bir dille açıklaması değil, somut meseleyi kendisini görevlendiren mercii ve uyuşmazlığın tarafları için anlaşılır kılmasıdır. Bilirkişinin görüşünü sözlü veya yazılı şekilde mahkemeye aktarırken dikkat etmesi gereken hususlar, aşağıda ayrıca açıklanacaktır¹⁸.

C. BİLİRKİŞİLİĞE BAŞVURU, SİCİL VE LİSTEYE KAYIT

Bilirkişi olarak görev almak isteyen kişinin kural olarak bilirkişilik siciline kaydolması gerekir. Bilirkişilik sicili, Daire Başkanlığı nezdinde bilirkişilere sicil numarası verilmek suretiyle tutulan kayıt ifade eder.

Bilirkişilik Sicili: Daire Başkanlığı nezdinde bilirkişilere sicil numarası verilmek suretiyle tutulan kayıttır.

Bilirkişiliğe başvuru ve kabul şartları esas itibarıyla 6754 sayılı BilK'nın 10. ve devamındaki maddelerinde düzenlenmiştir.

Öncelikle bilirkişilik bölge kurulu tarafından, bilirkişi listelerinin oluşturulması, daha sonra ihtiyaca göre güncellenmesi maksadıyla, Bilirkişilik Daire Başkanlığınca belirlenecek tarihlerde ilân yapılır. İlân, Bilirkişilik Daire Başkanlığı ile Bölge Adliye ve Bölge İdare Mahkemelerinin internet sitesinde yayınlanmak suretiyle gerçekleştirilir. Ayrıca söz konusu ilan, bölge kurulunun yetki çevresindeki ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve ilgili diğer yerlere bildirilir (BilY m.39/1). Ayrıca ilân, Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinin internet sitelerinde yayımlanır (BilY m.39/2)¹⁹.

BilK m.11 uyarınca bilirkişi olmak isteyen kişi, yerleşim yerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttüğü yerin bağlı olduğu bölge kuruluna ya da adli veya idari yargı ilk derece mahkemesi adalet komisyonuna, gerekli belgelerle bir-

¹⁸ Bu konu hakkında bkz. §2, D, XVIII.

¹⁹ Ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişilik Kanunu*, s.54 vd.

likte başvurur. Adalet komisyonlarına yapılan başvurular da yine bölge kuruluna gönderilir. Bununla birlikte BilK m.6/1-g hükmü, bilirkişiliğe kabule ilişkin usul ve esasların Daire Başkanlığı tarafından belirleneceğini öngörmektedir. Nitekim uygulamada da Daire Başkanlığı başvuruların elektronik ortamda yapılmasını öngörmektedir. Böyle bir durumda bilirkişiliğe başvuru, ilgilinin yerleşim yerinin veya mesleki faaliyetlerini yürüttüğü yerin bağlı olduğu bilirkişilik bölge kuruluna e-Devlet üzerinden UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi'nde yer alan adımlar izlenmek suretiyle yapılacaktır. Bu durumda yazılı olarak, posta yoluyla veya vekâleten bir başvurunun yapılması söz konusu değildir.

Ayrıca bilirkişilik için başvuru yapanlara ilişkin ihtiyaç duyulan bilgi ve belgeler ilgili kurum veya kuruluşlardan istenebilir, gerektiğinde ilgililer davet edilir ve dinlenir.

Başvuru için gerekli belgeler gerçek kişiler ve tüzel kişiler açısından ayrı ayrı olmak üzere BilY m.40'ta düzenlenmiştir. Buna göre gerçek kişilerin bilirkişisiline kaydolabilmek için şu belgeleri ibraz etmesi gerekir:

- a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, yabancılar için pasaport veya yabancı kimlik numarası ve çalışma iznini gösteren belge.
- b) Bölge kurulunun yetki çevresinde oturduğu ya da meslekî faaliyetini yürüttüğüne dair yazılı beyan.
- c) Uzmanlık alanını gösteren diploma, meslekî yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi veya benzeri belgeler.
- ç) Mesleğini icra edebilmek için herhangi bir meslek kuruluşuna kayıtlı olmak zorunda olanlar için, meslek kuruluşuna üye olduğuna dair son altı ay içinde alınmış oda faaliyet belgesi veya oda kayıt belgesi.
- d) Bilirkişilik yapacağı alanda en az beş yıllık meslekî deneyime sahip olduğunu gösteren belge.
- e) Disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılma cezası almadığına, meslek veya sanat icrasından geçici ya da sürekli olarak yasaklı olmadığına dair kayıtlı olduğu meslek kuruluşu veya çalıştığı kurum ya da kuruluştan alacağı belge.
- f) Bilirkişilik temel eğitimini başarıyla tamamladığına dair belge.
- g) Banka hesap numarası.

Tüzel kişi bilirkişilerin ise şu belgeleri ibraz etmesi gerekir:

- a) Şirketler için ticaret sicil tasdiknamesi, diğer tüzel kişiler için halen fa-

aliyetine devam ettiğini gösterir belge.

- b) Tüzel kişi bünyesinde faaliyet gösteren gerçek kişi bilirkişileri gösterir liste.
- c) Banka hesap numarası.
- ç) MERSİS numarası.
- d) Daire Başkanlığı tarafından gerekli görülen diğer bilgiler.

Başvurular, bölge kurulunca başvuru kaydına işlenir. Bilirkişi olmak amacıyla başvuran tarafın, başvuru dilekçesine eklenmesi zorunlu belgelerin eksik olması hâlinde, başvuru sahibine belgeleri tamamlaması için on beş gün süre verilir (BİLY m.42/2). Eksik belgelerin tamamlanması hâlinde bölge kurulu tarafından başvuru hakkında karar verilir.

Başvurular Bilirkişilik Daire Başkanlığınca, belirlenecek süre içinde bölge kurulu tarafından değerlendirilir. Şayet eksik belgeler ihtara rağmen tamamlanmamışsa, başvurunun reddine karar verilir (BİLY m.42/4).

Bölge kurulu tarafından ilgili kişinin bilirkişi listesine kaydolabilmesi için, öncelikle bilirkişiliğe kabul şartlarını taşıması gerekir. 6754 sayılı BilK'nın 10. maddesi uyarınca bilirkişi listesine kaydolabilmek için şu şartların taşınması gerekmektedir:

- a) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıldan fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğinekarşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişinekarşı suçlar, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı-değerlerini aklama veya kaçakçılık, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, yalan tanıklık ve yalan yere yemin suçlarından mahkûm olmamak. – Dolayısıyla belirli suçlardan mahkûm olmamak aranmaktadır.
- b) Daha önce kendi isteği dışında bilirkişilik sicilinden çıkarılmamış olmak.
- c) Disiplin yönünden meslekten veya memuriyetten çıkarılmamış ya da sanat icrasından veya mesleki faaliyetten geçici ya da sürekli olarak yasaklanmamış olmak.
- ç) Başka bir bölge kurulunun listesine kayıtlı olmamak.
- d) Bilirkişilik temel eğitimini tamamlamak.

- e) Bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak ya da daha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmış olmak. Ancak, Sermaye Piyasası Kanunu'na göre yetkilendirilen gayrimenkul değerlendirme uzmanları ile taşınmaz geliştirme konusunda yüksek lisans veya doktora yapmış uzmanlar için, Kamulaştırma Kanunu'nun 15'inci maddesi gereğince sadece kamulaştırma alt uzmanlık alanında bilirkişilik yapmak isteyenlerde, fiilen beş yıl çalışma şartı aranmaz (BilY m.38/5).
- f) Meslek mensubu olarak görev yapabilmek için mevzuat tarafından aranan şartları haiz olmak ve mesleğini yapabilmek için gerekli olan uzmanlık alanını gösteren diploma, mesleki yeterlilik belgesi, uzmanlık belgesi veya benzeri belgeye sahip olmak.
- g) Bilirkişilik temel ve alt uzmanlık alanlarına göre belirlenen yeterlilik koşullarını taşımak.

Bilirkişiliğe kabul edilen kişilerin bilirkişilik yetki belgesinin süresi üç yıldır.

Özel hukuk tüzel kişilerinin bünyesinde bilirkişi olarak çalışacak kişiler bakımından da birinci fıkradaki şartlar aranır ve düzenlenen raporlarda bu kişilerin adı ve soyadı ile imzası bulunur.

Bilirkişi listelerine başvuran kişinin, sahip olduğu ve bilirkişi sıfatıyla görev almak istediği ana ve alt uzmanlık başvurusunda göstermelidir. Bu ana ve alt uzmanlık dalları Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından belirlenmekte olup (bkz. BilK m.6/1-a) gerektiğinde güncellenmektedir²⁰.

Mevcut durum itibarıyla 65 ana uzmanlık alanı ve bu uzmanlık alanları bağlamında toplam 857 alt uzmanlık alanı bulunmaktadır. Örneğin, tıp, bir ana uzmanlık alanı; ortopedi ve travmatoloji ise bu ana uzmanlık alanının alt uzmanlık alanıdır. Aynı şekilde sigorta bir ana uzmanlık alanı, nakliyat sigortaları/hasar tespiti bir alt uzmanlık alanıdır. Nitekim bilirkişiliğe ilişkin Rehber İlke ve Standartların 1. maddesi bu konuya özel olarak işaret etmektedir. Buna göre;

- ✓ Bilirkişinin, görevlendirildiği uzmanlık alanında çok iyi bilgi ve beceri sahibi olması gerektiğinden bilirkişi listelerine kayıt için başvururken temel ve alt uzmanlık alanı seçiminde bu hususa özellikle dikkat etmesi ve özen göstermesi gerekir.

Başvurular bölge kurulu tarafından değerlendirilir. Şayet ilgili kişi söz konu-

20 <https://bilirkisilik.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/temel-ve-alt-uzmanlik-alanlari03072020102959>.

su şartları taşımamakta ise, başvurunun reddine karar verilir. Başvurunun reddine ilişkin karar bölge kurulları, bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinin internet sitelerinde yayımlanması suretiyle duyurulur ve bu duyuru tebliğ yerine geçer.

Kişinin söz konusu şartları taşıdığının tespit edilmesi, sicile kaydolmak için yeterli değildir. Bölge kurulu, şartları taşıyanlar arasından başvuranın mesleki tecrübesini, katıldığı meslek içi eğitimleri veya uzmanlığı gösteren belgeleri dikkate alarak en liyakatli olanları seçer.

6754 sayılı BilK m.10/3 uyarınca, daha önce yaptığı başvurusu mesleki olarak yeterli nitelikte bulunmadığı gerekçesiyle reddedilenler, bir yıl geçmedikçe yeniden bilirkişilik yapmak için başvuruda bulunamazlar.

Netice itibarıyla bilirkişiliğe kabul edilenler için üç yıl için geçerli bilirkişilik yetki belgesi düzenlenir ve sicile kaydedilir (BilY m.43/2).

Bilirkişilik siciline kaydedilenler, yemin ettirmek suretiyle listeye kabul edilir. Bilirkişi listesi, bilirkişilik siciline kayıtlı kişilerin ad ve soyadları, temel ve alt uzmanlık alanları, meslekleri ve Daire Başkanlığınca belirlenecek diğer hususlar gösterilmek suretiyle bölge kurulları tarafından oluşturulan listeye ifade eder. Söz konusu liste alenidir.

Listeye ilk defa kabul edilenler ile listeden kendi isteğiyle çıkarılıp yeniden kabul edilenler, bölge kurulunca veya bulundukları yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonunca daha önce belirlenen ve ilân edilen tarihlerde yemin ederler. Yeminin usulü ve içeriği konusunda HMK m.271/1 ile CMK m.64/5 hükümleri uygulama alanı bulur (BilY m.44). Buna göre yeminin içeriği genel olarak aşağıdaki gibi olup, bilirkişi belirtilen sözleri tekrar ederek yemin eder:

“Bilirkişilik görevimi adalete bağlı kalarak sadakat ve özenle, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsız ve objektif bir biçimde yerine getireceğime, namusum, vicdanım, şerefim ve kutsal saydığım bütün inanç ve değerlerim üzerine yemin ederim” (HMK m.271/1) ve *“görevimi adalete bağlı kalarak, bilim ve fenne uygun olarak, tarafsızlıkla yerine getireceğime namusum ve vicdanım üzerine yemin ederim”* (CMK m.64/5). Bilirkişi yemin ederken her iki metni de tekrar etmekle yükümlüdür. Çünkü yemin metinlerinden ilki bilirkişinin medenî ve idarî yargıda görev alabileceği hâller, ikincisi ise ceza yargısı bakımından görev alabileceği hâller ile ilgilidir.

Yemin, bölge kurulu başkanı veya bulunulan yer ilk derece mahkemesi il adli yargı adalet komisyonu başkanı veya görevlendirecekleri üyenin huzurunda yapılır (BilY m.44/2,3). Yeminin icrasından önce yemin edecek bilirkişiye, han-

gi konuda yemin edeceği, yeminin anlam ve önemi anlatılır (BilY m.44/4). Bilirkişi, yemin metnini yüksek sesle tekrar ederek veya okuyarak yeminini eder ve yemin eda edilirken herkes ayağa kalkar (BilY m.44/5,6).

Bilirkişinin, haklı ve kabul edilebilir bir mazereti nedeniyle yemin için tayin edilen günde hazır bulunamaması hâlinde bölge kurulu başkanı tarafından tayin edilecek bir günde yemini yaptırılır (BilYm.44/7).

Listeye kayıtlı bilirkişilere, görevlendirildikleri her dava veya işte ayrıca yemin verdirilmez; sadece bilirkişilere önceden etmiş bulundukları yemine bağlı kalmak suretiyle oy ve görüş bildirmek zorunda oldukları hususu hatırlatılır.

Listeye kayıtlı bilirkişilere, görevlendirildikleri her dava veya işte ayrıca yemin verdirilmez

Listelerde yer almamış bilirkişiler, görevlendirildiklerinde kendilerini atmış olan merci huzurunda yukarıda belirtildiği biçimde yemin eder. Yemin tutanağı bilirkişiye imzalatılarak dosyasına konulur.

BilY m.45 hükmü uyarınca bilirkişilik sicili, Daire Başkanlığı nezdinde bilirkişilere sicil numarası verilmek suretiyle merkezi kayıt şeklinde tutulur. Bilirkişi sicilinde şu bilgilere yer verilir:

- a) Sicil numarası.
- b) Bilirkişi gerçek kişi ise adı ve soyadı, son altı ay içinde çekilmiş fotoğrafı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancı ise pasaport ya da yabancı kimlik numarası.
- c) Yerleşim yeri ve iletişim bilgileri.
- ç) Mesleği, temel ve alt uzmanlık alanı, çalıştığı kurum veya kuruluşun adı.
- d) Bilirkişi tüzel kişi ise ticaret unvanı, MERSİS numarası, merkezi, iletişim bilgileri, temel ve alt uzmanlık alanı; tüzel kişi bünyesinde çalışan bilirkişinin adı ve soyadı, fotoğrafı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancı ise pasaport ya da yabancı kimlik numarası, yerleşim yeri, iletişim bilgileri, mesleği, temel ve alt uzmanlık alanı.
- e) Bilirkişilik temel eğitim tarihi.
- f) Bilirkişilik yetki belgesi ve tarihi.
- g) Uzmanlığı gösteren belgelerin verildiği yer, tarih ve sayısı.
- ğ) Mesleki tecrübe bilgileri.
- h) Meslek içi eğitim bilgileri.

- ı) Öğrenim bilgileri.
- i) Adlî sicil ve arşiv kaydı.
- j) Kayıtlı bulunduğu bölge kurulu.
- k) Yemin tarihi.
- l) Meslekten geçici veya sürekli yasaklılık bilgileri.
- m) Uyarma, listeden geçici veya sürekli çıkarılmaya ilişkin yaptırım bilgileri.
- n) Hazırlanan rapor sayısı.
- o) Hükme esas alınan rapor sayısı.
- ö) Bilirkişinin cevaplaması gereken soruları eksik bırakması ve hatalı cevaplaması nedeniyle alınan ek rapor sayısı.
- p) Denetim ve performans bilgileri
- r) Banka hesap numarası.
- s) Daire Başkanlığı tarafından gerekli görülen diğer bilgileri.

Ancak, Daire Başkanlığınca oluşturulan ve alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterlilikleri dikkate alınarak, bazı kişiler, bilirkişilik sicili ve listesine kaydolmaktan muaf tutulabilir.

Bilirkişilik siciline kaydolmuş kişiler belirli hâllerde sicilden silinebilir. Bu hâller aşağıda bilirkişinin denetimi ve sorumluluğu çerçevesinde ele alınacaktır²¹.

Ç. BİLİRKİŞİNİN YETKİLERİ

Bilirkişinin temelde dört yetkisi bulunmaktadır. Bunlar, ücret ve giderlerin ödenmesini talep yetkisi, çekinme yetkisi, bilgi alma yetkisi ve inceleme konusunu teşkil eden nesne yahut kişi üzerinde bazı tasarruflarda bulunabilme yetkisidir²².

I. Ücret ve Masrafları Talep Yetkisi

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 283. maddesi ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 72. maddesi uyarınca bilirkişiye, sarf etmiş olduğu emek ve mesaiyle orantılı bir ücret ile inceleme, ulaşım, konaklama ve diğer giderleri ödenir.

²¹ Bu hususta bkz. §2, E.

²² Tanrıver, *Medenî Usûl*, s.939-945.

Adalet Bakanlığınca, BilK ve BiY gereğince bilirkişilere ödenecek ücret ve giderlerin miktarı ile bunların ödenmesine ilişkin usul ve esasları belirleyen, her yıl güncellenen bir tarife yayınlanmaktadır.

Son bilirkişi ücret tarifesı 24 Aralık 2021 tarihli ve 31699 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak 1 Ocak 2022 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Söz konusu tarifiede bilirkişilere ödenecek ücretler mahkemelere göre sınıflandırılmıştır. Buna göre,

- a) İcra ve iflas daireleri ile satış memurluklarında görülen işler için 290,00 TL
- b) Sulh hukuk ve tüketici mahkemelerinde görülen dava ve işler için 290,00 TL
- c) İcra hukuk ve icra ceza mahkemelerinde görülen dava ve işler için 290,00 TL
- ç) Asliye hukuk mahkemelerinde görülen dava ve işler için 480,00 TL
- d) Aile, iş ve kadastro mahkemelerinde görülen dava ve işler için 385,00 TL
- e) Asliye Ticaret ile fikri ve sınai haklar mahkemelerinde görülen dava ve işler için 580,00 TL
- f) İdare ve vergi mahkemelerinde görülen dava ve işler için 480,00 TL
- g) Cumhuriyet Başsavcılıklarında yürütülen soruşturmalar için 290,00 TL
- ğ) Sulh ceza hâkimliklerinde görülen işler için 290,00 TL
- h) Asliye ceza mahkemelerinde görülen dava ve işler için 480,00 TL
- ı) Ağır ceza mahkemelerinde görülen dava ve işler için 580,00 TL
- i) Bölge adliye ve bölge idare mahkemelerinde görülen dava ve işler için 610 TL,
- j) Yargıtay ve Danıştay’da ilk derece mahkemesi sıfatıyla görülen dava ve işler için 770,00 TL

ücret ödenecektir. Ancak tarifenin 7’nci maddesine göre görevlendirmeyi yapan merci, hayatın olağan akışına ve anayasal hak arama özgürlüğüne uygun olarak, aşağıdaki hususları dikkate alarak re’sen veya talep üzerine tarifiede yazılı bilirkişi ücretlerini artırabilir:

- a) Bilirkişinin vasfı veya ilgili uzmanlık alanında bilirkişi temininde yaşanan güçlük,
- b) Uyuşmazlığın niteliği, dosya ve eklerinin kapsamı,
- c) Bilirkişinin görevlendirme yapılan yere gelmesi için gereken süre,
- ç) İnceleme için geçirilen süre,
- d) İncelemenin keşif yapılmasını gerektirmesi halinde keşifte geçirilen süre.

Hukuk davasında bir tarafın bilirkişi incelemesi talebinde bulunması hâlinde, bilirkişi ücreti ve giderleri kural olarak o tarafça karşılanır.

Yine tarifenin 8. maddesine göre, görevlendirmeyi yapan merci, işin mahiyetinin gerektirmesi halinde tarifiede yazılı bilirkişi ücretlerini indirebilir.

Tarife aynı zamanda, ihtiyari dava arkadaşlığının söz konusu olduğu hal-lerde (tarife bunları seri dava olarak isimlendirmektedir) ücretten her halükârda indirim yapılacağını öngörmektedir.

Taraflardan birinin bilirkişi deliline dayanması hâlinde, bilirkişi ücreti de o kişiden alınır. Nitekim HMK m.324/1 uyarınca taraflardan her biri ikamesini talep ettiği delil için mahkemece belirlenen avansı, verilen kesin süre içinde yatırmak zorundadır. Şayet ilgili taraf süresi içerisinde öngörülen avansı yatırmazsa, diğer taraf bu avansı yatırabilir. Aksi hâlde ilgili taraf bilirkişi deliline dayanmaktan vazgeçmiş sayılacaktır (HMK m.324/2).

Yukarıda açıklandığı üzere, mahkemece re'sen de bilirkişiye müracaat edilebilir. Bu takdirde mahkeme ücretin taraflardan birince veya her ikisi tarafından bir haftalık kesin süre içerisinde avans olarak yatırılmasına karar verebilir. Şayet taraflar verilen süre içerisinde gerekli avansı yatırmazsa, HMK m.325 uyarınca ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere Hazine'den ödenmesine hükmedilir.

II. Çekinme Yetkisi

Bilirkişiler, tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilecek diğer bir sebebe dayanarak bilirkişilik görevini ifadan kaçınabilir (HMK m.270/2)²³. Söz konusu bu çekinme yetkisi bilirkişinin tarafsız olarak görevini ifa etmesini güvence altına almayı amaçlamaktadır.

Tanıklıktan çekinme sebepleri HMK 247 ile 250. maddeleri arasında üç grup altında düzenlenmiştir: Kişisel nedenlerle çekinme, sır nedeniyle çekinme, menfaat ihlali tehlikesi nedeniyle çekinme. Bilirkişi açısından bu maddelerde yer alan sebeplerden birisi bulunmasa bile, bilirkişinin tarafsızlığını etkileyebilecek başkaca bir sebep mahkemece kabul edilirse, bilirkişi, görevi ifadan çekinebilecektir.

Bilirkişiler, tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilecek diğer bir sebebe dayanarak bilirkişilik görevini ifadan kaçınabilir.

23 Bu husus bilirkişinin tarafsızlığını da ilgilendirmektedir. Bu konuda ayrıca bkz. §2, D, IV.

III. Bilgi Alma Yetkisi

Bilirkişinin görevini sağlıklı olarak yürütebilmesi için olmazsa olmaz bir diğer yetkisi de bilgi alma yetkisidir. Bilirkişinin özel veya teknik bilgisini aktarması, buna dayalı olarak bir çıkarımda bulunması yahut bir vakıayı tespit edebilmesi için, öncelikle somut olayın koşullarına vakıf olması gerekir.

Bilirkişinin görev alanı veya sınırları hakkında tereddüde düşmesi hâlinde, bu tereddüdünün giderilmesini mahkemeden istemesi mümkündür.

HMK m.278/2'de bilirkişinin bilgisine başvurulana konuda tereddüde düşmesi durumu düzenlenmektedir. Buna göre, bilirkişi, görev alanı veya sınırları hakkında tereddüde düşerse, bu tereddüdünün giderilmesini, her zaman mahkemeden isteyebilir.

Keza bilirkişi eğer ihtiyaç duyarsa, HMK m.278/3 uyarınca mahkemenin de uygun bulması kaydıyla, tarafların bilgisine başvurabilir. Taraflardan birinin bilgisine başvurulacağı hâllerde, mahkemece bilirkişiye taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin dinlenemeyeceği hususu önceden hatırlatılır. Bilirkişinin tarafsızlığından şüphe edilmemesini sağlamak adına bu hatırlatma önem taşır.

Ayrıca bilirkişi HMK m.275/2 uyarınca incelemesini gerçekleştirebilmek için, bazı hususların önceden soruşturulması ve tespiti ile bazı kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunun sağlanması için, bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verir ve talepte bulunur.

IV. İnceleme Konusu Şey veya Kişi Üzerinde Bazı Tasarruflarda Bulunma Yetkisi

Bilirkişinin HMK m.278/4 uyarınca oy ve görüşünü açıklayabilmesi için bir şey üzerinde inceleme yapması zorunlu ise, mahkeme kararı ile gerekli incelemeyi yapabilir. Örneğin, uyuşmazlık konusu tablonun orijinal olup olmadığını bilirkişi ancak tablo üzerinde inceleme yaparak anlayabilir. Yahut uyuşmazlık konusu projenin sözleşmede öngörülen kısmının tamamlanıp tamamlanmadığının tespiti için bilirkişinin inşaat alanına bizzat gidip inceleme yapması gerekebilir. Veyahut bir kimsenin ayırtım gücüne sahip olup olmadığının belirlenmesi için ilgili kişiyi muayene edebilir. Bu işlemlerin icrası sırasında taraflar da hazır bulunabilir.

D. BİLİRKİŞİNİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ İLE BİLİRKİŞİLİK ETİĞİ (TEMEL VE ETİK İLKELER)

I. Genel Olarak

Hâkimin veya Cumhuriyet savcısının ihtiyaç duyduğu nitelikte; hükme esas alınabilecek ve denetime elverişli olan bir bilirkişi incelemesi, bilirkişinin taşıdığı özellikler kadar, onun bu görevi ne şekilde gerçekleştirdiğine de bağlıdır. Bilirkişilik görevinin, görevlendirmeyi yapan mercii tarafından beklenen şekilde gerçekleştirilmesi için öncelikli koşul ise, bilirkişinin, temel ve etik ilkelere uygun davranmasıdır.

Bilirkişilik, şüphesiz ki, bir meslek değildir. Ancak bilirkişi sahip olduğu özel ve teknik bilgi sayesinde, vakıayı tespit eden, bundan sonuç çıkaran veya değerlendiren kişi konumundadır. Bilirkişi uyuşmazlığın özel ve teknik bilgiyi gerektiren boyutunu çözerken onun görüşünü isabetli bulan hâkim, bu görüş sayesinde uyuşmazlık hakkında karar verebilir hâle gelmektedir. Bu nedenle, bilirkişi, görevlendirildiği süre boyunca geçici nitelikte bir hâkim yardımcısı olarak kabul edilir. Bilirkişi, uzmanlık bilgisi vasıtasıyla hâkime yardım, hatta bir şekilde rehberlik etmektedir. Bilirkişinin bu işlevi, onun belli temel ve etik kurallara uygun hareket etmesini zorunlu kılmaktadır.

Bilirkişinin riayet etmekle yükümlü olduğu ve mahkeme tarafından gözetilmesi gereken bu ilkelerin temelleri genel olarak şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Bilirkişinin bir hâkim yardımcısı olması ve yargılama sürecindeki işlevi ilk etapta hâkimler ve savcılar için geçerli bazı etik kuralların (örneğin bağımsızlık ve tarafsızlık) bilirkişiler için de geçerli olması sonucunu doğurmaktadır²⁴.
- ✓ Öte yandan, bilirkişilik faaliyetinin niteliği, bilirkişilerin bu faaliyetten kaynaklı özel bazı etik ilkelere tâbi olmasını gerektirir.
- ✓ Ancak bilirkişiliğin bir meslek değil, mesleğe ve uzmanlığa bağlı bir uğraş alanı olduğunu da unutmamak gerekir. Bilirkişi mimar, mühendis, hekim, malî müşavir gibi herhangi bir meslek mensubudur. Her mesleğin etik kuralları vardır. Bir kişi, bilirkişi olarak görevlendirildiğinde, görevini sadece bilirkişilik etiğine değil, aynı zamanda mesleğinin gerektirdiği etik kurallara uygun şekilde yerine getirme-

24 Hâkim ve Cumhuriyet savcıları için geçerli olan etik ilkeler bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, mesleğe yaraşırılık, eşitlik, ehliyet ve özen olarak sıralanabilir (bu etik ilkeler hakkında bkz. (Toraman) Gürler/Atalay/Atamulu, s.115 vd.)

lidir²⁵. Yerine getirilen bilirkişilik faaliyetinin niteliğine göre, örneğin, bir mimar veya mühendis mesleki davranış ilkelerine, aynı şekilde bir sigorta eksper, sigorta eksperlerinin tâbi olduğu meslek kurallarına, yine bilirkişi olarak görevlendirilen bir gazeteci, basın meslek ilkelere, nihayet bir hekimde hekimlik mesleğine ilişkin kurallara uygun hareket etmek zorundadır.

- ✓ Son olarak bilirkişi görevi gereği ve bu görev boyunca geçici nitelikte bir kamu görevlisi olarak kabul edilir. Bu sebeple bilirkişi kamu görevlileri için geçerli olan etik ilkelere de uygun şekilde hareket etmelidir²⁶.

Bilirkişinin yargılama içerisindeki işlevi sebebiyle, bu temel ve etik ilkeler açık şekilde belirlenmelidir. Nitekim, 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu, bilirkişinin uyması gereken etik ilkelere işaret etmiştir. Sonrasında bu etik kurallar, BiY ile düzenlenmiştir. BiYm.6 uyarınca, sicile ve listeye kaydolun bilirkişiler ile liste dışından görevlendirilen bilirkişiler, zikredilen ilkelere ve bilirkişilik görevi ile bağdaştığı ölçüde Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ile düzenlenen etik ilkelere uymakla yükümlüdürler.

Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler BiY'nin 7 ilâ 14. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Söz konusu ilkeler aynı zamanda bilirkişinin taşıması gereken nitelikleri de ifade etmektedir. Bu temel ve etik ilkelere ilişkin olarak HMK ve CMK'da da hükümler yer aldığı gibi, zikredilen kanunlardaki hâkimin yasaklılığı ve reddine ilişkin düzenlemeler de özellikle bilirkişinin tarafsızlığı açısından ayrıca uygulama alanı bulur. Nihayet BiK m.6/2-c ve BiY m.19/1-b hükümleri, bilirkişilerin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik ilkeleri belirlemeyi Bilirkişi Daire Başkanlığı'nın görevleri arasında saymıştır. Bu düzenlemelerde belirlenen bilirkişilikle ilgili temel ve etik ilkeler, bunlara aykırı davranılması halinde uygulanabilecek yaptırımların dayanağını oluşturmaktadır²⁷.

Yargılamadaki işlevi açısından, bilirkişi geçici nitelikte bir hâkim yardımcısıdır.

Bu temel ilkeler;

- ✓ Dürüstlük,
- ✓ Bağımsızlık,

25 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.511; (Toraman) Gürler/Atalay/Atamulu, s.150.

26 (Toraman) Gürler/Atalay/Atamulu, s.150; Kamu görevlileri etik mevzuatı için bkz. (Atamulu) Atalay/Gürler/Toraman, s.169 vd.

27 Bu hususta bkz. §2, E.

- ✓ Tarafsızlık ve objektiflik,
- ✓ Hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunmama,
- ✓ Görevini bizzat yerine getirme yükümlülüğü
- ✓ Sır saklama yükümlülüğüdür.

Bu temel ilkelerden dürüstlük, bağımsızlık, tarafsızlık ve objektiflik Bilirkişilik Yönetmeliği'nde aynı zamanda birer etik ilke olarak düzenlenmiştir.

Ayrıca;

- ✓ Yetkinlik ve mesleki özen,
- ✓ Saygınlık ve güven,
- ✓ Görevi kabul yükümlülüğü,
- ✓ Menfaat elde etmeme,
- ✓ Bildirim yükümlülüğü
- ✓ Reklam yapmama, Bilirkişilik Yönetmeliğinde birer yükümlülük veya yasak biçiminde de ifade edilen diğer etik ilkelerdir.

Nihayet tüm bu temel ve etik ilkeler dışında burada değineceğimiz diğer yükümlülükler;

- ✓ Davete icabet etme,
- ✓ Yemin etme,
- ✓ Kurul olarak görevlendirilen hallerde istişare ve müzakerelerde bulunma,
- ✓ Kendisini atayan mahkeme ile ilişki içerisinde olma
- ✓ Bilgisine başvuru konunda süresi içerisinde oy ve görüşünü bildirmedi.

Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler, bilirkişinin taşıması gereken nitelikleridir.

Öte yandan, yargılamanın taraflarının da konusunda uzman bir kişiden bilimsel görüş alıp, bunu mahkemeye sunmaları mümkündür. Bu kişiler tarafından sunulan görüşler, uzman mütalaası veya özel bilirkişilik yahut taraf bilirkişiliği olarak adlandırılır²⁸. Hem HMK (m.293), hem de CMK (m.67), bu müesseseye yer vermektedir. Aslında Bilirkişilik Kanunu ve Yönetmeliğinin konusu, sadece hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından görevlendirilen bilirkişilerdir. Ayrıca uzman tarafından sunulan görüş, mahkeme tarafından

28 Bu konu hakkında açıklamalar için ayrıca bkz. Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.83 vd.; Pekcanıtez, Hakan, "Özel Uzman (Bilirkişi) Görüşü ve Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Saim Üstündağ'a Armağan, Ankara 2009, ss.397-418, s.403 vd.; Akil, Cenk, "Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı, ABD, 2011/2, s.171-183.

tek başına hükme esas alınamaz. Ancak bu uzman mütalaasını mahkemeye sunan kişiler de hiç şüphe yok ki mahkeme tarafından, sunulan diğer delillerle birlikte dikkate alınabilecek bir görüş sağlamaktadırlar. Bu sebeple söz konusu uzmanlar da aşağıdaki temel ve etik ilkelere riayet etmek yükümlülüğü altındadırlar²⁹.

Şimdi söz konusu düzenlemelerde yer verilen bu temel ve etik ilkeler ile yükümlülükleri somutlaştıralım:

II. Dürüstlük

Gerek BilK m.3/1'de ve gerek BiY m.5/1'de bilirkişinin dürüstlük kuralına uygun olarak görevini yerine getireceği temel ilke olarak düzenlendikten sonra, BiY m.9 hükmünde etik ilkeler düzenlenirken dürüstlük kuralına vurgu yapılmıştır. Buna göre bilirkişinin, hukukun temel kavramlarından biri olan dürüstlük kuralına riayet etmesi gerekir. Söz konusu düzenlemelerle, bilirkişinin dürüstlük kuralı çerçevesinde, hiçbir etki altında kalmadan, mesleki bilgi ve tecrübesini kullanarak fen ve teknik alanlarındaki gelişmeleri de takip ederek görevini yerine getirmesi ilkesi benimsenmiştir.

Yukarıda bilirkişi kavramının bir tanımı yapılmaya çalışılırken ifade edilmek istendiği gibi, bilirkişi yargılamada adil bir karar verilebilmesi açısından, geçici nitelikte bir hâkim yardımcısı konumundadır. Hüküm kuracak olan hâkimin vereceği kararın sıhhati, her ne kadar takdiri delil niteliği taşısa da bilirkişi raporundan doğrudan etkilenir. Şu hâlde hâkimde aranan dürüstlüğü aynı şekilde bilirkişi olacak kişilerde de aranması kaçınılmazdır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu, çeşitli hükümlerinde bu hususu güvence altına almıştır. Örneğin HMK m.285 uyarınca bilirkişi kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı rapor vermiş ve bu rapor karara esas alınmışsa, bilirkişinin hukuki sorumluluğu yoluna gidilebilmesi mümkündür. Keza yargılamanın iadesi sebeplerini düzenleyen HMK m.375/1-f hükmü uyarınca bilirkişinin hükme esas alınan görüşünde kasten gerçeğe aykırı beyanda bulunmuş olması bir yargılamanın iadesi sebebi olarak düzenlenmiştir.

Bilirkişinin kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı beyanla rapor vermesi ve raporun mahkemece karara esas alınması bilirkişinin hukuki sorumluluğunu gerektirir.

Ayrıca TCK m.276 uyarınca bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş olması suç teşkil etmekte olup, bilirkişinin cezalandırılmasını gerektirir.

29 (Toraman) Gürleri/Atalay/Atamulu, s.150.

Hiç şüphesiz bir özel hukuk tüzel kişinin bilirkişi olarak tayin edilmesi durumunda, tüzel kişinin dürüstlüğünden söz edilemeyeceğinden, tüzel kişi bünyesinde bilirkişilik yapacak kişilerin dürüstlüğü önemli olacaktır.

III. Bağımsızlık

Bilirkişi olarak atanacak kişinin bağımsız olması gerekir. Bağımsızlıktan maksat, bilirkişiye görüşünü beyan ederken herhangi bir idari makamın ve özellikle yürütmenin ya da mahkemenin³⁰ emir ve talimat verememesi, tavsiye veya telkinde bulunamamasıdır. Diğer bir ifadeyle bilirkişinin bağımsızlığı, tıpkı hâkimlerin bağımsızlığında olduğu gibi onun devletin üç temel erkenden de etkilenmeden, özgürce görüşlerini ifade edebilmesi anlamına gelir. Zira takdiri delil niteliği de taşısa bilirkişinin oy ve görüşünün hâkim tarafından verilecek hükmü etkilediği düşünüldüğünde, bağımsız olmayan bir bilirkişi tarafından hazırlanan rapor da Anayasa'nın 138. maddesinde ifadesini bulan mahkemelerin bağımsızlığını etkileyecektir.

Bilirkişinin Bağımsızlığı: Bilirkişinin görüşünü beyan ederken herhangi bir idari makamın ve özellikle yürütmenin ya da mahkemenin emir ve talimat verememesi, tavsiye veya telkinde bulunamamasıdır.

Ayrıca özel hukuk tüzel kişinin bilirkişi olarak belirlenmesi durumda, tüzel kişilik adına bilirkişiliği yürütecek kişi, söz konusu tüzel kişiden de emir ve talimat almadan oy ve görüşünü hazırlar. Hiç şüphesiz burada yasak olan emir ve talimat, bilirkişinin oy ve görüşünün içeriğine ilişkindir. Yoksa tüzel kişilikle arasındaki sözleşmesel ilişkinin niteliği gereği emir ve talimat alma yasaklanmış değildir.

Bağımsızlık ile sağlanmak istenen, bilirkişinin görevini yalnızca uzmanlık alanındaki bilimsel verilere göre, sahip olduğu özel veya teknik bilgiye göre yerine getirmesini sağlamaktır. BilY m.8'de açıkça bu hususlara vurgu yapılmıştır. Keza BilY m.8/2'de bilirkişinin bağımsızlığına zarar verebilecek her türlü davranış ve ilişkiden uzak durması gerektiği de ifade edilmiştir.

Bilirkişinin tarafsızlığı açısından önemli bir hüküm de BilYm.8/2'de yer almaktadır. Buna göre bilirkişi, görev süresince doğrudan veya dolaylı olarak uyuşmazlığın taraflarından gelen uzman görüşü, danışmanlık, hakemlik ya

30 Bilirkişinin görüşünün, onu tayin eden hâkimin de görüş ve telkinlerinden bağımsız olması gerekir. Tanrıver, Süha, *Medenî Usûl Hukuku*, C.1., Ankara 2016, s.918; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.409 vd.; Mahkemenin sevk ve idaresi altındabilirkişinin görevini ifa edecek olması (HMK m.278/1), yalnızca bilirkişinin görevinin sınırlarının tayini açısından mahkemenin yetkisini ifade eder. Yoksa içeriğe bir müdahale olamaz.

da buna benzer bir görevi kabulden kaçınır. Taraflarla bu şekilde bir ilişki içerisinde giren bilirkişinin tarafsızlığına her halükârda gölge düşecektir.

IV. Tarafsızlık ve Objektiflik

1. Genel Olarak

Bilirkişi taraflardan da bağımsız olmalı, yani tarafsız ve objektif olmalıdır (BilK m.3/1; BilY m.5/1). Tarafsızlık ve objektiflik de yine bilirkişinin hâkim yardımcısı konumunda bulunma ve doğrudan hükme tesir edebilme imkânından kaynaklanmaktadır. Nasıl ki hâkim taraflara eşit mesafede olmalıdır, bilirkişi için de aynı gerekçelerle bu kural geçerlidir. Eğer, bilirkişi çıkar çatışması yaşıyorsa, taraflar arasında ayrımcılık yahut kayırmacılık yapma ihtimali varsa, onun tarafsız davranamayacağından söz ederiz³¹.

Bilirkişilik Kanunu ve Yönetmeliği dışında da gerek HMK gerek CMK, çeşitli hükümlerinde bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almaya çalışmaktadır.

Örneğin yukarıda bilirkişinin yemin ederek listeye kaydolması bakımından da açıklandığı gibi, bilirkişinin yemini HMK m.271/1 ve CMK m.64/5 hükümleri uyarınca verilir (BilY m.44). İlgili yemin metinleri, açık şekilde bilirkişinin tarafsızlığına da vurgu yapmaktadır.

Aynı şekilde, tıpkı hâkimlerin yasaklılığı ve reddinde olduğu gibi bilirkişinin de yasaklılığı ve reddi konusunda, hem hukuk yargısı ve idari yargıda da geçerli olacak şekilde HMK, hem ceza yargısı bakımından CMK çeşitli hükümler içermektedir. Bu hükümler genel olarak aynı amaca yönelik olmakla birlikte, söz konusu yargılamaların doğaları gereği aralarında bazı farklılıklar da mevcuttur.

2. Hukuk Yargısında ve İdari Yargıda Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi

Hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebeplerinin, kural olarak bilirkişiler bakımından da aynı şekilde uygulanması: Konuya ilişkin olarak dikkate alınması gereken hüküm HMK m.272'dir. İYUK m.31 gereği bu kurallar idari yargıda görev alan bilirkişiler bakımından da uygulanır. Buna göre hâkimler hakkındaki yasaklılık ve ret sebepleriyle ilgili kurallar, bilirkişiler bakımından da aynı şekilde uygulanır. Ancak bilirkişinin aynı dava veya işte

31 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.495 vd.; Öntan, s.39 vd.

daha önceden tanık olarak dinlenmiş bulunması bir ret sebebi teşkil etmez. Aslında bir hâkimin, o dava veya işte tanık olarak dinlenilmiş olması bir hâkimin reddi sebebidir. Ancak kanun koyucu uyuşmazlık konusunda özel ve teknik bilgiye sahip olan bir kişinin aynı anda bu olayın tanığı olabileceği düşüncesinden hareketle o vakıa iddiasına tanıklık eden kişinin, bilirkişi olarak görevlendirilmesinde bir engel görmemiştir³².

Bilirkişinin görev almaktan yasaklı olduğu haller ve yasaklılık hâlinde yapılması gerekenler: Hâkimin yasaklılık sebepleri HMK m.34'te sınırlı sayıda düzenlenmektedir. Bunun anlamı, gerek hâkim gerek bilirkişi özelinde, hemen aşağıda yer verdiğimiz bu sebeplerin kıyas yoluyla genişletilebilmesi mümkün değildir. Bilirkişinin görev alamayacağı, talep olmasa dahi çekinmek zorunda olduğu hâller şunlardan ibarettir:

- ✓ Bilirkişinin kendisine ait olan veya doğrudan yahut dolayısıyla ilgili olduğu dava: Bilirkişinin doğrudan veya dolaylı olarak ilgili bulunması kendisinin o dâvanın sonucundan etkilenecek durumda olmasıdır. Örneğin bilirkişi bir borcun müteselsil kefil olması halinde, bu borç sebebiyle açılmış olan davada görev alamaz.
- ✓ Aralarında evlilik bağı kalksa bile eşinin davasında,
- ✓ Kendisi veya eşinin altsoy veya üstsoyunun davasında,
- ✓ Kendisi ile arasında evlatlık bağı bulunanın davasında,
- ✓ Üçüncü derece de dâhil olmak üzere kan veya evlilik bağı kalksa da kayın hısımları bulunanların davasında,
- ✓ Nişanlısının davasında,
- ✓ İki taraftan birinin vekili, vasisi, kayyımı veya yasal danışmanı sıfatıyla hareket ettiği davada.

Dikkat edilecek olursa bu hâllerin akrabalığa ilişkin olanları aynı zamanda tanıklıktan çekinme hâlleridir. Bu şartlardan biri bilirkişinin görevlendirildiği somut uyuşmazlık bakımından mevcutsa, bilirkişi, durumu farkederek etmez, kendisini görevlendiren mercie durumu bildirmelidir. Şayet bu gerçekleşmemişse veya bu durum, bilirkişinin gözünden kaçmışsa, bilirkişi iki ayrı ihtimal dâhilinde görevden alınabilir:

- ✓ Birinci olarak, bilirkişiyi görevlendiren mahkeme, hüküm verinceye kadar, her zaman bilirkişiyi re'sen görevden alabilir (HMK m.272/2).
- ✓ İkinci olarak ise, taraflar böyle bir durumun varlığını yargılamanın her aşamasında ileri sürebilirler.

32 Bilirkişi-tanık kavramı hakkında bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.122 vd.

Bilirkişi hakkındaki ret sebepleri ve ret talebinin ileri sürülmesi usulü: Hâkimin reddi sebepleri HMK m.36 hükmünde düzenlenmektedir. Hâkimin yasaklılık sebeplerinden farklı olarak burada Kanunda tarafsız davranılamayacağı konusunda bir varsayımdan değil bir şüphenin varlığından bahsedilmektedir. Yani biraz aşağıda belirttiğimiz sebepler sınırlı sayıda olmayıp kıyas yoluyla genişletilebilir. Bilirkişi özelinde de onun tarafsızlığından şüpheyi gerektiren önemli bir sebebin varlığı hâlinde, taraflardan biri, bilirkişinin reddi isteminde bulunabileceği gibi, bilirkişi de bizzat kendisi çekilebilecektir. Özellikle şu hâllerde, bilirkişinin reddi sebebinin varlığı kabul edilmektedir:

Yasaklılık sebepleri sınırlı sayıdadır. Kıyas yoluyla genişletilemez.

Yasaklılık hallerinden biri mevcutsa, bilirkişi görevden çekinmek zorundadır.

- ✓ Bilirkişinin, davanın taraflarından birine ögüt vermiş veya yol göstermiş olması.
- ✓ Bilirkişinin, iki taraftan birine veya üçüncü kişiye kanun gerekmediği hâlde görüşünü açıklamış olması: Aslında bu sebep, doğrudan hâkimler ile ilgili olmakla birlikte, bilirkişinin şahsında da ortaya çıkabilir. Bilirkişi, uyuşmazlık konusunu inceledikten sonra ulaştığı sonucu, raporunda dile getirmelidir. Bunun aksi, söz konusu ret sebebinin bilirkişinin şahsında gerçekleşmesi sonucunu doğurabilir.
- ✓ Bilirkişinin, davada bilirkişi olarak dinlenmiş veya hâkim yahut hakem sıfatıyla hareket etmiş olması: Bilirkişiden belli hâllerde ek görüş (rapor) alınabilir. Bu durum bilirkişinin reddini gerektirmez. Ancak, bilirkişi o uyuşmazlığa ilişkin olarak bir başka mahkemede, örneğin ceza davasında bir görüş sunmuşsa, bu durumda reddedilmesi pekâlâ mümkündür. Hâkim sıfatıyla hareket etmiş olmak, bilirkişiler bakımından ihtimal dâhilinde değildir. Ancak, bilirkişi, o uyuşmazlık bakımından daha önce, tahkim (hakem) mahkemesinde görev almış, daha sonra ise, onun görev aldığı hakem mahkemesi kararının iptali davası açılmışsa, bilirkişinin reddi mümkündür.
- ✓ Davanın dördüncü derece de dâhil yansoy hısımlarına ait olması: Dördüncü derece akraba ile kastedilen, kuzenlerdir. Bilirkişi, davanın taraflarından birinin kuzeni ise, bu sebebe dayanılabilecektir.
- ✓ Dava esnasında, iki taraftan birisi ile davası veya aralarında bir düşmanlık bulunması: Bu sebebin dikkatle değerlendirilmesi gerekir. Çünkü bu düşmanlık hâlini, bilirkişi raporu aleyhine olan taraf, özel-

likle yaratabilir. Davayı uzatma amacı taşıyan bir ret talebinin mahkeme tarafından kabul görmemesi gerekir. Bunu değerlendirecek olan yargılama sırasında hâkim, soruşturma aşamasında ise Cumhuriyet savcısıdır.

Bu hâller bakımından, yasaklılık hâllerinden farklı olarak hâkim bilirkişiyi re'sen görevden almak zorunda değildir. Yasaklılık hâlleri bakımından olduğu gibi burada da bilirkişi, kendisini reddedebilir, yani görev kendisine tevdi edildikten sonra veya bu sebebin varlığına kanaat getirdiğinde görevden çekilebilir. Buna karşılık tek başına ret sebeplerinden birinin varlığı, hâkimin bilirkişiyi görevden almasını gerektirmemektedir. Bunun davanın taraflarınca ileri sürülmesi gerekmektedir³³. Buna göre ret sebeplerinden birinin varlığını öğrenen tarafın, öğrenme tarihinden itibaren en geç bir hafta içinde, bilirkişinin reddini mahkemeden talep etmesi gerekecektir (HMK m.272/3).

Bilirkişinin görevden alınması, reddi ve bilirkişinin kendisini reddetmesine yönelik talebin incelenmesi: Bilirkişinin ister yasaklılığı ister reddi ile ilgili sürülsün, bu talepler mahkeme tarafından dosya üzerinden incelenerek karara bağlanır. Anlamı bu konularda bir duruşma yapılmayacağıdır. Öte yandan bilirkişinin reddi talep edilmişse, ret sebebinin ispatı için yemin teklif edilemeyecektir. Şayet mahkeme bilirkişiyi bir yasaklılık hâlinin veya ret sebebinin varlığı yüzünden görevden alırsa mahkemenin bu konudaki kararı kesindir. Yani bu karar aleyhine, bilirkişinin veya tarafların gidebileceği herhangi bir yol yoktur. Buna karşılık söz konusu talebin reddi hâlinde o an için gidilebilecek bir yol bulunmamakla birlikte, mahkemenin esas hakkında verdiği karar aleyhine kanun yoluna başvurulabilir (HMK m.272/4).

Hukuk yargısında bilirkişi, hakkındaki ret sebebinin öğrenilmesinden itibaren bir hafta için reddedilmelidir.

3. Ceza Muhakemesinde Bilirkişinin Görev Almaktan Yasaklı Olması veya Reddi

Ceza muhakemesinde bilirkişinin görevi kabulden yasaklı olduğu (görev alamayacağı) veya reddini gerektiren hallerin tümü esasen, bilirkişinin reddi müessesesi altında ele alınmaktadır (Bkz. CMK m.69). Konu, CMK'da HMK'da olduğu kadar ayrıntılı ele alınmış değildir. Bununla birlikte mesele hukuk yargısından temelde farklı değildir; ceza hâkiminin davaya bakamayacağı veya tarafsız kalacağının şüpheli gözüktüğü haller, birer ret sebebi olarak,

33 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.508 vd.

bilirkişiler bakımından da uygulama alanı bulmaktadır³⁴.

Bilirkişinin görev alamayacağı ve tarafsızlığını şüpheyne düşüren hâller: Esasen ceza hâkiminin davaya bakamayacağı hâller CMK m.22 hükmünde düzenlenmektedir. Bilirkişinin de görev almaktan kaçınmasını gerektiren hâller şunlardır:

Bilirkişi;

- ✓ Suçtan kendisi zarar görmüşse,
- ✓ Sonradan kalksa bile şüpheli, sanık veya mağdur ile arasında evlilik, vesayet veya kayyımlik ilişkisi bulunmuşsa,
- ✓ Şüpheli, sanık veya mağdurun kan veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyundan biri ise,
- ✓ Şüpheli, sanık veya mağdur ile arasında evlat edinme bağı varsa,
- ✓ Şüpheli, sanık veya mağdur ile arasında üçüncü derece dâhil kan hısımlığı varsa,
- ✓ Evlilik sona ermiş olsa bile, şüpheli, sanık veya mağdur ile aralarında ikinci derece dâhil kayın hısımlığı varsa,
- ✓ Aynı davada Cumhuriyet savcılığı, adli kolluk görevi, şüpheli veya sanık müdafiliği veya mağdur vekilliği yapmışsa,
- ✓ Aynı davada tanık veya bilirkişi sıfatıyla dinlenmişse.

Bu hâllerde bilirkişinin tarafsız davranamayacağı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda öngörülmüştür. Bunun yanı sıra ceza hâkiminin objektif davranamayacağı şüphesinin bulunduğu hâller, bilirkişi bakımından da geçerlidir. Bu hâller ise, CMK m.24 hükmünde düzenlenmektedir. İlgili hükümlerde açık bir takım örnekler bulunmamakla birlikte, ceza hukuku öğretisinde nişanlılık ilişkisinin varlığının veya ceza yargılamasının bir tarafına uzman görüşü sunmanın, bu şüpheyi doğurabileceği hususu da dile getirilmektedir³⁵.

Bilirkişinin reddi talebinin incelenmesi: Ceza muhakemesinde, Cumhuriyet savcısı, katılan, vekili, şüpheli, sanık veya müdafî yahut kanuni temsilcisi, ret talebinde bulunabilir (CMK m.69/2). Hukuk yargısından farklı olarak, ret talebinde bulunulması bakımından herhangi bir süre öngörülmüş değildir. Bu talep, ret sebebi öğrenildikten sonra, hüküm verinceye kadar yapılabilir.

34 Bkz. Öntan, s.42 vd.; Yıldız, Ali Kemal., *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, EÜHFD, X, 2006, S. 3-4, s.273 – 345.

35 Yıldız, s.312.

lir³⁶.

- ✓ Soruşturma aşamasında ret talebi Cumhuriyet savcısı tarafından incelenir. Savcının talebi reddetmesi hâlinde sulh ceza hâkimine itiraz edilebilir³⁷.
- ✓ Kovuşturma aşamasında ise mahkeme tarafından verilen karar aleyhine esas hakkındaki karar ile birlikte kanun yoluna başvurulabileceği kabul edilmektedir³⁸.

Öte yandan, HMK m.270/2 uyarınca bilirkişi olarak atanan kişi, tanıklıktan çekinme sebeplerine veya mahkemece kabul edilebilir diğer bir sebebe dayanarak, bilirkişilikten çekinebilirler. Tanıklıktan çekinme sebepleri incelenildiğinde, bu düzenleme ile de bilirkişinin tarafsızlığının güvence altına alınmak istendiği anlaşılmaktadır.

Nihayet, BilY m.9 hükmünde ise, tarafsızlığı güvence altına almak maksadıyla bilirkişinin aynı zamanda, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yapmaksızın görevini yerine getireceği; bilirkişinin, yakınlarının veya iş ilişkisinde bulunduğu kişi, kurum ve kuruluşların, tarafı olduğu ya da ilgili bulunduğu davalarda görevlendirmeyi kabul edemeyeceği öngörülmektedir. Maddede sayılan özellikler sebebiyle bilirkişinin taraflardan birisi lehine veya aleyhine olacak şekilde oy ve görüşünü hazırlaması engellenmek istenmektedir. Örneğin, bilirkişiden farklı bir siyasi görüşe veya ideolojiye sahip olan bir kimsenin davasında, bilirkişinin, tarafın bu özelliklerinden bağımsız olarak, salt uzmanlığı gereği oy ve görüşünü hazırlaması icap eder. Şayet bunu mümkün görmemekteyse, yukarıda zikredilen HMK m.272 gereğince görevden çekilmelidir.

Ceza yargısında bilirkişinin reddi bir süreye tabi değildir.

V. Hukuki Nitelendirme ve Değerlendirmelerde Bulunmama

Bilirkişi, raporunda çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz (BilK m.3/2; BilY m.5/2.) Yine başta Bilirkişilik Kanunu olmak üzere gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu gerek Ceza Muhakemesi

36 Bkz. Öntan, s.43, 44; Yıldız, s.313 vd.

37 Öntan, s.44.

38 Öntan, s.44.

Kanunu, hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvurulmasını açıkça yasaklamıştır (BilK m.3/3; HMK m.266; CMK m.63; BilY. m.5/3).

Özellikle belirtmek gerekir ki, bilirkişinin hukukî nitelendirme ve değerlendirmede bulunmaması, bilirkişi için bir etik kural değil, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın (Any m.9) açık emrinin sonucudur. Yargılama yetkisi, sadece bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır. Bu sebeple, hâkimin veya Cumhuriyet savcısının hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvurusu, yetkisini bilirkişiye devretmesi anlamına gelir ve yetkisini devreden yargı görevlisinin sorumluluğuna yol açabilecek bir işlemdir.

Bu denli ciddi bir yasak, bilirkişi sıfatıyla görev yapan kişi için de öncelikle gözetilmelidir. Nitekim, bilirkişinin hukukî nitelendirme veya değerlendirmelerde bulunması, onun bilirkişilik bölge kurulu tarafından yapılan denetim sonucu disiplin cezası ile cezalandırılması sonucunu doğurabilir³⁹.

VI. Görevini Bizzat Yerine Getirme Yükümlülüğü

Bilirkişi, mahkemece kendisine tevdi olunan görevi bizzat yerine getirmekle yükümlü olup, görevinin icrasını kısmen yahut tamamen başka bir kimseye bırakamaz (BilK m.3/4; HMK m.276; BilY m.5/4). Kişiliği ve uzmanlığı dikkate alınarak kendisine mahkemece görev tayin edilen bilirkişinin, hiç şüphesiz bu görevini bir başkasına devretmemesi icap eder. Kaldı ki bilirkişilik görevinin kısmen veya tamamen bir başkasına devredilmesi mahkemenin bilirkişinin seçimi ve görevlendirilmesine ilişkin yetkisine de müdahale anlamı taşır.

- ✓ Somut olarak, bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen kişinin, bu görevi her ne sebeple olursa olsun yanında çalışanlara (asistan, sekreter, işçi vb.) yaptırmaması görevin bizzat yerine getirme yükümlülüğünün açık ihlalidir. Raporun fiilen bir başkası tarafından kaleme alınması, raporun altına imza atan kişiyi doğabilecek sorumluluktan kurtarmayacaktır.

Ayrıca bilirkişi, bir hâkim yardımcısı olarak, geçici nitelikte de olsa, bir kamu görevi yerine getirmektedir. Kamu görevinin, ilgilisi tarafından bizzat yerine getirilmesi, kamu hukuku bakımından geçerli olan temel ilkelerden biridir. Mahkemece bilirkişi kurulu oluşturulması durumunda, görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğü, kurulda bulunan her bilirkişinin üzerlerine düşen gö-

39 Bu hususta bkz. §2, E, I, 5.

revi bizzat kendilerinin yerine getirmesi zorunluluğunu da kapsamaktadır⁴⁰.

VII. Sır Saklama Yükümlülüğü

Bilirkişi, görevi sebebiyle kendisine tevdi edilen bilgi ve belgelerin veya öğrendiği sırların gizliliğini sağlamakla yükümlüdür. Bu yükümlülük, bilirkişilik görevi sona erdikten sonra da devam eder. (BilK m. 3/5; BilY m.5/5; Bkz. HMK m.277).

Öte yandan görevlendirilen bilirkişi, aynı zamanda bir meslek mensubudur. İşin niteliği gereği, hekim, mali müşavir gibi sır saklama yükümlülüğü altındaki bir meslek mensubunun bilirkişi olarak görevlendirilmesi durumunda, bilirkişinin gerek mensup olduğu meslekten gerek bilirkişilik görevinden doğan sır saklama yükümlülüğüne aynı şekilde uyması gerekir⁴¹.

Bilirkişinin sır saklama yükümlülüğü görevinin sona ermesinden itibaren de devam eder.

Bilirkişilik görevinin niteliği gereği ortaya çıkan bu yükümlülüğe aykırı hareket edilmesi ayrıca TCK m.258 uyarınca suç da teşkil eder. Örneğin bilirkişilik görevi gereği bir şirkete ait ticari defterleri inceleyen kimsenin, bu sebeple edindiği bilgileri saklaması gerekir. Keza bu borsada işlem gören bir şirket ise söz konusu bilginin ayrıca bir iktisadi değeri de olabilecektir. Şayet bilirkişi böyle bir bilgiyi bizzat kullanarak veya üçüncü bir kişi ile paylaşarak işlem yaparsa, 6362 sayılı Sermaye Piyasası Kanunu'nun 106. maddesinde düzenlenen bilgi suistimali suçuna vücut verebilecektir. Ayrıca bilirkişilik görevinin ifası sebebiyle edindiği kişisel bilgileri kaydedecek olursa TCK m.135 uyarınca, bir başkası ile paylaşırsa TCK m.136 uyarınca cezalandırılabilir.

VIII. Yetkinlik ve Mesleki Özen

BilY m.7'de ilk etik ilke olarak bilirkişinin yetkinliği ve göstermesi gereken özene yer verilmiştir. Buna göre, bilirkişi, adalete hizmet etme bilinciyle, görevini etkin, hızlı ve verimli biçimde yerine getirmeyi, sunduğu hizmet kalitesini yükseltmeyi hedefler. Raporu ile mahkemece verilecek hükmü doğrudan etkileyecek bilirkişinin, hâkimin ihtiyaç duyduğu özel ve teknik bilgi konusunda uzman olması ve görevini bu bilinçle yerine getirmesi çok önemlidir. Yetkinlik, yani uzmanlık ve bu uzmanlık bilgisini aktarabilme

⁴⁰ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.511.

⁴¹ Toraman, *Etik*, s.152.

becerisi, bilirkişinin taşıması gereken başlıca nitelikler arasında olup, konu hakkında yukarıda bilirkişinin nitelikleri başlığı altında açıklamalarda bulunulmuştur⁴².

Bilirkişinin, özel ve teknik bilgiyi gerektiren konuda yetkin olması ve görevini özenle icra etmesi gerekir.

IX. Saygınlık ve Güven

Bilirkişilik görevini icra edecek kişinin güvenilir olması gerekir. Normal şartlarda uyuşmazlığın çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektirdiği hallerde hâkimde bu bilgi bulunmadığı için ihtiyaç duyulan bilginin temini üçüncü kişi konumundaki bilirkişiye bırakılmaktadır. Tıpkı hâkimlerde olması gerektiği gibi, bilirkişilik görevini de üstlenen kişinin iyi bir ahlaka ve sağlam bir kişiliğe sahip olması gerekir.

BilY m.10'da, bilirkişinin görevinin saygınlığı ve kişilerin adalete olan güvenini zedeleyen veya şüpheye düşüren her türlü tavır ve davranıştan kaçınacağı ifade edilmektedir. Ayrıca iyi bir ahlak sahibi olmanın gereği olarak, kendisine tevdi edilen görevin her türlü kişisel veya özel menfaatin üzerinde olduğu bilinciyle hareket etmesi, görevini layıkıyla yerine getirmesi gerektiği düzenlenmektedir. Bilirkişinin güvenilirlik ve saygınlığını gerçekleştirmek amacıyla, görevin kendisine tevdiini sağlamak maksadıyla her türlü girişimde bulunması yasaklanmıştır.

Söz konusu düzenleme ile bilirkişiliğin saygınlığını etkileyecek veya ona, dolayısıyla yargıya duyulacak güveni zedeleyecek davranışlardan kaçınması sağlanmak istenmiştir.

X. Görevi Kabul Yükümlülüğü

Bilirkişilik esasında ikamesi mümkün bir vasıta olduğundan tanıklıktan farklı olarak zorunlu değildir. Dolayısıyla bilirkişi olarak tayin edilmiş kişinin, bu görevi kabul yükümlülüğü de kural olarak yoktur. Ancak HMK ve CMK sayma suretiyle bilirkişilik görevini kabul yükümlülüğü bulunanları belirtmiştir.

HMK m.270/1'e göre:

- a) Resmî bilirkişiler ile 268 inci maddede belirtilmiş bulunan listelerde yer almış olanlar,

42 Bu hususta bkz. §2, B.

- b) Bilgisine başvurulacak konuyu bilmeksizin, meslek veya zanaatlarını icra etmesine olanak bulunmayanlar ve
- c) Bilgisine başvurulacak konu hakkında, meslek veya sanat icrasına resmen yetkili kılınmış olanlar”

CMK m.65/1’e göre:

- a) Resmî bilirkişilikle görevlendirilmiş olanlar ve 64 üncü maddede belirtilen listelerde yer almış bulunanlar.
- b) İncelemenin yapılması için bilinmesi gerekli fen ve sanatları meslek edinenler.
- c) İncelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetkili olanlar bilirkişilik görevini kabul etmek zorundadırlar.

Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler, bilirkişinin haiz olması gereken nitelikleridir.

Örneğin, Adli Tıp Kurumunun bilirkişilik görevini yapmaktan kaçınması mümkün değildir. Aynı şekilde bilirkişi listesine kaydolan kimseler de gösterilen uzmanlık alanlarıyla ilgili olarak bilirkişilik yapmaktan kaçınmazlar. Keza mesleklerini icra etmeleri için resmen yetkili kılınan doktorlar, dış hekimleri bilirkişilik görevini ifadan kaçınmaz. Mahkemenin özel veya teknik bilgisine müracaat ettiği bir konuda, mühendis olarak çalışan bir kimse, mesleği gereği o bilgiye sahip kabul edilecek durumda ise bilirkişiliği kabul etmek zorundadır.

BilY m.11/1 hükmüne göre ise, bilirkişilik siciline ve listeye kayıtlı olan bilirkişi kendisine verilen görevi kabul etmelidir. Ancak bu durum, bilirkişinin görevden kaçınmayacağı anlamına da gelmez. BilYm.11/2 hükmüne göre bilirkişi, görevlendirildiği konuda uzmanlık bilgisi ve tecrübesinin yeterli olmadığını, konunun kendi uzmanlık alanına girmediğini, varsa görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini, görevlendirmeyi yapan mercie bildirmekle yükümlüdür.

Bilirkişilik kural olarak tanıklığın aksine zorunlu değildir

XI. Menfaat Elde Etmeme

Bilirkişinin dürüst ve tarafsız kalmasını sağlamak için öngörülen bir diğer temel ilke menfaat elde etmeye ilişkin getirilen yasaktır. BilY m.13’e göre,

- (1) Bilirkişi, bilirkişilik görev, unvan ve yetkilerini kullanarak kendisi, yakınları veya üçüncü kişiler lehine menfaat sağlayamaz, hediye alamaz ve aracılıkta bulunamaz.
- (2) Bilirkişi, görevi sırasında elde ettiği resmi veya gizli nitelikteki bilgileri, kendisine, yakınlarına veya üçüncü kişilere doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik, siyasal veya sosyal nitelikte bir menfaat elde etmek için kullanamaz.

Bu ikinci fıkra hükmü özellikle sır saklama yükümlülüğünün de bir gereğidir ve ayrıca cezayı gerektirir bir fiil teşkil eder.

XII. Bildirim Yükümlülüğü

Bilirkişi, BilY m.14 uyarınca etik ilkelerle bağdaşmayan veya hukuka aykırı iş ve eylemlerde bulunmasının kendisinden talep edilmesi hâlinde ya da görevini yerine getirirken bu tür bir eylem veya işlemde haberdar olduğunda durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirir. Özellikle suç teşkil eden bir fiilden haberdar olan bilirkişinin bu durumu derhal yetkili mercilere bildirmesi icap eder. Aksi davranışı, sağlık personeli ise TCK m.280, sağlık personeli dışında bir kişiye TCK m.279 uyarınca cezayı gerektirir.

XIII. Reklam Yapmama

Bilirkişi, reklam sayılabilecek her türlü davranıştan kaçınmak zorundadır. Hâkime yardımcı konumda bulunan ve hükmün ortaya çıkmasında bizzat etkili olan bilirkişinin saygınlığının korunabilmesi açısından reklam yapılmasının mümkün olmaması icap eder.

BilY m.14'e göre;

- “(1) Bilirkişinin, bilirkişilik görevi almak için reklam sayılabilecek her türlü girişim ve eylemde bulunması, internet sitesinde, tabelalarında ve basılı kâğıtlarında sicil ve listeye kayıtlı bilirkişi olduğuna dair ibareler kullanması yasaktır.
- (2) Bilirkişi; bilirkişilik görevi almak amacıyla özel amaçlı arama motorlarına, rehberlerine, listelerine, veri tabanlarına ve benzerlerine kayıt olamaz, kayıt edilmesine rıza gösteremez. Ancak, bilirkişilik görevi alma amacına yönelik olmamak kaydıyla, internet sayfasını özel amaçlı arama motorlarına kayıt edebilir, anahtar kelime olarak da; sadece adı soyadı ve mesleki unvanı ile bulunduğu şehrin adını kullanabilir.

- (3) Bilirkişi, internet kullanıcılarını kendi sitesine yönlendirecek şekilde internet kısa yolları kullanılmasına izin veremez ve reklam yapamaz.”

XIV. Davete İcabet Etme Yükümlülüğü

Bilirkişilik görevini kabul etmek zorunda olan kişiler mahkemece çağrılmaları durumunda, bunun gereğini yerine getirmek zorundadır. Nitekim HMK m.269/1 uyarınca bilirkişinin görevi kapsamında mahkemece yapılan davete uyup tayin edilen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmak da yer alır.

Geçerli bir özrü olmaksızın mahkemece yapılan davete uymayıp, tayin edilen gün ve saatte mahkemede hazır bulunmayan bilirkişiler hakkında, tanıklığa ilişkin disiplin hükümleri uygulanır ve durum bilirkişilik bölge kuruluna bildirilir. Bu çerçevede bilirkişi gelmemesinin sebep olduğu giderler ile beş yüz Türk Lirası'ndan beş bin Türk Lirası'na kadar disiplin para cezasına çarptırılacağı gibi kendisi hakkında zorla getirme yaptırımı da uygulanabilir (HMK m.245).

Yemin, bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almayı amaçladığı gibi, bilirkişilik yapacak kimseye diğer yükümlülüklerini de hatırlatır.

XV. Yemin Etme Yükümlülüğü

Bilirkişinin görevine ilişkin bir diğer yükümlülüğü de yemin etmektir. Yukarıda da ayrıca incelendiği üzere yemin, esasında bilirkişinin tarafsızlığını güvence altına almayı amaçlamakta, aynı zamanda bilirkişilik yapacak kimseye diğer yükümlülüklerini hatırlatmaktadır.

Bilirkişi yemini hakkında yukarıda bilirkişi listelerine başvuru usulü çerçevesinde açıklamalarda bulunulmuştur⁴³.

XVI. Kurul Olarak Görevlendirildikleri Hallerde İstişare ve Müzakerelerde Bulunma Yükümlülüğü

Bilirkişi olarak birden fazla kişinin tayin edilebilmesi mümkündür. Bu şekilde heyet hâlinde bir bilirkişi tayini yapılmışsa, bilirkişi heyetinin oy ve görüşünü açıklamadan önce müzakere etmesi şarttır.

Hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilginin sistematik bir bütünlük içerisinde incelenebilmesi için, heyetin konuyu birlikte istişare etmiş olması-

43 Bkz. yuk. §2, C.

şarttır. Bu sayede hem şeklen hem de içerik itibariyle bütünlük arz eden bir rapor ortaya çıkar.

Bilirkişi mahkemenin sevk ve idaresinde görevini yerini getirir.

XVII. Kendisini Atayan Mahkemeye İlişki İçerisinde Olma Yükümlülüğü

Bilirkişinin kendisini atayan mahkeme ile ilişki içerisinde olma yükümlülüğünün dayanağını HMK m.278/1 oluşturmaktadır. Buna göre bilirkişi, görevini, mahkemenin sevk ve idaresi altında yürütür.

Bilirkişinin haber verme yükümlülüğü içerisinde değerlendirdiğimiz HMK m.275 hükmünün de doğal bir sonucu olarak, bilirkişinin tayin edildiği meseleyle ilgili olarak mahkemeye iletişim hâlinde olması önemlidir. Zira bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevin, uzmanlık alanına girmediğini, inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile iş birliğine ihtiyaç duyduğunu veya görevi kabulden kaçınmasını haklı kılacak mazeretini bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirmelidir.

Heyet hâlinde bilirkişi tayin edilmişse, heyetin konuyu birlikte istişare etmiş olması gerekir.

Ancak bilirkişinin bağımsızlığı da unutulmamalıdır. Bilirkişinin mahkemenin sevk ve idaresinde görevini yerine getirecek olması, içeriğe ilişkin olarak hâkimden emir ve talimat alacağı anlamına gelmez. Sevk ve idare yalnızca bilirkişinin görevinin kapsamı ve sınırlarının belirlenmesi ile ilgilidir.

XVIII. Bilgisine Başvurulan Konuda Süresi İçerisinde Oy ve Görüşünü Bildirme Yükümlülüğü

Bilirkişi, hâkimin ihtiyaç duyduğu özel veya teknik bilgiyi sunmak için vardır. Dolayısıyla bilirkişinin en temel görevi, kendisine sorulan sorular çerçevesinde oy ve görüşünü açıklamaktır. HMK m.279'a göre;

- Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı veya sözlü olarak bildirmesine karar verir.
- Bilirkişi raporunda, tarafların ad ve soyadları, bilirkişinin görevlendirildiği hususlar, gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakıalar, gerekçe ve varılan sonuçlarla, bilirkişiler arasında görüş ayrılığı varsa, bunun sebebi, düzenlenme tarihi ve bilirkişi ya da bilirkişilerin imzalarının bulunması gerekir. Azınlıkta kalan bilirkişi, oy ve görüşünü

şünü ayrı bir rapor hâlinde de mahkemeye sunabilir.

- Mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak açıklamasına karar verirse, bilirkişinin açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanağın altına bilirkişinin de imzası alınır. Kurul hâlinde görevlendirme söz konusu ise bilirkişilerin bilgilerine başvurulmuş hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip; tutanağın altı, bilirkişilere imza ettirilir.
- Bilirkişi, raporunda ve sözlü açıklamaları sırasında çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamaz; hâkim tarafından yapılması gereken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz.

Bilirkişinin hazırlayacağı rapor ve içerik aşağıda daha kapsamlı olarak incelenecektir.

Bilirkişinin en temel görevi, kendisine sorulan sorular çerçevesinde oy ve görüşünü açıklamaktır.

E. BİLİRKİŞİNİN DENETİMİ VE SORUMLULUĞU

I. Bilirkişinin Denetimi ve Disiplin Sorumluluğu

1. Genel Olarak

Anayasa Mahkemesi denetim faaliyetini, “Genel olarak kurum ve kuruluşların işlemlerinin ve bu işlemleri yapanların veya iktisadi faaliyet ve olaylarla ilgili olarak ileri sürülen iddiaların önceden belirlenmiş standartlara, ölçütlere ve kurallara uygun olup olmadığını tarafsızca kanıt toplayarak araştıran, değerlendiren ve ilgililere raporlayan sistematik bir süreç”⁴⁴ olarak tanımlamaktadır.

Yapılacak denetim neticesinde faaliyetin aksayan ya da kötü işleyen yönlerinin tespit edilmesi halinde ise, buna neden olan görevlilere kanunda öngörülen yaptırımların uygulanması söz konusu olmaktadır. Yaptırım, çoğu zaman denetimin devamında gerçekleştirilen bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bilirkişinin denetimi ile disiplin sorumluluğu yakın ilişki içerisinde olan kavramlardır. Dolayısıyla bilirkişinin disiplin sorumluluğunun anlaşılabilmesi için, öncelikle bilirkişinin denetimi üzerinde durulmalıdır.

44 AYMK, 22.05.2014 tarih, E. 2013/65 – K. 2014/93.

2. Denetim Türleri

Bilirkişiler hakkında yapılacak denetimi farklı tasniflere tabi tutmak mümkündür.

a. Denetim Yapacak Makama Göre

Bilirkişiler, listesine kayıtlı oldukları bölge kurulları tarafından denetlenen-bildikleri gibi, -varsa- bilirkişinin bağlı olduğu meslek kuruluşu ya da kamu kurumu tarafından da denetlenebilmektedir.

Bilirkişilik Kanunu'nun *"bilirkişilik bölge kurullarının görevleri"* başlıklı 8/d maddesine göre, *"ilgili mevzuat çerçevesinde bilirkişilerin denetimini yapmak ve performansını ölçmek"* bilirkişi bölge kurullarının görevleri arasında sayılmıştır. Aşağıda bu denetimin usulü ve kapsamı üzerinde ayrıntılı şekilde durulacağı için, burada yalnızca bu denetim türü zikredilmekle yetinilecektir.

Bölge kurullarının yanı sıra, bilirkişilerin görevlendirmeyi yapan merci ile bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kuruluş tarafından da denetlenmesi mümkündür. Bilirkişinin kendisini görevlendiren merci tarafından denetlenmesi, yargılama faaliyetine ilişkin olması nedeniyle idari denetimin kapsamı dışında kalmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken denetim türü, bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kuruluş tarafından denetlenmesidir.

BilK m.14 hükmüne göre bilirkişi bölge kurulları, bilirkişi raporlarını özel veya teknik bilgi yönünden denetleyememektedir. Ancak bu durum, bilirkişi raporlarının özel veya teknik bilgi yönünden yani içeriği bakımından hiçbir şekilde idari denetime tabi tutulmayacağı anlamına gelmemektedir. BilY m. 63/1 hükmüne göre, *"bilirkişi raporlarının özel veya teknik bilgi yönünden içeriğine ilişkin bölge kurullarına yapılan başvurular incelenmeksizin reddedilir. Bu yöndeki başvurular görevlendirmeyi yapan merci ile bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kuruluşlara gönderilir"*. Görüldüğü üzere, raporların esası yönünden yapılan başvurular, bölge kurulu tarafından görevlendirmeyi yapan merci ile bilirkişinin bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kuruluşlara, herhangi bir talep olmaksızın gönderilmek suretiyle denetime tabi tutulmaktadır⁴⁵. Bu denetim, konusu itibariyle bölge

45 Bilirkişinin, -varsa- bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kamu kurumu tarafından, bilirkişi raporunun içeriğine ilişkin olarak yapılacak denetim disiplini ilişkin bir konudur. Bu noktada, bilirkişinin yazmış olduğu raporun, bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kamu kurumunun disiplin hükümlerini ihlal etmesi halinde de bilirkişi hakkında yaptırım uygulanması söz konusu olabilecektir. Bu denetim, her bilirkişinin, bağlı bulunduğu meslek kuruluşu veya görev yaptığı kamu kurumunun ilgili mevzuatı kapsamında ele alınacaktır.

kurulunca yapılan denetimle çakışan değil; onu tamamlayıcı niteliktedir.

Bunun yanı sıra, bölge kurulunun yaptığı denetimin konusunu oluşturan fiilin de bilirkişinin bağlı olduğu meslek kuruluşu ya da kamu kurumu tarafından denetlenmesi mümkündür⁴⁶.

Özetle, bilirkişi, oy ve görüşünün, BilK ve BilY'ye aykırılık taşıması halinde bölge kurulu ile -varsa- bilirkişinin görev yaptığı kamu kurum ve kuruluşu; meslek kurallarına aykırılık taşıması sebebiyle de bağlı bulunduğu meslek kuruluşu ya da kamu kurumu tarafından ayrı ayrı denetlenebilecektir.

b. Yapılış Usulüne Göre

Bilirkişiler hakkında bölge kurulları tarafından yapılan denetim, re'sen yapılabileceği gibi; başvuru üzerine de gerçekleştirilebilir.

Bölge kurulunun, bilirkişilerin görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata aykırı olduğunu herhangi bir başvuru olmaksızın öğrenmesi ve re'sen harekete geçerek denetim yapması mümkündür⁴⁷. Bu husus, BilK'da bilirkişilik bölge kurulu başkanının görevleri arasında da sayılmıştır⁴⁸. Resen yapılacak denetim, periyodik ve olağan bir denetim olarak düşünülmelidir. Bu nedenle, bilirkişilerin resen denetimini, performans denetimi olarak adlandırmak da mümkündür⁴⁹.

BilK'nın 14. maddesine göre Bölge Kurulları, bilirkişilerin faaliyetlerini 'başvuru üzerine' de denetleyebileceklerdir⁵⁰. Bu denetimi, başvuru yapacak

Bilirkişinin mensubu olduğu bir oda ya da kamu kurumu söz konusu değilse (örn. Emekli bir kamu görevlisiye), kurum içi düzeni bozması da söz konusu olmayacaktır. Bu kapsamda yer alan bilirkişilerin raporlarının, -ceza ve tazminat sorumluluğu saklı olmak kaydıyla- içerik yönünden idari denetimin dışında kalacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Raporun esasına ilişkin denetim ise, yargılama faaliyeti içerisinde gerçekleştirilebilecektir.

46 Bölge kurulu yaptığı denetim ve inceleme sonucunda bilirkişi hakkında disiplin cezası uygulanmasına karar verirse; bu kararları, bilirkişinin görev yaptığı kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarına ve ilgili diğer yerlere bildirecektir. (BilY m.62/6) Böylece bilirkişinin fiili, mensubu olduğu kamu kurum ve kuruluşu ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşunun disiplin hükümlerini ihlal edici nitelikte ise, ayrıca kendi mevzuatı uyarınca soruşturmaya tabi tutulabilecektir.

47 Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 61/1: "Bölge kurulu başkanı, bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında başvuru üzerine veya resen gerekli inceleme ve araştırmayı bizzat yapabileceği gibi bölge kurulu üyelerinden biri vasıtasıyla da yapabilir".

48 Bilirkişilik Kanunu, Madde 9/1-e: "Bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında başvuru üzerine veya resen gerekli inceleme ve araştırmayı yapmak veya yaptırmak".

49 Bu hususta aşa. bkz. §2, E, I, 4.

50 Başvurunun geri çekilmesinin, yapılan/yapılacak soruşturmayı sonlandırmayacağı hususunda bkz. "Öte yandan şikâyetçinin (...)davacı hakkındaki şikâyetini geri almasına dair beyanı-

kişi/makama ve Bilk'nın sistematığıne göre ikiye ayırmak mümkündür.

Bunlardan ilki, kişiler tarafından başvuru yapılmasıdır. Kişiler, bilirkişilerin görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata aykırı olduğu gerekçesiyle bölge kurullarına başvuruda bulunulabilecektir. Kanun'un 14. maddesinin 1. fıkrası⁵¹ uyarınca yapılacak bu başvuruları 'şikâyet başvurusu' olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Her ne kadar Bilk m.14/1 kapsamında şikâyet başvurusunda bulunabilecekler için bir sınır öngörülmemiş olsa da şikâyet başvurusunda bulunabilecekler bilirkişinin tutum ve davranışları ya da raporu dolayısıyla menfaatleri zedelenenlerdir.

Bilirkişinin denetimi için başvuruda bulunabilecek ikinci kategoride ise, hâkim veya Cumhuriyet savcısı bulunmaktadır⁵². Hâkim ya da Cumhuriyet savcısının bilirkişinin tutum ve davranışlarının ya da raporunun ilgili mevzuata aykırılığına kanaat getirmesi durumunda, bu aykırılığı bölge kuruluna bildirme noktasında herhangi bir takdir yetkisi bulunmamaktadır. Şüphesiz hâkim ve Cumhuriyet savcısının öncelikle bu kanaate varması gerekmektedir. Bu kanaatin varlığı/yokluğu konusunda ise, hâkim ve Cumhuriyet savcısının bir takdir yetkisinin varlığından bahsedilecektir. BilY'de bu bildirim yapılırken, varsa dayanak bilgi ve belgelerin de eklenmesi öngörülmüştür. (BilYm.59/2)

3. Denetimin Kapsamı

Bölge kurulları tarafından yapılacak denetimin kapsamının belirlenmesi oldukça önemlidir. Bölge kurullarının kimleri, hangi sınırlar dahilinde denetleyeceği sorusunun cevabı, bu belirlemeye bağlıdır.

Burada öncelikle, "kimler bilirkişilik mevzuatında öngörülen kurallar ve usul dahilinde bölge kurulu tarafından denetlenebilecektir?" sorusunun cevabı aranmalıdır. Bu cevap, kişi bakımından denetimin kapsamını belirleyecektir. Bu anlamda bilirkişilik siciline kayıtlı bilirkişilerin bölge kurulu tarafından yapılacak denetime tabi olduğu konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Bu kişilerin yanı sıra, bilirkişilik sicili ve listesinde kayıtlı olmayıp da 12. maddenin 6. fıkrası⁵³ uyarınca görevlendirilenler ile listeye kaydolmak-

nın bilirkişinin sabit olan fiillerini ortadan kaldırmayacağı da açıktır". Gaziantep 2.İdare Mahkemesi, 01.11.2018 tarih, E.2018/978 – K.2018/1231.

51 Bilirkişilik Kanunu, Madde 14/1: "Bilirkişiler, görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladıkları raporların ilgili mevzuata uygunluğu bakımından bölge kurulları tarafından (...) başvuru üzerine denetlenir".

52 Bilirkişilik Kanunu, Madde 14/2: "Hâkim veya Cumhuriyet savcısı, görevlendirdiği bilirkişinin göreviyle ilgili tutum ve davranışlarının veya hazırladığı raporun mevzuata uygun olmadığına ilişkin kanaat edinmesi durumunda, bu hususu bölge kuruluna bildirir".

53 Bilirkişilik Kanunu, Madde 12/6: "Bölge kurulunun hazırladığı listede bilgisine başvuru-

tan muaf tutulanlar⁵⁴ da bölge kurulunun denetimine tabidir. (BilKm.14/6)

Peki bölge kurulları, bu kişileri hangi usul ve sınırlar dahilinde denetleyecektir? Konu bakımından denetim olarak adlandırabileceğimiz bu denetimde sınır belirlenirken, öncelikle denetimin 'olumsuz sınırı', yani bölge kurullarınca denetlenemeyecek alanı belirlemek gerekmektedir.

- BilK'nın 14. maddesine göre, "bölge kurulları, bilirkişi raporlarını özel veya teknik bilgi yönünden denetleyemez. Bilirkişi raporlarının özel veya teknik bilgi yönünden içeriğine ilişkin bölge kurullarına başvuru yapılamaz; yapılan başvurular incelenmeksizin reddedilir". Görüldüğü üzere, bölge kurullarınca bilirkişi raporlarını özel veya teknik bilgi yönünden denetlenemeyecek olması, denetimin olumsuz sınırını oluşturmaktadır⁵⁵.
- Yine, bilirkişi raporlarına ilişkin yargı mercileri tarafından yapılacak denetimler de BilK ve BilY kapsamı dışındadır. (BilYm.60/3) Çünkü bu denetim, yargı fonksiyonuna ilişkindir.

Bu kapsamda, bölge kurulları, bilirkişilerin görevleriyle ilgili tutum ve davranışlarının ve hazırladıkları raporların yalnızca ilgili mevzuata uygunluğunu denetleyebileceklerdir. Burada, BilK m.14/1'de yer verilen "*ilgili mevzuat*" ifadesinden, yalnızca BilK ve BilY anlaşılmamakta; bilirkişilik faaliyeti dahilinde bilirkişilerin uymakla yükümlü olduğu kurallarının bütününe ifade etmektedir⁵⁶. Böylece, bilirkişiler yalnızca BilK ve BilY kapsamında değil;

lacak uzmanlık dalında bilirkişi bulunmaması hâlinde, diğer bölge kurulları bilirkişilik listelerinden, burada da bulunmaması hâlinde, 10 uncu maddenin (d), (e) ve (f) bentleri hariç birinci fıkrasında yer alan şartları taşımak kaydıyla listelerin dışından bilirkişi görevlendirilebilir. Listelerin dışından görevlendirilen bilirkişiler, bölge kuruluna bildirilir".

- 54 Bilirkişilik Daire Başkanlığı ve görevleri, BilK, Madde 6/1-e: "Alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterliliklerini dikkate alarak bilirkişilik temel eğitiminden veya listeye kaydolmaktan muaf tutulacaklara ilişkin usul ve esasları belirlemek, bu kişilerin listesini oluşturmak ve yayımlamak"

Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 47: "Muafiyet listesi, Daire Başkanlığınca oluşturulan ve alanlarındaki uzmanlıkları ve bilimsel yeterlilikleri dikkate alınarak, sicile ve listeye kaydolmaktan muaf tutulanların yer aldığı listedir".

- 55 İçerik açısından tek denetim, bilirkişinin hukuki değerlendirmelerde bulunup bulunmadığı ile kendisine sorulan sorular ve görev kapsamı dışına çıkıp çıkmadığının tespitiyle sınırlıdır. Gerçekten de içerik denetiminin yapılamaması normaldir. Böyle bir denetim bilirkişinin bağımsızlığına aykırı olacaktır. Erdoğan, Ersin, "*Bilirkişilik Temel Eğitim Kaynak Kitabı*", T.C. Adalet Bakanlığı Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü Bilirkişilik Daire Başkanlığı, s.75. Öte yandan, hâkim ve savcılardan oluşan bir kurulun (bilirkişilik bölge kurulu), hukukçu olmayan ve hukuki değerlendirme yapamayacak bilirkişilerin ortaya koydukları teknik ve uzmanlık gerektiren bilgilerin meslek kurallarına uygun olup olmadığını denetlemesi mümkün değildir.

- 56 Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 60/1: "Bölge kurulları, bilirkişi raporlarının kanun, tüzük, yönetmelik ve genelgelerde gösterilen usul ve esaslara uygun hazırlanıp hazırlanmadığı

-yukarıda çizilen olumsuz sınırın dışında kalmak koşuluyla- bilirkişiliğe ilişkin diğer düzenlemelerde yer alan kurallara uygunluk yönünden de bölge kurulları tarafından denetlenebilecektir.

4.- Performans Değerlendirmesi⁵⁷

Bilirkişilerin resen denetimi olarak da adlandırılabilen performans değerlendirmesinin gerçekleştirilmesi gerekliliği ve sonuçları mevzuatta düzenlenmiştir. BilK'nın 8/d maddesine göre, "ilgili mevzuat çerçevesinde bilirkişilerin denetimini yapmak ve performansını ölçmek" bilirkişi bölge kurullarının görevleri arasında sayılmıştır. Yine, sicilde bulunması gereken hususlar (BilYm.45/2-p) ile Bölge Kurulu Yazı İşleri Müdürlüğü'nde "performans kaydı" olarak tutulacak kayıtlar (BilYm.66/1-e) arasında, "denetim ve performans bilgileri" de yer almaktadır.

Performans denetiminin önemi, bilirkişinin, Bölge Kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması halinde listeden ve sicilden çıkarılma yaptırımına tabi tutulacak olmasında kendisini göstermektedir. (BilKm.13/1-d) Bunun yanı sıra, bilirkişinin denetim ve performans sonucunun, denetim ve performans kaydına işlenecek olması, denetim ve performansın değerlendirilmesine ilişkin bilgilere Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile hâkim ve Cumhuriyet savcılarının erişebileceğinin düzenlenmesi⁵⁸, görevlendirmeyi yapacak merciin görevlendirme kararına etki edecek niteliktedir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, denetim görevi Bölge Kurullarına verilmiştir. Ancak, "bilirkişilerin denetimine ve performansına ilişkin usul ve esasları belirlemek" görevi Bilirkişilik Daire Başkanlığı'na tevdi edilmiştir. (BilKm.6/2-f). Buradan hareketle, bu denetimin Daire Başkanlığının; daha doğru bir ifadeyle Adalet Bakanlığı'nın düzenleyici işlemleriyle şekilleneceğini söylemek yanlış olmayacaktır⁵⁹.

ile Daire Başkanlığı tarafından belirlenen rehber ilkelerle bağdaşıp bağdaşmadığı hususlarını denetler".

57 Çakır, Hüseyin Melih, "Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu", İstanbul2019, s.132-134.

58 Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 72/4: "Denetim ve performansın değerlendirilmesine ilişkin bilgilere Daire Başkanlığı, bölge kurulları ile hâkim ve Cumhuriyet savcılarının erişebilir".

59 Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 72/5: "Bilirkişilerin denetimine ve performansına ilişkin usul ve esaslar çıkarılacak genelde düzenlenir".

5. Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu

a. Genel Olarak

6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu'yla birlikte bilirkişilik faaliyeti, ayrı bir idari teşkilat olarak yapılandırılmıştır. Adalet Bakanlığı bünyesinde ayrı bir bilirkişilik teşkilatı oluşturularak bilirkişilik faaliyetinin tüm ülke genelinde aynı şekilde icra edilmesi istenmiştir⁶⁰. Bilirkişilik faaliyetinin böyle bir teşkilata sahip olması, görevlendirmeyi yapan organ ile denetim ve disiplin işlemlerini gerçekleştiren organın ayrılması sonucunu beraberinde getirmiştir⁶¹. Bu minvalde, bilirkişilerin denetim ve disiplin işlemlerinin, bilirkişilik bölge kurulları tarafından yürütüleceği hüküm altına alınmıştır (BilK m.8/1-ç, d). Her ne kadar Bilirkişilik Kanunu'nda *"disiplin sorumluluğu"* veya *"disiplin suç ve cezaları"* gibi bir madde başlığı bulunmasa da Kanun'un *"bilirkişilik sicilinden ve listesinden çıkarılma"* başlıklı 13. maddesinde, bilirkişinin disiplin suç ve cezaları düzenlenmektedir. Disiplin soruşturmasına ilişkin usul kuralları ise büyük çoğunlukla Bilirkişilik Yönetmeliği'nde yer almaktadır.

Aşağıda sırasıyla, bilirkişinin disiplin soruşturması usulü, disiplin suç ve cezaları ile disiplin cezasına karşı başvuru yolları ve süresi konuları üzerinde durulacaktır.

b. Disiplin Soruşturması Usulü⁶²

Bilirkişi hakkında disiplin suçu işlediği iddiasıyla incelemeye başlanması anından, yaptırım kararının alınmasına/alınmamasına kadar geçen zamanda tesis edilen işlemlerin tamamı, bilirkişinin disiplin soruşturmasına ilişkin işlemler olarak nitelendirilebilecektir.

Re'sen veya başvuru sonucunda, "Bölge kurulu başkanı, bilirkişilik temel ilkeleri ile etik ilkeleri ihlal ettiği iddia edilen bilirkişiler hakkında (...) gerekli inceleme ve araştırmayı bizzat yapabileceği gibi bölge kurulu üyelerinden biri vasıtasıyla da yapabilir. Bölge kurulu başkanı veya görevlendirilen üye, bizzat veya istinabe suretiyle delilleri toplar, gerekli gördüğü kimselerin beyanlarını alır ve yapacağı inceleme sonucunda hazırladığı raporu bölge kuruluna sunar (...)

Bölge kurulu başkanı veya görevlendirilen üye, inceleme sırasında yargı mercilerinden, kamu kurum ve kuruluşlarından, meslek odalarından, özel

60 Çakır, *Disiplin*, s.25.

61 Çakır, *Disiplin*, s.16.

62 Çakır, *Disiplin*, s.145-191.

hukuk tüzel kişilerinden ve gerçek kişilerden inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belge talep edebilir. İlgililerce bu talebin yerine getirilmesi zorunludur". (BilYm. 61/1,3) Bilirkişi hakkındaki inceleme, ivedilikle ve her halde başvuru veya resen incelemeye başlama tarihinden itibaren en geç altı ay içinde sonuçlandırılacaktır.⁶³ (BilYm. 61/2)

Bilirkişi hakkında yürütülen inceleme neticesinde hazırlanan raporun bölge kuruluna ulaşması sonucunda bölge kurulunun önünde iki seçenek bulunmaktadır. Bölge kurulu, ya bilirkişi hakkındaki iddiaları ciddi bulmayarak soruşturmayı sonlandıracak ya da iddiaları ciddi bularak bilirkişinin savunmasını isteyecek⁶⁴ ve bu savunma geldikten sonra bir karar verecektir⁶⁵.

Bu karar, ilgisine tebliğ edilecektir. BilYm. 27/2'ye göre, "Bölge kurulu kararları en geç on beş gün içinde yazılır ve yazıldığı tarihten itibaren bir hafta içinde ilgisine tebliğe çıkarılır". "İlgililer" ifadesi, bölge kurulunun alacağı disiplin cezası verilmesi ya da verilmemesine ilişkin tüm kararların, ilgisine göre, cezayı alan bilirkişiye ya da şikâyetle bulunan kişilere tebliğini öngörmektedir. Böylece tüm ilgililer karara karşı başvuru yoluna gidebileceklerdir.

c. Disiplin Suçları⁶⁶

Bilirkişilik Kanunu'yla birlikte Kanun kapsamında yer alan bilirkişiler için ortak disiplin suç ve cezaları öngörülmüştür. Her ne kadar BilK'nın 13. maddesinin başlığı bu durumu yansıtmasa da maddenin içeriği disiplin suç ve cezalarını konu edinmektedir. Kanun'un 13. maddesinde yer alan bu fiillerin

63 Buna karşın ne BilK'da ne de BilY'de, bilirkişinin davranışından dolayı incelemeye başlanması (soruşturma zamanlaşımı) ya da disiplin cezası verilmesine (ceza zamanlaşımı) ilişkin uyulması gerekli herhangi bir süre öngörülmemiştir.

64 Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 63/1: "Bölge kurulu, resen veya başvuru üzerine yapacağı denetim ve inceleme sırasında bilirkişi hakkındaki iddiaları ciddi bulması halinde bilirkişiye tebligat yaparak bir hafta içinde yazılı savunma yapmasını ister".

65 Her iki ihtimalde de bölge kurulunun bir karar alması gerekmektedir. Bölge kurulunun alacağı kararın hangi hususları ihtiva etmesi gerektiği BilY'de belirlenmiştir. Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 27/1: "Kararda aşağıdaki hususlar yer alır:

a) Karar tarihi.

b) Karar numarası.

c) Kararı veren bölge kurulu ile karara katılan, varsa karşı oy kullanan başkan, üyeler ve zabıt kâtibinin adı ve soyadı, sicil numaraları ile imzaları.

ç) İlgili gerçek kişi ise adı ve soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik veya yabancılar için pasaport veya yabancı kimlik numarası, sicil numarası; tüzel kişi ise ticaret unvanı, MERSİS numarası ve adresleri.

d) Konunun, varsa iddia ve savunmanın özeti.

e) Kararın ve varsa karşı oyun gerekçesi ile sonucu.

f) Karara karşı başvuru yolu, süresi ve merci".

66 Çakır, *Disiplin*, s.34-95.

gerçekleştirilmesi halinde bilirkişi disiplin cezasıyla karşı karşıya kalacaktır. Buna göre: “Bilirkişiler, aşağıdaki şartlardan birinin gerçekleşmesi hâlinde sicilden ve listeden çıkarılır:

- a) Bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi.
- b) Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.
- c) Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.
- ç) 3 üncü maddede belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.
- d) Bölge kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması.
- e) Bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması.
- f) Bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi.

Yukarıda yer verilen fiillerden, “bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması” ile “bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi” hallerinin, disiplin suçu niteliği taşıması ve bilirkişinin kendi inisiyatifiyle sicilden ve listeden çıkarılması anlamına gelmesi nedeniyle, disiplin suçları arasında değerlendirilmesi mümkün değildir.

Temel⁶⁷ ve etik ilkeler⁶⁸, performans değerlendirmesi⁶⁹ ile bilirkişiliği kabul ve raporun belirlenen süre içinde verilmesi yükümlülükleri⁷⁰ ise çalışma içerisinde ayrı başlıklarda ele alınmış olmaları nedeniyle, tekrara düşmeme adına bu fiiller ayrıca değerlendirilmemiştir.

Bunlar dışında kalan, “bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi”⁷¹

67 Maddenin yazımından, atfı yapılan BilK’nın 3.Maddesinde yer alan temel ilkelerin tamamının bilirkişilere yöneldiği gibi bir anlam çıkmaktadır. Halbuki 3. maddede yer alan temel ilkelerden bir kısmı bilirkişilere; diğer kısmı görevlendirmeyi yapan mercilere yönelik hükümler içermektedir. Görevlendirmeyi yapan mercilere yönelmiş yükümlülükler bu mercilerin uymaması nedeniyle bilirkişinin disiplin sorumluluğundan bahsedilmeyeceğine göre, 3. maddeye yapılan atfı, bilirkişileri ilgilendiren 1, 2, 4 ve 5. fıkralara yapılmış kabul etmek gerekmektedir.

68 Etik ilkeler hususunda bkz. §2, D, VIII, IX, X, XI, XII, XIII. Bölge Kurulu, bilirkişinin görevlendirildiği dosyada taraf olan şirkette ait tesiste, eşinin devre mülk sahibi olduğu ve kendisinin de anılan tesiste yönetim kurulu üyesi olduğu; üyesi olunan yönetim kurulu ile şirket arasında derdest birçok hukuki ihtilaf bulunduğu; bilirkişinin, bilirkişilik görevini kabul ederken “tarafı tanımaz” şeklindeki ifadesinin gerçeği yansıtmadığı; bilirkişinin tarafı tanımamasına karşın bu durumu Mahkemeden gizlemek suretiyle görevlendirmeyi kabul etmesinin, -her ne kadar görevi kötüye kullanma suçundan dolayı ceza mahkemesinde beraat etmiş olsa bile- 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu’nun 3/1 ve Bilirkişilik Yönetmeliği’nin 9. maddesinde düzenlenen “dürüstlük ve tarafsızlık” ilkesine aykırılık teşkil ettiğine karar vermiştir. Bu karar, İstanbul 10. İdare Mahkemesi’nin, 27.12.2019 tarih, E. 2019/1706 – K. 2019/2533 sayılı kararıyla hukuka uygun bulunmuştur. Bölge Kurulu, bir bilirkişinin, görevli olmadığı bir başka davada görev yapan bilirkişilere bilirkişi raporunun akıbetini sormasını etik ilkelere aykırı bulmuş ve bu karar idari yargı yerine hukuka uygun bulunmuştur. “Bilirkişilik yapan davacının, Mahkemesi’nin esas numarasında görülen davada bilirkişi olarak görev yapan M.V. isimli bilirkişiye, elektronik posta üzerinden ileti göndermesi üzerine, bilirkişiyi etkileme kapsamında etik ilkelere aykırılık olarak değerlendirilen fiil neticesinde 6 ay süreyle bilirkişilik listesinden çıkarılmasına karar verildiği tesis edilen işlemde, usule ve hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır. İstanbul 6. İdare Mahkemesi, 31.12.2018 tarih, E. 2018/342 – K. 2018/2447.

69 Bu hususta bkz. §2, E, I, 4.

70 Bu hususta bkz. §2, D, X, XVIII. “Uyuşmazlık konusu olayda, dava konusu Kurul kararı incelendiğinde; davacı ve aynı dosyada bilirkişi olarak atanan R.K.’nın kendi uzmanlık alanında dosya tevdi edilmesine rağmen iş yoğunluğu ve yerinde incelemenin sakıncalı olacağı gerekçesiyle görevi kabul etmedikleri, her ne kadar mazeretleri yerinde görülmüş ise de, İş Mahkemelerindeki seri dosyaların talep görüp diğer hacimli dosyaların ise tercih edilmediği hususu göz önüne alınarak, bilirkişilerin iş seçimi yaptığı ve bu haliyle bilirkişilik mesleğine halel getirdikleri, bilirkişilik listesinde yer alan bir kişinin Bilirkişilik Yönetmeliğinin 11.maddesi kapsamında görevi kabul etmemesinin yalnız uzmanlık alanı ve tecrübe şartlarıyla mümkün olabileceği, ancak ilgililerin iş yoğunluğu ve ihtimali olan bir hususu somut bir durum gibi ortaya koyarak mazeretlendirdikleri gerekçesiyle 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu’nun 13/1-b maddesi uyarınca 6 ay süre ile bilirkişilik listesinden çıkarılma cezası ile cezalandırılması) hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmıştır”. İzmir 2. İdare Mahkemesi, 19.09.2019 tarih, E. 2018/1252 – K. 2019/1058. Bu karar İzmir 6. BİM, 19.09.2019 tarih, E. 2019/1901 – K. 2019/1932 kararıyla hukuka uygun bulunmuştur.

71 “Bölge Kurulunca yapılan yeniden değerlendirme ve temell/alt uzmanlık alanlarına ilişkin güncelleme çalışması üzerine, davacının da durumunun yeniden incelendiği, bu inceleme sonucunda; davacının Hukuk Fakültesinden 02.11.2007 tarihinde, (...) İşletme Fakültesinin dört yıl süreli İşletme bölümünden 30.05.2011 tarihinde mezun olduğu; 26.08.2009 tarihi itibarıyla Avukatlık Ruhsatnamesi aldığı, 05.12.2017 tarihi itibarıyla 7 Yıl 2 Ay 12 Gün süre ile avukatlık mesleğini ifa ettiği,

durumu ise, BilK m.10 hükmünde yer alan bilirkişiliğe kabul şartlarının varlığıyla ilgilidir. “Koşullarda eksiklik” olarak nitelendirilebilecek bu durumda bilirkişinin, bu maddede aranan şartları yitirdiği ya da en başta listeye kaydolurken taşımadığı anlaşılırsa bölge kurulu tarafından sicilden çıkarılması söz konusu olacaktır.

Bilirkişinin disiplin sorumluluğu kapsamında düzenlenen disiplin suçları içerisinde sübjektif değerlendirmeye belki de en açık olan fiiller, bilirkişinin, bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarının tespitidir. Bilirkişinin uyması gereken etik ilkeler, Bilirkişilik Yönetmeliği’nin 7 ila 14. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Yönetmelik’te ayrıca bilirkişilerin, “bilirkişilik göreviyle bağdaştığı ölçüde 13/4/2005 tarihli ve 25785 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte düzenlenen etik ilkelere uymakla yükümlü” olduğu hüküm altına alınmıştır. (BilYm.6)

Bunun dışında kalan, “bilirkişilik göreviyle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulması”⁷² ile “güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması” suçlarını ihlal eden davranışların neler olduğunu, bilirkişilik bölge kurulu her somut olayda ayrıca değerlendirecektir.

24.06.2011-31.10.2015 tarihleri arasında (...) A.Ş. de hukuk koordinatörü olarak görev yaptığının bildirildiği, bu sürenin 4 yıl 4 ay 7 gün olduğunun anlaşılmasıüzerine, halen İstanbul Bilirkişilik Bölge Kurulu listesinde (...) “47.01 Yönetim Analizi, 47.02 Pazarlama Yönetimi” alt uzmanlık alanında kayıtlı bilirkişi (...)’nın ilgili alt uzmanlık alanının gerektirdiği beş yıllık fiili çalışmasının bulunmadığı, mevcut çalışmalarının avukatlık mesleğine yönelik olduğu, buna göre sicile kabul için gerekli şartların bulunmadığının tespit edildiği, 6754 Sayılı Bilirkişilik Kanunu’nun 10/1-f, 10/1-g ve 13/1-a Maddeleri ve Bilirkişilik Yönetmeliği’nin 38/1-f,38/1-g ve 48/1-a maddeleri uyarınca sicil ve listeden çıkarılmasına (...) karar verilmiştir. Davacı tarafından talep edilen yönetim analizi ve pazarlama yönetimi alanlarında en az 5 yıl mesleki faaliyet veya bilirkişilik yaptığının belgelene-meddiği, davacının avukatlık dışında bilirkişi olarak çalışmayı talep ettiği alanda çalıştığına ilişkin yeterli belge ve bilgi sunamadığı, (...) bu nedenle anılan kararda hukuka ve mevzuata aykırılık bulunmadığı sonuç ve kanaatine varılmıştır”. İstanbul 11. İdare Mahkemesi, 02.06.2020 tarih, E. 2019/2198 – K. 2020/470.

72 “İdarece, davacı hakkındaki görevi kötüye kullanma, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, rüşvet alma ve verme suçları sebebiyle başlatılan soruşturma gerekçe gösterilerek, “bilirkişilikle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulduğundan” bahisle, davacının bilirkişi listesine alınmak için yaptığı başvurunu reddedildiği görülmekte ise de; davacının anılan suçları işlediğine dair herhangi bir delil olmadığı, savcılık tarafından yapılan soruşturma sonucunda da bu durumun tespit edildiği ve kovuşturmayla yer olmadığına karar verildiği, olayda davacının bilirkişilikle bağdaşmayan bir tutum ve davranışta bulunduğunun ispatlanamadığı, davacının suçu işlediği varsayımından hareketle bilirkişi listesine alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, hakkında suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmayan ve bilirkişilik görevi ile bağdaşmayan bir davranışta bulunduğu ispatlanamayan davacının, bilirkişilik listesine alınmak amacıyla yaptığı başvurunun reddine dair davaya konu işlemde ve davanın reddi yolunda verilen idare mahkemesi kararında hukuka uyarlık bulunmamaktadır”. Danıştay 10. D., 23.5.2016 Tarih, E. 2014/707 - K. 2016/2820.

Bu suça ilişkin yargı kararına yansıyan uyuşmazlıkların bazıları şu şekildedir:

- Bölge Kurulu, davalı tarafla iş ilişkisi olmasına karşın bilirkişilik görevini kabul eden bilirkişi hakkında, “Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması” fiilini işlediği gerekçesiyle listeden ve sicilden çıkarılma yaptırımını uygulamıştır⁷³.
- Bölge Kurulu, raporunda “her halde yapılan hakedişler zorla imzalatılmamıştır” ibaresine yer veren bilirkişinin, bilirkişiye duyulan güven duygusunu sarsıcı nitelikte davrandığı şeklinde yorumlamıştır⁷⁴.
- Bölge Kurulu, bilirkişinin gerçeğe aykırı olarak rapor yazmış olduğunun, ceza yargılaması neticesinde ortaya çıkması halinde, işlenen fiili bilirkişinin disiplin sorumluluğu kapsamında ayrıca değerlendirerek, 6754 sayılı Kanun’un 13/1-c maddesi uyarınca yaptırımı hükmetmiştir⁷⁵. Tek başına; ceza soruşturmasına başlanılması, fiilin gerçekleşti-

73 “Bilirkişi olarak görevlendirildiği dosyada, davalı taraf ile olan iş ilişkisine rağmen görevi kabul eden ve dava dosyasına bilirkişi raporu sunan davacının bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu anlaşıldığından, Erzurum bölge bilirkişi listesinden ve sicilinden çıkarılmasına ilişkin işleme karşı yapmış olduğu itirazın reddine dair işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır”. Erzurum 1. İdare Mahkemesi, 19.12.2018 tarih, E. 2018/840 – K. 2018/2074. Aynı yönde bkz. “İstanbul 1. İdare Mahkemesinde (...) Projesine ilişkin olarak (...) İmar Planının iptali istemiyle açılan davada, (...) Davacının (bilirkişi) da aralarında bulunduğu akademisyenlerin (...) görüş ve önerilerini açıklamasına rağmen, (...) açılan davada bilirkişilik görevini üstlendiği görülmekle, yukarıda yer alan mevzuat hükümleri uyarınca bilirkişinin güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunmaması ve buna riayet etmesi gerekirken, aksi davranışta bulunduğu sabit olduğundan...”. İstanbul 3. İdare Mahkemesi, 20.09.2019 tarih, E. 2019/284 – K. 2019/1959.

74 “Bakılan davada, (...) 23.09.2016 tarihinde bilirkişi raporu hazırlanması için 15 gün süre verilerek davacıya teslim edildiği; bilirkişi raporunun ise 28.06.2017 tarihinde mahkemeye sunulduğu, sunulan bilirkişi raporunun iki sayfadan ibaret olduğu, birinci sayfasında “her halde yapılan hakedişler zorla imzalatılmamıştır” şeklinde ibare bulunduğu görülmektedir. Bu durumda, davacının belirlenen sürede mazeretsiz olarak bilirkişi raporunu mahkemeye sunmadığı, raporunda “her halde yapılan hakedişler zorla imzalatılmamıştır” ibaresine yer verildiği anlaşıldığından, 6754 sayılı Kanun’un 13/1-b-c, 13/2 maddeleri gereği 3 ay süreyle bilirkişi listesinden çıkarılmasına ilişkin Gaziantep Bilirkişilik Bölge Kurulu kararı (...) ve bu karara yapılan itirazın (...) reddine ilişkin işlemlerde hukuka aykırılık bulunmamaktadır”. Gaziantep 2. İdare Mahkemesi, 01.11.2018 tarih, E. 2018/978 – K. 2018/1231.

75 Bilirkişinin gerçeğe aykırı olarak yazmış olduğu raporun, ceza yargılaması neticesinde suç olarak nitelendirilmesi halinde, işlenen fiil bilirkişinin disiplin sorumluluğu kapsamında ayrıca değerlendirilmekte ve yaptırımı tabi tutulabilmektedir. İdari yargı merci, “..geçmiş son üç yıla ait verilerin ya da hesap verilerinin ne olduğu açıklanmadan söz konusu verilerin metin olarak eklenmeyerek yargılamanın uzamasına ve tarafların bu şekilde mağduriyetine neden olacak şekilde birbiriyle açık çelişkili uç rakamlar belirtilerek gerçeğe aykırı tutum ve davranışlarda bulunulması hatası olarak sanıkların kusurunu hafifletici veya ortadan kaldıracı neden mazeretinin kabulünü gerektirmeyeceği” gerekçesiyle bilirkişi hakkındaki suçlamayı sabit gören ceza mahkemesi kararından da hareketle; bilirkişinin fiilini etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu kanaatine ulaşan bilirkişilik bölge

rildiğine dalalet etmeyeceği gibi⁷⁶, ceza yargılaması neticesinde beraat kararı verilmiş olması da disiplin sorumluluğunu ortadan kaldırmayacaktır⁷⁷. Ceza yargılaması sırasında, isnat edilen fiilin faili/şüpheli konumundaki bilirkişi tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine ilişkin yapılan değerlendirmeler ise, bölge kurullarını bağlayıcı nitelik taşıyacaktır.

- Bölge Kurulu, bilirkişilik listesinde kayıtlı uzmanlık alanı Finans (Banka) olmasına karşın dosyaya sunduğu raporda Sigorta ve Taşıma Hukuku yönünden değerlendirme yapan ve “Banka ve Sigorta Hukuku Uzmanı” unvanı ile raporu imzalayan kişi hakkında; rapor tanzim tarihinde sigortacılık uzmanlık alanının açık olmaması nedeniyle, bilirkişilik listesinde uzmanlık olarak kabul edilmeyen bir unvanın kullanıldığı gerekçesiyle etik ilkelere aykırı hareket ettiğine karar vermiş ve idari yargı yerince bu karar hukuka uygun bulunmuştur⁷⁸.

kurulu kararını hukuka uygun bulmuştur. Bu hususta bkz. İstanbul 10. BİM. 15.10.2019 tarih, E. 2019/2705 – K. 2019/2558. Aynı yönde bkz. “...Bilirkişiler hakkında İstanbul 37. Asliye Ceza Mahkemesi’nde “görevi kötüye kullanma suçu” oluştuğundan bahisle kamu davası açıldığı ve davacının da aralarında bulunduğu bilirkişiler hakkında 1 yıl hapis cezasına hükmolunduğu görülmektedir. Bu durumda davacı tarafından reklam geliri hususundaki hesaplamanın kendi uzmanlık alanı olmadığı ileri sürülse de, tutarsızlıkların son derece fahiş ve dikkat çekici bir biçimde olduğu, ek raporlarda da davacının imzasının bulunduğu ve uzmanlık alanının farklı olması durumunun sorumluluğunu kaldırmayacağı ortada olduğundan ‘bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelere bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması’ eyleminin sübut bulması nedeniyle, davacının 1 yıl süre ile geçici olarak listeden çıkarılmasına ilişkin işlemlerde hukuka aykırılık bulunmamıştır”. İstanbul 3. İdare Mahkemesi, 02.07.2019 tarih, E. 2018/2210 – K. 2019/1711; Ayrıca bu hususta bkz. İstanbul 10. BİM., 30.09.2019 tarih, E. 2019/2044 – K. 2019/2248.

76 “İdarece, davacı hakkında görevi kötüye kullanma, gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık yapma, rüşvet alma ve verme suçları sebebiyle başlatılan soruşturma gerekçe gösterilerek, “bilirkişilikle bağdaşmayan tutum ve davranışlarda bulunulduğundan” bahisle, davacının bilirkişi listesine alınmak için yaptığı başvurunu reddedildiği görülmekte ise de; davacının anılan suçları işlediğine dair herhangi bir delil olmadığı, savcılık tarafından yapılan soruşturma sonucunda da bu durumun tespit edildiği ve kovuşturmayla yer olmadığına karar verildiği, olayda davacının bilirkişilikle bağdaşmayan bir tutum ve davranışta bulunduğuunun ispatlanmadığı, davacının suçu işlediği varsayımından hareketle bilirkişi listesine alınmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumda, hakkında suç işlediğine dair kesinleşmiş bir yargı kararı bulunmayan ve bilirkişilik görevi ile bağdaşmayan bir davranışta bulunduğu ispatlanamayan davacının, bilirkişilik listesine alınmak amacıyla yaptığı başvurunun reddine dair davaya konu işlemlerde ve davanın reddi yolunda verilen idare mahkemesi kararında hukuka uyarlık bulunmamaktadır”. Danıştay 10. D., 23.5.2016 Tarih, E. 2014/707 - K. 2016/2820.

77 “Her ne kadar davacının belirtilen eylemi hakkında ‘görevi kötüye kullanma’ suçundan dolayı açılan ceza davasında beraat kararı verilmiş ise de ceza yargılaması ile idari yönden yapılan disiplin soruşturmasının usul ve esasları, dayanağı ve kapsamlarının birbirinden farklı olması nedeniyle, bu beraat kararının; idari yönden ve 6754 sayılı Bilirkişilik Kanunu kapsamında yapılan disiplin soruşturmasından kesin ve bağlayıcı bir delil niteliğinde olmadığı...” İstanbul 10. BİM, 27.12.2019 tarih, E. 2019/1706 – K. 2019/2533.

78 İstanbul 10. BİM, 15.10.2019 tarih, E. 2019/2234 – K. 2019/2551. Aynı yönde bkz. “Davacının SPK Lisansibulunmadığını bilmesine karşın, hem yemin tutanağında hem de bilirkişi raporunda

- Bölge Kurulu, bizzat kendisinin yaptığını ifade ettiği tercümeleri gerçekte yapma olanağı bulunmayan bilirkişinin, tevdi olunan görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğüne aykırı davrandığı ve bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu gerekçesiyle bilirkişiyi bilirkişilik yapmaktan yasaklamış ve karar yargı merciince hukuka uygun bulunmuştur⁷⁹.
- Bölge Kurulu, mahkemece görevlendirilen hususlar dışında ve uyumsuzlukla ilgili olmayan konularda bilirkişi tarafından değerlendirme yapılmasını da bilirkişilik göreviyle bağdaşmayan nitelikte bularak bilirkişiye disiplin cezası verilmesine karar vermiştir⁸⁰.

ç. Disiplin Cezaları

Bilirkişilerin, içerisinde bulundukları statü kapsamında uymaları gereken kurallar ve bu kurallara uymadıkları takdirde karşılaşacakları cezalar BilK'da düzenlenmiştir. Bu cezalar, BilK'nın "*bilirkişilik sicilinden ve listesin-*

"SPK Uzmanı" olarak imzasının bulunduğu açık olduğundan, davacının bilirkişilik görevinin saygınlığını ve kişilerin adalete olan güvenini zedeleyen tavır ve davranışlardabulunduğu kanaatine varılmıştır". İstanbul 9. İdare Mahkemesi, 14.02.2020 tarih, E. 2019/1653 – K. 2020/294."Davacının bilirkişi listesinde sosyoloji alt uzmanlık alanında kayıtlı olmasına rağmen l ... Mahkemesinin ... Esas sayılı dava dosyasında cinsel istismar ve cinsel taciz suçu mağduru çocukların ifadelerine pedagog bilirkişi olarak katıldığı, kendi uzmanlık alanına girmemesine rağmen keyfiyetin görevlendirmeyi yapan mercie bildirilmediği, bu durumun is bilirkişi etik ilkeleriyle bağdaşmadığı gibi güven duygusunu sarsıcı bir tutum ve davranış olduğu anlaşılmıştır". İstanbul 12. İdare Mahkemesi, 26.02.2020 tarih, E. 2019/1645 – K. 2020/284.

79 "Davacının bilirkişi listesine kayıtlı olduğu diller dışında tercümeişlemlerini bilgisayar programları, sözlük yardımı ve başkalarından yardım alarak çeviri yaptığını savunduğu, ancak, sadece sözlük ya da bilgisayar programları ile usulüne uygun çevirinin yapılmasının mümkün olmayacağından savunmasına itibar edilmeyerek, tercüme evraklarını başka kişilere yaptırdığı kanaatine varıldığı gerekçesiyle yasaklama kararı verildiği, dosya ve eklerinde yer alan bilgi ve belgelerden davacının, tevdi olunan görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğüne aykırı davrandığı ve bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunduğu sabit olduğu," İzmir 6. BİM, 05.03.2020 tarih, E. 2020/363 – K. 2020/589.

80 "(...) firması ile ilgili ticari ilişki açısından "...başka bir depoya adeta kaçırılırcasına sevkiyat yapıldığı...", "...(...) firmasının (...) firmasının borcundan kurtarmaya yönelik yapılan bir fiil olduğu...", (...) firması ile (...) firması ile ilgili olarak "...(...) firmasının (...) firmasını borcundan kurtarmaya yönelik yapılan bir fiil olduğu..." görüş ve kanaatlerine yer verilerek bilirkişi raporunun tanzim edildiği (...) dava dosyasında yer alan bilgi ve belgelerin birlikte değerlendirilmesi neticesinde, (...) yukarıda belirtildiği üzere Mahkemece Kanuna uygun bir şekilde davacıdan bilirkişi incelemesi yapmasını istediği hususların açıkça sınırları çizilmek suretiyle belirlendiği, ancak ilgili kararda adı hiç geçmemesine, diğer bir ifade ile inceleme istenilmemesine rağmen şikâyetçişirketin ticari ilişkisinde değerlendirildiği gibi inceleme istenilen hususlardan maddi durum tespiti haricinde yorumlamalar da yapıldığı hususu sabit olduğu sonucuna varılmakla, söz konusu sübut bulan bu fiili sebebiyle davacının "uyarma" cezası ile tecziye edilmesine ilişkin dava konusu işlemden hukuka aykırılık bulunmamaktadır". İzmir 2.İdare Mahkemesi, 08.01.2020 tarih, E. 2019/652 – K. 2020/27.

den çıkarılma" başlıklı 13. maddesinde yer almaktadır.

BilK'nın 13. maddesine göre, "Bilirkişiler, aşağıdaki şartlardan birinin gerçekleşmesi hâlinde sicilden ve listeden çıkarılır:

(...)

Birinci fıkranın (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde belirtilen hâllerde ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımı yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabilir."

Görüldüğü üzere bilirkişiler, maddede öngörülen disiplin suçlarından herhangi birisini işlediğinde, peşinen sicilden ve listeden çıkarılmaktadır. Ancak maddenin birinci fıkrasının (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde⁸¹ belirtilen hâllerde, ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımı yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabileceği düzenlenmek suretiyle daha hafif bir cezanın verilebilmesine imkân tanınmıştır.

Buna göre, bilirkişiler hakkında uygulanabilecek yaptırımlar şu şekildedir: Sicilden ve listeden çıkarma, uyarma ve geçici süreyle listeden çıkarma. Bu yaptırımlar "ihlalin niteliğine göre" değişiklik gösterebilmektedir.

Kural: BilK'nın 13. maddesinde belirlenen disiplin suçlarının bilirkişilerce işlenmesi halinde bilirkişiler sicilden ve listeden çıkarılacaktır.

Kanun'un 13/1. maddesinin (a), (e) ve (f) bentlerinde sayılan ve disiplin cezası niteliği taşımayan, bilirkişiliğe kabul şartlarının kaybedilmesi veya sicile kabul tarihinde gerekli şartların bulunmadığının sonradan tespit edilmesi, bilirkişilik süresinin dolmasına rağmen süresi içerisinde yenileme talebinde bulunulmaması ve bilirkişinin sicilden çıkarılmayı talep etmesi hallerinde ise, idarenin bilirkişiyi listeden ve sicilden çıkarma ya da diğer disiplin cezalarını uygulama konusunda bir takdir yetkisi yoktur.

BilKm.13/2'ye göre, birinci fıkranın (b), (c), (ç) ve (d) bentlerinde belirtilen hâllerde ihlalin niteliğine göre sicilden ve listeden çıkarma yaptırımı yerine uyarma veya bir yıla kadar geçici süreyle listeden çıkarma yaptırımı uygulanabilecektir. Burada ölçüt, "ihlalin niteliği" dir. Bu ölçütün belirsizliği, bölge kurulunun, uygulanacak cezanın seçimi konusundaki takdir yetkisinin ge-

81 BilK m. 13/1: "b) Kanuni bir sebep olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması veya raporun belirlenen süre içinde mazeretsiz olarak verilmemesi.

c) Bilirkişilik görevi ve bu görevin gerektirdiği etik ilkelerle bağdaşmayan, güven duygusunu sarsıcı tutum ve davranışlarda bulunulması.

ç) 3 üncü maddede belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulması.

d) Bölge Kurulu tarafından yapılacak performans değerlendirmeleri sonucunda yeterli bulunulmaması."

nişlemesine yol açmaktadır. Bölge kurulları, her somut olayda, bilirkişinin disiplin suçu gerektiren davranışının/davranışlarının⁸² ağırlığını değerlendirecek ve hangi disiplin cezasının uygulanacağını; bir diğer ifadeyle, cezanın hafifletilip hafifletilmeyeceğini, hafifletilecekse ne kadar hafifletileceğini takdir edecektir⁸³. Örneğin, 19.02.2016 tarihinde bilirkişiye teslim edilen ve rapor tanzimi için 30 gün süre verilen dosyanın, rapor tanzim edilmeksizin, bilirkişi heyetinde yer alan bir başka bilirkişi tarafından 11.08.2017 tarihinde mahkemeye teslim edilmesine ilişkin olayda bölge kurulu, “sicilden ve listeden çıkarma” yaptırımını uygulamış ve bu karara karşı açılan davada idari yargı merci “yaptırımın ağır olduğu” yönündeki savunmaya itibar etmeyecek, bölge kurulu kararını hukuka uygun bulmuştur⁸⁴.

Bu başlık altında üzerinde durulması gereken son husus ise, bilirkişilik listesi ve siciline kayıtlı olmaksızın, bilirkişilik faaliyetini icra edenlere uygulanacak disiplin cezalarıdır. BilKm.14/6’ya göre, “*Bilirkişilik sicili ve listesine kayıtlı olmayıp da 12 nci maddenin altıncı fıkrası uyarınca görevlendirilenler ile listeye kaydolmaktan muaf tutulanlar, 3 üncü maddede belirtilen temel ilkeler ile etik ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunduklarının tespit edilmesi hâlinde, bölge kurulu kararıyla bilirkişilik yapmaktan yasaklanabilir*”. Kanun’da öngörülen bu yaptırım, bilirkişilik sicili ve listesinde kayıtlı olmamakla beraber; bilirkişilik faaliyetinde bulunan kişiler açısından getirilmiştir. Bu kişiler, bilirkişilik sicili ve listesinde kayıtlı olmadıkları için, doğal olarak sicilden ve listeden geçici ya da sürekli olarak çıkarılmaları mümkün değildir. Bu nedenle yasa koyucu, bu kişilerin, 3. maddede belirtilen temel ilkeler ile etik ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunduklarının tespit edilmesi halinde bilirkişilik yapmaktan yasaklanabileceğini hüküm altına almıştır⁸⁵.

82 Bölge Kurulu, bilirkişiye raporunu tanzim etmesi için verilen sürenin aşılması ve raporda bilirkişiye duyulan güven duygusunu sarsıcı nitelikte ifadelerle yer verilmiş olmasını, 3 ay süreyle listeden çıkarılma yaptırımıyla cezalandırmış ve bu karara karşı bilirkişi tarafından açılan dava idari yargı yerince reddedilmiştir. Kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “*Davacının belirlenen sürede mazeretsiz olarak bilirkişi raporunu mahkemeye sunmadığı, raporunda “her halde yapılan hakedişler zorla imzalatılmamıştır” ibaresine yer verildiği anlaşıldığından, 6754 sayılı Kanun’un 13/1-b-c, 13/2 maddeleri gereği 3 ay süreyle bilirkişi listesinden çıkarılmasına ilişkin Gaziantep Bilirkişilik Bölge Kurulu kararı (...) ve bu karara yapılan itirazın (...) reddine ilişkin işlemlerde hukuka aykırılık bulunmamaktadır*”. Gaziantep 2. İdare Mahkemesi, 01.11.2018 tarih, E. 2018/978 – K. 2018/1231.

83 Mahkemece ek rapor hazırlanması hususunda tebligat çıkarılarak görevlendirilen bilirkişi heyetinin, heyet içerisinde yaşanan irtibat problemi nedeniyle dosyayı teslim almamaları neticesinde 1 yıl süreyle bilirkişilikten yasaklanmalarına yönelik tesis edilen bilirkişilik bölge kurulu kararı, idari yargı merci tarafından hukuka uygun bulunmuştur. İstanbul 11. İdare Mahkemesi, 28.06.2019 tarih, E. 2019/14 – K. 2019/1458.

84 İstanbul 10. BİM, 09.10.2019 tarih, E. 2019/2522 – K. 2019/2459.

85 Bölge Kurulu, sicile ve listeye kayıtlı olmayan bilirkişilerin, görevlendirmeyi yapan

d. Disiplin Cezasına Karşı Başvuru Yolu ve Süresi

BilK'nın 15. maddesinde bilirkişilik bölge kurulunun almış olduğu kararlara karşı başvuru yolları gösterilmiştir. "İtiraz ve dava hakkı" başlıklı 15. maddeye göre, "*Bölge kurulu kararlarına karşı, kararın tebliğ veya ilan tarihinden itibaren otuz gün içinde kararı veren bölge kuruluna itiraz edilir. Bölge kurulunun itiraz üzerine verdiği kararlara karşı yetkili idare mahkemesine dava açılabilir*".

Görüldüğü üzere kanun koyucu, bölge kurulunun almış olduğu kararlara karşı öncelikle, kararı veren bölge kuruluna zorunlu itiraz yolu öngörmüş-tür. Dolayısıyla, -kurulun alacağı diğer kararlar da dahil olmak üzere- bölge kurulunun alacağı disiplin cezası verilmesi ya da verilmemesine ilişkin tüm kararların hukuka aykırı olduğunun düşünülmesi halinde, kararın türüne göre cezayı alan bilirkişi ya da şikâyetle bulunan kişilerce⁸⁶ dava açılmadan önce öncelikle bu başvuru yoluna gidilmesi zorunludur. Bu yola başvurulmaksızın dava açılması halinde ise idari merci tecavüzü ortaya çıkacak ve mahkeme, dosyayı esasa girmeksizin zorunlu başvuru yapılması gerekli olan bölge kuruluna gönderecektir.

Bu kapsamda BilY'nin 27. maddesinde bölge kurulu tarafından alınan kararlarda bulunması gereken hususlar içerisinde "karara karşı başvuru yolu, süresi ve merciinin" gösterilmesi gerektiği açıkça düzenlenmiş; ilgililerin hak kaybına uğramalarının önüne geçilmek istenmiştir. Bu süre içerisinde yapılan başvurunun açık veya zımnen reddi halinde ise, genel dava açma süresi içerisinde (altmış gün) idari yargıda dava açılabilecektir⁸⁷.

mahkemece belirlenen süre içerisinde raporu teslim etmemeleri halinde, Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 7.maddesinde yer alan, görevlerini zamanında yerine getirmeleri gerektiğine ilişkin etik ilkeden hareketle, liste dışı görevlendirilen bilirkişilerin 1 yıl süreyle bilirkişilikten yasaklanmalarına karar vermiş ve bu karar idari yargı yerince hukuka uygun bulunmuştur. İstanbul 10. BİM, 15.10.2019 tarih, E. 2019/2192 – K. 2019/2559.

86 İdari yargı mercii de, bilirkişinin davada hukuki nitelendirme ve değerlendirmede bulunduğu iddiasıyla, davanın taraflarından birisi tarafından bölge kuruluna yapılan başvuru-yu incelemeksizin reddeden bilirkişilik bölge kurulu kararını iptal ederek, bölge kurullarının bu konuda denetim yapma yükümlülüğünü şu şekilde ortaya koymuştur: "... (D) ava konusu uyuşmazlığın özünü, bilirkişinin (...) hazırlayıp dosyaya sunduğu bilirkişi raporunda, kendisinden talep edilen hususların dışına çıkıp çıkmadığı, teknik bilgi ve yetkisinin bulunmadığı konular üzerinde hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunup bulunmadığı iddiasına ilişkin olduğu, bu iddia konusunun ise yukarıda aktarılan mevzuat hükümleri kapsamında Bilirkişilik Bölge Kurulu'na incelenmesi gereken hususlardan olduğu anlaşıldığından, davacının (bölge kuruluna başvuru yapan davanın tarafı) başvurusunun incelenmeksizin reddine ilişkin dava konusu işlemde hukuka uyarlık bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bu kararın doğrudan adı geçen bilirkişinin bilirkişilik yetki belgesinin iptali sonucunu doğurmayacağı, davalı idarece (Adalet Bakanlığı) yapılacak inceleme sonucuna göre işlem tesis edileceği de açıktır". Ankara 6. İdare Mahkemesi, 06.12.2018 tarih, E. 2018/1714 – K. 2018/2872.

87 Bilirkişilik Yönetmeliği, Madde 63/3: "Bilirkişinin geçici veya sürekli olarak sicilden ve listeden çıkarılması ile bilirkişilik yapmaktan yasaklama kararına karşı (...) idari yargı

II. Bilirkişinin Hukuki Sorumluluğu

Bilirkişinin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen hukuki sorumluluğu, düzenlediği rapordan kaynaklı zararlar ile sınırlıdır.

Bilirkişilerin hukuki sorumluluğu HMK m.285'te düzenlenmiştir. Buna göre, bilirkişinin kasten veya ağır ihmal suretiyle düzenlemiş olduğu gerçeğe aykırı raporun, mahkemece hükme esas alınması sebebiyle zarar görmüş olanlar, bu zararın tazmini için Devlete karşı tazminat davası açabilirler.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğu açısından yerine getirdiği görevin niteliği ve hâkime yardımcı konumda bulunması dikkate alınarak, hâkimin hukuki sorumluluğuna ilişkin düzenlemeyle aynı yönde hükümlere yer verilmiştir. Bu çerçevede tıpkı hâkimlerin sorumluluğunda olduğu gibi devletin birinci derecede sorumlu olması esası benimsenmiştir. Zira takdiri bir delil olsa da hükme etki edebilmesi, devletin temel üç erkenden birisi olan yargılamadaki konumu dikkate alındığında, bilirkişinin kamu adına böyle bir görev ifa ettiği söylenebilir. Şu hâlde bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin davaların Adalet Bakanlığı aleyhine açılması gerekir. Şayet devlet tazminat ödemek durumunda kalırsa, ilgili bilirkişiye ödeme tarihinden itibaren bir yıl içerisinde rücu eder (HMK m.285/2).

Devletin birinci derecede sorumluluğunu gerektirecek şekilde Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen hukuki sorumluluk, bilirkişinin düzenlemiş olduğu rapordan kaynaklı zararlar ile sınırlıdır. Bunun dışında bilirkişinin yine görevinin gereğini yerine getirirken zarara sebebiyet vermesi söz konusu olabilir. Örneğin, incelemesi için kendisine teslim edilen tablonun üzerine çay dökmesi durumunda bir zarar ortaya çıkabilir. Ancak bu zararın giderilmesi için bilirkişiye bizzat dava açılması gerekir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunu gerektirecek sebepler de tıpkı hâkimlerin hukuki sorumluluğunda olduğu gibi sınırlı tutulmuş ve kusurun derecesi arttırılmıştır. Buna göre devletin birinci derecede sorumluluğunun ortaya çıkabilmesi için öncelikle bilirkişinin kasten veya ağır ihmal sonucu, gerçeğe aykırı bir rapor hazırlamış olması gerekir. Vurgulamak gerekir ki raporun gerçeğe aykırı olması tek başına yeterli değildir. Örneğin, bilirkişi hafif ihmali sebebiyle gözden kaçırdığı bir detay yüzünden gerçeğe aykırı rapor vermiş olabilir. Bu durumda hukuki sorumluluk söz konusu olmaz. Ancak kasten –örneğin taraflardan birisinden temin etmiş olduğu menfaat sebebiyle-

yoluna başvurulması durumunda ayrıca yürütmeyi durdurma kararı verilmedikçe ilgili, bilirkişilik yapmaktan el çektiler UYAP sistemindeki kaydı pasif hale getirilir”

le veya tarafsızlığını göz ardı ederek bir taraf açısından ayrımcılık sonucunu doğuracak bir fiil ile – veya ağır kusuru ile – örneğin ilk görüşte uzman olmayan bir kimsenin bile fark edebileceği bir özelliği göremeyerek – gerçeğe aykırı bir rapor sunmuşsa, hukuki sorumluluk gündeme gelecektir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğu bakımından, devletin birinci derecede sorumlu olması esası benimsenmiştir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğunun doğabilmesi için kasten veya ağır kusuru ile gerçeğe aykırı bir rapor vermiş olması da yeterli değildir. Kasten gerçeğe aykırı rapor verilmiş olsa bile, mahkeme söz konusu rapora dayanarak hüküm kurmamışsa, hukuki sorumluluk doğmayacaktır. Hiç şüphesiz bilirkişinin disiplin sorumluluğu ve cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler hala uygulanabilir. Örneğin kasten gerçeğe aykırı rapor vermiş bilirkişinin, raporu hükme esas alınmasa bile, bu davranışı sebebiyle sicilden ve listeden çıkarılması kararı verilebilir.

Bilirkişinin hukuki sorumluluğuna ilişkin açılacak davalarda görevli mahkeme HMK m.286'da düzenlenmiştir. Buna göre Devlet aleyhine açılacak olan tazminat davası, gerçeğe aykırı bilirkişi raporunun ilk derece mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde, bu mahkemenin yargı çevresi içinde yer aldığı bölge adliye mahkemesi hukuk dairesinde; bölge adliye mahkemesince hükme esas alındığı hâllerde ise Yargıtay ilgili hukuk dairesinde görülür. Devletin sorumlu bilirkişiye açacağı rücu davası ise, tazminat davasını karara bağlamış olan mahkemede görülür.

Sorumluluk davasının bölge adliye mahkemesinde görülmesi hâlinde, bölge adliye mahkemesi kararına karşı temyiz yoluyla Yargıtay'a başvurulabilir. Sorumluluk davasının doğrudan Yargıtay'ın ilgili dairesinde açılması hâlinde ise temyiz incelemesinin Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından yapılması gerekir (Yargıtay Kanunu m.15/3).

Bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı vermiş olduğu rapor hükme esas alınmış ve hüküm bu şekilde kesinleşmişse, HMK m.375/1 hükmü uyarınca yargılamanın iadesi yoluna başvurulabilir.

Bilirkişinin kasten gerçeğe aykırı vermiş olduğu raporun esas alındığı hükmün kesinleşmesi, yargılamanın iadesi sebebi teşkil eder.

III. Bilirkişinin Cezai Sorumluluğu

1. Genel Olarak

Türk Ceza Kanunu'nun tanımlar başlıklı 6. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendine göre kamu görevlisi deyiminden, kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişi anlaşılmaktadır. Bu kapsamda madde gerekçesinde de ifade olunduğu üzere bilirkişiler, bilirkişilik faaliyetinin icrası kapsamında kamu görevlisi olarak kabul edilmektedirler. HMK'nın 284. maddesinde de bilirkişinin kamu görevlisi olduğu ifade olunmuştur: *"Bilirkişi, Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisidir."* Aynı hükme Bilirkişilik Yönetmeliği'nin 58. maddesinin birinci fıkrasında da yer verildiği görülmektedir: *"Bilirkişi, Türk Ceza Kanunu anlamında kamu görevlisidir."*

Bu kapsamda bilirkişinin cezai sorumluluğu ile ilgili TCK'da karşımıza çıkabilecek suç tipleri aşağıda incelenecektir.

2. Gerçeğe Aykırı Bilirkişilik Suçu

Madde 276- *"(1) Yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altında tanık dinlemek yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalaada bulunması halinde, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur."*

Bilirkişilerin cezai sorumluluğuyla ilgili ele alınacak ilk düzenleme, gerçeğe-aykırıbilirkişilik suçunu düzenleyen TCK'nın 276. maddesinin birinci fıkrasıdır. Bu suç tipini aşağıda incelenecek diğer suç tiplerinden ayıran farklılık, bu suçun yalnızca bilirkişiler tarafından işlenebilecek olmasıdır.

Maddenin birinci fıkrasına göre, yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altındatanık dinlemek yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğeaykırı mü- talaada bulunması halinde üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolu- nur. Bu kapsamda maddede belirtilen "gerçeğe aykırı mütalaa" kavramının doğru anlamlandırılması gerekmektedir. Madde gerekçesinde, bilirkişinin kendi değerlendirmesine göre vereceği mütalaa'nın sadece hatalıolmasının, kastın bulunmaması halinde suç oluşturmayacağı ifade edilmiştir. Bu kap- samda bilirkişinin verdiği raporun mahkeme tarafından beğenilmemesi veya önceki bilirkişi raporundan farklı sonuçlara varılması veya dosyanın yeni bir bilirkişiye verilmesi gibi durumlarda doğrudan bu suçun oluştuğundan bah- setmek mümkün değildir. Zira bu suçtan bahsedebilmek için her şeyden önce

bilirkişinin verdiği raporun gerçeğe aykırı olması gerekmektedir; gerçeğe aykırılıktan kastedilmek istenen ise, olanı, olduğundan farklı göstermek, gerçeği bilinçli olarak değiştirmek, gizlemek şeklinde düşünülmelidir⁸⁸.

Bu suç tipi, sırf hareket suçudur⁸⁹. Başka bir deyişle gerçeğe aykırı bilirkişi raporu düzenlenmesi suçun oluşması bakımından yeterli olup bu raporun savcı veya hâkim tarafından dikkate alınması gibi başkaca bir şart gerekmemektedir.

Bahse konu suç tipinin soyut tehlike suçu⁹⁰ olduğu da söylenebilir⁹¹. Başka bir ifadeyle savcı veya hâkim, bilirkişinin sunduğu raporun gerçeğe aykırı olduğunu fark edip bir başka bilirkişi görevlendirmesi yoluna gitmiş olsa bile bu suçun oluştuğu söylenebilecektir.

Bu suçun oluşabilmesi için bilirkişinin, gerçeğe aykırı rapor düzenlediğini bilmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle bu suç yalnızca kasten işlenebilir, taksirle işlenebilmesi mümkün değildir. Bilirkişi mesleki tecrübesi ve deneyiminin fazla olmamasından veya gerekli dikkat ve özeni göstermediğinden dolayı yanlış bir rapor düzenlemiş olsa bile bu suçun oluşmadığı söylenebilecektir.

Gerçeğe aykırı bilirkişilik suçu aslında özel bir sahtecilik suçu niteliğinde olduğundan, bilirkişinin gerçeğe aykırı rapor düzenlemesi aynı zamanda resmî belgede sahtecilik suçunun da oluşacağını düşündürse de TCK m. 276'daki düzenlemenin, resmî belgede sahtecilik suçunu düzenleyen TCK m.204'e göre özel bir düzenleme olduğu dikkate alındığında, bilirkişinin cezai sorumluluğu bakımından yalnızca TCK m.276'ya gidilmesi gerekecektir⁹².

3. Bilirkişilerin İşleyebilecekleri Diğer Suçlar

Daha önce de ifade edildiği üzere, bilirkişi, kamu görevlisi olduğundan bahisle, TCK'daki failin kamu görevlisi olabileceği ifade edilen birçok suç tipinin de faili olabilir. Bu kapsamda bilirkişilerin gerçeğe aykırı bilirkişilik suçundan başka diğer bazı suç tiplerinin de faili olabilmeleri mümkündür.

88 Tanrıver, *Bilirkişilik*, s.167.

89 Özbek, Veli Özer, “*Türk Hukukunda Bilirkişinin Ceza Sorumluluğu*”, CHD, Aralık 2018, Yıl: 13, Sayı: 38, s.17.

90 Tehlike suçlarıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ersoy, Uğur, “*Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları*”, TAAD, Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü Cirit'e Armağan, Ocak 2020, Sayı: 41, Yıl: 11, s.27 vd.

91 Özbek, *Ceza Sorumluluğu*, s.17.

92 Özbek, *Ceza Sorumluluğu*, s.13, 22.

Aşağıda bu suç tiplerine kısaca değinilecektir.

- ✓ Uygulamada bilirkişilerle ilgili başlatılan ceza soruşturmalarında birinci sırada TCK'nın 257. maddesinde düzenlenmiş bulunan *görevi kötüye kullanma suçu* gelmektedir. Görevi kötüye kullanma suçu, genel, tali ve tamamlayıcı bir suç tipidir. Suç tipinin bu özelliğine, maddede "kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan haller dışında" ifadesiyle işaret edilmiştir. Buna göre görevi kötüye kullanma suçu, kamu görevlisinin görevinin gerekleriyle bağdaşmayan fiili başkaca suçları oluşturmadığı durumlarda uygulama kabiliyeti bulabilecektir. Bu nedenle bu suç tipi "ikame hüküm/tamamlayıcı suç" olarak nitelendirilmektedir. Kamu görevlisi olan bilirkişinin, görevinin gereklerine aykırı davranışı sebebiyle cezalandırılabilmesi için kanun koyucu somut olayda kişilerin mağduriyetine, kamunun zararına neden olumasını veya kişilere haksız bir menfaat sağlanmış olmasını aramıştır. Bu şartların hukuki niteliği doktrinde tartışmalı olmakla birlikte⁹³, doktrindeki ağırlıklı görüş ve Yargıtay, bu şartları netice olarak kabul etmektedir. Başka bir ifadeyle, görevi kötüye kullanma suçunun tamamlanabilmesi için maddede öngörülen seçimlik neticelerden en az birisinin somut olayda gerçekleşmiş olması şarttır. Bu seçimlik neticelerden hiçbiri somut olayda gerçekleşmemiş ise görevi kötüye kullanma suçunun varlığından bahsedilemeyecektir. Örneğin bilirkişinin raporunu mahkemece belirlenen süre içerisinde sunmaması nedeniyle tutuklu yargılanan sanığın daha fazla süre cezaevinde tutuklu olarak özgürlüğünden mahrum kaldığının düşünüldüğü bir olayda, görevinin gereklerine aykırı davranan bilirkişinin bu fiilinin sanığın mağduriyetine, kanunun ifadesiyle kişilerin mağduriyetine neden olacağı tartışmasız olduğundan görevi kötüye kullanma suçunun gerçekleştiği söylenebilecektir. Görevi kötüye kullanma suçu kasten işlenebilen bir suçtur, başka bir ifadeyle bu suçun taksirli şeklinin cezalandırılabilmesi mümkün değildir. 257. maddenin birinci fıkrasında görevi kötüye kullanma suçunun kasten işlenen şekli, ikinci fıkrasında ise ihmal suretiyle işlenen şekli düzenlenmiş olup, bu iki düzenleme arasındaki tek fark verilecek ceza noktasındadır.
- ✓ Konuyla ilgili karşımıza çıkan bir diğer suç tipi ise TCK'nın 258. maddesinde düzenlenen *göreve ilişkin sırrın açıklanması* suçudur. Bu kapsamda bilirkişinin, göreviyle ilgili olarak incelediği dosya kapsamında gizli kalması gereken hususları açıklaması, yayınlaması veya

93 Tartışmalar için bkz. Ersoy, *Cezalandırılabilme*, s.236-240.

bunlardan başkasının bilgi edinmesini kolaylaştırması bu suç tipini oluşturacaktır. Bilirkişinin görevi sırasında edindiği sırları görevi sona erdikten sonra da açıklamaması gerekmektedir.

- ✓ Bilirkişilerin işleyebilecekleri bir diğer suç tipi de TCK'nın 279. maddesinde düzenlenen, *kamu görevlisinin suçu bildirmemesi* suçudur. Kamu görevlisi olan bilirkişi, görevini yaptığı sırada ve göreve ilişkin olarak bir suçun işlendiğini öğrendiği takdirde bunu yetkili makamlara (Cumhuriyet başsavcılığı, mahkeme, kolluk vs.) bildirmekle yükümlüdür. Örneğin, asliye ticaret mahkemesi tarafından davalışirketin ticari defterlerini incelemekle görevlendirilmiş bir bilirkişi, incelemesi sırasında davalışirketin sahte fatura kullandığını öğrenmiş olursa, bu durumu yetkili makamlara bildirmek zorundadır, aksine bir davranış bilirkişinin TCK m.279 uyarınca cezalandırılması sonucunu doğurabilecektir.
- ✓ Bilirkişiler TCK m.247'de düzenlenmiş bulunan *zimmet suçunu* da işleyebilirler. Örneğin, incelemesi için verilmiş bulunan değerli bir yüzüğü satan bilirkişinin gerçekleştirdiği fiil zimmet suçunu oluşturacaktır.
- ✓ Benzer şekilde bilirkişiler TCK'nın 250. maddesinde düzenlenmiş bulunan *irtikap suçunun* da faili olabilirler. Örneğin, bilirkişi olarak görevlendirildiği dosyada taraflardan birine ulaşp şu kadar paranın kendisine verilmemesi halinde raporunu vermeyi geciktireceğini veya raporu haklı olmalarına rağmen aleyhlerine yazacağını söyleyerek menfaat temin eden bilirkişi irtikap suçunun faili olacaktır.
- ✓ Bilirkişiler TCK'nın 252. maddesinde belirtilmiş olan *rüşvet suçunun* da faili olabilirler. Ayrıca söz konusu maddenin yedinci fıkrasında, rüşvet alan veya talebinde bulunan ya da bu konuda anlaşmaya varan kişinin bilirkişi olması halinde verilecek cezanın üçte birden yarı oranında artırılacağı da öngörülmüştür. Şayet bilirkişi, davanın taraflarından birinden, gerçeğe aykırı rapor vermek için rüşvet alır ve bu doğrultuda hazırladığı gerçeğe aykırı raporu mahkemeye sunarsa burada gerçek içtima hükümleri uyarınca bilirkişinin hem rüşvet suçundan hem de gerçeğe aykırı bilirkişilik suçundan dolayı ayrı ayrı cezalandırılması gerekir.
- ✓ CMK'nın 157. maddesinde soruşturma evresindeki usul işlemlerinin gizli olduğu hükme bağlanmıştır. Gizliliğe aykırı davranılmasının yaptırımı ise TCK'nın 285. maddesinde düzenlenmiştir. *Gizliliğin ih-*

lali suçunu düzenleyen 285. maddeye göre, soruşturmanın gizliliğini alenen ihlal eden kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Maddenin dördüncü fıkrasına göreyse, maddede sayılan suçların kamu görevlisi tarafından görevinin sağladığı kolaylıktan yararlanılarak işlenmesi halinde ceza yarısına kadar artırılır. Bu kapsamda soruşturma evresinde görevlendirilen bilirkişi, bu evrede alınan ve gizli kalması gereken kararların ve bunların gereği olarak yapılan işlemlerin gizliliğini alenen ihlal edecek olursa, bu suç uyarınca cezalandırılabilir⁹⁴.

- ✓ Bilirkişilerin işleyebilecekleri bir diğer suç tipi ise kişisel veriler kapsamında karşımıza çıkmaktadır. Buna göre bilirkişi, kendisine teslim edilen dosya ve diğer evraklardan edindiği kişisel verileri hukuka aykırı olarak kaydederse TCK m. 135 uyarınca *kişisel verilerin kaydedilmesi suçunu* işlemiş olur. Şayet elde ettiği bu kişisel verileri hukuka aykırı olarak bir başkasına verirse TCK m.136 uyarınca *kişisel verileri hukuka aykırı olarak verme suçunun* faili olur. Bilirkişi daha önce de ifade edildiği üzere kamu görevlisi kabul edildiğinden, TCK m.137 uyarınca TCK m.135 ve m.136 uyarınca verilecek cezalarda yarı oranında artırım yoluna gidilecektir.
- ✓ Bilirkişilerin işleyebilecekleri son suç tipi ise TCK'nın 281. maddesinde düzenlenmiş bulunan, *suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme suçudur*. Buna göre bilirkişi savcılık veya mahkemece kendisine teslim edilen delilleri, gerçeğin meydana çıkmasını engellemek amacıyla yok eder, siler, gizler, değiştirir veya bozarsa, altı aydan beş yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Maddenin ikinci fıkrasına göre bu suçun, kamu görevlisi olan bilirkişi tarafından göreviyle bağlantılı olarak işlenmesi halinde verilecek ceza yarı oranında artırılacaktır. Örneğin, cinayet suçunun en önemli delili olan tabancanın üzerindeki parmak izlerini incelemek üzere görevlendirilmiş olan bilirkişinin, gerçeğin ortaya çıkmasını engellemek için tabancanın üzerindeki parmak izlerini silmesi bu suçu oluşturacaktır.

3. BÖLÜM

BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN USUL VE ESASLARI

■ GİRİŞ

Bilirkişi, bir hâkim yardımcısıdır. İspat aracı (delil) olarak kabul edilen, bilirkişi tarafından sunulan görüş ve değerlendirmedir.

Bilirkişi incelemesi modern dünyanın ispat aracıdır.

Bilirkişi incelemesi yargısal faaliyetin tam merkezinde yer almaktadır. Çünkü toplumsal yaşam içinde, kişiler arası ilişkiler, her geçen gün bir öncekine göre, daha karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Bunun sonucu olarak, kişiler arası uyuşmazlıkların içerik ve niteliği de ister istemez karmaşık bir görünüm arz edebilmektedir.

İşte bu durum, pek çok uyuşmazlığın çözümünün özel ve teknik bilgiyi gerektirmesine ve nihayetinde, bilirkişi incelemesine başvurunun da kaçınılmaz olmasına yol açmaktadır¹.

İnsanlık alemi, gelişimi içerisinde pek çok ispat aracını denemiş ve uygulamıştır. İnsanlık, bir ispat aracı olarak, tanığın önemini kavramış, yerine göre ikrarı (olaya ilişkin kabulü) elde etmek amacıyla işkenceyi dahi kabul edebilmiş, nihayetinde senedi (belgeyi) ve onun sağladığı güveni keşfedebilmiştir. Ancak sanayi devriminin ve tekniğin ilerlemesiyle birlikte, 19. yüzyıldan sonra, ön plâna çıkan ispat vasıtası, bilirkişi incelemesi olmuştur. Bu yüzden, modern dünyanın ispat aracı bilirkişi incelemesidir².

Bu incelemeyi yerine getirmekle görevlendirilen bilirkişi, hukukî niteliği itibarıyla, geçici nitelikte bir hâkim (mahkeme) yardımcısıdır³. Buna karşılık, ispat faaliyeti bakımından esas olan, bilirkişinin kendisi değil, bu bilir-

1 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.46 vd.; Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu, s.571 vd.

2 Jeuland, Emmanuel, "Expertise", *Dictionnaire de la justice*, Paris 2004, s.503 – 510.

3 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.112 vd.; Ceza muhakemesi bakımından bakınız. Öntan, s.25-26. Ayrıca bakınız. Leclerc, Olivier, *Le juge et l'expert, Contribution à l'étude entre droit et la science*, Paris2005, no. 393, s.302.

kişi tarafından yerine getirilen inceleme, onun tarafından sunulan görüş ve değerlendirmelerdir.

Bu çerçevede bilirkişi incelemesi, Kanunlarda takdiri bir delil, yani ispat aracı olarak düzenlenen bir inceleme yöntemidir.

Mahkemenin çözmek zorunda olduğu hukukî konu dışında kalan meseleler, vakia (olgu) meselesi veya maddi mesele olarak adlandırılır.

Bu inceleme yöntemi tarafların üzerinde uyuşmazlık yaşadığı, fakat hukukun dışında kalan, özel veya teknik bilgiyi yani uzmanlık bilgisini gerektiren bir meseleyi konu edinebilir. Bu mesele hukukun dışında kalan olaylara, süreçlere veya durumlara ilişkin olduğundan, onu, bir olgu meselesi veya maddi mesele olarak adlandırırız. Nihayetinde hukuku bilmek hâkimin (mahkemenin) görevidir. Hatta hâkim, hukukun uzmanı olup görevlendirildiği konuda mesleği gereği hukukun bilirkişisidir.

Bu çerçevede takip eden alt başlıklar altında ilk olarak, bilirkişi incelemesinin konusu ve bu incelemeye başvuru usulü üzerinde durulacaktır. Bunu takiben bilirkişinin ne şekilde görevlendirileceği ve bilirkişi incelemesinin yapılması süreci ele alınacaktır.

A. BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN KONUSU VE BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNE BAŞVURU

I. Bilirkişi İncelemesinin Konusu

Yargılamadaki küçük önerme, yaşandığı iddia edilen hayat olayıdır. Bu hayat olayı mahkeme nezdinde sabit, gerçekleşmiş gözükürse, bu hayat olayına soyut hukuk kuralı uygulanır.

1. Genel Olarak

Bilirkişi incelemesine çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir durumda başvurulması gerekmektedir. Tersinden ifade edersek, hukuki bir mesele hakkında bilirkişi incelemesine başvurulamaz.

Bu kâdim bir ilkedir. Çünkü hâkim veya Cumhuriyet savcısı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından hukuki bilgisine istinaden seçilmiş, önüne gelen uyuşmazlığı hukuki bilgisiyle çözebileceğine güvenilmiş, yazılı bir sınavı ve mülakatı başarıyla geçerek görev yapan kişidir. Şayet bu kişi hukuki bir konuda veya genel hayat tecrübesiyle çözebileceği bir konuda bilirkişi incelemesine başvurursa, kendisine tevdi edilen görevi yapmamış, ötesi, bu görevi

bir üçüncü kişiye devretmiş olur.

Burada devredilen şey basit bir meselede görüş almak değildir. Hâkim, hukuki konuda bilirkişi incelemesine gittiği her bir durumda, aslında yargılama yetkisini bir üçüncü kişiye yani bilirkişiye devretmiş olmaktadır. İşte tam da bu yüzden bütün modern hukuk sistemleri, hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvurulmasını yasaklamıştır.

Hangi hususların özel ve teknik bilginin hangilerinin ise hukuki bilginin konusunu oluşturduğunu anlayabilmemiz, bilirkişinin yargılama faaliyetinin neresinde olduğunu bilmemizden geçmektedir.

Öte yandan dile getirdiğimiz bu yasak, sadece hâkimler (veya Cumhuriyet savcıları) özelinde değildir. Bilirkişinin de görevinin kapsam ve sınırlarını iyi bilmesi, buna göre hareket etmesi gerekmektedir.

2. Yargılama Faaliyetinde Bilirkişi İncelemesinin Yeri

Dava olarak adlandırdığımız şey, yasa yollarına, yani mahkemeye başvurulmasıdır. Bu başvuru mahkeme tarafından incelemeye değer bulunduğunda, yargılama gerçekleşir. Yargılama sürecinin sonunda ise mahkeme bir sonuca varır. Bu sonucu hüküm olarak adlandırırız.

Hüküm, mahkemenin uyuşmazlığın esası yani işin doğrusu hakkında verdiği karardır. Bu karar yargılama sürecinin bir ürünü, bu sürecin bir sonucudur. Davaya bakan hâkimin bu hükme ulaşmak yönünde gösterdiği çaba esas itibarıyla bir akıl yürütme ve nihayetinde bir sonuca varma çabasıdır⁴.

Bahsettiğimiz süreçte hâkim başta iki önerme ile karşı karşıyadır. Hâkimin akıl yürütmesi sonucunda bu iki önermeden bir sonuç yani hüküm doğacaktır: Bunlardan birincisi, uygulanacak soyut hukuk kuralıdır, yani büyük önermedir. Örneğin, Türk Borçlar Kanunu'nun 49. maddesi: *Kusurlu ve hukuka aykırı bir fiille başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür. Bunlardan ikincisi küçük önerme olup iddia edilen hayat olayıdır. Bunlar uyuşmazlık konusu somut vakıa iddialarıdır. Örneğin, o mala zarar verilip verilmediği, hasatanın gerektiği gibi tedavi edilip edilmediği, binanın inşasında uygun malzemenin seçilip seçilmediği ve benzeri...*

İşte bir üst paragrafta yer verdiğimiz hayat olayı hakkındaki iddia gerçekten

4 Bu konuda geniş bilgi için bakınız: Sivrihisarlı, Ömer, *Hukuk Yargılamasında Maddi Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay Denetiminin Kapsamı*, İstanbul 1978, s.19 vd.; Gürdoğan, Burhan, *Özel Hukuk Alanında Maddi Hukuk ve Yargılama Usulü Yönünden Yargıcın Takdir Hakkının Yargıtayca Denetlenmesi*, Deneme. Ankara 1967; Leclerc, no.97, s.80 vd.; Dalbignat-Deharo, Gaëlle, *Vérité scientifique et vérité judiciaire en droit privé*, Paris 2004, no. 36, s.49 vd.

akla uygun ispatlanmış (sabit görülmüş) ve bu sebeple doğru kabul edilebilecek ise büyük önerme bu noktada uygulama alanı bulabilecektir.

Bu altlama faaliyetinin sonucundaki çıkarım yani hüküm ise kendisini şu şekilde gösterebilecektir: Örneğin, *“davacının aracına, davalının fiili sebebiyle zarar verildiği sabittir. Araçtaki zararın 50.000 TL olduğu tespit edilmiştir. Türk Borçlar Kanunu’nun 49. madde hükmü uyarınca, davalının davacıya 50.000 TL ödemesine karar verilmiştir”* gibi...

Elbette bu akıl yürütme faaliyetinin geçerliği içeriğindeki önermelerin (öncüllerin) mantık kurallarına bağlılığı ile sağlanmaktadır. Yukarıda verdiği-miz örnek çerçevesinde somut zarar verildiği iddiasının ortaya konulması, delillerin ikamesi yani bu delillerin mahkemeye sunulmasını (ibrazını) gündeme getirir.

Şayet bu vakıa sabit (ispatlanmış) görülürse, hâkim, bu vakıanın bir haksız fiil teşkil ettiğini belirtecek yani artık var olduğuna kanaat getirdiği bu vakıayı hukuki olarak nitelendirecektir. Nitekim, hâkim çıkarımda bulunup, hüküm olarak ifade ettiğimiz sonucu taraflara bildirdiği zaman, verdiği kararın gerekçesinde, bu hükme hangi sebepler ile ulaştığını açıklayacaktır. Aksi durumda, hâkim, küçük önermeyi yani vakıa iddiasını sabit görmediği takdirde, davacının davasını, yine bu sonucun gerekçesini göstererek reddedecektir.

Hâkimin burada sonuca ulaşması delil ikame faaliyetinin başarısına bağlıdır. Yukarıda dile getirdiğimiz hususlar çerçevesinde, bilirkişi incelemesinin yargılamadaki yerinin ne olduğunu belirlemek de pekâlâ mümkündür. Bilirkişi incelemesi, küçük önermenin hazırlanması aşamasında rol oynamaktadır.

Aslında yukarıda verdiğimiz tüm bu aşamalarda asıl görevli olup da bunlar arasındaki bağlantıyı kurup bir çözüme gidecek olan kişi hâkimdir. Ne var ki hukuk kuralının uygulanmasını sağlayan somut vakıaların ortaya koyulması, bu vakıaların özel ve teknik niteliği gereği bazen güçlük arz eder. İşte bu aşamada hâkimde var olan eksiklik, bilirkişi tarafından giderilmektedir.

Bilirkişi özel ve teknik bilgiyi gerektiren vakıa iddialarını objektif şekilde açıklar. Mahkeme ise bundan sonra hukuki sonuca ulaşır.

Ancak bu noktada unutmamamız gereken şey şudur: Bilirkişi, küçük önermenin içeriğini oluşturan ve usulüne uygun şekilde ileri sürülmüş vakıa iddialarını, objektif şekilde açıklamakla yetinmektedir. Bir diğer söyleyişle bilirkişi küçük önermeyi hâkimin anlamasını, algılamasını sağlamaktadır.

Çünkü bundan sonrası, küçük önermenin büyük önerme ile ilişkisini kurmak ve sonuca gitmek mahkemenin işidir. Nitekim hâkim, görevi gereği bilirkişi tarafından maddî vakianın tespit edilmesinden veya buna ilişkin değerlendirmeden sonra onu hukukî bakımından nitelendirmektedir.

Özel bilgi, hukuki bilginin dışında kalan bilimsel veya deneysel bilgidir.

Dile getirdiğimiz bu hususlar ilk bakışta son derece basit gözükabilir. Ne var ki karmaşık birtakım olayların iç içe geçtiği bir davada, küçük önerme de karmaşık bir görünüm arz edebilir. Bu yüzden hâkim bilirkişiyi görevlendirirken bilirkişinin görev sınırlarını dikkate almalı; inceleme konusunun kapsam ve sınırlarını iyi çizmeli, cevaplanması istenen soruları doğru ve eksiksiz bir şekilde belirlemeli ve böylece bilirkişi de görevini yerine getirirken görev sınırlarının ne olduğunun bilinciyle hareket etmelidir.

Hâkim kendi uzmanlık bilgisine dayandığı takdirde bu bilginin denetimi güçtür. Bilirkişi, bir temel eğitimdten geçmek zorundadır, sunduğu oy ve görüşe itiraz edilebilir. Oysa hâkim kendi bilgisine dayandığında bu hususlar söz konusu olmaz.

3. Bilirkişi İncelemesinin Konusu Olarak Özel ve Teknik Bilgi

Bilirkişilik Kanunu m.2/1-b hükmü bilirkişiyi genel olarak çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde oy ve görüş vermesi için başvuru alan kişi biçiminde tanımlamaktadır. Nitekim HMK m.266/1 ile CMKm.63/1 hükümleri de çözümü hukukun dışında kalan, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hâllerde bilirkişi incelemesine başvurulacağını öngörmektedir.

Gerek HMK m.266 gerek CMK m.63 hükümleri uzmanlığı gerektiren bu özel ve teknik bilginin hukuk dışı bilgi olmasına vurgu yapmaktadır. O hâlde burada Kanunlarımızda özel veya teknik bilgi olarak kastedilenin ne olduğu üzerinde de durmamız uygun olacaktır.

Kısaca, *özel bilgid*en anlaşılması gereken şey, hukuk dışı olmak kaydıyla, bir bilim dalının araştırıp ortaya koyduğu bilgi veya *deneysel (ampirik)* bilgidir.

Sanat, bilim, meslek dalında kullanılan yöntemler veya somut birtakım bilimlerden elde edilen verileri uygulama, bunların yolu, becerisi ve yöntemleridir.

Bilirkişi incelemesi bakımından özel bilgi, aslında hukuki veya genel yaşam tecrübeleri ile edinilebilecek bilginin dışında herhangi bir bilgidir. Çünkü

bir hukuk sistemi bakımından özel bilgi, toplumun gelişim düzeyi ile ilgili olup buna göre değişiklik arz edebilmektedir. Elbette bu bilgi, bir bilim dalının araştırıp ortaya koyduğu bir bilgi olabilir. Ancak bunun yanı sıra yerine göre deneysel bir bilginin de bu kapsamda kabul edilmesi mümkündür.

Bilirkişi incelemesinin konusu ve içeriğini tarif edebilmeye daha elverişli olan bilgi ise teknik bilgidir. Bu bilgi genel olarak “pozitif bilimlerin verilerini uygulamaya yeterli bilgi” biçiminde tarif edilmektedir. Biraz daha ayrıntılı şekilde, teknik bilgi, sanat, bilim, meslek dalında kullanılan yöntemlerveyasomut bir takım bilimlerden elde edilen verileri uygulama, bunların yolu, becerisi ve yöntemleridir⁵.

Son tahlilde, teknik bilgi ile hem bilim dallarının verilerini uygulamaya ilişkin bilgiyi ve teknik standartları hem de sanat kavramının günlük kullanımına karşılık gelen maharet ve hüneri anlamamız gerekir. Yani mühendisliğe veya hekimliğe dair teknik yahut tıbbî standartlar ne kadar teknik kavramının içindeyse heykeltıraşlığa, hatta özel bir meslek alanına, örneğin çiçekçiliğe ilişkin bir bilgi de o ölçüde teknik bilgi kavramının içine dâhildir.

Bu bağlamda bilirkişi incelemesinin konusunu, kural olarak bir uygulama bilgisinin oluşturması doğaldır. Çünkü bilirkişi çözümü uzmanlığını gerektiren teknik bir mesele hakkında görevlendirildiğinde, pratik bir amaç için sahip olduğu bilimsel bilgiyi ortaya koymaktadır. Nitekim bu durum Yargıtayın bazı kararlarında da karşılık bulmaktadır⁶. Bilirkişi incelemesi bakımından işin doğası gereği, bir uygulama bilgisine (pratik bilgiye) ihtiyaç duyulacaksa da istisnai de olsa bilimsel bilginin bizzat kendisine de ihtiyaç duyulması da mümkün olabilir.

Nitekim bilirkişi, kendi uzmanlık alanına giren konuda mahkemeye, bir delilin değerlendirilmesi noktasındaki yardımını üç şekilde sunabilir: İlk olarak, sahip olduğu bilimsel bilgileri mahkeme ile paylaşır. Örneğin, yeni doğan bir çocuğun mide ve bağırsaklarının doğumdan yaklaşık altı saat sonra

5 Bkz. TDK Sözlüğü. Açıklamalar için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.135 vd. Ceza muhakemesi özelinde bkz. Öntan, s.47 vd.

6 Örneğin Yargıtay 4. Hukuk Dairesi’nin vermiş olduğu bir karar bu anlamda dikkat çekicidir. Kararda önemli olanın genel bilimsel bilgi değil, onun somut olay bakımından değerlendirilmesi hususuna işaret edilmektedir: “...Bilirkişiler de dava konusu istasyondaki ölçümlerin yönetmelikteki limitlerin altında olduğunu; ancak... uzun sürede insan sağlığı için tehlike yarattığını ve yerleşim yerlerine uzakta kurulması gerektiğini belirtmişlerdir. Verilen şu bilimsel açıklamalar itibarıyla tek başına ölçüm sonuçlarının düşük olması, zarar doğurmayacağı anlamına gelmez...Davalılar tarafından somut olayla ilgili bulunan raporların aksini belirttiği iddiasıyla sunulan bilimsel düşünceler genel bir nitelik taşıyıp, doğrudan somut olayla ilgili bulunmadığı gibi, bu konuda aksi düşünceleri içeren görüşler olarak düşünülmemelidir. Bu bakımdan davalıların sunduğu yazılardaki belirlemeler genel bir nitelik taşıyıp somut olaya özgü bir içerik taşımadığından bunlara da itibar edilmemesi doğrudur.” 4. HD, 29.1.2004, 16434/971 (LegalBank).

hava ile dolacağı gibi. İkinci olarak, uzmanlığı vasıtasıyla edindiği ve konu hakkında sahip olduğu özel bilgileri mahkeme ile paylaşır. Örneğin, ölü olarak doğmuş bebeğin midesinde hava bulunmadığı gibi. Üçüncü olarak bilirkişi, somut olayda, uzmanlık alanına dayanarak tespit ettiği hususları mahkeme ile paylaşır. Örneğin, çocuk, doğumdan sonraki ilk altı saat içerisinde öldürülmüştür gibi⁷.

Ancak unutmamamız gerekir ki bu uzmanlık bilgisini ister özel ister teknik bilgi altında değerlendirelim, bu bilginin bir bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturması bakımından belirleyici olan unsur söz konusu bilginin hukuk dışı olmasıdır.

Herkes tarafından bilinebilecek, genel yaşam bilgisi veya tecrübeyle çözülebilecek konularda bilirkişiyne başvurulamaz.

Sonuç olarak bilirkişi incelemesi özelinde, özel ve teknik bilgi ile anlaşılması gereken şunlardan ibarettir:

- ✓ Bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan bilgi uyuşmazlığın çözümü bakımından duyulan ihtiyacı karşılayabilecek nitelikte olmalıdır. Söz konusu bilgiyi özel veya teknik bilgi olarak adlandırabildiğimiz sürece bilginin kaynağı aslında o kadar da önemli değildir: Bu bilgi teknik, bilimsel, sanatsal, deneysel, yöresel, kısacası hâkimin ihtiyaç duyduğu herhangi bir bilgi olabilir.
- ✓ Ancak bu özel uzmanlık bilgisi hukuki bilginin dışında kalmalıdır. Öte yandan bu bilgi ortalama bir insanın (hâkimin) genel hayat tecrübesiyle sahip olabileceği bilgiyi aşan bir uzmanlık bilgisi olmalıdır.
- ✓ Nitekim, HMK m.266 ile CMK m.63 hükümlerinde özellikle vurgulandığı gibi hâkim, genel bilgi veya tecrübeyle ya da hâkimlik mesleğinin gerektirdiği hukukî bilgiyle çözemeyeceği konularda bilirkişi incelemesine gidebilecektir.

Sonuç itibarıyla, hâkim veya Cumhuriyet savcısı somut uyuşmazlığı genel yaşam bilgisi veya tecrübesiyle çözebilecek durumda ise bilirkişi incelemesine başvuramaz. Nitekim hâkimin veya savcının herkes tarafından bilinebilecek genel bir tecrübe kuralı konusunda bilirkişi incelemesine başvurmaktan da zaten kaçınması gerekir.

Ancak uyuşmazlığın çözümü için genel yaşam bilgisi veya tecrübesi yeterli olmadığı takdirde, uyuşmazlık konusu özel veya teknik bilgiyi gerektirdi-

7 Roxin, §27 Kn.1.

ğinde, ilgili Kanun hükümleri açık bir şekilde bilirkişi incelemesine başvurulacağını vurgulamaktadır.

Buna karşılık, hâkim veya Cumhuriyet savcısı, ilgili uzmanlık bilgisine sahip olduğu düşüncesi veya iddiasında olsa dahi, bilirkişi incelemesine başvurmadan sarfı nazar edip, sahip olduğuna inandığı bu uzmanlık bilgisini somut uyuşmazlığın çözümü için kullanamaz.

Bir defa böyle bir durumda, sahip olunduğu düşünülen uzmanlık bilgisinin sağlıklı bir şekilde denetlenebilmesi çok da mümkün değildir. Bir kişinin bilirkişi sıfatıyla uzmanlık bilgisinden yararlanılabilmesi için bu kişinin ilgili alanda fiilen en az beş yıl çalışması, kural olarak bilirkişilik temel eğitiminin geçmesi, üstelik sahip olduğu uzmanlık bilgisinin listesine kaydolacağı bilirkişilik bölge kurulu tarafından da doğrulanması gerekmektedir. Hâkimin veya Cumhuriyet savcısının hukuk fakültesine başlamadan önce veya sonrasında hemşirelik veya tıp yahut mühendislik ve sair bir bölümde okumuş olması, onu söz konusu alanın uzmanı yapmaz.

Öte yandan bilirkişi raporu sunulduğu vakit; bu rapor taraflara tebliğ edilmekte, taraflar bu rapora itiraz edebilmekte, hatta bilirkişiye duruşma sırasında sözlü olarak soru yöneltme imkânına sahip olabilmektedirler. Oysa hâkim kendisinde olduğuna inandığı bir uzmanlık bilgisini somut meselelerin çözümü için kullandığı zaman görüşünü en iyi ihtimalle esas hakkındaki kararında taraflara bildirecektir. Böyle bir durumda, hâkim o konuda doktora düzeyinde uzmanlık sahibi olsa dahi, uyuşmazlığın taraflarının görüşü tartışma imkânı da zaten mevcut olmayacak, son tahlilde süreç gerek hukukî dinlenilme gerek ispat hakkına aykırı olacaktır.

Sonuç olarak hâkimin kendisinde varolduğuna inandığı özel veya teknik bilgiyi kullanarak bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınması, kanun hükümleri çerçevesinde mümkün olmadığı kadar, bilirkişilik faaliyetinin doğasına da zaten aykırıdır.

Hâkim esasen bilirkişi incelemesine başvurup başvurmamak yani elindeki uyuşmazlığın özel veya teknik bilgiyi gerektirip gerektirmediği konusunda bir takdir yetkisine sahiptir. Ne var ki bazı kanun hükümleri, hâkimin çeşitli konularda bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınamayacağına, çünkü bu hâllerin çözümünün özel veya teknik bilgiyi gerektirdiğine işaret etmektedir. Biz de genel olarak bu hâlleri bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğu şeklinde ifade ederiz.

Akıl zayıflığı veya hastalığının söz konusu olduğu durumlarda kural olarak bilirkişi incelemesine başvurulması gerekir.

Bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğunun bir Kanun hükmünden kaynaklandığı haller arasında ön plâna çıkanlar aşağıda özetlenmiştir.

Hukuk yargısında:

- ✓ **Tıbbi konularda:** Akıl hastalığına dayanarak açılan boşanma davasında (TMK m.165), akıl hastalığının bir bilirkişi raporu ile tespit edilmesi zorunludur. Aynı şekilde gerek Türk Medeni Kanunu’nun çeşitli hükümlerinde (bakınız: TMK m.436, 409 ve 474, ayrıca bakınız: m.284), koruma amacıyla özgürlüğün kısıtlanması, akıl zayıflığı veya hastalığı sebebiyle kısıtlama kararı ve nihayet daha önceden verilmiş olan vesa-yet kararının kaldırılması talepleri üzerine, hâkimin kural olarak tıbbî bilirkişi incelemesine başvurması gerektiği düzenlenmektedir.
 - Bunun dışında soybağına ilişkin davalar bakımından HMK m.292 hükmü de açık şekilde bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğunu ve bu incelemeye katlanma yükümlülüğünü öngörmektedir. Buna göre herkes, soybağının tespiti amacıyla gerçekleştirilecek kan ve doku incelemesine katlanmak zorundadır. HMK, bu hükmü aslında keşif icrasına ilişkin hükümlerden hemen sonra düzenlemiştir (HMK m.288 vd.). Ne var ki, soybağının bahsedilen şekilde tespiti ancak tıbbi inceleme vasıtasıyla gerçekleştirilebilir. Sonuçta, burada hâkim tarafından yapılacak bir keşif icrasından değil, ancak hâkimin bu tespit için başvurmak zorunda olduğu bir bilirkişi incelemesinden söz edilebilir.
- ✓ **Taşınmazlar konusunda:** Kamulaştırma Kanunu’nun (KK) m.10/5 hükmü uyarınca, davanın taraflarının bedel üzerinde anlaşamaması hâlinde, malın değerinin tespiti için bilirkişi incelemesine başvurulacağına açıkça işaret edilmektedir⁸.

Ceza muhakemesinde:

- ✓ **Para ve Devlet tarafından çıkarılan çeşitli değerler üzerindeki sahtelik iddialarında:** CMK m.73/1 hükmü uyarınca, para ve Devlet tarafından çıkarılan tahvil ve Hazine bonusu gibi değerler üzerinde işlenen sahtecilik suçlarında, elkonulan para ve değerlerin, bunların asıllarını tedavüle çıkaran kurumların merkez veya taşra birimlerine incelettirilmesi gerekmektedir⁹.

8 Bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğuna işaret eden diğer bazı hükümler için bakınız: Eser sözleşmesi bakımından bakınız: TBK m. 474; Hayvan satımı bakımından bakınız: TBK m.224.

9 Ayrıca bkz. Öntan, s.61 vd.

✓ **Tıbbi konularda:** Hukuk yargısında olduğu gibi ceza muhakemesinde de tıbbi konuların pek çoğu nitelikleri gereği özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinden bunlar hakkında bilirkişi incelemesine başvuru zorunlu tutulmaktadır:

- Şüpheli (gözlem altına alınan kişinin) veya sanığın akli durumunun ve bu durumun kişinin davranışı üzerindeki etkisinin tespiti: CMK m.74/1 hükmü uyarınca, fiili işlediği yolunda kuvvetli şüphe olan şüpheli veya sanığın akıl hastası olup olmadığının, şayet bu kişi akıl hastası ise, ne zamandan beri hasta olduğunun venihayetinde bu durumun kişinin davranışları üzerindeki etkisini saptamak için, uzman hekimin, yani tıbbi bilirkişinin önerisi üzerine gözlem altına alınmasına karar verilmektedir.
- Şüphelinin, sanığın veya diğer ilgililerin beden muayenesi veya vücudundan örnek alınmasında yahut genetik incelemede: Ceza muhakemesinin konusunu oluşturan bazı davalar, beden muayenesini ve örnek alınmasını gerektirmektedir. Bu işlemlerin şüpheli veya sanık üzerinde yapılması CMK m.75 hükmünde, mağdur veya üçüncü kişiler üzerinde yapılması ise, CMK m.76 hükmünde düzenlenmektedir. Öte yandan, hukuk yargısında biraz üstte dile getirdiğimize benzer şekilde, bahsettiğimiz beden muayenesi ve örnek alınması sonucunda elde edilen veriler üzerinde genetik inceleme yapılması da gerekebilecektir (CMK m.78, 79)¹⁰.
- Ölünün adli (dıştan) muayenesinin ve otopsisinin yapılmasında: Ölünün adli muayenesi ile kastedilen, ölünün dıştan muayenesi olup CMK m.86/3 hükmü uyarınca, bunun bir hekim (tıbbi bilirkişi) tarafından gerçekleştirilmesi gerekir. Otopsi de ölüm sebebini ortaya çıkarma amacına hizmet eden, ölünün dışarıdan ve içeriden muayenesi işlemi anlamına geldiğinden bu da bir tıbbi bilirkişi incelemesini gerektiren bir hâldir¹¹.

Bazı hâllerde ise ortada bilirkişi incelemesini zorunlu kılan açık bir kanun hükmü yoktur. Bununla birlikte Yargıtay, pek çok kararında belli bir konunun özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğine (HMK m.266; CMK m.63), bu se-

10 Ayrıntılı bilgi için bakınız: Öntan, s.67 vd. Öte yandan bir kadının beden muayenesi söz konusu olduğunda, kadının isteği üzerine, bu muayenenin bir kadın hekim tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir (CMK m.77). Açıklamalar ve düzenlemenin eleştirisi için bkz. Öntan, s.78 vd.

11 Bkz. Öntan, s.82 vd. Öte yandan zehirlenme halinin olup olmadığı konusu da bilirkişi incelemesini gerektirir (Bakınız: CMK m.89).

bepile hâkimin o konularda bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınmamacasına işaret edebilmektedir.

Bu hâller hukuk yargısında bilirkişiye başvuru zorunluluğunun kanunla öngörüldüğü hâllerden çok daha fazladır. Buna karşılık ceza muhakemesinde konuya ilişkin olarak dile getirilen örnekler sınırlıdır. Bunlar arasında ön plana çıkanlar aşağıda özetlenmiştir.

Hukuk yargısında:

✓ Tıbbi konular:

- o Ehliyetin veya ehliyetsizliğin (ayırt etme gücünün varolup olmadığı veya akıl zayıflığının) tespiti¹²
- o Bedensel zararın, fiziksel veya psikiyatrik bir rahatsızlığın tespiti¹³

✓ Yazı ve imzanın aidiyeti, sahtelik incelemesi¹⁴

✓ Hesap uzmanlığını gerektiren hâller:

- o Bilanço, ticari defter veya hesaplar üzerindeki incelemeler¹⁵

Bir şirket veya kooperatifin borca batık olduğunun tespiti¹⁶

✓ Hasar miktarının tespiti¹⁷. Ancak unutmamak gerekir ki, hasarın tespiti üzerine tazminatın miktarına karar vermek bilirkişinin değil, hâkimin görevidir.

✓ Kira bedelinin tespiti^{18,19}

12 HGK, 17.2.2010, 19-97/83 (Legal Hukuk Dergisi, 2010/96, ss.4374 – 4376); 13. HD, 16.9.2003, 6060/10174 (karar metni için bakınız: Yılmaz, Ejder, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 2012, s.1186-1187. 1. HD, 15.9.2009, 5266/9175 (Legal Hukuk Dergisi, 2010/87, s.928 vd.); 1. HD, 2.12.2008, 8398/12665 (İKİD, 2009/583, ss.6545 vd.); 1. HD, 15.10.2008, 8368/10306 (Legal Hukuk Dergisi, 2009/76, s.1199 vd.)

13 Örneğin bkz. HGK, 24.12.2014, 2208/1098; HGK, 1.3.2017, 2372/379; 21. HD, 11.3.2013, 18372/4319 (LegalBank)

14 Bkz.11. HD, 30.11.2015, 9896/12734 (LegalBank); HGK, 23.11.2011, 12-740/685 (LegalBank); 12. HD, 21.6.2012, 5541/21756 (LegalBank); 19. HD, 7.7.2014, 7800/12287 (LegalBank); 5. HD, 17.2.2014, 29409/3682 (LegalBank).

15 Bkz. 13. HD, 6.12.2005, 11780/18059; 11. HD, 21.10.2004, 13396/10151 (karar metinleri için bkz. Yılmaz, Şerh, s.1184, 1185). Ancak burada söz konusu olan basit birtakım hesaplamalar ise, bilirkişi incelemesine başvurulmaması gerekmektedir (nitekim bakınız: 4. HD, 5.2.2003, 10821/1342. Karar metni için bkz. Yılmaz, Şerh, s.1185).

16 HGK, 14.11.2007, 292/270 (Prof. Dr. Bâki Kuru Arşivi).

17 Örneğin bkz. "...davalıların hayvanlarının zarar verip vermedikleri, vermişlerse kapsamı belirlenmeli..." 4. HD, 18.11.1983, 9004/9735; 4. HD, 25.9.1979, 5563/10336 (Arslan, Ramazan, "Bilirkişilik Uygulaması ve Yargıtay'ın Bu Uygulamaya Etkisi", YD, 1989, 15/1 – 4, ss.156–184, s.162). Ayrıca bkz. 17. HD, 25.1.2005, 74/182 (karar metni için bakınız: Yılmaz, Şerh, s.1184).

18 İBK, 18.11.1964, 2/4 (KBİBB). Bu konuda ayrıca bakınız: Umar, Bilge, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 2011, s.759.

19 Nitekim elektrik kullanımından kaynaklanan ek tüketim bedelinin ödenmesi talebinden (7. HD, 10.11.2009, 3708/5087 (Legal Hukuk Dergisi, 2010/85, s.202 vd.)), kredi kartı kulla-

Bilirkişi incelemesine başvurunun Yargıtay kararlarıyla zorunlu tutulduğu hâller, hukuk yargısı bakımından, Kanunla öngörülen hallerden çok daha fazladır.

Vakia, bir olay (vak'a), durum veya süreç anlamına gelir. Basit birer örnek olarak, trafik kazası bir olay, belli bir yerde her hafta kaza olması bir durum, hastalık bir süreç karşılık gelir.

Taraflar arasında çekişmesiz olan, çekişmeli olup da davanın çözümü için önem taşımayan veya herkes tarafından bilinen vakıaların ispatına gerek yoktur.

Ceza muhakemesinde:

✓ Sahtelik incelemeleri²⁰

Sonuç olarak, hukuk veya ceza hâkimi, çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir durumla karşı karşıya kaldığına kanaat getirdiği takdirde bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınmamalıdır.

Ancak unutmamak gerekir ki hâkimin bir hukuk kuralı veya mahkeme içtihatları sonucu bilirkişi incelemesine başvuru zorunluluğu altında olması, inceleme sonucu verilecek olan görüş veya raporun mahkemeyi bağlayacağı anlamına gelmemektedir. Aynı şekilde bilirkişinin yapacağı inceleme de özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir diğer durumda yapılacak bilirkişi incelemesinden farklı bir nitelik taşımamaktadır.

4. Bilirkişi İncelemesinin Sınırları

Bilirkişi incelemesinin konusunu bir hukukî meselenin oluşturmaları açık şekilde yasaktır. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklamaya çalışacağımız üzere, herşeyden önce hâkim veya Cumhuriyet savcısı hukukî mesele hakkında, her ne sebeple olursa olsun bilirkişi incelemesine başvuramaz. Ezcümle, bilirkişi de her ne suretle olursa olsun hukuki bir tespit veya değerlendirmede bulunamaz. Bir başka söyleyişle, bu yasağın muhatabı hem bilirkişiyi görevlendiren mercii hem bilirkişinin kendisidir.

nımından (11. HD, 19.1.2009, 12425/429 (YKD, C. 36, 2010/4, s.642 vd.)), genel olarak ayıba karşı tekeffülden doğan (19. HD, 20.11.2008, 3040/11300 (YKD, C. 35, 2009/4, s.730 vd.)) uyumsuzluklar da teknik incelemeyi gerektiren ve bu sebeple bilirkişi incelemesine başvurunun zorunlu olduğu hâller arasındadır. Ayrıca bkz: 15. HD, 24.6.2008, 1208/4192 (YKD, C. 35, 2009/5, s.918 vd.). Son olarak İsvçre uygulamasında Federal Mahkeme, ayrımcılık iddiasıyla, özellikle ücret konusunda kadın ve erkek arasında ayrımcılık yapıldığı iddiasıyla açılan davalarda, bu vakıanın gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda bilirkişi incelemesine başvurulması gereğine işaret etmektedir (ATF 117 Ia 262)

20 Örneğin bkz: 10. CD, 20.6.2005, 24652/6779; 10. CD, 12.5.2008, 13051/7463

a. Hukukî Konuda Bilirkişi Görüşüne Başvuru Yasağı

Başta Bilirkişilik Kanunu olmak üzere gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu gerek Ceza Muhakemesi Kanunu, hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvurulmasını açıkça yasaklamıştır (bkz. BilK m.3/3; HMK m.266; CMK m.63).

Buradaki temel sorun, neyin hukuki meselenin konusunu oluşturduğu neyin ise oluşturmadığıdır. Hukuk kavramının tüm boyutlarıyla tarifini verebilmek, böyle bir çalışmada mümkün değildir. Ancak konumuz açısından yeterli olacak şekilde hukuku, pozitif hukuk olarak yürürlükte bulunan hukuk kurallarının tümü; ideal hukuk olarak ise olması gereken hukuk ve nihayet, olan ve olması gereken hukuku belli bir yöntem içinde ele alıp açıklayan hukuk bilimi şeklinde tarif edebiliriz²¹.

Iuranovitcuriae: Kadim hukuk ilkesidir. “Hâkim hukuku bilir” anlamına gelir. Nitekim HMK m. 33 hükmü de bu kâdim ilkenin sonucu olarak “hâkim Türk hukukunu re’sen uygular” düzenlemesine yer vermektedir.

Nihayetinde bilirkişi incelemesi, bir delil elde etme yöntemi, geniş anlamda bir ispat aracıdır. Nitekim ispat faaliyetinin konusunu, taraflar arasında çekişmeli olan yani tarafların varlığı veya içeriği hakkında uyuşmazlık yaşadıkları vakıalar oluşturur.

Mahkemenin hukuki bir konuda bilirkişi incelemesine başvurması, yargılama yetkisinin devri anlamına gelir. Bu sebeple Anayasa’ya da aykırıdır.

Buna karşılık hukuku uygulamak zaten hâkimin görevidir. HMK m.33 hükmünde de açıkça ifade edildiği gibi “hâkim Türk hukukunu re’sen uygular.” Buna göre bir hukuk kuralının veya ilkesinin ispatına gerek yoktur. Bir hukuk kuralının varlığının ispat edilemediği gerekçesiyle, bir hukuk davasının reddinden veya bir sanığın cezalandırılmasından söz etmek dahi abesle iş-tigaldir. Çünkü hâkimin hukuku re’sen uygulaması aynı zamanda hukukî meselenin de hâkimin tekelinde olduğu anlamına gelir. Uyuşmazlık konusu hakkında uygulanacak olan hukuk kuralının seçimi ve bunun yorumlanması hâkime ait bir görevdir²².

21 Bkz. Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavramları ve Kurumları*, 17. Bası, Ankara 2003, s.13, özellikle 26 vd.

22 Genel olarak bakınız: Üstündağ, Saim, *Medenî Yargılama Hukuku*, 7. Bası, İstanbul 2000, s.463; Alangoya, Yavuz, *Medenî Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, İstanbul 1979, s.5, 95, 96 (özellikle dn. 6) vd.; Testu, François-Xavier, “Présentation générale”, *L’expertise* (Dir.: M.-A. FrisonRoche ve D. Mazeaud), Paris 1995, s.3 vd., s.3; Janville, Thomas, *La qualification juridiques des faits*, T. II., Paris 2004, s.452; Lagarde, Xavier, *Reflexions critiques sur le droit de la preuve*, Paris 1994, no. 49, s.81.

Hukuk öğrenimi görmüş bir kişinin bilirkişi olarak görevlendirilebilmesi, sadece hukuk dışında bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirmesi hâlinde mümkündür.

Aslında bu kısa açıklama sayesinde bilirkişinin hangi konuda görevlendirilemeyeceğini şu şekilde ifade edebiliriz:

- ✓ Bilirkişiye uyuşmazlık konusu meseleye uygulanması gereken hukuk kurallarının araştırılması

veya

- ✓ Somut uyuşmazlığın hukuki boyutuyla tartışılması, nitelendirilmesi veya değerlendirilmesi görevi verilemez²³.

Hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvurulması yahut bilirkişi hukukî konuda görüş bildirmişse, bu görüşün hükümde yer alması, yargılama yetkisinin devri anlamına gelir²⁴.

Bir vakıayı tespit etmek, bu vakıadan sonuç çıkarmak veya bunu değerlendirmek, özünde hâkime ait olan bir görevdir. Hâkim uyuşmazlık konusu meselenin çözümü için özel ve teknik bilgiye ihtiyaç duyduğunda, bilirkişiyi, bu bilgiye sahip olduğu gerekçesiyle görevlendirmektedir. Nitekim bilirkişi sahip olduğu bu özel ve teknik bilgi sayesinde, aslında hâkime ait olan bu vakıayı tespit etmek, bundan sonuç çıkarmak veya değerlendirmek yetkisini hâkime yardımcı olabilmek amacıyla kullanmaktadır. Nihayetinde hâkim de bu görev sonucunda bu vakıaları anlayıp, yorumlayıp, hukukî bakımından değerlendirme imkânına kavuşmaktadır.

Buna karşılık bilirkişi bir hukukî mesele hakkında görevlendirildiğinde, onun aslında bir şekilde uyuşmazlığı çözmekle görevlendirildiğini söylemek dahi mümkündür. İşe bu yönden baktığımızda hâkimin yargılama yetkisini devretmiş olmasının sonucu aslında hâkimin davaya bakmaktan kaçınmasından başka bir şey değildir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 9. maddesi yargılama yetkisinin ancak bağımsız mahkemelerce kullanılabileceğine işaret etmektedir. Bu yüzden bilirkişiyi hukukî mesele hakkında görevlendirmek daha en başta bu temel Anayasal düzenlemeye aykırılık teşkil etmektedir²⁵.

Hukukî meselede bilirkişi incelemesine başvuru yasağı aynı cümlelerle BİHK m.3, HMK m.266 ve CMK m.63 hükümlerinde açık şekilde düzenlenmektedir. Buna göre genel bilgi veya tecrübeyle yahut hâkimlik mesleğinin gerek-

23 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.177 vd.

24 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.178 vd.

25 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.178 vd.

tirdiği hukukî bilgiyle çözümlenmesi mümkün olan konularda bilirkişiye başvurulamaz.

Kanun koyucu bu yasağı biraz daha vurgulamak, onu kuvvetlendirmek istemiştir. Bu yüzden, hukukî mesele hakkında bilirkişi incelemesine başvurulması kadar, hukuk öğrenimi görmüş bir kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi de kural olarak yasaklanmıştır (HMK m.266; CMK m.63). Hukuk öğrenimi görmüş bir kişinin bilirkişi sıfatıyla görevlendirilmesi veya bilirkişi listeleri ile sicile kaydı, sadece hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu belgelendirebildiği takdirde mümkün olabilecektir (bkz: BİLK m.10/4)²⁶.

Uzman mütalaaları: Öncelikle hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvuru yasağı, sadece mahkeme tarafından tayin edilen bilirkişileri kapsamaktadır. Buna karşılık gerek hukuk gerek ceza muhakemesinin taraflarının, yargılama konusu ile ilgili olarak uzmanından bir bilimsel görüş almaları mümkündür (bkz. HMK m.293, CMK m.67/6).

Şüphesiz bu da bir tür bilirkişilik faaliyetidir (taraf bilirkişiliği veya özel bilirkişilik). Ancak bu faaliyeti, mahkeme tarafından tayin edilen bilirkişinin yapacağı incelemeden ayırmak için uzman görüşü veya mütalaası terimleri kullanılmaktadır. Uygulamada uzman görüşü mahkemenin dikkatini, belli bir konuya veya mevcut bilirkişi raporunda yer alan eksikliklere çekmek için alınmaktadır. Nitekim uygulamada bir hukukçu tarafından hazırlanan raporlardan yararlanılması hem Türk hukukunda hem yabancı ülke hukuklarında bilinen ve uygulanan bir yöntemdir. Bu yöntem çerçevesinde sunulan görüşler hukuki mütalaa olarak adlandırılmaktadır²⁷.

Mahkemenin bilirkişi incelemesine başvurmasından farklı olarak, bir uzmanından hukukî görüş alınması, hukukî meselede bilirkişi incelemesine başvuru yasağına aykırılık teşkil etmez. Çünkü bu uzmanın aslî işlevi, görüş verdiği tarafa yardımcı olarak, bilirkişi raporunu hükümden düşürmek ve bu sayede yeni bir rapor alınmasını sağlamak veya genel olarak ileri sürülen iddiaları kuvvetlendirmektir.

Öte yandan kanun koyucu, uzman (taraf bilirkişisi) görüşünü, deliller arasında düzenlemiştir. Ancak uzman tarafından sunulan görüş, mahkeme ta-

26 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.179.

27 Narbay, Şafak/Özbay, İbrahim, "Türk Hukukunda Hukukî Mütalâanın Önemi ve Niteliği", *BATİDER*, 2005, XXIII (2), ss.117 – 146; Ceza muhakemesi bağlamında bakınız: Ünver, Yener, "Türk Yargı Sistemine Bakış", *Adalet Bakanlığı "Yargı Reformu Stratejisi" Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu*. Ankara 2008, ss.20 – 74; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.160 vd.

rafından tayin edilen bilirkişinin raporu ile aynı ispat gücüne sahip değildir. Yani hâkimin bu uzmanlar tarafından sunulan görüşü dikkate alması ve değerlendirmesi, kural olarak, taraf beyanlarının dikkate alınması ve değerlendirilmesinden çok da farklı değildir²⁸.

Mahkeme, yabancı hukuk kurallarını da re'sen uygular. Ancak, bu kuralların araştırılması ve Türkçeyeçevrilmesi için bilirkişi incelemesinden yararlanılabilir.

Yabancı hukuk kuralları: Vakıa ve hukuk ayrımı dâhilinde yabancı hukuk, pekâlâ hukukî alana dâhildir. Hatta Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un (MÖHUK) m.2 hükmü de hâkimin gerektiği takdirde yabancı hukuk kuralını re'sen uygulayacağına işaret etmektedir.

Ancak hukuki konuda bilirkişi görüşüne başvurma yasağının kapsamı yalnızca Türk hukukuyla sınırlıdır. Bunun sebebi açıktır: Hâkimin aldığı eğitim, doğası gereği, Türk hukuku ile sınırlıdır. Hâkimin yabancı hukuk kuralının kapsam ve içeriğini bilmesi kendisinden beklenemez. MÖHUK m.2 hükmünde açıkça ifade edildiği gibi, taraflar hâkime söz konusu yabancı hukukun tespitinde yardımcı olurlar. Gerekirse hâkim bu kuralın içeriği konusunda bilirkişi incelemesine de gidebilir²⁹.

Yerel ve ticarî örf ve âdet kuralları: Örf ve âdet hukuku tamamlayıcı bir hukuk kaynağıdır. Bir örf veya âdetin uygulanması ve bu uygulamanın zo-

28 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.658 vd.

29 Nitekim Yargıtay Hukuk Genel Kurulu da yabancı hukukun tespitine ilişkin olarak bilirkişiye başvurulmasına ilişkin vermiş olduğu bir kararında; "Yukarıda yapılan açıklamalar ve yasal düzenlemeler ışığında somut olay değerlendirildiğinde; icra takibine konu belgenin yabancı dilde düzenlendiği ve muhatap banka yabancı olduğundan yabancılık unsuru içerdiği görülmektedir. Bu durumda mahkemece, özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinden bu konuda bilirkişiden rapor alınmasında yukarıda belirtilen yasal mevzuata bir aykırılık bulunmadığı dikkate alınarak icra takibine dayanak belgenin 6102 Sayılı TTK'nın 820. maddesi gereğince imza edildiği ülke ile ödeme yerinin bulunduğu ülkenin hukuk mevzuatını ve dilini bilen Üniversitelerin Ticaret Hukuku kürsüsünden özellikle kambiyo hukuku alanında bilen bilirkişiden, takibe dayanak belgedeki kayıtların kambiyo hukukundaki karşılıkları ile açıklanması amacıyla bilirkişi raporu alınması gerekmektedir. Ancak bilirkişi raporu alınmasından sonra hâkimin yukarıda belirtilen yasal mevzuat çerçevesinde, Türk kanunlar itilafı kurallarına göre yetkili olan yabancı hukuku resen araştırıp bulup yabancı unsurlu olay ve ilişkiye uygulamakla ödevlidir. Önemle vurgulamak gerekirken alınacak bilirkişi raporunun, MÖHUK'nın 2. maddesinin 1. fıkrasına aykırı bulunmaması, Türk mevzuatına ilişkin ve hukuki nitelendirme içermeyen nitelikte olması gerekir." ifadeleriyle yabancı hukuka ait bir belgenin, ilgili hukuk sisteminde hangi nitelikte olduğunun tespiti için bilirkişiye müracaat edilebileceği, ancak bilirkişi raporunda Türk mevzuatına ilişkin açıklama ve hukuki nitelendirme olmaması gerektiği belirtilmiştir. Karar için bkz. Yargıtay HGK, 26.03.2019, E. 2017/367, K. 2019/350, Kazancı İçtihat Bilgi Bankası (erişim tarihi 19.05.2020).

runlu olduğuna ilişkin bir kanaat mevcutsa, bu durum örf ve âdet kuralının kabulü için yeterlidir³⁰. Hâkim bu kuralları da re'sen bulmak ve uygulamakla yükümlüdür. Ancak bunların içeriğini bilmesi kendisinden beklenemeyeceğinden başvuracağı yol, diğer bilgi edinme araçlarıyla birlikte bilirkişi incelemesi olacaktır³¹.

Uzman görüşleri (taraf bilirkişiliği) Kanunlarda takdiri deliller arasında düzenlenmiştir. Ancak, uzman görüşünün asıl işlevi, mahkeme tarafından tayin edilen bilirkişinin raporunu hükümden düşürmek ve bu sayede yeni bir rapor alınmasını sağlamaktır.

Şimdi, vakıa ile hukukun birbirinden ayırt edilmesine ilişkin güçlükler ve bu ayırma ilişkin somut bazı örnekleri inceleyelim.

Bir hukuk kuralının tespiti ile onun değerlendirilmesine ilişkin her türlü husus, hukukî meseleye ilişkinken, taraflar arasındaki uyuşmazlığın konusunu oluşturan vakıalar (olaylar, durumlar, süreçler) maddi meseleye dâhildir. Bu yüzden vakıa ile hukuku birbirinden ayırt etmek ilk bakışta kolaydır.

Ne var ki maddi meselenin kendisi karmaşık bir görünüm arz edebilir; birden fazla hayat olayı bir arada bulunabilir. Öte yandan vakıa ile hukuk arasındaki sınır, bazı hallerde belirsiz olabilir. Bu durum kullanılan bazı kavramların niteliğinden; hayat olaylarına, durumlara veya süreçlere hukuken sonuç bağlanmış olmasından, bunların bir hukuk kuralında anılıyor olmasından kaynaklanabilir. Ancak böyle bir durumda dahi, bilirkişinin görevinin nerede başlayıp nerede bittiğini tespit edebilmemiz, bazen güçlük arz etse de mümkündür³². Örneğin, temyiz kudreti (ayırt etme gücü) kavramını düşünelim: Türk Medenî Kanunu, ehliyetin varlığını ayırt etme gücüne; ayırt etme gücünü ise yaş küçüklüğünün, akıl zayıflığının ve diğer bazı hâllerin bulunmamasına bağlamaktadır (bkz. TMK m.10, 13). Akıl zayıflığı veya ehliyete ilişkin olarak bilirkişi incelemesine gidildiğinde, bu kişinin ayırt etme gücüne sahip olmadığı tespit edilmiş olmaktadır.

Hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvuru yasağının konusu, sadece Kanunda öngörülen yaptırım veya bu kuralın nasıl uygulanacağı değil, aynı zamanda hukuki içeriği barındıran herhangi bir yorumda bulunulmasıdır.

30 Bkz. Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami, *Medenî Hukuk*, 18. Bası, İstanbul 2012, s.108 vd., s.112 vd.; Nitekim Türk hukuku bakımından özellikle bakınız: Tanverdi, s.68 vd.; Sivrihisarlı s. 36 vd.

31 Bkz. Tanverdi, s. 68 vd.

32 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s. 175 vd.

- ✓ Nitekim ayırt etme gücü olmayan bir kişinin evlendiğinden söz ettiğimizde, tıbbî bilirkişinin görevi, sarhoşluk, küçük olmama, akıl za-yıflığının, hastalığının bulunmadığı gibi hususları tespit etmek veya değerlendirmektir.
- ✓ Buna karşılık hâkimin işi, kendisine sunulan bu tespitler veya değerlendirmeler ışığında, bu kişinin ayırt etme gücüne sahip değilken evlendiğini ortaya koymak ve buna göre karar vermektir³³. Bu itibarla hâkim psikiyatr bilirkişiye somut olay bakımından ayırt etme gücünün olup olmadığını sorabilir; ancak somut olay bakımından mesele-nin Türk Medenî Kanunu'nun hangi maddesi kapsamında değerkendirilmesi gerektiğini soramaz.

Örneğin, hakaret veya müstehcenlik sebebiyle bir ceza davasının açıldığını varsayalım. Hakaret (TCK m.125 vd.) ve müstehcenlik (TCK m.226) birer hukukî kavramdır. Buradaki mesele bu kavramların, hukukî çerçeve ve sonucunu ilgili Türk Ceza Kanunu maddelerinde zikrediliyor olsa da, günlük hayatta da pekâlâ kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

- ✓ Ne var ki böyle bir durumda bilirkişi, ancak ve ancak, ilgili fiilin sosyal, sosyo-psikolojik ve psikolojik nitelendirmesi konusunda görevlendirilebilir. Mesele müstehcenlik ise, bilirkişinin görevi, somut fiil bakımından, halkın utanma duygusunun istismar edilip edilmediğinin tespiti ile sınırlıdır.
- ✓ Böyle bir tespit üzerine hâkimin yapacağı şey, fiilin hukukî karşılığı olan müstehcenliğin veya hakaretin nitelendirilmesinden ve ilgili hükümü uygulamaktan ibarettir³⁴.

Burada dikkat edilmesi gereken mesele şudur: Hukukî meselede bilirkişi incelemesine başvuru yasağının konusu, ilk etapta hukuk kuralının sonuç kısmı, yani kanunda öngörülen yaptırım veya bu kuralın nasıl uygulanacağına ilişkin yorum veya nitelendirmelerdir. Ne var ki bu yasak, aynı zamanda, hukukî bir içeriği barındıran herhangi bir yorumda bulunulmasını da kapsamaktadır.

Örneğin borçlar hukuku bağlamında, bir eser sözleşmesinde kullanılan malzemenin ayıplı olduğu iddiasıyla açılan bir davayı ve bu davada bilirkişi incelemesine başvurulduğunu düşünelim:

- ✓ Bilirkişinin görev alanı, imzalanan eser sözleşmesi uyarınca kullanılan

33 Bkz. Göksu, Mustafa, "Hukuk Yargılamasında Vakıa ve Hukuk", *Halûk Konuralp Anısına Armağan*, Ankara 2009, ss.323 – 350; Aşçıoğlu, Çetin, "Bilirkişilik Kavramı ve Görev Sınırları" *Bilirkişilik Sempozyumu*, Samsun 9-10 Kasım 2001, Ankara 2001, ss.25 – 107.

34 Gürelli, Nevzat, *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*. İstanbul 1967, s.29.

malzemenin belli bir nitelikte olup olmadığının tespit ve değerlendirilmesi ile sınırlı kalmalıdır.

- ✓ Buna karşılık sağlanan sonuçlar karşısında eserde ayıp olup olmadığı nitelendirmek, hukukî meseleyi meydana getirmektedir³⁵.

Bilirkişi, daima olanı bildirmek, içeriği sunmakla yetinmek zorundadır. Bu içeriküzerine onu hukuk kuralı bakımından olması veya olmaması gereken ile ilişkilendirmek hâkimin görevidir³⁶. Bu sınırları belirlemek her zaman kolay olamayabilir. Konu “kusurun” tespiti veya değerlendirilmesi bakımından ayrı bir önem ve hassasiyet arz etmekte olup üzerinde ayrıca durulması gerekir.

Kusur, gerek özel hukuk bağlamında sorumluluk hukukunun gerek ceza hukukunun temel kavramlarından biridir. Belirtilen alanların doğası gereği kusur farklı açılardan ele alınabilmekle birlikte, genel olarak, ahlaki temelli ve toplumun hoş karşılamadığı, hukuk düzenine sadakatsizlik anlamına gelen kınanabilir bir davranış şekline veya fiile (eyleme) karşılık gelmektedir³⁷.

Maddi ve hukukî meselenin, yani olgu ve hukuk sorunlarınınçoğu kez bir arada olması, ister istemez konuya ilişkin bir tereddüt uyandırabilir. Ancak kusurun hukuk ve ceza sorumluluğuaçısından değerlendirilmesi, yani onun varlığı veya yokluğu veyahut somut olay bakımından derecesi (ölçüsü), bizzat hâkim tarafından vicdani kanaati doğrultusunda belirlenmesi gereken, pür hukukî bir meseledir³⁸. O itibarla hâkim veya Cumhuriyet savcısı, sebebi ne olursa olsun, bilirkişiyi kusurun tespitinde veya değerlendirilmesinde görevlendiremez. Aynı şekilde bilirkişi de kusur değerlendirmesinde veya kusur oranına yönelik bir dağılımda hatta; aslî kusur veya talî kusur şeklinde dahi bir belirlemede bulunamaz. Bu noktada, bilirkişiyi görevlendiren merciin hukuk veya ceza mahkemesi yahut Cumhuriyet savcısı olması veyahut uyuşmazlığın bir trafik veya iş kazasından yahut sözleşmeye aykırılıktan veya tıbbi müdahale sonucu oluşan maluliyetten doğması arasında hiçbir fark yoktur. Bu noktada bilirkişiye yöneltilecek soruların doğru şekilde belirlenmesi de ayrıca önem taşımaktadır. Bilirkişi, görevinin kapsam ve içeriği konusunda tereddüte düştüğü takdirde, kendisini görevlendiren

35 Örnek için karış. Aşçıoğlu, s.82, 83; Göksu, s.340, 341.

36 Karış. Le Bars, T., *Le défaut de base légale en droit judiciaire privé*, Paris : L.G.D.J., 1997, s.128, 129.

37 Kusurun tanımı konusunda genel olarak bkz. ve karış. Antalya, Gökhan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. V/1, 2. Bası, Ankara 2019, s.67 vd. (ayrıca bkz. dn. 1 – 4’te anılan yazarlar); Meraklı, Serkan, *Ceza Hukukunda Kusur*, 2. Bası, Ankara 2020, s.34 vd.

38 Bu konuda ayrıca bkz. ve karış. Aşçıoğlu, Çetin, *Yargılamada Maddi Gerçeğin Belirlenmesi ve Kanayan Yara Bilirkişilik*, Ankara 2010, s.439.

merciiden bu tereddütlerinin giderilmesini istemek yetkisine sahip olduğunu da unutmamalıdır.

Konuya ilişkin HMK, CMK, BilK ve BilY'de yer alan ve hukuki konuda bilirkişi incelemesine başvuruyu veya bu konuda görüş yahut değerlendirmede bulunmayı açıkça yasaklayan hükümlerin yanı sıra Rehber İlke ve Standartlar m.27 hükmü de bilirkişiler için bağlayıcı ve yol göstericidir. Buna göre;

- ✓ Kusurun tespiti normatif bir değerlendirmeye mümkündür ve sadece hâkimin yetkisindedir. Bilirkişi münhasıran hâkimin yetkisinde olan kusurluluk konusunda (asli/tali kusurlu, kusursuz, yüzdelik kusur oranı gibi) herhangi bir değerlendirme yapamaz. Aksi yöndeki tutum bilirkişilik görevinin sınırlarını aşmayı ve hâkimin yerine geçmeyi ifade eder.

Hukuk yargısının konusunu oluşturan uyuşmazlıklar özelinde örneğin, tıbbî müdahaleden kaynaklı bir davada bilirkişinin görevinin, dava sebebine göre meslekî kurallara (tecrübe kurallarına) uygun davranılıp davranılmadığını açıklamaktan ibaret olduğunu düşünelim. Bu anlamda hastanın durumu ve uygulanan işlem vakıa alanına ilişkin olup bilirkişinin görevindedir. Buna karşılık doktorun özen yükümünü ihlâl edip etmediğine yani kusurlu olup olmadığına yönelik nitelendirme, hukukî alana dâhildir. Bu noktada tıbbi bilirkişi, hastanın taburcu olduktan sonra kendisine tavsiye edilen yaşam tarzına uygun hareket edip etmediğini belirtebilir, bunun doğan tıbbi sonucu etkileyip etkilemediği hakkında açıklamada bulunabilir. Ancak bilirkişi bu noktada, hastanın talî hekimin aslî kusurlu olduğuna yönelik bir değerlendirmede bulunamaz. Bilirkişinin tıbbi değerlendirmesi üzerine buna ilişkin hukukî sonuca ulaşacak olan hâkimdir.

Aynı şekilde iş kazasından kaynaklı bir uyuşmazlıkta bilirkişi, iş yerinde iş güvenliğine ilişkin kurallara uygun hareket edilip edilmediğini, iş yerinde gerekli güvenlik önlemlerinin alınıp alınmadığını, işçiye gereken eğitimlerin verilip verilmediğini ve pek tabii ki kaza geçiren işçinin de bu kurallara riayet edip etmediğini ortaya koyar. Buna karşılık bilirkişinin; işçinin eyleminin kazanın oluşumuna etkisi bakımından %10, işverenin ise %90 oranında kusurlu olduğuna dair bir açıklamada bulunması hukukî değerlendirmede bulunmak anlamına gelir.

Tüm bu düzenlemeler uyarınca hâkim, hukuka ve vicdanına göre olayı değerlendirecek ve nihayet uyuşmazlığı çözecektir. Elbette hâkim, trafik kazasında tarafların dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlâl edilip edilmediği veya ölümle sonuçlanan bir ameliyat sırasında hastaya yapılan tıbbi müdahalenin

teknikğine uygun olarak yapılıp yapılmadığı veyahut bir iş kazasında iş sağlığı ve güvenliği kapsamında gerek işçi gerek işveren tarafın üzerine düşen yükümlülüklerin, kazanın oluşumuna etki eden faktörlerin belirlenmesi için bilirkişi incelemesine başvurabilecektir. Böyle durumlarda bilirkişinin yapacağı inceleme, işin tekniği ile sınırlı olmalıdır. Bunun dışında, bilirkişi tarafından münhasıran hâkimin yetkisinde bulunan kusurluluk konusunda herhangi bir değerlendirme yapılmamalıdır. Aksi yöndeki bir tutum, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hâkimlere tavsiye ve telkinde bulunamayacağı kuralına aykırılık oluşturacağı gibi bilirkişilik görevinin sınırını aşacağı ve hâkimin yerine geçeceği sonucunu doğuracaktır.

Bilirkişinin kusur konusunda görevlendirilemeyeceği veya açıklamada bulunamayacağı gün geçtikçe daha fazla yargı kararının konusunu oluşturmaktadır. Yargıtay 17. Hukuk Dairesinin trafik kazasından kaynaklı bir davada verilen karatın temyiz denetimi vesilesiyle bilirkişi incelemesinin sınırları ve özellikle kusurun tespitine yönelik açıklamaları konumuz bakımından dikkat çekicidir. Nitekim 17. HD, 9 Temmuz 2020 tarihli kararında; kusur oranlarının belirlenmesinin hukukî bir konu olduğuna dikkat çektikten sonra, ilk derece mahkemesinin somut olay bakımından kusur konusunda rapor aldırmasına gerek bulunmadığını, dosya kapsamında bulunan delillere göre, kusurun derecesinin mahkeme tarafından belirlenebilecek durumda olduğuna işaret etmektedir³⁹. Bilirkişi incelemesinin genel teorisine de uygun olan bu yaklaşım biçimi Bölge Adliye Mahkemeleri nezdinde de karşılık bulmaktadır⁴⁰.

Konuyu ceza muhakemesi bakımından ele aldığımızda da yukarıda da ifade ettiğimiz gibi görevlendirilen bilirkişi, şüpheli veya sanığın üzerine atılı suçu işleyip işlemediği, somut olayda kastının, taksirinin veya kusurunun bulunup bulunmadığı, fiilinin hangi suçu oluşturduğu gibi tespitlerde bulunamaz. Bu bağlamda gerek ceza gerek hukuk yargısında bilirkişi görevlendirmelerinin birçoğunun dayanağını oluşturan taksir kurumuna burada ayrıca değinmekte yarar görmekteyiz.

39 Y. 17. HD, 9.7.2020, 6414/4591.

40 “...(D)osya içerisinde bulunan tanık beyanları ve kaza anını gösteren olay yeri CD inceleme tutanakları, kaza tespit tutanağı birlikte değerlendirildiğinde kazaya karışan davalı Ethem’in sürücülüğünü yaptığı 01 DYD 53 plaka sayılı aracın kaza anında kendisine kırmızı ışık yanmasına rağmen kavşağa girdiği ve kendisine yeşil ışık yanan ve normal seyrinde devam eden 55 GN 996 plaka sayılı araç ile çarpışmaya sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Buna göre bu şekilde yapılan tespitler noktasında mahkeme hakimi tarafından HMK 266.Maddesine uygun şekilde kusur oranını kendisi tarafından belirlenmiş olmasında ve bu konuda teknik bilirkişiden rapor alınmamış olmasında herhangi bir yanlışlık, usulü eksiklik bulunmamaktadır...” Adana BAM 3. HD, 9.2.2021, 335/283. Ayrıca bkz. Sakarya BAM 3. HD, 28.1.2021, 683/94.

En genel anlamıyla taksir, dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılık dolaşısıyla, bir davranışın, suçun kanuni tanımında belirtilen neticesi öngörül-meyerek gerçekleştirilmesidir. Buna basit taksir de denilmektedir. Taksirin esasını oluşturan dikkat ve özen yükümlülüğü kanundan, yönetmelikten, tüzükten, genelgeden veya mevzuattaki diğer düzenlemelerden de kaynaklanabilir. Örneğin, trafik bakımından Karayolları Trafik Kanunu ve ilgili yönetmelikler, maden işi söz konusuysa Maden Kanunu ve ilgili yönetmelikler, iş kazası söz konusuysa İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve ilgili yönetmelikler dikkat ve özen yükümlülüğünün normatif kaynağını oluşturmaktadır. Hatta bazı durumlarda o konuyla ilgili herhangi bir normatif düzenleme bulunmasa dahi günlük hayat tecrübeleri bile dikkat ve özen yükümlülüğünün kaynağı olarak karşımıza çıkabilir.

Taksirli suçlar söz konusu olduğu zaman tespit edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır: Bunlardan ilki, dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilip edilmediği, şayet edilmişse hangi dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilmiş olduğudur. Örneğin, bir trafik kazasında meydana gelen ölüm neticesi hangi dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırılıktan meydana gelmiştir? Acaba hız sınırı mı aşılmış, hatalı sollama mı yapılmış yoksa araç kışkık lastik takmadan mı yola çıkmış gibi.

Daha sonrasında ise buradaki dikkat ve özen yükümlülüğüne uygun davranmanın kimin yetki alanında/yükümlülüğünde olduğu sorusu cevaplandırılacaktır. Bu özellikle uçak kazası, maden kazası, gemi kazası gibi karmaşık olaylarda veya ekip halinde yürütülen faaliyetlerde önemli bir sorun oluşturmaktadır. Çok sayıda kişinin görev üstlendiği büyük işletmelerde dikkat ve özen yükümlülüğüne uygun davranılması acaba ustabaşının mı, müdürün mü, vardiya amirinin mi, bölüm sorumlusunun mu yoksa yönetim kurulu üyeleri veya başkanın mı sorumluluğunda olduğu çok net bir şekilde tespit edilmelidir. Elbetteki bu sorunun cevabı konuya ilişkin mevzuata göre belirlenecektir. Bilirkişiler bu noktada sahip oldukları özel ve teknik bilgi vasıtasıyla gerek olayın oluş biçimi gerek nelerin yanlış ve ya hatalı yapıldığı ve yayapılmadığı, gerek kimin hangi önlemleri ve tedbirleri alması gerekirken almadığı gibi konuların açığa kavuşturulmasında hâkime büyük yardım sağlamaktadırlar.

Bu noktada taksirle işlenen fiiller bakımından uygulamada sıklıkla karşılaşılan TCK'nın 22. maddesinin dördüncü ve beşinci fıkralarına değinmekte yarar vardır. TCK'nın 22. maddesinin dördüncü fıkrasına göre: "Taksirle işlenen suçtan dolayı verilecek ceza failin kusuruna göre belirlenir.". Aynı

maddenin beşinci fıkrasına göre ise: “Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda, herkes kendi kusurundan dolayı sorumlu olur. Her failin cezası kusuruna göre ayrı ayrı belirlenir”⁴¹.

TCK’nın 22. madde gerekçesinde konuyla ilgili olarak özellikle bilirkişi değerlendirmelerinde dikkate alınacak önemli tespitlere yer verildiğini görmekteyiz: “Taksirle işlenen suçlardan dolayı kusurluluk, bir değerlendirmeye ancak olay hakim tarafından yapılabilir. Bu nedenle, taksirden dolayı kusurluluğun matematiksel olarak ifadesi mümkün değildir. /.../ Taksir dolayısıyla kusurun belirlenmesi normatif bir değerlendirmeye mümkün olmakla birlikte, somut olayda dikkat ve özen yükümlülüğünün ihlal edilip edilmediğinin belirlenmesi açısından bilirkişi incelemesi yaptırılabilir. Örneğin, ölümle sonuçlanan bir ameliyat sırasında hastaya yapılan tıbbi müdahalenin tekniğine uygun olarak yapılmış olup olmadığının belirlenmesi açısından bilirkişi incelemesine gerek bulunduğu muhakkaktır. Keza, ölüm veya yaralanma ile sonuçlanan bir trafik kazasında, sürücülerin trafik kurallarına uyup uymadıklarının, hangi trafik kuralının ne suretle ihlal edildiğinin, trafiğe çıkarılan aracın teknik bakımından herhangi bir arızasının olup olmadığının belirlenmesi açısından da bilirkişi incelemesi yapılabilir. Ancak, bu durumlarda, bilirkişinin yapacağı inceleme, işin tekniği ile sınırlı olmalıdır. Bunun dışında, bilirkişi tarafından münhasıran hakim tarafından bulunan kusurluluk konusunda herhangi bir değerlendirme yapılmamalıdır. Aksi yöndeki tutum, bilirkişilik görevinin sınırını aşmayı ve hakim yerine geçmeyi ifade eder. /.../ Hakim, bu teknik veriler çerçevesinde, somut olayda failin kusurlu olup olmadığını takdir edecektir. Failin kusurlu bulunması durumunda, kusurun ağırlığı ve diğer sebepleri de gözönünde bulundurmak suretiyle suçun kanuni tanımındaki cezanın alt ve üst sınırı arasında bir cezaya hükmedecektir. /.../ Birden fazla kişinin taksirle işlediği suçlarda herkes kendi kusuru gözönünde bulundurulmak suretiyle sorumlu tutulur.”

Bu noktada ceza muhakemesi açısından hukuki konu–teknik konu ayrımının nasıl yapılacağı üzerinde durulmasında yarar vardır. Aslında bu noktada hukuk yargısından çok da farklı bir tabloyla karşılaşılması söylenebilir. Bu kapsamda, fiilin hukuki nitelendirmesinin ne olduğu, suçun unsurlarının ve nitelikli hallerinin somut olayda gerçekleşip gerçekleşmediği, failin kas-

41 TCK m.22/5’in birinci cümlesinde kanun koyucu tarafından taksir ile kusurun eşanlamı olarak kullanıldığı yönündeki eleştiri için bkz. Meraklı, Serkan, *Ceza Hukukunda Kusur*, Ankara 2017, s.346.

tının, taksirinin⁴² veya kusurunun bulunup bulunmadığı, hata hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı, meşru savunma ve zorunluluk hallerinin şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediği, iştirak kalıplarından hangisinin somut olayda uygulama alanı bulabileceği, temel cezanın nasıl belirlenmesi gerektiği gibi tamamen hakim hukuki bilgisiyle çözümlemesi gereken konularda bilirkişi incelemesine başvurulması ve/veya bilirkişinin bu konularda görüş bildirebilmesi mümkün değildir⁴³.

Bilirkişi, faizin dürüstlük kuralına aykırı olup olmadığı, taraflar arasındaki delil sözleşmesinin içeriği, alacağın varlığı hakkında açıklamada bulunursa hukuki nitelendirme veya değerlendirmede bulunur.

Uygulamada en sık karşılaşılan ve hakim hukuki bilgisiyle çözmesi gereken alanın içerisinde olmasına rağmen bilirkişiye havale edilen konu, yukarıda da değinildiği üzere özellikle iş ve trafik kazalarında⁴⁴ kusur⁴⁵ dağılımının nasıl yapılacağıdır.

TCK kabul edilmeden önce, Türkiye’de yargı uygulamalarında taksirli suçlarda taksir, sekize bölünür ve her olayda bu sekizlik paydaya göre bir dağıtım yapıldı ki bu işi de bilirkişiler hallederdi. Bazı bilirkişi raporlarında ise yüzdelik dilim üzerinden belirlemeler yapıldı. Bu kapsamda bilirkişiler örneğin, mağdurun kazanın meydana gelmesinde 2/8 kusuru, işverenin 3/8 kusuru, ustabaşının 3/8 kusuru olduğu veya sanığın %50 asli kusurlu, işverenin %40 tali kusurlu, mağdurun %10 tali kusurlu olduğu gibi bazı tespitler yaparlardı ve verilecek cezalar da bilirkişiler tarafından belirlenen bu kusur oranlarına göre belirlenirdi. Ancak yukarıda da ifade olunduğu üzere 5237 sayılı TCK, kusurluluğun matematiksel olarak dağıtımının yapılması uygulamasından açık bir şekilde vazgeçmiştir. 5237 sayılı TCK’nın kabul ettiği sistemde kusurun tespiti yalnızca normatif bir değerlendirmeye mümkündür ve bu da münhasıran yargılamayı yapan hâkimin yetkisindedir. Bu kapsamda, bilirkişilerin, münhasıran hâkimin yetkisinde olan kusurluluk konusunda herhangi bir değerlendirme yapmaları hukuka aykırıdır. Aksi

42 Taksir konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Keçelioğlu, Elvan, *Taksirli Suçun Dogmatigi*, Ankara 2015, s.1 vd.

43 Roxin, §27 Rn.2.

44 Halk arasında iş veya trafik kazası olarak nitelendirilen ve bazı durumlarda yaralanma ve/veya ölümle sonuçlanabilen durumlar, ceza hukuku anlamında çoğu durumda taksir olarak nitelendirilen hukuki kavram ile nitelendirilir. Zira kaza kavramı kullanıldığında sanki bu neticeye sebebiyet verenin hiçbir sorumluluğu yokmuş gibi bir anlam çıkabilmektedir ki bu doğru değildir. Aslında kaza ile kastedilmek istenen kasten gerçekleştirilmemiş olan taksirli fiillerdir.

45 Kusur kavramıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Meraklı, s.31 vd.

yöndeki uygulamalar, bilirkişinin görev tanımıyla bağdaşmayacağı gibi yargı yetkisinin bilirkişilere devri sonucunu doğuracak uygulamalara da kapı aralayacaktır. Durum bu şeklide olmasına rağmen günümüzde hala eski uygulamanın devam ettirildiğini üzülererek görmekteyiz⁴⁶. Bilirkişiler bu tip dosyalarda verdikleri raporlarda şu kişi şu oranda asli kusurlu, şu kişi şu oranda tali kusurlu, şu kişi şu oranda birinci dereceden asli, şu kişi ikinci dereceden tali kusurlu gibi ne bilimsel ne de hukuksal dayanağı olan raporların altına imza atmaktadırlar. Kusurluluğun matematiksel olarak belirlenmesi de kusurun bilirkişiler tarafından tespit edilmesi de hem TCK'ya hem CMK'ya hem de Bilirkişilik Kanunu'na ve Bilirkişilik Yönetmeliği'ne açıkça aykırıdır. Bilirkişilerin yapması gereken, yukarıda da ifade olunduğu üzere olayın neden meydana geldiğini, olayın meydana gelmesinde hangi etkenlerin rol oynadığını, hangi önlemlerin alınması halinde bu olayın meydana gelmeyeceğini, kimlerin neticenin gerçekleşmesinde katkısı olduğunu ve bunun gibi hakimın hukuki bilgisiyle çözümleyemeyeceği özel ve teknik konularda hakime yardımcı olmaktan ibarettir. Somut olay özelinde kimin ne kadar kusurlu olduğunu veya olmadığını belirleme, bilirkişinin vereceği rapora göre münhasıran hâkimin yetkisinde olan bir iştir. Aksinin kabulü yani bilirkişilerin, kusur konusunda hazırladıkları raporlarda tespitte bulunmaları sanıkların cezalandırılmaları/cezalandırılmamaları sonucunu doğurur ki bunun da ceza muhakemesi sistemimizde mümkün olmadığını bir kez daha vurgulamak istiyoruz.

b. Bilirkişinin Hukukî Nitelendirme ve Değerlendirmede Bulunma Yasağı

Hâkim veya Cumhuriyet savcısı, hukukî mesele hakkında bilirkişi incelemesine başvuramayacağı gibi bilirkişi de böyle bir konuda görevlendirilsin

46 TCK'nın açık düzenlemesine rağmen ne yazık ki Yargıtay'ın yeni tarihli kararlarında bile kusur belirlemesinin bilirkişiler tarafından yapılması gerektiği şeklindeki eski görüşü hatalı bir şekilde sürdürmeye devam ettiği görülmektedir: "Ölümlü sonuçlanan kazada, sanığın kusurlu olup olmadığı ve kusurlu ise derecesinin belirlenmesi hususunun 'uzmanlık gerektiren özel ve teknik bir konu' olduğu açık ise de, bu konuda tanzim edilen bilirkişi raporlarının hâkimin delilleri serbestçe takdir yetkisini elinden almayacağı, başka bir ifadeyle yargılamayı gerçekleştiren hâkimin bilirkişilerin tespit ettikleri kusurun varlığı ya da yokluğu ve belirledikleri kusur oranları ile bağlı bulunmadığı, aksine bilirkişilerin yapacakları teknik belirlenmeler çerçevesinde failin kusurlu olup olmadığı, varsa kusurunun ne olduğu ve bu kusurun cezanın belirlenmesinde ne derece etkin olacağının, her olayın özelliğine göre ve yasal gerekçelerle belirlenmesi gerektiği açıktır. Olayın gerçekleşme biçimini belirleme görevi de hâkime ait olup, bilirkişi bu hususlarda ortaya koyacağı teknik verileri hâkime yardımcı olacak ve tarafların taksirli davranışlarının ve kusur durumlarının nelerden ibaret olduğunu gösterecektir." (YCGK, 12.05.2015 T., 2013/771 E., 2015/150 K.; 15.01.2019 T., 2017/12-709 E., 2019/5 K.)

veya görevlendirilmesin, hukukî meseleye ilişkin oy ve görüş bildiremez.

Bilirkişinin hukukî meselede oy ve görüş sunma yasağı, kanunlarımızda, en az hukuki meselede bilirkişiye başvurulamayacağına ilişkin yasak kadar açık bir şekilde hükme bağlanmıştır.

Başta BilK m.3/2, bu hükmü takiben HMK m.279/4 ve CMK m.67/3 hükümleri, bilirkişinin görüşünü açıklarken çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamayacağını; hâkim tarafından yapılması gereken hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamayacağını açık şekilde emretmektedir.

Şimdi, bilirkişinin hukuki nitelendirme veya değerlendirmelerde bulunduğu durumlara ilişkin örnekleri inceleyelim⁴⁷:

- ✓ Bilirkişinin faizin dürüstlük kuralına aykırı olup olmadığı veya taraflar arasındaki delil sözleşmesinin içeriği hakkında açıklamada bulunması,
- ✓ Bilirkişinin kendisine tevdi edilen görevin kapsamını aşır, delilleri değerlendirmesi; tanık beyanları hakkında görüş bildirerek, iddia edilen alacağın varlığına yönelik açıklamada bulunması
- ✓ Bilirkişinin kusur oranı bildirmesi veya bir tarafın asli diğer tarafın tali kusurlu olduğunu ifade etmesi

Bilirkişinin hukuki nitelendirme ve değerlendirmede bulunmaması için hem mahkeme hem de bilirkişi, bu konuda gereken dikkat ve özeni göstermekle yükümlüdür. Buna göre:

- ✓ *Mahkeme tarafından*: Bilirkişinin görevini aşacak şekilde, hukuki mesele hakkında nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunmasının önüne geçmek için yapılması gereken şey öncelikle şudur:
 - Bilirkişi görevlendirilirken, onun görevinin kapsam ve içeriği doğru bir şekilde sınırlandırılmalı, bilirkişiye yöneltilen sorular, tereddüt uyandırmayacak şekilde açık olarak gösterilmelidir (Bkz.: aşa. 1.2.4).
- ✓ *Bilirkişi tarafından*: Bilirkişinin görevinin kapsam ve içeriğinin gerektiği şekilde sınırlandırılmaması yahut bilirkişiye yöneltilen soruların bilirkişi nezdinde tereddüt yaratmaya elverişli olması, bilirkişinin bu konuda gerekli şekilde davranma ödevini ortadan kaldırmayacaktır.
 - Bilirkişi kendisine tevdi edilen görevin kapsam ve içeriği konusunda tereddüte düştüğü takdirde, mahkemeye başvurup, bu konu-

47 Örnekler için genel olarak bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.180 vd.

daki belirsizliklerin giderilmesini isteme yetkisine sahip olduğu gibi, bu durum bilirkişi bakımından aynı zamanda bir ödev teşkil etmektedir.

- HMK m.278/2 hükmü bu konuda son derece açıktır. Aynı hususa Rehber İlkeler ve Standartlar m.3 hükmünde de işaret edilmektedir. Bilirkişi, görev alanı ve sınırları hakkında tereddüte düşerse, bu tereddütün giderilmesini mutlaka kendisini görevlendiren merciden yazılı olarak istemeli ve görevlendiren merci tarafından verilen yazılı talimata göre incelemesini yapmalıdır.
- Ne olursa olsun bilirkişi mahkemeye sunduğu oy ve görüşte hukukî nitelendirme ve değerlendirmelere yer vermişse somut uyuşmazlık özelinde, esasen iki şekilde davranılabilecektir:
- ✓ İlk olarak hâkim bilirkişinin uyuşmazlık hakkındaki hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerini göz ardı edebilir. Buna karşılık raporda yer alan teknik tespit veya değerlendirmeler hükme esas almaya elverişliyse, mahkeme bilirkişinin salt maddi mesele hakkındaki değerlendirmelerini dikkate alıp, hükmünü buna göre oluşturabilir.
- Böyle bir durumda yargılama yetkisinin bilirkişiye devri de söz konusu olmayacaktır⁴⁸.
- ✓ Buna karşılık hâkim böyle bir bilirkişi raporunu bir bütün olarak dikkate almayıp, yeniden bilirkişi incelemesine başvurmak yolunu da tercih edebilir.

Rapor, hukuki konuda nitelendirme veya değerlendirme içermekle birlikte, raporun teknik içeriği hüküm vermeye elverişliyse, bilirkişiyi görevlendiren merci bu içerikten yararlanabilir

Diğer taraftan hukukî nitelendirme veya değerlendirmelerde bulunmak, bilirkişi üzerinde bir disiplin yaptırımının uygulanmasına da yol açabilir. Bu çalışmanın öncekibölümlerindeaktarıldığı gibi, bilirkişi, listesine kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kurulunun denetimi altındadır.

Bilirkişilik Kanunu'nun bilirkişilik sicilinden ve listesinden çıkarılma başlığını taşıyan 13. maddesinin (ç) bendi, aynı Kanun'un 3. maddesinde belirtilen temel ilkelere aykırı olarak bilirkişilik faaliyetinde bulunulmasını, sicil ve

48 Bu yaklaşım karşılaştırmalı hukukta da karşılık bulmaktadır. Örneğin, İsviçre hukuku bakımından bu yönde Bettex, s.66. Fransız hukuku bakımından bkz. Leclerc, no. 93, s.77; Redon, Michel, "Mesures d'instruction confiées à un technicien", Rép. pr. civ. Dalloz, 2011. no. 264, s.37; Ferrand, Frédérique, Preuve, Rép. pr. civ. Dalloz, 2006, no. 474, s.124.

listeden çıkarılmak için yeter sebep olarak görmektedir. Kanun'un 3. maddesinin ikinci fıkrası, bilirkişinin, raporunda çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren hususlar dışında açıklama yapamayacağını; hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamayacağını vurgulamaktadır.

Bilirkişi açısından: Aşağıda ayrı bir başlık altında ele aldığımız üzere, bilirkişi listesine ve sicile kayıtlı olan bilirkişi, meşru bir mazereti bulunmadığı sürece, kendisine tevdi edilen görevi kabul etmekle yükümlüdür (bkz. 1.3. Bilirkişinin Görevlendirilmesi). Bilirkişi, hukuki mesele hakkında görevlendirildiği takdirde, esasen bu görevi reddetmekle yükümlüdür. Bu konuda bilirkişinin şu adımları takip etmesi mümkündür:

- Görev gerçekten de hukukî bir konuda tespit veya nitelendirmede bulunulmasını gerektiriyorsa, bilirkişi HMK m.275 veya CMK m.70 hükümleri dairesinde, görevi bu sebeple kabulden kaçındığını kendisini tayin eden merciye bildirebilir.
- Bilirkişi listesine kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kuruluna durumu yazılı olarak bildirebilir. Bilirkişilik Kanunu veya Bilirkişilik Kanunu Yönetmeliği bu konuda açık bir düzenlemeye yer vermemektedir. Bununla birlikte, bilirkişilik bölge kurullarının görevlerini düzenleyen BilK m.8/1-a hükmü, bölge kurulunun, bilirkişilik hizmetlerinin ilgili mevzuata uygun olarak yerine getirilmesini sağlamakla görevli olduğuna açıkça yer vermektedir.

Bilirkişi bahsettiğimiz bu adımları takip ettiği takdirde, görevi kabulden kaçınmaya karşılık gelen herhangi bir yaptırıma tâbi tutulmayacaktır. Nitekim bilirkişinin bu adımları takip etmesi, onun için bir ödev teşkil eder. Çünkü bilirkişinin bu içerikte bir görevi kabul etmesi ve bu konuda görüş bildirmesi, onun BilK m.3/2 hükmüne aykırı olarak hukukî nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunması sonucunu doğuracaktır. Bu ise, BilK m.13/1-çve 13/2 anlamında bir disiplin yaptırımına, bu anlamda bilirkişilik bölge kurulu tarafından uyarılmasına veya listeden (eylemin niteliğine veya tekrarına göre) geçici yahut kalıcı olarak çıkartılmasına yol açabilir.

5. Bilirkişi İncelemesinin Zamanı

Bilirkişi incelemesine her şeyden önce çözümü hukukun dışında kalan, özel yahut teknik bir bilgiyi gerektiren bir mesele ile karşı karşıya kalındığında başvurulması gerekmektedir. Esasen bu husus bilirkişi incelemesinin konusu ve bilirkişinin görevinin kapsam ve sınırları ile ilgili bir meseledir. Nitekim bu konuyu, bir önceki başlık altında ele aldık.

Delil tespitine, bir vakıanın tespiti veya bir delilin elde edilmesi yahut bunun korunması amacıyla başvurulur.

Buna karşılık bilirkişi incelemesine ne zaman başvurulacaktır? Bunu farklı ihtimaller bakımından değerlendirmemiz gerekmektedir: Öncelikle, mahkemenin özel veya teknik bilgiyi gerektiren bir mesele ile karşı karşıya kalması, kendisini yargılama sırasında gösterir. Yani, mahkeme bilirkişi incelemesine kural olarak davanın esası hakkındaki yargılama sırasında, diğer deliller ile birlikte aynı aşamada başvurur.

- ✓ Bununla birlikte bilirkişi incelemesine henüz dava açılmadan veya davanın başında, bir delil tespiti vesilesiyle yahut ceza muhakemesinde soruşturma aşamasında dahi başvurulabilmesi mümkündür.
- ✓ Nihayet esas hakkında karar verildikten sonra, istinaf kanun yoluna başvurulduğu takdirde de, belli şartlar çerçevesinde bilirkişi incelemesine başvurulması da pekâlâ mümkündür. Bilirkişi incelemesine ne zaman başvurulduğu, bu incelemenin, kapsam, içerik ve süresi bakımından farklılık arz edebilecek bir konudur.
- ✓ Öte yandan bir icra takibi yahut bir iflâs tasfiyesi sırasında da bilirkişi incelemesine başvurulabilir. Bu ise, kural olarak bir malın kıymetinin takdir edilmesinin gerektiği hallerde karşımıza çıkmaktadır⁴⁹.

Buna göre takip eden paragraflarda ilk olarak, yargılamanın farklı aşamalarında ve farklı yargılama usulleri çerçevesinde, bilirkişi incelemesine başvuru ihtiyacının teknik olarak ne zaman doğduğu ve bunun sonuçları üzerinde duracağız. Daha sonra ise bu meseleyi takip hukuku bakımından ele alacağız.

a. Esas Hakkındaki Yargılamadan Önce

Hukuk yargısında delillerin tespiti özelinde (HMK m.400 vd.): Delil tespiti henüz uyuşmazlığın esası hakkında bir dava açılmadan önce veya dava açılmışsa dahi, henüz delillerin toplanması ve bunların değerlendirilmesine geçilmeden önce, bir delilin yahut bir ispat aracının elde edilmesi, bunun koruma altına alınması veya bir olayın, bir vakıanın tespit edilmesi amacıyla başvurulmuş bir geçici hukuki koruma tedbiridir.

49 Bu konuda bkz. Boran Güneysu, Nilüfer, *İcra Hukukunda Taşınmazların Kıymet Takdiri*, Ankara 2020, s.174 vd.

Mahkeme kararlarına karşı, bu kararın kural olarak bir üst mahkeme tarafından gözden geçirilip denetlenmesi amacıyla başvuru yolları, kanun yolu olarak adlandırılır.

Bu sayede özellikle ivedilik gerektiren hatta daha sonra o delilin elde edilmesini güçleştirecek birtakım ihtimaller varsa bu ihtimallerin önüne geçilmektedir. Özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıklar özelinde somutlaştıralım:

- ✓ Bir Devlet kurumuna ait bir akaryakıt ikmal hattında patlama olduğunu ve bu patlama sebebiyle önemli bir yakıt kaybının olduğunu düşünelim. Böyle bir durumda henüz bu patlamaya ve oluşan zarara kimin sebebiyet verdiği bilinmeyebilir. Ancak zararın bir an önce giderilmesi gerekeğinden oluşan zararın tespiti için mahkemeye başvurulması ve bu zararın bir bilirkişi vasıtasıyla tespit edilmesi gerekecektir.
- ✓ Kiracı kiraladığı apartman dairesinden ayrılmıştır. Kiraya veren kiracının daireye zarar verdiğini düşünmekte ve bu zararı tazmin ettirmek istemektedir. Ancak bu daireyi de kısa süre içinde bir diğer kişiye kiraya vermek arzusundadır. Böyle bir durumda kiraya verenin, önceki kiracısı aleyhine hukuki yollara başvurmadan ve bu daireyi yeniden kiraya vermeden önce zararı tespit ettirebilmesi ve bunu açacağı bir davada kullanabilmesinin yolu delil tespiti olacaktır.

Yukarıda dile getirdiğimiz örneklerle benzer durumlarda, henüz dava açmadan veya hukuk davası açılmış olsa da henüz bu davaya ilişkin deliller toplanmadan, bu uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan delillerin, özellikle bir bilirkişi vasıtasıyla toplanması, bunların tespit edilmesi, hatta belli ölçüde değerlendirilmesi gerekebilir.

Ceza muhakemesinde soruşturma aşamasında (CMK m.63, 66, 67, 177 – 178): Soruşturma aşamasında görevli olan Cumhuriyet savcısı, ihbar veya başka bir şekilde, bir suçun işlendiği izlenimini edindiği takdirde, kamu davasını açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere gereken araştırmaya başlamaktadır (CMK m.160). Nitekim Cumhuriyet savcısının bu konudaki araştırmasını gerçekleştirirken, gerektiği takdirde bir bilirkişi incelemesine başvurması da pekâlâ mümkündür (CMK m.63/3).

Öte yandan bu aşamada, şüpheli de bilirkişi incelemesine başvurulması talebinde bulunabilir. Ceza Muhakemesi Kanunu, sanık kadar şüphelinin de bu talepte bulunma imkânına sahip olduğunu açıkça belirtmektedir (CMK m.63).

Kısa karar, mahkemenin karar duruşmasında, duruşmada bulunan tarafların yüzüne okuduğu (tefhim ettiği) hüküm sonucudur. Bu kararın okunmasından sonra mahkeme tarafından bir ay içinde gerekçeli karar yazılır.

b. Esas Hakkındaki Yargılama Sırasında

İster hukuk yargısından ister ceza muhakemesinden bahsedelim bilirkişi incelemesine genellikle esas hakkındaki yargılama sırasında başvurulmaktadır.

Bir hukuk davası bakımından yargılamanın aşamaları, dilekçeler aşaması, ön inceleme aşaması, tahkikat, sözlü yargılama ve hüküm aşamaları olarak adlandırılır:

- ✓ Dilekçeler aşamasının (HMK m.119 vd.) ispat faaliyeti bakımından işlevi, tarafların karşılıklı olarak delillerine işaret etmelerinden ibarettir. Taraflar bu aşamada bilirkişi incelemesine başvurulmasını isteyebilirler. Ancak bu aşamada salt dilekçelerin karşılıklı olarak iletilmesi söz konusu olduğundan bilirkişi incelemesine de başvurulmayacaktır.

Mahkemenin işin esasını inceliyor olması, onun hemen bilirkişi incelemesine başvurabileceği anlamına gelmez. Bilirkişi incelemesine başvurulabilmesi, bilirkişiye doğru soruların doğru şekilde yöneltilebilmesi için, dava dosyasının belli hususların incelenerek olgunlaşması gerekir.

- ✓ Ön inceleme aşaması da kural olarak bilirkişi incelemesine elverişli değildir. Çünkü bu aşamada, henüz davanın başında taraflar arasında çekişmeli olan vakıalar tespit edilir; dava şartları ve ilk itirazlar incelenir, imkân varsa, taraflar sulha yahut arabuluculuğa yönlendirilir ve nihayet delillerin toplanması bakımından gerekli işlemler yapılır (Bkz. HMK m.139, 140). Henüz tarafların hangi konuda uyuşmazlık hâlinde olduğu tam olarak belli olmadan, bu aşamada bilirkişi incelemesine başvurulması anlamlı değildir.

Delil tespiti kapsamında bilirkişi incelemesine başvurulduğunda, dava açılmadan veya delillerin toplanıp incelenmesi aşamasına gelmeden, özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir konuda inceleme yapılabilir.

- Ancak ön incelemenin konusunu oluşturan bir hususta, örneğin taraflardan birinin dava ehliyetinin olup olmadığı tartışma konusu olmuşsa, istisnai olarak bilirkişi incelemesine başvurulması mümkündür.

- ✓ Sözlü yargılama ve hüküm aşaması ise taraflar arasındaki davanın hüküm vermek için yeterli derecede aydınlanmasından, yani tahkikat aşamasının tamamlanmasından sonra (Bkz.: HMK m.184) gerçekleşir. Belirttiğimiz aşamalarda yapılacak yegâne şey tarafların son diyeceklerinin alınması ve hüküm sonucunun (kısa kararın) taraflara açıklanmasından ibarettir. Belirttiğimiz aşamalarda yapılacak işlemlerin doğası sebebiyle, bilirkişi incelemesine başvuru kural olarak mümkün değildir.
- ✓ Nihayet bilirkişi incelemesi esasen ancak tahkikat aşamasında söz konusu olabilir. Çünkü iddiaların ve savunmaların incelendiği, taraflarca ileri sürülen ve ibraz edilen delillerin bir değerlendirmeye tâbi tutulduğu aşama budur. Nihayetinde hâkim özel veya teknik bilgiyi gerektiren mesele ile bu aşamada karşı karşıya kalır.

Ceza davası bakımından ise iddianamenin kabulüyle başlayıp, hükmün kesinleşmesine kadar geçecek olan aşama kovuşturma aşamasıdır (CMK m.1/1-f). Nitekim ceza muhakemesi hukukunda hüküm, ceza muhakemesine konu uyuşmazlığın esas ve usulden çözülmesine ve yargılamanın sonlanmasına sebep olan bir karar çeşididir. Böylece hükmün, muhakemeyi sonlandırıcı özel bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Ancak geniş anlamda muhakeme aslında hüküm ile sona ermeyip, verilen hükmün kesinleşmesi ile sona ermektedir.

Nitekim kovuşturma devam ettiği sürece özel ve teknik bilgiyi gerektiren herhangi bir durumda bilirkişi incelemesine başvurulması da pekâlâ mümkündür.

- ✓ Ancak unutmamak gerekir ki mahkemenin işin esasını inceliyor olması derhal bilirkişi incelemesine başvurulabileceği anlamına gelmez. Bilirkişi incelemesi hâkimin ancak dava dosyasının tümünü genel bir incelemeye tâbi tuttuktan, o dosyaya hâkim olduktan sonra başvurabileceği bir yöntemdir.
- ✓ Mahkeme öncelikle elindeki mevcut delilleri bir incelemeye tâbi tutmalı, uyuşmazlık konusunun genel çerçevesi hakkında yeterli bir kanaate sahip olmalı, gerekirse, bu konuda tarafları veya tanıkları dinlemelidir. Doğru olan dosya hâkimin nezdinde olgunlaştıktan sonra bilirkişi incelemesine başvurulmasıdır.

c. Kanun Yollarında

Her insan hata yapabildiği gibi bir davaya bakan hâkim (veya mahkeme heyeti) de hata yapabilir. Bu sebeple uyuşmazlığın taraflarından biri verilen kararın yanlış, hukuka aykırı olduğu düşüncesinde ise bu karara karşı bir üst mahkemeye başvurabilir.

Temyiz kanun yolunda mahkemelerin takdir yetkisi denetlenmez; bu yolda sadece verilen kararın hukuka uygun olup olmadığı bir denetime tâbi tutulur.

Bu başvuru ile esasen mahkeme tarafından verilen kararın, kural olarak bir üst mahkeme tarafından gözden geçirilip denetlenmesi; bu denetim sonucunda ise kimi durumlarda bu kararın kaldırılarak yeni bir karar verilmesi, kimi bazı hallerde ise bu kararın bozulması amaçlanır. İşte mahkeme kararlarına karşı başvurulanan bu hukuki yolların tümünü kanun yolu olarak adlandırılır.

- ✓ Türk hukukunda bu yollar adli yargı faaliyetinde sırasıyla bölge adliye mahkemesi ile Yargıtayın görevli olduğu istinaf ve temyiz kanun yollarıdır (HMK m.341 vd. CMK m.272 vd.). Söz konusu hukukî çareler bakımından idari yargı yolunda görevli mahkemeler, bölge idare mahkemesi ile Danıştay'dır (İYUK m.45 vd.).

Bazı durumlarda ise verilen mahkeme kararı kesinleşmiş olabilir. Kanun yollarına başvuru sonucunda veya hiç başvurmamakla kesinleşen bu karar hukuki bakımdan ağır sakatlıklar içerebilir. Böyle bir durumda başvurulacak yol olağanüstü kanun yolu olan yargılamanın iadesi, diğer ifade ediliş biçimiyle yargılamanın yenilenmesidir (HMK m.374 vd.; CMK m.311 vd.; İYUK m.53). Yargılamanın ağır sakatlıklar içermesi, çeşitli hallerde söz konusu olabilir. Örneğin, konumuzla doğrudan doğruya ilişkili şekilde, bilirkişi kasıtlı olarak gerçeğe aykırı rapor vermiş veya mahkeme bir tanığın beyanına dayanarak hüküm kurmuş olabilir, ne var ki bu tanığın yalan beyanda bulunduğu daha sonra ortaya çıkabilir. Hatta sık rastlanan bir örnek olarak, taraflardan birinin adil yargılanma hakkı özellikle sanığın savunma hakkı, delillerini sunmasına imkân sağlanmamış olması sebebiyle ihlal edilmiş olabilir.

- ✓ Ancak yargılamanın iadesi meselenin hükmü veren mahkeme tarafından, kural olarak bir kez daha baştan ele alınmasını gerektirir. Bu yüzden yargılamanın iadesi yolunda başvurulabilecek bilirkişi incelemesi kural olarak herhangi bir davada başvurulacak bilirkişi incelemesinden farklılık taşımayacaktır.

İstinaf kanun yolu, belli hâllerde bilirkişi incelemesine elverişlidir. İstinaf, ilk derece mahkemesi tarafından verilmiş olan bir kararın yeniden gözden geçirilmesine ve gerekirse tahkikat işlemlerinin yeniden yapılmasına olanak tanıyan bir kanun yoludur⁵⁰. İstinaf kanun yolunun bilirkişi incelemesini doğrudan ilgilendiren iki yönü bulunmaktadır: Birinci olarak bölge adliye mahkemesi tarafından, hem ilk derece mahkemesince başvurulmuş bir bilirkişi incelemesinin yerindeliğinin ayrıca bu incelemenin niteliği ile değerine yönelik olarak mahkemenin takdir yetkisinin denetlenmesi mümkündür. İkinci olarak ise bölge adliye mahkemesi tarafından gerçekleştirilecek inceleme kapsamında bizzat bilirkişi incelemesine başvurulması söz konusu olabilmektedir. Buna göre:

- ✓ İlk derece mahkemesinde usulüne uygun olarak gösterildiği hâlde reddedilen veya mücbir sebep nedeniyle gösterilmeyen deliller, bölge adliye mahkemesince incelenebilir (HMK m.357/3) İlk derece mahkemesi özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir maddi meselenin varlığına rağmen, bilirkişi incelemesine başvurmadan kaçınmış olabilir. İkinci ihtimal, bilirkişi raporuna yönelik ciddi birtakım itirazların varlığına rağmen, bu itirazlar göz ardı edilerek, ek rapor veya yeniden bilirkişi incelemesine başvuruyöündeki talepler reddedilmiş olabilir.
- ✓ Ceza muhakemesi bakımından da özel ve teknik bilgiyi gerektirdiği sürece, istinaf aşamasında bilirkişi incelemesine başvurulması konusunda herhangi bir engel yoktur⁵¹.
- ✓ İkinci olarak istinaf kanun yolunda, ilk derece mahkemesi kararı kaldırıldığı takdirde, bölge adliye mahkemesi esas hakkında yeniden karar verebilir (Bu sebeple, usulüne aykırı bir bilirkişi raporu söz konusu ise bölge adliye mahkemesi bu hiç şüphe yok ki özel ve teknik bilgiye ihtiyaç duyulması durumunda yeniden bilirkişi incelemesine başvurabilir).
- Bu aynı zamanda ilk derece yargılaması sırasında alınan bilirkişi raporları arasındaki çelişkinin de giderilmesine hizmet edecektir⁵².
- ✓ Ancak hukuk yargısı bakımından istinaf aşamasında yeni vakıa iddiaları ileri sürülemez. Bu yüzden ileri sürülen yeni bir iddia için de bilirkişi incelemesi yaptırılamaz. Kısacası bilirkişi incelemesi istinafta hâli hazırda ileri sürülmüş bir vakıanın yeniden ele alınması sırasında

50 *Hukukunda Kanun Yolları ve Arabuluculuk Tasarısı*, Ankara 2008, s.133 – 150, s.134; Ayrıca bkz. Akkaya, Tolga, *Medenî Usul Hukukunda İstinaf*, Ankara 2009.

51 *Ceza Muhakemesinde İstinaf*, T.C. Adalet Bakanlığı, Ankara 2016, s.118 vd.

52 Ayrıntılı bilgi için bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.255 vd.

gündeme gelebilir⁵³.

Buna karşılık, temyiz kanun yolunda bilirkişi incelemesine başvurulamaz. Kanun yollarından temyiz aşamasında görevli olan Yargıtayın ve Danıştayın işlevi kural olarak sadece ilk derece mahkemeleri tarafından verilen kararların hukukî denetimi ile sınırlıdır. Yani temyiz denetiminde, taraflar arasındaki uyuşmazlığın konusunu oluşturan vakıa iddiaları bir kez daha ele alınmaz. Burada yapılacak şey verilen mahkeme kararının yürürlükteki hukuka uygun olup olmadığının denetlenmesinden ibarettir⁵⁴. Maddi meselenin yani uyuşmazlık konusu vakıaların bir kez daha ele alınamayacağı bir durumda bilirkişi incelemesinde başvurulması mantıklı olmadığı gibi olasıda değildir⁵⁵.

- ✓ Yargıtay veya Danıştayın ilk derece mahkemesi sıfatıyla baktığı davalarda bilirkişi incelemesine başvurulabilir. Örneğin bir hâkimin hukuki sorumluluğu sebebiyle Devlet aleyhine tazminat davası açıldığında bu davaya Yargıtayın ilgili hukuk dairesi ilk derece mahkemesi sıfatıyla bakar. Buradaki olası bir bilirkişi incelemesi de zaten herhangi bir bilirkişi incelemesinden farklılık göstermeyecektir.

ç. İcra Takibinde veya İflâs Tasfiyesinde

Bilirkişi incelemesine başvurulması sadece yargılama sırasında değil bir icra takibi vesilesiyle veya iflâs tasfiyesi sırasında da söz konusu olabilir. Kısaca cebri icra olarak adlandırabildiğimiz bu usullerde bilirkişi incelemesine başvuruabilecek organlar, icra takipleri bakımından icra daireleri; iflâs tasfiyesi bakımından ise iflâs dairesi veya iflâs idaresidir.

İcra ve iflas hukuku, özel hukuktan kaynaklanan bir alacak hakkının, cebri icra organları vasıtasıyla elde edilmesini amaçlayan yolların tümü anlamına gelir.

Cebri icrada bilirkişi incelemesine başvurulması, yargılama hukukuna göre çok daha dar bir alanda söz konusu olur. Öte yandan burada gerek bilirkişi incelemesine başvuran merci gerekse bilirkişi incelemesine karşı başvuruabilecek yol yargılamadan farklıdır.

53 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.256.

54 Temyiz denetiminin kapsamı hakkında geniş bilgi için bkz: Sivrihisarlı, Ömer, *Hukuk Yargılamaında Maddi Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay Denetiminin Kapsamı*, İstanbul 1978.

55 Bu konuda bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.251 vd. Konuyu ayrıca pek çok yabancı hukuk sistemi bakımından ele alan toplu bir bakış için bkz. Perrot, Roger, "La décision qui ordonne l'expertise", *L'expertise dans les principaux systèmes d'Europe*, Paris 1969, s.49 – 59, s.51.

Cebri icrada bilirkişilik faaliyetinin konusunu kural olarak taşınır veya taşınmaz bir malın maddî değerini tespit etmek veya bu malın özelliklerini değerlendirmek oluşturur.

İlam, mahkemenin hükmünün taraflara verilen örneğidir. Alacaklının bu ilama veya ilam niteliğinde olduğu Kanunla kabul edilen bir ilam niteliğinde belgeye dayanarak başlattığı icra takipleri ilamlı icra olarak adlandırılır.

Hacizli malların değerinin (kıymetinin) takdirinde: İcra ve İflâs Kanunu'nun 87. maddesi uyarınca, haczi gerçekleştiren icra memuru, haczettiği malların değerini takdir edecek, ancak bu konuda gerekiyorsa bir bilirkişiye müracaat edecektir (ayrıca bkz: İİK m.102/2). Yani, icra memuru, bu malın değerinin takdirinin özel ve teknik bilgiyi gerektirmesi hâlinde bilirkişi incelemesinden yararlanacaktır⁵⁶.

- ✓ Bilirkişi tarafından kıymet takdirinde bulunulması, taşınmazın açık artırma yoluyla satılmasına ilişkin hazırlık aşamasında tekrar gündeme gelmektedir (İİK m.128). Şayet bu kıymet takdirine karşı şikâyet yoluna gidilmişse, icra mahkemesi tarafından bilirkişi incelemesi yaptırılacağı Kanunda açıkça düzenlenmiştir (İİK m.128/a).
- ✓ Ürün haczinde, haczin konusunu oluşturan ürünün ne zaman yetişmiş sayıldığı, ürünün cinsi ve benzeri konular da bilirkişi incelemesini gerektirmektedir (Bkz: İİK m.84).
- ✓ İlamlı icra takiplerinde ise birkaç durumda bilirkişi incelemesine başvurulması söz konusu olabilir. Taşınır teslimine ilişkin ilamlı icra takibinde, taşınır mal borçlunun elinde bulunamazsa, icra memurunun bu malın değeri kadar haciz yapması gerekir. Eğer söz konusu malın değeri mahkeme ilamında yazmıyorsa, icra memuru bu değeri o yerdeki odalara veya borsaya soracaktır. Şayet bu şekilde de değer tespit edilemiyorsa bir bilirkişi incelemesine başvurulması gerekir (İİK m.24, ayrıca Bakınız: aynı çerçevede İİK m.31/a).
- ✓ İflâs tasfiyesinde ise sıra cetvelinin düzenlenmesinde masaya yazdırılan alacakların karmaşık bir nitelik arz etmesi durumunda, örneğin muhasebe bilgisini gerektiren hallerde iflâs idaresi veya iflâs dairesi bilirkişi incelemesine başvurabilir⁵⁷.

Cebri icrada bilirkişinin seçimi konusunda dikkat edilmesi gereken nokta ise

56 De Gottrau, Nicolas, Poursuite et faillite (éd.: L. Dallèves, B. Foëx ve N. Jeandin), Bâle – Genève – Munich, 2005, s.463.

57 Yılmaz, Ejder, *İflâs İdaresi*, Ankara 1978

icra memurunun veya iflâs idaresinin, bu bilirkişiyi resmi bilirkişi listelerinden seçmesinin zorunlu olduğudur (Bkz: BilK m.19 ile İİK'ya eklenen Ek m.3).

Şikâyet, icra organlarının işlemlerinin icra ve iflas hukukuna aykırı olması hâlinde başvurulacak bir hukuki çaredir.

- ✓ Genel kural bu olmakla birlikte İİK m.128/3 uyarınca Sermaye Piyasası Kanunu'nun (SPK) m.38/A/1'de tanımlanan konut finansmanından kaynaklanan alacaklar ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığının rehinle temin edilen alacaklarının takibinde, kıymet takdirinin, SPK m.22/1, (r) hükmü uyarınca, Sermaye Piyasası Kurulunca ilân edilen listeye kayıt yaptırmış gayrimenkul (taşınmaz) değerlendirme kurumlarınca yapılması gerekmektedir.
- ✓ Bir dava sırasında bilirkişi raporuna karşı itiraz yoluna başvurulması mümkündür. Buna karşılık cebri icrada görevlendirilen bilirkişinin görüşüne karşı icra mahkemesi nezdinde şikâyet yoluna gidilmesi gerekmektedir (İİK m.16 – 18). Nitekim burada pek çok durumda icra mahkemesinin şikâyet üzerine verdiği karar kesin olduğundan, bu karara karşı, bölge adliye mahkemesine başvuru mümkün olamamaktadır (Bkz: İİK m.363).

6. Bilirkişi İncelemesine Başvurulmasında Hâkim ve Tarafların Rolü

Bilirkişi incelemesine hukuk yargısında (ve idari yargıda) tarafların yahut ilgililerin, ceza muhakemesi özelinde ise Cumhuriyet savcısının, müştekinin veya sanığın talebi üzerine başvurulabilir.

Aynı şekilde ilgili mercinin yani mahkemenin, Cumhuriyet savcısının yahut cebri icra organının, bu konuda herhangi bir talep olmasa dahi bilirkişi incelemesine re'sen (kendiliğinden) başvurması da pek tabii ki mümkündür.

Öte yandan bir konuda inceleme yapması ve incelemenin sonucunda bir görüş vermesi için bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen kişi, fiziksel ve düşünsel bir emek ortaya koyar. Bu sebeple bilirkişiye emeğinin karşılığı olan bir ücretin ödenmesi ve ayrıca inceleme sırasında bu inceleme sebebiyle yaptığı giderlerin karşılanması gerekir.

a. Bilirkişi İncelemesine Re'sen Başvurulması

Bilirkişi incelemesi re'sen başvurulabilen bir inceleme yöntemidir. Burada

uyuşmazlığın adlî veya idarî yargı yoluna tâbi olmasının, mahkemenin sıfatının yahut mevcut uyuşmazlıkta taraflarca hazırlama ilkesinin mi yoksa re'sen araştırma ilkesinin mi uygulanacağını bir önemi yoktur.

Nitekim konuya ilişkin olarak gerek Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 266. maddesi, gerek Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 63. maddesi, mahkemenin, somut uyuşmazlığın çözümü için gerekiyorsa bilirkişi incelemesine re'sen başvurulabileceğine işaret etmektedir.

Bilirkişi incelemesine re'sen başvurulabilmesi, ceza muhakemesi bakımından son derece anlaşılırdır. Çünkü ceza muhakemesinde esas olan re'sen araştırma ilkesidir. Buna karşılık hukuk davalarında esas olan taraflarca hazırlama ilkesidir. Yani hukuk davasında ispat araçlarını mahkemeye sunmak tarafların ödevidir. Çünkü ortada özel hukuktan kaynaklanan bir uyuşmazlık sebebiyle açılan bir hukuk davası bulunmaktadır. Böyle bir davada delillerin mahkeme tarafından re'sen toplanması veya vakıa iddialarının re'sen araştırılması konusunda bir kamusal yararın bulunduğundan söz etmek de kural olarak mümkün değildir. Böyle bir davada hâkim delilleri kendisi toplamakla yükümlü olmadığı gibi kural olarak buna yetkisi de yoktur.

Re'sen araştırma ilkesi, mahkemenin, tarafların ileri sürdüğü ispat araçlarıyla bağlı olmaksızın, bizzat kendisinin, uyuşmazlığın çözümü için gerekli olan vakıa ile delilleri toplayacağı anlamına gelir.

Taraflarca hazırlama ilkesi, özel hukuktan kaynaklanan davalarda işlerlik kazanır. Buna göre, taraflar iddialarına dayanak olan vakıaları ve delilleri mahkemeye kendileri sunmalıdır.

- ✓ Ne var ki bir hukuk davasının kamusal bir yararı veya kamu düzenini ilgilendirmesi de mümkün olabilir. Örneğin aile içi şiddet iddiasına dayanan bir boşanma davasında, bir babalık davasında veya kadastro davalarında durum bu şekildedir. Böyle bir davada hukuk mahkemesi hâkimi, aynen ceza mahkemesi hâkimi gibi hareket eder; tarafların ortaya koyduğu iddia veya delillerle kendini sınırlamadan, gerekli olan araştırmayı yapar.

Son tahlilde Kanun hükümleri bu konuda açık olduğu için hukuk davası ister taraflarca hazırlama ister re'sen araştırma ilkesine tâbi olsun hâkim bilirkişi incelemesinetarafların bu konuda bir talebi bulunmasa dahi başvurabilir.

Bilirkişi incelemesine başvurmadan önce takip edilmesi gereken adımlar aşağıda açıklanmıştır:

Hâkim uyuşmazlık konusu özel ve teknik bilgiyi gerektirdiğinde bilirkişi incelemesine başvurmaktan elbette kaçınamayacaktır. Bununla birlikte bilirkişi incelemesi gerek hukuk gerek ceza muhakemesibakımından hâkimin işin esasını incelemeye başladığı anda başvurabileceği bir yöntem değildir. Bilirkişi incelemesine başvurmadan önce hâkimin birkaç hususu öncelikle gözetmesi gerekir. Buna göre:

- ✓ Uyuşmazlık konusu meselenin bilirkişi incelemesine elverişli olup olmadığı:
 - o Hukukî mesele hakkında bilirkişi incelemesine başvurulamaz. Buna rağmen hâkim hukukî mesele hakkında görüş istemişse bilirkişinin bu görevi reddetmesi gerekir.
 - o İkinci olarak bilirkişi incelemesi bir takdiri delildir. Ancak hukuk yargısında belli bir miktarı geçen hukuki işlemlerin senetle (kesin delillerle) ispat edilmesi gerekir. Şayet ortada kesin delille ispatı gereken bir mesele varsa, örneğin, hukukî işlemin mevcut olup olmadığı, bir senedin hatır senedi olup olmadığı veya bir borcun ödenip ödenmediği gibi, bu konular bakımından bilirkişi incelemesine başvurulması da kural olarak (senedin kendisi tartışma konusu olmadığı sürece) söz konusu olmayacaktır.

Takdiri deliller arasında, bunların değerlendirilmesiözelinde bir öncelik – sonralık, bir astlık – üstlük ilişkisi yoktur.

- ✓ Diğer ispat araçlarından yararlanılıp yararlanılmadığı: Uyuşmazlık konusunun çözümü özel veya teknik bilgiyi gerektirebilir. Bununla birlikte, mahkemenin bilirkişi incelemesi dışında da, mevcut bazı delillerle olayı aydınlatma imkânı bulunabilir. Uyuşmazlık konusu bilirkişi incelemesine elverişli olsa dahi, bilirkişi incelemesi ile diğer deliller arasında herhangi bir öncelik sonralık ilişkisinden söz etmemiz, kural olarak mümkün değildir. Çünkü, dosya kapsamında yer alan hususlar, sunulan diğer deliller, hâkimde hâlihazırda kanaat uyandırmaya elverişli olabilir. Hatta uyuşmazlık konusu, bilirkişi incelemesinden daha seri ve daha az masraflı bir yöntemle belirlenebilir.

Burada önemli olan hâkimin tarafların iddia ve savunmalarını ele aldıktan, hâli hazırda sunulan ispat araçlarını dikkate aldıktan, yani dosya hâkim nezdinde belli bir olgunluğa eriştikten sonra bilirkişi incelemesine başvurulmasıdır. Bu sayede, hem gereksiz yere bilirkişi incelemesine başvurulmasının önüne geçilebilecek hem de hâkim bilirkişiye yönelteceği soruları açık şekilde belirlemek imkânına sahip olabilecektir.

b. Bilirkişi İncelemesine Talep Üzerine Başvurulması

Hukuk davasında (veya idari davada) uyuşmazlığın taraflarından her birinin, ceza davasında ise Cumhuriyet savcısı, sanık veyadiğer süjelerin, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep etmeleri mümkündür. Ancak bu talebin kabulü belli bazı koşulların varlığına bağlıdır. Bilirkişi incelemesine başvurunun gerekip gerekmediğine karar vermek, münhasıran hâkime ait olan bir yetkidir. Ne var ki bu talebin kabul edilip edilmeyeceğine ilişkin koşulları, hukuk ve ceza davaları bakımından ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

Ceza muhakemesinde bilirkişi incelemesine başvuru talebinin keyfi şekilde reddi, adil yargılanma hakkının ihlali anlamına gelir.

Ceza muhakemesi bakımından: Bir ceza davası özelinde gerek Cumhuriyet savcısı gerek ceza muhakemesinin aşamaları bağlamında katılan, vekili, şüpheli, sanık, müdafii yahut kanunî temsilci, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep edebilir (CMK m.63/1).

Somutlaştırma ve delil gösterme yükünün gereğini yerine getirmemiş olan tarafın, bilirkişi incelemesinden yararlanma hakkı da kural olarak yoktur.

Ceza muhakemesinde egemen olan re'sen araştırma ilkesidir. Bu sebeple dile getirdiğimiz süjeler, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep ettikleri takdirde, mahkeme tarafından bilirkişi incelemesine karar vermeden önce yapılacak tek şey esasen bu talebin konusunu oluşturan meselenin gerçekten de özel ve teknik bilgiyi gerektirip gerektirmediğinin tespitiyle sınırlıdır⁵⁸. Çünkü, ceza muhakemesi bakımından bilirkişi incelemesine başvurulabilmesi için taraflara ayrı bir yük yüklenmemiştir, bu yargılamanın doğası gereği de yüklenemez. Ceza mahkemesi hâkimi, tüm bunları görevi gereği, re'sen dikkate almak durumundadır.

Somutlaştırma yükü: İddia ve somutlaştırma yükü, ispat faaliyetinin tam olarak gerçekleştirilebilmesi, uyuşmazlığın mahkeme tarafından doğru şekilde tespit edilerek yargılamanın yapılabilmesi, ileri sürülen vakıalar bakımından diğer tarafın kendisini savunabilmesi için, vakıa iddiasında bulunan tarafın, bu iddiasının açık ve somut olarak ortaya konulması gereğinin ifadesidir

Diğer taraftan unutmamak gerekir ki çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren bir durumda, özellikle şüpheli veya sanık tarafından bilirkişi inceleme-

58 Bkz. Öntan, s.48, 52 vd.

sine başvurulması talep edildiği hâlde, mahkemenin bu talebi keyfî şekilde reddetmesi, özelde savunma hakkının, daha geniş plânda ise, bahsedilen sùjelerin adil yargılanma hakkının açık şekilde ihlali anlamına gelecektir.

Hukuk yargısı bakımından: Özel hukuktan doğan bir uyuşmazlık, sulh veya arabuluculuk yoluyla çözülemediğinde, uyuşmazlığın taraflarından biri, meseleyi dava yoluyla Devlet mahkemesine taşımaktadır. Ceza muhakemesinden farklı olarak böyle bir durumda ortada kural olarak kamusal bir menfaat veya yarar yoktur.

Hâl böyleyken görülmekte olan bir hukuk davasında yargılamanın taraflarından biri bilirkişili incelemesine başvurulmasını talep ettiği takdirde, hâkimin bu talebi kabul etmeden önce bazı hususları özel olarak gözetmesi gerekmektedir. Somut olarak, hâkimin talep üzerine bilirkişili incelemesine başvurulmasına karar verebilmesi için, talepte bulunan tarafın gerek iddia ve somutlaştırmagerek delil gösterme yükünün gereğini yerine getirmiş olması şarttır⁵⁹.

- ✓ İddia ve somutlaştırma yükünün gereğini yerine getirilmesi: Hukuk davasının tarafları, dayandıkları vakıaları ispata elverişli şekilde somutlaştırmak; diğer yandan dayandıkları delilleri ve nihayet, hangi delilin hangi vakıa için sunulduğunu göstermek yükü altındadırlar (Bkz: HMK m.194). Mesele şudur: Ortada özel hukuktan kaynaklanan bir talep bulunmakta olup, bu talebin mahkeme tarafından incelenmesinde taraflarca hazırlama ilkesi uygulanmaktadır. Mahkeme somutlaştırılmamış bir vakıa iddiası hakkında bilirkişili incelemesine başvurmamalıdır.

Delil gösterme yükü, ispat araçlarının davanın taraflarından hangisi tarafından mahkemeye sunulması gerektiğine ilişkindir.

- o Bir vakıa esasen dava veya cevap dilekçesinde somutlaştırılır. Örneğin, boşanma davasında davacı, evlilik birliğinin temelden sarsıldığını iddia etmişse, bunun somut dayanaklarını ortaya koymalıdır, başka bir ifade ile evlilik birliğinin fiziksel şiddet nedeniyle mi, yoksa sadakat yükümlülüğüne aykırı davranılması ya da birlik görevinin yerine getirilmemesinden dolayı mı sarsıldığını dayanaklarıyla mahkemeye sunmalıdır. Bir diğer örnek olarak trafik kazası sebebiyle oluşan bir zararın tazmini amacıyla açılan davada, davacı, davalının kırmızı ışıkta mı geçtiğini, hatalı sollama mı yaptığını, aşırı hızla giderken önüne mi kıldığını açık şekilde belirtmek durumundadır.

59 Bkz. Toraman, *Bilirkişili İncelemesi*, s.258 vd.

- Bu aynı zamanda, hangi vakıa iddiası için bilirkişi incelemesine gidileceğinin de somutlaştırılması anlamına da gelecektir. Örneğin, eser sözleşmesinden kaynaklanan uyuşmazlık sebebiyle açılan davada, davacı, eserdeki problemin, çizilen plandan mı yoksa kullanılan malzemeden mi olduğunu açık şekilde belirtmek durumundadır. Nihayetinde böyle bir durumda mahkeme, hangi konuda bilirkişi görevlendireceğini tayin edebilecektir.
- ✓ Delil gösterme yükünün gereğinin yerine getirilmesi: Davacı veya davalı elindeki ispat araçlarını mahkemeye sunmalı, bu araçlar kendi elinde değilse bu ispat aracının kimin (karşı taraf veya bir üçüncü kişi) hâkimiyetinde olduğunu mahkemeye bildirmek durumundadır.

Taraf iddia ve somutlaştırma yükünün gereğini yerine getirmemiş, delil göstermek konusunda üzerine düşeni yapmamış, elindeki delilleri (örneğin davanın çözümünde yol gösterecek ve bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturabilecek belgeleri) mahkemeye sunmamış veya bu deliller elinde olmasa dahi, mahkemeye sunduğu dilekçelerde bu delillere işaret etmemiş olabilir.

İspat hakkı, bir delile ulaşmak veya o delili mahkemeye sunmak ve nihayetinde bu delilin, mahkeme tarafından dikkate alınması, onun hakkında bir çıkarımda bulunulması hakkıdır.

Son tahlilde, kanunun öngördüğü usul çerçevesinde, maddi meselenin ispatı için, herhangi bir ispat aracını dava dosyasına sunmamış yahut buna işaret etmemiş olan delil gösterme yükünün gereğini de yerine getirmemiştir. Bu usul yükünün gereğini yerine getirmeyen tarafın, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep etmesi durumunda, bu talebin reddedilmesi gerekeceği açıktır.

Bununla birlikte hukuk davasının tarafı, ileri sürdüğü iddia veya savunmalar özelinde hem iddia ve somutlaştırma hem de delil gösterme yükünün gereğini yerine getirmiş olabilir. Bu taraf ileri sürdüğü iddianın ispatı için bilirkişi incelemesine başvurmuş ve ileri sürülen vakıa iddiasının (maddi meselenin) çözümünü özel ve teknik bilgiyi gerektirebilir.

Böyle bir durumda bu tarafın bilirkişi incelemesine başvurulması yönündeki talebinin reddedilemeyeceği açıktır. Aksi hâlde bu tarafın ispat hakkı ihlal edilmiş olacaktır.

Özellikle bilirkişi incelemesine başvurunun ister bir kanun hükmü, ister yerleşik mahkeme uygulamalarıyla gerekli görüldüğü herhangi bir durumda, bilirkişi incelemesine başvurulması yönündeki talep, mahkeme tarafından

reddedildiği takdirde, bu durum, ilgili tarafın ispat hakkının ihlali anlamına gelecektir⁶⁰.

c. Bilirkişi Ücretinin ve Giderlerinin Yatırılması

Bilirkişilik bir kamu hizmetidir. Listeye kayıtlı bir bilirkişi de bilirkişilik görevini kabulle yükümlüdür. Bu görevi kabul yükümlülüğünün bulunması, görevin bedelsiz olduğu anlamına gelmemektedir.

Bilirkişi yerine getirdiği faaliyette hem fiziki hem düşünsel bir emeği ortaya koymakta olup bu emeğin yan giderler ile birlikte tam olarak karşılanması gerekmektedir. Buradaki yan giderler ise bilirkişinin faaliyeti sırasında yaptığı masraflara karşılık gelmektedir. Bilirkişinin gerek incelemesinde kullanacağı alet veya malzeme için harcayacağı para gerek yol ve konaklama masrafları hep bu kapsamdadır⁶¹. Elbette bilirkişi tarafından söz konusu giderlerin belgelendirilmesi gerekir.

Bu ücret bilirkişiyi tayin eden merci tarafından belirlenir. Gerek hukuk gerek ceza muhakemesi bakımından bu ücretin belirlenmesinde, Adalet Bakanlığı tarafından çıkarılan ve her yıl güncellenen tarif esas alınır (Bkz: HMK m.283; CMK m.72). Söz konusu ücret tarifesi Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından hazırlanır ve güncellenir (BilK m.6/2ğ).

Bilirkişinin ücret dışındaki giderlerinin bilirkişiye ödenebilmesi için bunların belgelendirilmesi gerekir.

Unutmamak gerekir ki bilirkişinin bu ücrete hak kazanması ve yaptığı diğer giderlerin kendisine ödenmesi, her şeyden önce kendisine tevdi edilen görevin tamamlanmasına bağlıdır. Bilirkişi hazırlaması gereken raporu, kendisine verilen süre zarfında tamamlayıp mahkemeye sunmadığı takdirde, mahkeme, bilirkişiye ücret veya masraf adı altında hiçbir şekilde ödeme yapılmamasına karar verebilir (HMK m.274/2; CMK m.66/2).

Bilirkişi ücretinin kim tarafından karşılanacağı ise ceza ve hukuk davaları bakımından farklılık göstermektedir:

Ceza muhakemesinde: Bilirkişinin ücret ve giderleri, bir yargılama gideri olup bilirkişiyi görevlendiren Cumhuriyet savcısı veya hâkim tarafından belirlenir. Bu ücret ve gider ilk etapta Devlet Hazinesinden (Cumhuriyet savcılıkları suçüstü ödeneğinden) karşılanacaktır (CMK m.324). Bununla

60 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.265 vd.

61 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.269 vd.

birlikte davanın sonunda şayet bir ceza, güvenlik tedbirine hükmedilmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ve cezanın ertelenmesine karar verilmesi hâlinde bu ücret ve gider sanığa yükletilir. Buna karşılık, mahkeme kararının sanığın lehine olması, yani, beraat veya ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi durumunda ise bu ücret ve giderler Devlet Hazinesi üzerine kalmaya devam edecektir⁶².

Taraflarca hazırlama ilkesine tâbi bir davada, bilirkişi incelemesine re'sen başvurulsa dahi, bilirkişinin ücret ve giderlerine ilişkin avans yatırılmazsa, bu ücret ve giderlerin Devlet Hazinesinden karşılanabilme olanağı yoktur.

Hukuk yargısında: Ceza davasından farklı olarak bir hukuk davasında, bilirkişinin ücret ve giderleri delil ikame avansı kapsamında değerlendirilir ve kural olarak davanın taraflarınca karşılanır. Burada görülmekte olan davada taraflarca hazırlama veya re'sen araştırma ilkesinin uygulanıp uygulanmadığının ilk etapta bir önemi yoktur. Bununla birlikte istisnai olarak ücretin Devlet Hazinesi tarafından karşılanması söz konusu olabilir. Öte yandan bilirkişi ücret ve giderleri kim tarafından karşılanırsa karşılansın bu ücret ve gider yargılama giderleri arasında yer aldığı için davanın sonunda, davayı kaybeden tarafa yükletilir (HMK m.323/1, b. (e)).

✓ Taraflarca hazırlama ilkesine tâbi davada: Bu tür bir davada (örneğin kural olarak malvarlığına, yani konusu bir paraya veya para ile ölçülebilir bir değere ilişkin davalarda) bilirkişi ücret ve giderlerinin ne şekilde yatırılacağı, tüm deliller için uygulanan HMK m.324 hükmünde ifade edilmektedir.

- Buna göre bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep eden taraf, mahkemece belirlenen avansı verilen kesin süre içinde (HMK m.94) yatırmak zorundadır. Taraflar bilirkişi incelemesine başvurulmasını birlikte talep etmişlerse gereken gideri yarı yarıya avans olarak ödemekle yükümlüdürler.
- Bir taraf verilen kesin sürede bilirkişi ücret ve giderleri için belirlenen avansı yatırmazsa bu avansın karşı tarafça yatırılması mümkündür. Buna karşılık kesin süre içinde gerekli miktarın avans olarak yatırılmaması hâlinde, bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep eden taraf, bu talebinden vazgeçmiş sayılacaktır (HMK m.324). Kısaca böyle bir durumda bilirkişi incelemesine başvurulmayacaktır.

- Öte yandan taraflarca hazırlama ilkesine tâbi olan bir davada da tarafların bu konuda bir talebi bulunmasa dahi hâkim gerekli gördüğü takdirde re'sen bilirkişi incelemesine başvurabilir. Böyle bir durumda hâkim bilirkişi ücret ve giderlerinin bir tarafça karşılanmasına karar verebileceği gibi her iki tarafı da bu ücret ve giderlerden sorumlu tutabilir. Şayet ücret ve giderleri yatırmasına karar verilen taraf, kendisine verilen kesin süre içinde bunun gereğini yerine getirmezse, bu giderlerin bir kez daha Devlet Hazinesinden karşılanması mümkün değildir. Çünkü ortada taraflarca hazırlama ilkesine tâbi bir dava söz konusudur. Bu tür bir davada bilirkişi incelemesine ilişkin ücret ve giderlerin Devlet Hazinesinden karşılanmasını gerektirecek bir kamusal yarar yoktur. Hâkim, bilirkişi incelemesine başvuramaz; elindeki mevcut diğer ispat araçlarıyla yetinir⁶³.
- ✓ Re'sen araştırma ilkesine tâbi bir davada: Re'sen araştırma ilkesine tâbi bir davada, bilirkişi ücret ve giderlerinin yatırılması konusunda HMK m.325 hükmünün dikkate alınması gerekir. İlgili hüküm bu tür bir davada, hâkim tarafından bir ispat aracına re'sen başvurulduğu takdirde, bu giderlerin ne şekilde karşılanacağına ilişkin usulü düzenlemektedir.
 - Ancak böyle bir davada da, aynen taraflarca hazırlama ilkesine tâbi bir davada olduğu gibi, taraflardan birinin bilirkişi incelemesine başvurulmasını talep etmesi mümkündür. Şüphesiz böyle bir durumda, bilirkişinin ücret ve giderleri, talepte bulunan tarafça karşılanacaktır.
 - Buna karşılık re'sen araştırma ilkesine tâbi bir davada bilirkişi incelemesine re'sen başvurulduğu takdirde, hâkim, vereceği bir haftalık süre içinde bilirkişinin ücret ve giderleri için gerekli olan avansın, taraflardan birisi veya belirteceği oranda her ikisi tarafından ödemesine karar verebilir. Meseleyi taraflarca hazırlama ilkesine tâbi bir davadan ayıran nokta, tam burada kendisini göstermektedir:
 - Şayet belirlenen süre içinde bilirkişi incelemesine ilişkin ücret ve diğer giderleri karşılayacak miktarda avans yatırılmazsa, hâkim, ileride bu gideri ödemesi gereken taraftan alınmak üzere, bu avansın Devlet Hazinesinden (Cumhuriyet savcılığı suçüstü ödeneğinden) karşılanmasına karar verir (HMK m.325).

Son olarak bilirkişinin ücret ve gideri için yatırılan avansın yeterli olmaması, örneğin bilirkişi tarafından ek bazı giderlerin yapılması gerektiğinde, bilirkişi-

63 Bkz. Toraman, Bilirkişi İncelemesi, s.276 vd.

nin bu yöndeki talebinin hâkim tarafından kabulü üzerine, eksik kalan miktarın yatırılması, hâkim tarafından emredilecektir. Bu miktarın yatırılmasından sorumlu olan da öncelikle, bilirkişi incelemesini talep eden taraftır.

Buna karşılık eksik kalan miktar yatırılmadığı ve bu miktar, karşı tarafça da karşılanmadığı takdirde, eksik kalan miktarı yatırmayan taraf bilirkişi incelemesine başvurmaktan vazgeçmiş sayılmayacaktır. Çünkü ortada zaten devam eden bir inceleme mevcuttur. Böyle bir durumda, bilirkişinin, hazırladığı raporu o anki haliyle teslim etmesi durumunda görevini tamamladığının kabulü gerekecektir⁶⁴.

ç. Bilirkişiyöneltilcek Soruların Belirlenmesi

Bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin kararda, inceleme konusunun bütün sınırlarıyla ve açıkça belirlenmesi, ayrıca bilirkişinin cevaplama gereken soruların gösterilmesi gerekmektedir (HMK m.273; CMK m.66/1). Bilirkişi esasen üç ayrı konuda görevlendirilebilir:

- ✓ Sahip olduğu özel ve teknik bilgi vasıtasıyla bir vakıayı tespit etmek,
- ✓ Sahip olduğu özel ve teknik bilgiyi hâkime aktarmak,
- ✓ Sahip olduğu özel ve teknik bilgi vasıtasıyla, vakıayı değerlendirmek ve bundan sonuç çıkarmak⁶⁵.

Vakıanın tespitinde, vakıanın doğrulanması söz konusudur. Buna karşılık bilirkişi herhangi bir şekilde o vakıayı değerlendirmemektedir.

- ✓ Bilirkişinin yerine getirdiği görev, somut vakıanın bir tür fotoğrafını çekmekten ibarettir. Bilirkişi, elde ettiği bilgiyi mahkemeye sunmakla yetinir.

o Hızın, akıntının, borca batıklığın tespiti...⁶⁶

Özel ve teknik bilginin hâkime aktarılmasında, bazen bir ilke veya kuralın, bazen ise bilimsel veya teknik bir bilginin hâkime aktarımı söz konusu olur:

- ✓ Bilirkişinin ticarî defterlerin düzenli tutulması bakımından uyulması gerekli ilkeleri aktarması veya bir tıbbî sorumluluk davasında uyuşmazlık konusu meseleye ilişkin kuralları bildirmesi buna örnek olarak gösterilebilir⁶⁷.

64 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.277.

65 Genel olarak bkz. ve karşı. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.322 vd.; Tanverdi, s.104 vd.; Bettex, s.7 vd.

66 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.330 vd.

67 Bkz. Tanverdi, s.104; Bettex, s.7. Örnekler için ayrıca bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.340 vd.

Bilirkişinin salt bir bilgiyi veya tecrübe kuralını hâkime aktarmakla görevlendirilmesi, uygulamada çok sık rastlanan bir durum değildir. Çünkü bilirkişiden bir bilgiyi aktarması istendiğinde kendisinden çoğu kez sahip olduğu uzmanlık bilgisini somut meselenin değerlendirilmesinde kullanması beklenir⁶⁸.

Vakıayı değerlendirmek ve bundan sonuç çıkarmak: Bilirkişi incelemesinin bu görünüm biçiminde bilirkişi raporunun hükme etkisi, diğer hâllere göre daha ön plândadır.

- ✓ Örneğin, bir yaranın durumu bu yaranın davalı tarafından gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği, bu yaranın hangi süreyle çalışma kaybına yol açtığı ve benzeri haller...⁶⁹

Bu çerçevede bilirkişiye yöneltilecek sorular:

- ✓ Yerinde,
- ✓ Eksiksiz şekilde formüle edilmiş,
- ✓ Bilirkişinin uzmanlık alanına ilişkin
- ✓ Açık ve uygun bir dille ifade edilmiş olmalıdır⁷⁰.

Bilirkişiye yöneltilecek soruların açık şekilde belirlenmemesi, dava dosyasının bir kül olarak bilirkişiye tevdi edilmesi, yargılama yetkisinin bilirkişiye devri anlamına gelir.

Bilirkişiye yöneltilen soruların tereddüte yer bırakmayacak şekilde belirlenmesi, bilirkişiye yol gösterdiği kadar, bilirkişinin görev sınırlarının da daha baştan çizilmesini sağlamaktadır. Konuya ilişkin olarak BilK m.3/6 hükmü de çözümü uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiren sorun açıkça belirtilmeden ve inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ile sınırları açıkça gösterilmeden bilirkişi görevlendirilemeyeceğine işaret etmektedir.

Bilirkişiye yöneltilecek soruların belirlenmesi sırasında tarafların görüşü alınmazsa, tarafların adil yargılanma hakkı ve ispat hakkı ihlâl edilmiş olur.

- ✓ Yapılmaması gereken şey bilirkişiye genel bir inceleme yetkisinin verilmesidir. Belli klişe ifadeler kullanılarak dosyanın bir kül olarak bilirkişiye tevdi, Bilirkişilik Kanunu'na aykırı olduğu kadar, yargılama

68 Bettex, s.8; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.342.

69 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.338 vd.

70 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.353 vd.

yetkisinin de bilirkişiye devri anlamına gelir.

- ✓ “Dosyanın bilirkişiye tevdi ile dava hakkında görüş alınması”; “taraf iddiaları ve savunmaları karşısında bilirkişi görüşü alınması”...⁷¹

Öte yandan bilirkişiye yöneltilecek sorular belirlenir ve belirtilirken, bilirkişinin incelemesini kolaylaştırmak adına, bazı belgelere özel olarak dikkat çekilebileceği gibi, bilirkişinin inceleme sırasında sahip olduğu yetkilere de işaret edilebilir. Aynı şekilde hâkim bilirkişinin inceleyeceği belgelerin ibrazını emredebilir, bilirkişinin uyuşmazlık konusunu doğrudan incelemesi gereken hâllerde, bilirkişi incelemesi ile birlikte bir keşif icrasına da karar verebilir.

Bilirkişiye yöneltilecek olan sorular hâkim tarafından belirlenir. Bununla birlikte soruların oluşturulmasında hâkim, tarafların da görüşünü almak zorundadır (Bkz: HMK m.273/1). Bu, hem adil yargılanma hakkının hem de ispat hakkının bir gereğidir⁷².

Bilirkişinin yargılamanın yapıldığı yere yakın mesafede olması hâlinde, bir başka bölge kurulunun listesinden dahi bilirkişi görevlendirilebilir.

- ✓ Taraflar yöneltmesini istedikleri soruları, bu sayede hâkime bildirebilirler. Taraflar ayrıca inceleme kapsamından çıkartılmasını istedikleri bir husus varsa (örneğin bir sırrın ifşasına engel olmak veya başka bir amaçla), bilirkişinin görevinde bir değişiklik talebinde bulunabilirler.

Taraflar bilirkişiye yöneltmesini istedikleri soruları, yazılı veya sözlü şekilde mahkemeye iletebilirler. Acele durumlar dışında uygun olan bilirkişi incelemesi hakkındaki kararın tarafların huzurunda alınmasıdır.

- ✓ Şayet bilirkişi incelemesine tarafların birinin talebi üzerine başvurulmuşsa, bu taraf, sorulmasını istediği soruları, dilekçesinde zaten formüle edeceği için kendisine, bu konuda görüş bildirmesi için tekrar süre verilmesine gerek yoktur. Ancak böyle bir durumda karşı tarafa varsa kendi sorularını da bildirmesi için bir süre verilmesi gerekir.
- ✓ Buna karşılık bilirkişi incelemesine mahkeme tarafından re’sen başvurulması halinde, taraflara varsa bilirkişiye yöneltmesini istedikleri soruları bildirebilmeleri için, süre verilmesi mümkündür.

Taraflar dışında bilirkişinin de görevin kapsamı, içeriği ve yöneltilecek soru-

71 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.242 vd. Ayrıca bkz. Dumoulin, Laurence, *L’expert en justice*, Paris2007, s.110 vd.

72 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.355.

lar bakımından hâkime katkı sunmasında yarar vardır. Bilirkişi bu katkıyı, mahkeme tarafından görevlendirildikten sonra, konuya ilişkin bir ön inceleme yaptıktan sonra sağlayabilecektir.

B. BİLİRKİŞİNİN GÖREVLENDİRİLMESİ

I. Görevlendirilme Usulü

Bilirkişiye yöneltilecek soruların belirlenmesinden farklı olarak, bilirkişinin görevlendirilmesi konusundaki yetki, münhasıran mahkemeye, hâkime veya Cumhuriyet savcısına aittir. Bilirkişinin mahkeme tarafından görevlendirilmesi hukuk yargısında kural olarak tahkikat, ceza muhakemesinde ise soruşturma veya kovuşturma aşamalarında gerçekleştirilen bir mahkeme usul işlemidir.

Bilirkişinin görevlendirilme usulü bakımından üç temel husus bulunur:

- ✓ Bunlardan birincisi, bilirkişinin, bilirkişilik bölge kurulu nezdindeki listelere ve bilirkişilik siciline kayıtlı olan kişiler arasından tayin edilmesi zorunluluğudur.
- ✓ İkincisi, bu görevlendirme yapılırken bilirkişinin uzmanlık alanı ve görevlendirme sayısı ve diğer bazı hususların dikkate alınması gerekliliğidir.
- ✓ Üçüncüsü ise, bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin ara kararında yer alması gereken hususlardır.

1. Bilirkişinin Listelere Kayıtlı Kişiler Arasından Görevlendirilmesi Zorunluluğu ve İstisnaları

Bilirkişiler bölge adliye mahkemelerinin yargı çevresi esas alınmak suretiyle, bilirkişilik bölge kurulu tarafından hazırlanan listede yer alan kişiler arasından seçilirler (BilK m.12/5; HMK m.268; CMK m.64).

Bununla birlikte mahkeme tâbi olduğu bölge listesindeki ilgili uzmanlık alanında bilirkişi olmasına rağmen diğer bir bölgedeki bilirkişinin, görevlendirme yapılan yere daha yakın bir mesafede bulunması durumunda, bu listeden de görevlendirme yapılabilecektir.

Hiçbir bölge kurulunun listesinde aranan nitelikte bilirkişi yoksa, liste dışından bilirkişi görevlendirilebilir. Ancak, bu kişilerin de, listeye kayıt koşullarının önemli bir kısmına sahip olmaları gerekir.

Örneğin, Afyonkarahisar Asliye Ceza (veya Hukuk) Mahkemesi, Antalya Bölge Adliye Mahkemesi'nin yargı çevresine dahil olduğundan, bilirkişiyi, Antalya Bilirkişilik Bölge Kurulu listesinden görevlendirmesi gerekmektedir. Bununla birlikte aslında Ankara Bölge Adliye Mahkemesi'nin yargı çevresinde olan Eskişehir'de (Ankara Bilirkişilik Bölge Kurulu'nun listesine kayıtlı) ihtiyaç duyulan nitelikte bir bilirkişi olabilir. Böyle bir durumda Afyonkarahisar mahkemesi, Ankara Bilirkişilik Bölge Kurulu'nun listesinde kayıtlı bir kişiyi bilirkişi olarak görevlendirebilecektir.

Bir önceki ihtimalden farklı olarak şayet, ilgili bölge kurulunun listesinde bilgisine başvurulacak uzmanlık dalında bilirkişi bulunmuyorsa, bu durumda, ilk etapta, bir başka bölge kurulunun listesinden ilgili uzmanlık dalında kayıtlı bir kişinin bilirkişi olarak tayin edilmesi gerekecektir. Fiziki olarak evrak gönderilmesi gerekmeyen veya mahallinde inceleme gerektirmeyen iş ve işlemler için kendi bölge listesinde ilgili uzmanlık alanında bilirkişi bulunmaması veya inceleme konusunun başka bir bölgede bulunması halinde, ilgili bölge kurulu listesinden UYAP vasıtasıyla elektronik ortamda bilirkişi görevlendirmesi yapılabilir.

Listede kayıtlı bilirkişinin bulunmaması, hukuki konuda, hukukçu bilirkişinin görevlendirilmesine gerekçe olarak kullanılamaz.

Buna karşılık diğer bölge kurullarının listelerinde de ihtiyaç duyulan uzmanlık dalında kayıtlı bir bilirkişi mevcut değilse bu durumda mahkemenin listelere kayıtlı olmayan bir kişiyi bilirkişi olarak görevlendirmesi mümkün olabilir. Ancak liste dışından görevlendirme yapılırken şu hususlara da ayrıca dikkat edilmesi gerekmektedir:

- ✓ Liste dışından bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen kişinin, Bilirkişilik Kanunu'nun 10. maddesinin (ç), (d) ve (e) bentleri hariç, birinci fıkrasında yer alan şartları taşıması gerekmektedir:
 - Buna göre bu kişilerin, disiplinler ve cezaî bir yaptırıma tâbi tutulmamış ve daha önce kendi isteği dışında sicilden çıkartılmamış olması; ilişkili uzmanlık dalında sahip olduğu bilgiyi gösteren bir belgeye sahip olması ve buna ilişkin koşulları taşıması gerekmektedir. (bkz BilK m.10/1-a, b, c, f, g). Ancak, bu kişilerde bilirkişilik temel eğitimini tamamlamış olmak veya bilirkişilik yapacağı uzmanlık alanında en az beş yıl fiilen çalışmış olmak veya daha fazla çalışma süresi belirlenmiş ise bu süre kadar fiilen çalışmak koşulları aranmayacaktır.

Çözümü özel ve teknik bilgiyi gerektiren konunun doğru tespit edilmesi gerekir. Aksi takdirde bilirkişinin listeden görevlendirilmesinin bir anlamı kalmayacaktır.

- ✓ Hukuk öğrenimi görmüş olan kişiler, hukuk alanı dışında ayrı bir uzmanlığa sahip olduğunu ve bilirkişiliğe kabul için gerekli diğer şartları belgelendirmediği sürece bir listeye kaydedilemez (BilK m.10/4) ve bilirkişi olarak görevlendirilemez (HMK m.266; CMK m.63/1). Doğal olarak, listede ilgili uzmanlık dalında bilirkişinin bulunmaması, listeye kaydı ve görevlendirilmesi yasak olan bir hukukçunun görevlendirilmesine, daha açık ifadesiyle hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvuruya imkân tanımamaktadır.
- ✓ Mahkemenin liste dışından bilirkişi görevlendirdiği zaman bu durumu, bilirkişilik bölge kuruluna bildirmesi gerekmektedir. Bilirkişilik bölge kurulu, liste dışından görevlendirilen kişinin, bilirkişilik yapma şartlarını taşımadığını belirlerse, durumu, bilirkişiyi görevlendiren merciye bildirecektir.

Öte yandan Yargıtay veya Danıştay ilk derece mahkemesi olarak baktıkları dava ve işlerde, tüm bölge kurulları bilirkişilik listelerinde kayıtlı bilirkişiler arasından görevlendirme yapılabilir.

Burada son olarak resmî bilirkişilerin durumu üzerinde de kısaca durmak gerekir. Çünkü, HMK m.268/3 ve CMK m.64/3 hükümleri uyarınca, kanunların görüş bildirmekle yükümlü kıldığı kişi ve kuruluşlara görevlendirildikleri konularda bilirkişi olarak öncelikle başvurulması gerekmektedir.

Sonuç olarak, uyuşmazlık konusu bakımından, görüşüne başvurulabilecek bir resmi bilirkişi (örneğin Adli Tıp Kurumu) mevcutsa, mahkemenin, bilirkişi listelerinden de önce, bu resmi bilirkişilere başvurması gerekmektedir. Ancak bu durum, mahkemenin resmî bilirkişiden gelecek olan görüşü hükmüne esas almak zorunda olduğu anlamına gelmemektedir.

2. Bilirkişinin İhtiyaç Duyulan Alanda Uzman Olan Kişiler Arasından Görevlendirilmesi

Görevlendirilen bilirkişinin uzmanlık bilgisinin, ihtiyaç duyulan uzmanlık dalında olması gerekir: Bilirkişinin bölge kurulu tarafından düzenlenen listelerde kayıtlı kişiler arasında görevlendirilmesi zorunludur. Ancak bu mahkemenin, listelere kayıtlı herhangi bir kişiyi görevlendirebileceği anlamına gelmemektedir.

Mahkeme yazı işleri müdürünün bilirkişi görevlendirme yetkisi yoktur.

- ✓ Mahkemenin uyuşmazlık konusunu doğru tespit edememesi veya bunun kapsam yahut niteliğinde hataya düşmesi, bilirkişinin hangi uzmanlık dalından tayin edileceğini doğru şekilde belirleyememesine yol açar. Aynı şekilde ilk derece mahkemesi, uyuşmazlık konusunu doğru şekilde tespit edebilir; ne var ki, uzmanlık dalları arasındaki nüansları göz ardı edebilir. Örneğin, orman endüstri mühendisinin uzmanlığı, orman ürünlerinin işlenmesine ilişkindir; uzmanlık alanı bu olan bir kişinin, bir yerin orman sayılıp sayılmadığı konusunda bilirkişi seçilmesi uygun olmayacaktır⁷³.
- ✓ Böyle bir durumda, bilirkişinin yapacağı ön inceleme üzerine durumu mahkemeye bildirmesi gerekecektir.

3. Bilirkişi Sayısı

Kural bilirkişi sıfatıyla tek bir kişinin görevlendirilmesidir (bkz. HMK m.267). Bununla birlikte gerek hukuk gerek ceza muhakemesinde gerekçesinin de gösterilmesi şartıyla, birden fazla kişinin bilirkişi olarak görevlendirilmesi, bir diğer söyleyişle bir bilirkişi heyetinin oluşturulması mümkündür (HMK m.267; CMK m.63/2).

Bilirkişi sıfatıyla tek bir kişinin mi görevlendirileceği, yoksa bir bilirkişi heyeti mi oluşturulacağı, uyuşmazlık konusunun niteliğine ve ihtiyaç duyulan özel ve teknik bilginin birden fazla uzmanlık alanına ilişkin olup olmadığına göre belirlenecek bir husustur. Birden fazla teknik meselenin bir arada olması ve birlikte ele alınmasının gerektiği durumlarda veya tek bir meselenin, birden fazla uzmanlık dalını ilgilendirdiği veya karmaşık olduğu durumlarda, bir bilirkişi heyetinin oluşturulması pek tabii ki mümkündür.

Bilirkişi kurulunun azami kaç sayıda bilirkişiden oluşacağı konusunda bir sınır yoktur.

73 “...(R)aporuhükme esas alınan orman mühendisi ...’ın 10.05.2006 tarihli keşif sırasında yapılan kimlik tespitinde sadece belediyede görevli orman mühendisi olduğu yazılmış ve uzmanlık alanı belirtilmemiş ise de 2001 yılından sonra daireye temyiz incelemesi için gönderilen aynı kişinin bilirkişilik yaptığı çok sayıda dosyadan uzmanlık alanının orman mühendisliği olduğu anlaşılmıştır. Orman endüstri mühendisleri bir yerin hukuken orman sayılan yerlerden olup olmadığı konusunda değil, orman ürünlerinin işlenmesi konusunda uzman kişiler olup bu nedenle bu kişilerce hazırlanan raporların mülkiyete ilişkin uyuşmazlıklarda mahkemelerce hükme esas alınamayacağı açıklanmak sureti ile verilen kararlar bozulmaktadır. Temyize konu dosyada bilirkişi raporu bu nedenle hükme esas almamaz”. 20. HD, 16.1.2008, 15443/277 (Legal Hukuk Dergisi, 2008/64, s.1390 vd.).

- ✓ Örneğin, tekstil üretiminde kullanılacak bir makinanın geç teslimi sebebiyle açılan bir davada, üretim kaybı ve bunun parasal karşılığının tespiti hem bir tekstil mühendisine hem bir muhasebeciye ihtiyaç duymaktadır.
- ✓ Örneğin, bir trafik kazası sebebiyle açılan tazminat davasında, kişinin alkollü olup olmadığının ve alkollü olması halinde bunun kazaya etkisinin yanı sıra, kaza oluşumuna sebebiyet verecek, yol, araç ve benzeri durumların da göz önüne alınması gerekir. Böyle bir durumda bir tıbbi bilirkişi kadar, trafik konusunda uzman bir kişinin de yer aldığı bir bilirkişi kurulu oluşturulabilecektir⁷⁴.

Uyuşmazlık konusu karmaşıksa veya birden fazla uzmanlık dalında özel ve teknik bilgiye ihtiyaç gösteriyorsa, bir bilirkişi kurulu oluşturulabilir.

Bu çerçevede farklı uzmanlardan oluşan bir bilirkişi kurulu oluşturulabileceği gibi aynı uzmanlık dalından birden fazla bilirkişiden de bir kurul oluşturulabilir. Bilirkişi kurulunun tek sayıda bilirkişiden mi oluşması gerektiği yoksa çift sayıda bilirkişiden de bir kurul oluşturulmasının mümkün olup olmadığı konusunda hukuk ve ceza yargısı birbirinden ayrılmaktadır.

- Hukuk yargısında, bilirkişi kurulunun tek sayıda bilirkişiden oluşacağı öngörülmüştür (HMK m.267). Bunun amacı bilirkişiler arasında oybirliğinin sağlanamadığı durumlarda ortaya çıkabilecek sorunların önüne geçilmesidir.
- Ceza muhakemesinde ise, bu konuda herhangi bir sınırlandırma söz konusu değildir. Hatta CMK m.87 hükmü uyarınca, otopsinin iki hekim tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir⁷⁵.

Öte yandan bilirkişi kurulunun kaç bilirkişiden oluşacağına ilişkin bir üst sınır bulunmamaktadır. Buna göre mahkeme gerekçesini göstermek şartıyla ve uyuşmazlık konusunun nitelik ve içeriği haklı gösterdiği sürece yeteri kadar bilirkişiyi görevlendirebilir.

4. Bilirkişinin Görevlendirilmesine İlişkin Kararda Yer Alması Gereken Hususlar

Bu kararda öncelikle bilirkişinin kimlik bilgilerinin uzmanlık dalının ve si-

⁷⁴ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.469 vd.

⁷⁵ Bkz. Öntan, s.98.

cile kayıtlı ise, bilirkişilik sicil numarasının belirtilmesi gerekmektedir. Görevlendirilen bilirkişiye inceleme yaptırılacak konunun kapsamı ve sınırları yazılı olarak bildirilir ve açıkça anlatılır. Bu yazının ayrıca şu hususları içermesi şarttır:

- ✓ İncelemenin konusu ve sınırları
- ✓ Bilirkişinin cevaplaması gereken sorular,
 - Bilirkişi incelemesine ilişkin ara kararında, inceleme konusunun kapsamı, içeriği, sınırları açık bir şekilde gösterilmemişse, bilirkişi bu eksikliğin giderilmesini kendisini görevlendiren merciden talep edebilir. Bu, bilirkişi bakımından aynı zamanda bir ödev de teşkil eder (bkz. Rehber İlke ve Standartlar m.4)
- ✓ Takdir edilen bilirkişi ücreti,
- ✓ Raporun verilme süresi,

Bir listeye kayıtlı olmasalar dahi, incelemenin yapılması için bilinmesi gereken fen ve sanatı meslek edinen veya gerekli meslek veya sanatı yapmaya resmen yetkili kılınan bilirkişilik görevini kabul etmelidir.

Bilirkişiye inceleme konusu ile ilgili belgelerin aslı veya onaylı bir sureti dizi pusulasına bağlanarak imza karşılığı teslim edilir; ayrıca bu husus tutanağa bağlanır. UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hal-lerde, dosya veya belge fiziki olarak teslim edilmez; bilirkişiye UYAP üzerinden dosya inceleme yetkisi verilir. Bu konu üzerinde de aşağıda ayrıca durulacaktır.

Bilirkişinin görevlendirilmesi usulü bakımından yukarıda saydıklarımızın yanı sıra dikkat edilmesi gereken diğer bazı noktalar bulunmaktadır:

Bilirkişinin görevlendirilebileceği azami dosya sayısının dikkate alınması: Bağlayıcı bir bilirkişi listesinin varlığı sürekli aynı bilirkişinin görevlendirilmesine ilk etapta engel teşkil etmemektedir. Bunun önüne geçebilmek için, bilirkişinin azami iş sayısından fazla dosyada görevlendirilemeyeceği kabul edilmiştir.

Buna göre temel ve alt uzmanlık alanlarına göre, bilirkişilerin aylık olarak bakacağı iş sayısını belirlemek, *Bilirkişilik Daire Başkanlığının* görevleri arasında sayılmıştır (BilK m.6/2 h). Söz konusu azami iş sayıları Daire Başkanlığı tarafından belirlendikten sonra, mahkemenin bilirkişiyi görevlendirirken, bu sayının aşıp aşılmadığını da dikkate alması gerekecektir.

Bilirkişiyi görevlendirecek olan mercinin, bu yetkisini bir başkasına devretmemesi

gerekir: Mahkeme listeye kayıtlı olan bilirkişiler arasında bir tercihte bulunurken, kural olarak serbesttir. Bununla birlikte hangi konuda kimin bilirkişi olarak görevlendirileceği münhasıran hâkime veya Cumhuriyet savcısına ait bir yetki olduğuna göre, bu yetkinin bir üçüncü kişiye, örneğinzabıt kâtibine veya mübaşire devredilmemesi gerekir.

II. Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü ve İstisnaları

Bilirkişilik bir kamu hizmetidir. Bir sonraki başlık altında ele aldığımız üzere, bilirkişiliğin bir kamu hizmeti ve bilirkişinin de geçici olarak bu kamu hizmetine katılan hâkim yardımcısı olması sebebiyle, pek çok durumda, bilirkişilik görevinden kaçınmak mümkün değildir. Bununla birlikte, geçerli bir mazeretin varlığı halinde, bilirkişi, kendisine tevdi olunan görevi yerine getirmekten kaçınabilir. Aslında, bilirkişinin görevi kabulden kaçınmasını gerektiren hallerin pek çoğu da bilirkişi etiği ile ilgili hususlardan kaynaklanmaktadır.

1. Genel Olarak Bilirkişilik Görevini Kabul Yükümlülüğü

a. Resmi Bilirkişiler ile Bilirkişi Listelerine ve Sicile Kayıtlı Kişiler Bakımından

Resmî bilirkişiler bakımından: Çeşitli kanun hükümlerinde resmî bilirkişi olarak görev yapacağı öngörülmüş olan bilirkişilerin de (Adli Tıp Kurumu gibi) bu görevi kabulden kaçınması mümkün değildir (HMK m.268/1-a; CMK m.65/1-a)⁷⁶.

Bilirkişinin görevden kaçınabileceği hallerin birçoğu bilirkişilik etiği ile ilgilidir. Bu tür durumlarda da bilirkişi zaten görevi kabulden kaçınmak zorundadır.

Bilirkişi listelerine ve bilirkişilik siciline kayıtlı kişiler bakımından: Bir bilirkişilik bölge kurulu nezdinde tutulan listeye kayıtlı kişi, bilirkişilik görevini kabul etmekle yükümlüdür (HMK m.270/1-a; CMK m.65/1 a).

- ✓ Esasen bir bilirkişilik bölge kurulu nezdinde tutulan bilirkişi listesine kaydolmuş olmak, doğal olarak böyle bir yükümlülüğe tâbi olmayı gerektirmektedir. Gerçekten de, bilirkişi resmi bilirkişi listesine kayıt olmakla sahip olduğu özel ve teknik bilgiyi yargının hizmetine sunma

⁷⁶ Ayrıca bkz. Öntan, s.100.

konusunda iradesini bir nevi açığa vurmuş olduğundan, açığa vurulan bu iradenin gereğinin yerine getirilmesi söz konusu olmaktadır⁷⁷.

Bilirkişinin bir alt başlıkta göreceğimiz üzere, geçerli bir mazeret olmaksızın görevi kabulden kaçınması, bir disiplin yaptırımı ile karşı karşıya kalmasına sebebiyet verebilir. Konuya ilişkin olarak Rehber İlke ve Standartlar m.5 hükmü de bu duruma işaret etmektedir. Buna göre:

- ✓ Bilirkişi, kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kurulunun yetki çevresindeki tüm il ve ilçelerden yapılan görevlendirmeleri geçerli bir mazereti bulunmadığı takdirde kabul etmek zorunda olup, bilirkişilik görevini kabulden kaçınmasının sicilinden ve listeden çıkarılma yaptırımını gerektirebileceğini unutmamalıdır.

b. Bilirkişi Listelerine Kayıtlı Olmayan Kişiler Bakımından

Konu, hukuk yargısı bakımından HMK m.270/1-b, c, ceza muhakemesi bakımından ise, CMK m.65/1-b ve c bentleri hükümlerinde kaleme alınmıştır. Her iki hükümde de kastedilen kişiler biraz nüansla aynıdır. Burada ikili bir ayırmada bulunmaktadır. Buna göre, bir listeye kayıtlı olmasa dahi, aşağıda belirtilen kişiler bilirkişilik görevini kabul etmekle yükümlüdürler:

- ✓ Birinci olarak, HMK'da dile getiriliş biçimiyle, bilgisine başvurulacak konuyu bilmeksizin, meslek veya zanaatlarını icra etmesine olanak bulunmayanlar; CMK'da dile getiriliş biçimiyle, incelemenin yapılması için bilinmesi gereken fen ve sanatları meslek edinenler: Burada herhangi bir meslek veya zanaatın, bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturabildiği sürece bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür.
- ✓ İkinci olarak ise, HMK'da dile getiriliş biçimiyle, bilgisine başvurulacak konu hakkında meslek veya sanat icrasına resmen yetkili kılınmış olanlar; CMK'da dile getiriliş biçimiyle, incelemenin yapılması için gerekli mesleği yapmaya resmen yetkili kılınanlar: Burada kastedilen ise, doktor, ebe, muhasebeci, mimar gibi, ancak belli bir ruhsat veya benzeri belge sahibi olunması hâlinde ilgili mesleği yapabilecek olanlardır.

Ne var ki, bir işi resmen icraya yetkili kılınmış olmak, her zaman o işin ailen, bir diğer deyişle fiilen yapılması anlamına gelmemektedir. Gerçekten de zikredilen bent ile kastedilen bir uzman, bu konuda gerekli ruhsata sahip

⁷⁷ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.477.

olsa da mesleğini icra etmiyor olabilir⁷⁸. Esasen bu kapsamdaki bir kişi, kabul edilebilir bir sebep olarak, söz konusu mesleği icra etmediğini bildirmek suretiyle bilirkişilik görevinden çekinebilmelidir. Tersine, bir ruhsat sahibi olan ve fakat ilgili uzmanlık dalına karşılık gelen mesleği ifa etmeyen kişinin bilirkişilik görevini kabul etmesi halinde, bu kişinin o uzmanlık dalındaki yetkinliğini şüpheli ve tartışılır bir duruma getirecektir.

2. Bilirkişinin Görevi Kabulden Kaçınabileceği Haller

Temel olarak iki hâlde bilirkişilik görevinden kaçınılabilir. Bunlardan ilki, tanıklıktan çekinme sebeplerinden birinin varlığıdır. Buna hâkim veya Cumhuriyet savcısının da kabul edebileceği ve uygulamada karşılaşılabilecek diğer sebepler eşlik eder.

a. Tanıklıktan Çekinme Sebeplerinden Birinin Varlığı

Tanıklıktan çekinme sebepleri, hukuk yargısı bakımından HMK m.247 vd, ceza muhakemesi bakımından ise CMK m.45 vd. hükümlerde düzenlenmektedir. Buna göre bilirkişi şu hâllerde bilirkişilik görevini yapmaktan çekinebilir:

- ✓ *Kişisel sebeplerle*: Bilirkişi olarak görevlendirilen kişinin, hukuk davasının tarafının veya ceza muhakemesinin şüphelisinin, sanığının veya mağdurunun, aradaki evlilik bağı ortadan kalksa bile eşi, nişanlısı, alt-soy veya üstsoyu, üçüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) akrabası (halası, teyzesi, amcası, dayısı veya yeğeni), bilirkişi ile yargılamanın süjesi arasında evlat edinen veya evlatlık ilişkisi ve son olarak hukuk yargısı özelinde koruma altına alınan çocuk veya koruyucu aile ilişkisi bulunması
- ✓ *Belli bir meslekten dolayı öğrenilen sır sebebiyle*: Kanun gereği sır olarak korunması gereken bilgiler hakkında bilirkişi olarak görevlendirilen kişiler, bu konular hakkında bilirkişilik yapmaktan kaçınabilirler.
 - o Örneğin, bir hekimin hastası olan kişinin bir hukuk davasının tarafı veya ceza davasının şüphelisi, sanığı veya mağduru olması hâlinde, bu kişi hakkında bir tıbbi sır bilen bilirkişi, bu sebeple bilirkişilik görevini kabulden kaçınabilir. Bu durum sır saklamakla yükümlü olan farklı meslek mensupları bakımından da söz konusu olabilir.

78 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.478. Karş. Öntan, s.101.

- Ancak sır sahibi, sırrın açıklanmasına izin verdiyse, bu kişi artık söz konusu sebeple bilirkişilik görevini kabulden kaçınamayacaktır.
- ✓ *Menfaat dolayısıyla*: Bilirkişinin o konuda görev alması, kendisinin veya kişisel sebeple çekinmesine imkân veren kişilerden birine maddi bir zarar verecek, şeref ve haysiyetine halel getirecek (HMK m.250) yahut ceza soruşturması veya kovuşturmasına sebebiyet verecekse (Bkz. ve karş. HMK m.250; CMK m.48), bu kişi, söz konusu sebeplerle bilirkişilik görevinden kaçınabilir.

b. Görevi Kabulden Kaçınmayı Haklı Gösteren Diğer Sebepler

Bilirkişinin davada görev almaktan yasaklı olması veya reddi sebebinin varlığı: Nitekim bu sebepler doğrudan doğruya bilirkişinin tarafsızlığı ile ilgili olup tanıklıktan çekinme sebeplerinin bir kısmıyla örtüşebilmektedir.

- ✓ Önceki başlıklar altında da açıklandığı üzere, bilirkişilik etiği bilirkişinin tarafsız olmasını gerektirir. Bilirkişi olarak görevlendirilen kişi bu sebeplerden birinin şahsında gerçekleştiği düşüncesinde ise, görevi kabulden kaçınabilir. Dikkat edilecek olursa, bu durum bilirkişi bakımından yetkiden ziyade bir ödev karşılık gelmektedir. Kaldı ki, bu hallerde bilirkişi görevden alınabilir veya taraflarca reddedilebilir.

Görevin bilirkişinin uzmanlık alanına girmemesi: Bilirkişi, görevlendirildiği konunun başka bir uzmanlık dalının konusunu oluşturduğunu belirterek görevi kabulden kaçınabilir (HMK m.275/1. Ayrıca bkz. Rehber İlke ve Standartlar m.2).

Bilirkişi listesine ve sicile kayıtlı kişi, bilirkişilik görevini kabulden kaçınamaz.

Öte yandan bilirkişi görevlendirildiği konuda uzmanlık bilgisi ve tecrübesinin yeterli olmadığını da bildirebilir.

- ✓ Ancak, buradaki ikinci sebebi istisnai görmek gerekir. Çünkü, bilirkişinin uzmanlık bilgisi ve tecrübesinin o konu bakımından yeterli olmadığını bir gerekçe olarak çeşitli kereler ileri sürmesi, aslında onun uzmanlık bilgisinin yetersizliğini gösterir. Böyle bir durum da aslında bilirkişinin denetimini, hatta bir disiplin yaptırımına tâbi tutulması sonucunu doğurabilir⁷⁹.

⁷⁹ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.480. Fransız Hukuku bakımından da benzer şekilde bkz. ve karş. Redon, no. 416, s.54.

Diğer meşru gerekçeler: Bilirkişinin hastalığı veya iş yükünün ağırlığı gibi gerekçeler de meşru birer gerekçe olarak kabul edilebilir. Ancak, bu gerekçelerin de sıklıkla ileri sürülmesi, bir kez daha bilirkişinin denetimini gerektirebilir.

Nihayet, hukukî konuda bilirkişi incelemesine başvurulması yasaktır. Mahkeme, bu açık yasağa rağmen, bir kişiyi (örneğin bir hukuk fakültesi öğretim üyesini, emekli bir hâkimi veya bir avukatı) bilirkişi sıfatıyla görevlendirmişse, bu kişi tarafından bu görevin reddedilmesi gerektiği açıktır. Bir hukukçu belgelendirdiği bir başka uzmanlık dalındaki bilgisine dayanarak bir listeye kayıtlıysa ve bu kayıtlı olduğu uzmanlık dalında değil de hukukî konuda görevlendirilmişse, bu durum, bu bilirkişi için aynı zamanda bir ödev de teşkil edecektir. Aksi durum bu bilirkişinin denetimine ve hakkında disiplin yaptırımının uygulanmasına yol açabilir.

Bilirkişinin görevden kaçınmasını haklı gösteren mazeretini, kendisini görevlendiren mercie bildirmesi zorunludur. Özellikle bir yasaklılık hâlinin ortaya çıkması durumunda bu durumun mahkemeye gecikmeksizin bildirilmesi gerekir. Buna karşılık, görevden kaçınma imkânını veren diğer hâller bakımından, HMK m.275/1 hükmü, bilirkişinin bu durumu bir hafta içinde mahkemeye bildirebileceğini öngörmektedir. Görevi kabulden kaçınmayı gerektiren sebep, daha sonra ortaya çıkmışsa, bunun da en geç bir hafta içinde mahkemeye bildirilmesi uygun olacaktır.

Buna karşılık CMK'da bu konuda özel bir süreye yer verilmemiştir (karş. CMK m.70)⁸⁰. Ne olursa olsun ortada görevi kabulden kaçınmayı haklı gösteren bir durum varsa, bilirkişilik etiği, sebebin öğrenilmesinden itibaren durumu gecikmeksizin görevlendirmeyi yapan mercie bildirilmesini gerektirir.

Son olarak bilirkişinin görevi kabulden kaçınmak için ileri sürdüğü sebebin gerçeğe uygun olması gerekir. Çünkü meşru (kabul edilebilir) bir gerekçe olmaksızın bilirkişilik yapmaktan kaçınılması, bilirkişi nezdinde disiplin yaptırımının uygulanmasına sebebiyet verebilir (BilK m.13/1-b). Böyle bir durumda bilirkişilik bölge kurulunun yapacağı denetim sonucunda bilirkişinin uyarılması veya listeden geçici veya kalıcı olarak çıkartılması yaptırımlarının uygulanması mümkündür (BilK m.13/1, 2).

80 Bkz. Öntan, s.44 vd.

C. BİLİRKİŞİ İNCELEMESİNİN YAPILMASI

I. İnceleme Konusu Şeylerin Bilirkişiye Teslimi

Bilirkişiye yapacağı inceleme bakımından nelerin teslim edileceği ile bunların nasıl teslim edileceği bilirkişi incelemesi bakımından son derece önemlidir. Burada dosya ve eklerinin bilirkişiye havale edilmesi, bilirkişinin görev alanının belirlendiği anlamına gelmediği gibi, dosya ve eklerinin bir kül olarak bilirkişiye teslim edilmiş olması da ona inceleme konusuyla ilgili bilgi ve belgelere ulaşma imkânının sağlandığı anlamına gelmemektedir.

Bilirkişi ancak görevlendirildiği konunun kapsamıyla sınırlı olarak dava dosyası hakkında bilgi sahibi olabilir. Bu sebeple bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi, kural olarak gerekli ve yeterlidir⁸¹. Bu konuda:

- ✓ Hukuk yargısı bakımından HMK m.273/2 hükmü, bilirkişiye, görevlendirme yazısının ekinde, inceleyeceği şeylerin, dizi pusulasına bağlı olarak ve gerekiyorsa mühürlü biçimde teslim edileceği, ayrıca bu hususun tutanakta gösterileceği belirtilmektedir.
- ✓ Ceza muhakemesi bakımından da benzer şekilde, CMK m.66/7 hükmü, bilirkişiye inceleyeceği şeylerin mühür altında verilmeden önce bunların listesinin ve sayımının yapılacağını ve bu hususların tutanakla belirleneceğini öngörmektedir. Nitekim bilirkişi, zikrettiğimiz hüküm uyarınca, mühürlerin açılmasını ve yeniden konulmasını, yine tutanakla belirtmek ve bir liste düzenlemekle yükümlüdür.
 - Bu belgeler, mutlaka imza karşılığı teslim edilmeli, belgelerin iadesi sırasında da imza karşılığı teslim alınmalıdır.

Nitekim, her iki hükümde de dava dosyasının değil, sadece incelenecek şeylerin bilirkişiye tesliminden söz edilmektedir. Ancak inceleme konusunu oluşturan hususların da eksiksiz bir şekilde bilirkişiye teslimi gerekmektedir.

Ne olursa olsun, bilirkişi dosya kapsamının tümünü incelemek yetkisine sahip değildir. Bilirkişinin salt görevini icra etmek konusunda ihtiyaç duyduğu bilgi ve belgelere ulaşmasının sağlanması, gerekli ve yeterlidir⁸².

- ✓ Kısacası, bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla, fakat görevin gerektiği şekilde ifa edilebilmesi açısından eksiksiz olmalıdır. Nitekim, bilirkişi de incele-

81 Bkz. §3, B, I.

82 Bkz. Bettex, s.148. Ayrıca bkz. ve karş. Belgesay, Mustafa Reşit, *İspat ve Hüküm Teorileri*, 3. Bası, 1951, s.82.

mesi sırasında ihtiyaç duyduğu belgelerin sunulmasını talep yetkisine sahiptir⁸³.

- ✓ Nihayetinde bilirkişiye teslim edilecek belge bir fotokopiden, bir video kaydından yahut bir bilânçodan ibaret olabilir. Önemli olan, bilirkişinin inceleme konusunun, söz konusu belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.

II. Bilirkişinin Ön İnceleme Yapması

Bilirkişi görevlendirildiği vakit, ilk etapta görevlendirmenin ilgili mevzuat hükümlerine uygun yapıp yapılmadığına dikkat etmelidir. Nitekim Rehber İlke ve Standartlar m.4 hükmü bu hususa işaret etmektedir. Buna göre:

- ✓ Bilirkişi, görevlendirmenin mevzuat hükümlerine uygun olarak yapılmasını...mutlaka görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.

Mevzuat hükümlerine uygun bir görevlendirme ile kastedilen, önceki başlıklar altında belirtildiği üzere, bilirkişinin görevinin, ilgili merciin bu konuda alacağı bir karar ve bu kararın kendisine mevzuata uygun vasıtalarla bildirilmesidir.

Öte yandan görevlendirmeye ilişkin kararın tebliği üzerine, bilirkişinin şu hususları da dikkate alması ve gereğini yapması gerekmektedir:

- ✓ Kendisine tevdi olunan görev, uzmanlık alanına girmekte midir?
- ✓ Görevden kaçınmasını gerektirecek haklı bir mazereti var mıdır?

Bilirkişinin uzmanlık alanı, kendisine tevdi olunan konuda değilse veya görevi kabulden kaçınmasını haklı gösterecek bir mazereti varsa, görevin kendisine tebliğ edilmesinden itibaren en geç bir hafta içinde, kendisini görevlendiren merciye durumu bildirmek zorundadır (HMK m.275; Rehber İlke ve Standartlar m.2). CMK'da da bu mesele benzer şekilde düzenlenmiş, ancak açık bir süre belirtilmemiştir. Uygun olan ceza muhakemesi bakımından da bilirkişinin bu durumu, gecikmeksizin, en geç bir hafta içinde kendisini görevlendiren merciye bildirmesidir.

Bu noktada önem taşıyan bir başka konu ise, bilirkişiye yöneltilen soruların yeterince açık olup olmadığıdır. Esasen bir sonraki başlık altında bilirkişinin inceleme sırasındaki yetkileri bakımından göreceğimiz üzere, bilirkişi inceleme konusuna ilişkin tereddütlerin giderilmesini kendisini görevlendiren merciiden her zaman talep edebilir. İdeal olan, bilirkişiyi görevlendiren merciin, bilirkişiye ihtiyaç duyulan konuda cevaplandırması için soru yö-

83 Bu konuda bkz. §3, B, III, 4.

neltmesidir. Ne var ki, uygulamada zaman zaman, bilirkişiye sadece dosyanın iletildiği ve bilirkişiden dosya kapsamında bir rapor sunulmasının talep edildiği de görülebilmektedir. Bu faraziyede bilirkişiye bir soru yöneltmiş değildir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan bilirkişi, biraz yukarıda zikrettiğimiz Rehber İlke ve Standartlar m.4 hükmü çerçevesinde hareket edecektir. Buna göre:

- ✓ Bilirkişi, görevlendirmenin mevzuat hükümlerine uygun olarak yapılmasını, **kapsam ve sınırları ile cevaplaması istenen soruların sorulmasını** mutlaka görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.

Bu konuda bilirkişiyi aydınlatacak olan, mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı yazı işleri görevlileri değil, bizzat hâkimin veya Cumhuriyet savcısının kendisidir. Uygulama açısından doğru olan, bilirkişinin bu yöndeki talebini, yazılı yani bir dilekçe ile gerçekleştirmesidir.

Bilirkişi görevin kendi uzmanlık dalına ait olduğuna kanaat getirdiği takdirde, ön incelemesinin ikinci aşamasına geçecektir. Bu noktada tespit edilmesi gereken hususlar şunlardır:

- ✓ İnceleme konusu maddi meselenin açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan bir başka bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyup duymadığı,
- ✓ Tarafların veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurmasının gerekip gerekmediği,
- ✓ İncelemenin gerçekleştirilebilmesi için, bazı kayıt veya belgelerin getirtilmesi; bazı hususların önceden soruşturulması.

Bu hususlar esasen bir sonraki başlık altında bilirkişinin yetkileri bağlamında ele alınacaktır.

III. Bilirkişinin İnceleme Sırasındaki Yetkileri ve Bu Yetkilerin Kullanılmasına İlişkin Usul ve Esaslar

Bilirkişi, sahip olduğu yetkileri mahkemeden bağımsız, kendi inisiyatifiyle kullanamaz. Bu yetkiler mutlaka mahkemenin sevk ve idaresi altında kullanılmalıdır.

1. Genel Olarak

Bilirkişilik faaliyeti bakımından üzerinde en çok durduğumuz konulardan bir tanesi, bilirkişinin ödevleri ve uyması gereken etik ilkeler yani kurallardır. Bununla birlikte, bilirkişilik faaliyetinin gereği gibi yerine getirilebilmesi

için, bilirkişinin aynı zamanda bazı yetkilere de sahip olması gerekmektedir. Bunun yanı sıra hiç şüphe yok ki bilirkişi yaptığı inceleme karşılığında hem buna ilişkin bir ücreti hem de inceleme sırasında yaptığı giderleri almak hakkına sahiptir. Bu meselenin üzerinde daha önce durulmuştu⁸⁴.

Burada ise bilirkişinin, esasen bilirkişi incelemesi sırasında ne tür yetkilere sahip olduğu üzerinde duracağız. Her şeyden önce unutulmaması gereken husus şudur: Takip eden alt başlıklarda açıklayacağımız yetkiler, bilirkişiyi görevlendiren merciin bu konuda bilgisi ve izni olmaksızın, bir diğer söyleyişle görevlendiren merciden bağımsız şekilde, salt bilirkişinin bu konudaki kendi inisiyatifıyla kullanılamaz. Bu yetkiler, mutlaka hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığıyla kullanılmalıdır.

Bu itibarla bilirkişi sahip olduğu bir yetkiyi kullanmaya ihtiyaç duyduğu vakit bunu mahkemeye bildirmelidir. Mahkeme bunu uygun gördüğü takdirde, bilirkişinin bu yetkiyi kullanmasına izin verir ve bu konuda gereğini yapar. Söz konusu yetkilere, hukuk yargısı bakımından HMK m.278, ceza muhakemesi bakımından ise CMK m.66/3 vd. hükümlerinde işaret edilmektedir.

2. İnceleme Konusuna İlişkin Tereddütlerinin Giderilmesini İsteme

Bilirkişi, görevinin kapsam ve içeriği hatta sınırları konusunda tereddüte düşebilir. Bu durum, kendisine yöneltilen soruların açık olmamasından veya bir diğer sebepten kaynaklanabilir. Bu durumda bilirkişiye düşen görev, tereddütün giderilmesini kendisini görevlendiren merciden istemektir (bkz. HMK m.278).

Rehber İlke ve Standartlar m.3 hükmü, bunun usulüne işaret etmektedir. Buna göre:

- ✓ Bilirkişi, görev alanı ve sınırları hakkında tereddüte düşerse, bu tereddütün giderilmesini mutlaka kendisini görevlendiren merciden yazılı olarak istemeli ve görevlendiren merci tarafından verilen yazılı talimata göre incelemesini yapmalıdır.

Bilirkişi, görevin hukuki meseleye dair olup olmadığı bakımından tereddüt yaşayabilir. Bu çalışmanın çeşitli bölümlerinde hukuki konuda bilirkişi görüşü talep etmenin veya sunmanın mevzuata aykırı olduğu belirtilmektedir. Bilirkişi neyin hukuki neyin maddi meseleye ilişkin olduğu noktasında tereddüt yaşayabilir. Konuya ilişkin emredici hükümlerin yanı sıra Rehber

84 Bkz. yuk. §3, A, I, 6, c.

İlke ve Standartlar m.16 hükmü bu konuda yol göstericidir:

- ✓ Somut olayda özel veya teknik bilgiye gerek olup olmadığı ve bunların belirlenmesi hukuksal bir işlem olup hâkimin görevidir. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu hazırlarken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz. Tereddüt ettiği hallerde, görevlendirmeyi yapan merciden hukuk sorunu ve inceleme alanının kapsam ve sınırları hakkında bilgi istemelidir.

Dikkat edilecek olursa, bilirkişi, bu konudaki tereddütlerini kendisini görevlendiren mercie yazılı, yani fiziksel ortamda vereceği veya bilirkişi portal üzerinden göndereceği bir dilekçe ile bildirmelidir. Aynı şekilde ilgili mercinin bilirkişiye vereceği talimatın da yazılı olması gerekmektedir.

Bir diğer ihtimale Rehber İlke ve Standartlar m.9 hükmünde işaret edilmektedir. Buna göre:

- ✓ Bilirkişi, görevlendirme konusu hakkında öncelikle geniş bir analiz yaparak uzmanlık alanına girmeyen, uyumsuzlığa ve sorunun çözümüne doğrudan etkili olmayan bir durum ile karşılaştığında raporunda kesinlikle bu konuda herhangi bir belirleme yapmamalı, görüş açıklamamalıdır. Bilirkişi, görevinin kendisine verilen verilerle veya kendi uzmanlık alanındaki bilgilerle saptama yapmak ve görüş açıklamak olduğunu unutmamalıdır.

3- Uyuşmazlık Konusunun İncelenmesi

Bilirkişinin görevinin gereğini yerine getirebilmesi, mahkemenin kararı ile belli bir mahalde gerçekleşebilecek bir incelemenin yapılmasını gerektirebilir (Örn. bkz. HMK m.278/4). Bu yetki genel olarak bir taşınmazın yahut taşınırın incelenmesi şeklinde olabileceği gibi, bir kan veya doku incelemesi biçiminde tezahür eden, bir tıbbî inceleme yahut başka bir şey şeklinde de somutlaşabilir⁸⁵.

Bilirkişi, incelemesini bir eşya, belge ve hatta bir kişi üzerinde gerçekleştirdiğinde, teknik olarak keşif icrasına benzer bir işlevi yerine getirmektedir. Bu hâllerde bilirkişi hâkim yardımcısı sıfatıyla, hâkimin gözü ve kulağı olarak, bir şeyi yerinde incelemekte, uyumsuzluğun çözümü için gerekli her türlü bilgiyi toplamakta, uyumsuzluk konusu vakianın genel görünümünü, sebep ve sonuçlarını hâkime sunmaktadır⁸⁶.

85 Bkz. Gürelli, s.74; Öntan, s.123, 124; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.553 vd.

86 Bkz. Dumoulin, s.118, 119.

Nihayet bilirkişinin bir şey üzerindeki inceleme yetkisi, mevcut hükümler dâhilinde, aşağıdaki şekilde kullanılmalıdır:

- ✓ Öncelikle bilirkişi doğrudan bir kan yahut doku incelemesi veya bir taşınmazın ya da bir yakıt nakil hattının durumunun tespiti gibi bir incelemeyle görevlendirildiği vakit, bu incelemeyi gerçekleştirmek, onun zaten görevinin kapsamında olan bir husustur. Öte yandan hâkim, bir belgenin yerinde incelenmesi amacıyla bir bilirkişi görevlendirebilir (HMK m.218). Görev kapsamında yerine getirilecek olan hususların, baştan belli olduğu durumlarda, bilirkişinin bu inceleme konusunda ayrı bir karar verilmesini istemesine gerek yoktur. Bilirkişinin keşif icrasını gerektiren durumlarda aşağıdaki hususlara dikkat etmesi gerekir:
 - Bilirkişi, keşifli incelemeyi gerektiren bir dosyada görevlendirilmiş ise mutlaka keşif öncesinde dosyayı incelemek için kendisine uygun bir zaman dilimi belirlenmesini istemeli, özel veya teknik bilgi si ile yapacağı incelemede keşif icrası için gerekli bilgi ve belgelerde eksiklik var ise görevlendiren merciin bu duruma dikkatini çekmelidir (Rehber İlke ve Standartlar m.25).
 - Bilirkişi, keşif gerektiren dosyalarda keşfe konu yerin zemin durumu, yer bilgisi, koordinatları, keşif yerindeki hava durumu ve hangi vasıtalarla keşif yerine ulaşılabileceğine ilişkin bilgileri görevlendirmeyi yapan merciye sunmalıdır. Dosyanın durumuna göre ihtiyaç duyulan araç-gereçleri (gps, cors vb.) mutlaka keşif anında yanında bulundurmaktadır (Rehber İlke ve Standartlar m.26).
- ✓ Ancak bilirkişi, incelemesine başladıktan sonra, kendisine tevdi edilen görevin sınırları içerisinde, belli bir şey üzerinde inceleme yapması gerektiği kanaatine ulaşabilir. Ancak, bilirkişinin, zikrettiğimiz yetkiyi, herhangi bir ön denetime tâbi olmaksızın, bağımsız şekilde kullanması mümkün değildir. İşte böyle bir durumda, bilirkişi mahkemedен ihtiyaç duyduğu incelemeyi yapabilmesi için bir karar verilmesini isteyecektir. Uygun olan bilirkişinin bu talebini yazılı şekilde yapmasıdır.

Hâkim bu incelemenin elverişliliğini, şartlarını, gerekiyorsa yeri ve zamanını takdir eder. Nihayet bu konudaki takdir yetkisi münhasıran hâkime aittir. Bu da bilirkişinin bir hâkim yardımcısı olarak görevini hâkimin sevk ve idaresi altında yürütmesinin sonucudur. Ancak, uyuşmazlık konusu, bu tür bir incelemeyi haklı gösterdiği sürece, hâkim, bilirkişiye bu inceleme yetkisini vermekten kaçınmamalıdır.

Öte yandan, bilirkişinin keşif icrasını gerektiren bir dosyada görevlendirilmesi de pekâlâ mümkündür.

Son olarak bilirkişi incelemesinin bir şey üzerinde gerçekleştiği durumlarda, tarafların da hazır bulunması mümkündür (HMK m.278/4). Ancak, bu durum tarafların herhangi bir incelemede hazır bulunma hakkına sahip oldukları anlamına gelmez. Örneğin, DNA veya kan incelemesinde yahut tıbbi birtakım incelemeler bakımından, hasta mahremiyetinin de korunması gerektiğinden, tarafların veya vekillerinin bu tür bir incelemede yer alma hakkına sahip olmadıkları kabul edilmektedir⁸⁷.

4. Tarafların veya Üçüncü Kişilerin Bilgisine Başvurma

Bilirkişinin, incelemesi sırasında tarafların veya üçüncü kişilerin bilgisine başvurma yetkisi hukuk yargısı ve ceza muhakemesi bakımından farklı içeriklerde düzenlenmiştir (Bakınız: ve karşı. HMK m.278/3; CMK m.66/4 ve 6).

Hukuk yargısı bakımından: Bilirkişi, incelemesini gerçekleştirirken ihtiyaç duyarsa, mahkemenin de uygun bulması kaydıyla tarafların bilgisine başvurabilir (HMK m.278/3). Bilirkişinin tarafların bilgisine başvurması, ilk olarak bir keşif icrası sırasında, tarafların da bu keşifte hazır bulunmaları hâlinde söz konusu olabilir. Nitekim hâkim, keşif sırasında bilirkişiden yardım alabileceği gibi taraflar da bu keşifte yer alma imkânına sahiptirler (HMK m.288, 290).

Buna karşılık bilirkişinin, inceleme sırasında üçüncü kişileri, örneğin dosya kapsamında yer alan tanıkları bilgi almak amacıyla dinleyip dinleyemeyeceği konusunda HMK'da bir açıklık bulunmamaktadır. Bununla birlikte bilirkişinin tanıkları dinlemesine engel hiçbir düzenleme bulunmamaktadır. Bu tanıkların daha önce dinlenilmiş olmaları koşuluyla, bilirkişinin gerekiyorsa bunları yeniden bilgi almak amacıyla dinlemesi pekâlâ mümkündür⁸⁸.

Nitekim uygulamada özellikle bilirkişilerin bir keşif icrasına iştirak etmeleri ve bu keşfe tanıkların da davet edilmeleri vesilesiyle, bilirkişi hâkim ile birlikte tanık beyanlarını dinleyebilir veya hâkimin izniyle bunlara soru yöneltebilir. Ancak bu konuda bilirkişi tarafından dikkat edilmesi gereken husus

87 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s. 586 vd.

88 Bkz. Yılmaz, Şerh, s.1227; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.557. Aynı şekilde Fransız hukuku bu imkânı açıkça tanıdığı gibi İsviçre hukukunda da bu konuya yaklaşım olumludur. Fransız Medenî Usul Kanunu m.242 hükmü bu imkânı açıkça tanımış durumdadır. Buna göre bilirkişi, gerektiği takdirde üçüncü kişilerden yazılı veya sözlü bilgi alabilir (Bkz: art. 242, C.pr.civ.). Ayrıca Bkz. Ferrand, no. 476, s.124. İsviçre hukuku bakımından Federal Mahkeme bunu uygun bulmaktadır (JdT1961 III 26. Zikreden Bettex, s.163).

şudur. Bilirkişinin hâkim gibi, tanık beyanlarının değerini değerlendirme yetkisi yoktur. Burada tanıkların dinlenilmesi salt bilgilendirme, bilirkişinin uyuşmazlık konusu hakkındaki teknik kanaatini güçlendirme amaçlıdır. Bilirkişi raporunu, dinlediği tanıkların beyanlarına dayandıramaz⁸⁹.

HMK bilirkişinin tarafların bilgisine başvurabileceğini düzenlemekle birlikte, bunun usulüne yer vermemektedir. Taraflar veya üçüncü kişilerden bilgi alınması, kural olarak iki farklı şekilde söz konusu olabilir:

Bilirkişi taraflardan birinden bilgi alacağı zaman, diğer tarafın da hazır bulunması zorunludur. Aksi durumda bilirkişi reddedilebilir.

- ✓ Birinci olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi, hâkimin de yer aldığı bir keşif icrası sırasında, bilirkişi taraflardan veya tanıklardan bilgi alabilir.
- ✓ İkinci olarak bilirkişinin tarafların ve tanıkların dinlendiği (m.261) duruşmaya da davet edilmesi söz konusu olabilir.

Tüm bu ihtimallerde bilirkişi hangi soruları yöneltmek istediğini hâkime bildirir. Hâkim bunu değerlendirdikten sonra söz konusu sorunun yöneltip yöneltilmeyeceğine karar verecektir. Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi bilirkişi incelemesinin kapsam ve içeriği haklı gösterdiği ölçüde, hâkimin bu talebi reddetmesi güçtür⁹⁰.

Son olarak HMK m.278/3 hükmü, taraflardan birinin bilgisine başvurulacağı hâllerde, mahkemece bilirkişiye taraflardan biri bulunmaksızın diğerinin dinlenemeyeceği hususunun önceden hatırlatılacağına işaret etmektedir. Buna göre bilirkişinin, bir taraftan bilgi alması söz konusu ise, diğer tarafın da hazır bulunması zorunludur. Burada korunan menfaat, bilirkişinin etki altında kalmasının veyahut onun tarafsızlığını şüphe altında bırakacak bir durumun önüne geçmektir⁹¹.

Ceza muhakemesi bakımından: Ceza muhakemesi bakımından bilirkişinin bu yetkisi hukuk yargısına göre çok daha geniş şekilde düzenlenmiştir. Ka-

89 “...Bilirkişi davacı tanığı (M)’in beyanını da dikkate alarak haftada 15 saat fazla mesai yapıldığını kabulle rapor tanzim etmiştir. Mahkeme rapora itibar ederek fazla mesai alacağına hükmetmiştir. Mahkemece davacı tanıklarının beyanları arasındaki çelişki giderilerek davacının talep ettiği fazla mesai ücreti konusunda karar verilmesi gerekirken, tanık beyanları arasındaki çelişki giderilmeden bir davacı tanığının beyanına itibar edilerek hazırlanan rapora göre hüküm kurulması hatalı olup bozmayı gerektirmiştir...”9. HD, 12.3.2012, 49373/8041 (LegalBank).

90 Leclerc, no. 414, s.321.

91 Bkz. ve karşı. Umar, s.770 vd.; Yılmaz, Şerh,s.1228.

nunda açık şekilde yer verilen yetkilerden yola çıkacak olursak: Bilirkişi ilk olarak gerekli olması hâlinde, mağdura, şüpheliye veya sanığa soru yöneltebilir (CMK m.66/6). CMK, burada sadece mağdurdan söz ediyorsa da bunun aynı zamanda suçtan zarar gören, malen sorumlu olan ve kovuşturma evresine katılanı da kapsamı gerektiğine işaret edilmektedir⁹².

İfade alma, şüphelinin kolluk veya Cumhuriyet savcısı tarafından dinlenmesi, sorgu ise, şüpheli veya sanığın hâkim veya mahkeme tarafından dinlenmesi anlamına gelir (CMK m. 2/1-g, h).

- ✓ Bilirkişi saydığımız kişilere, mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısı aracılığı ile soru sorabilecektir. Ancak mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısının, bilirkişinin doğrudan soru sormasına da izin vermesi mümkündür. Her iki durumda da soruların ilgili merciin huzurunda yöneltilmesi gerekmektedir⁹³.
- ✓ İlgili madde hükmünde, “gerekli olması” ifadesi kullanıldığı için burada da, hukuk yargısı bakımından olduğu gibi, bu konudaki takdir yetkisinin mahkeme başkanı, hâkim veya Cumhuriyet savcısında olduğu açıktır. Ancak, bilirkişi incelemesinin konusu gerektirdiği ölçüde, bu konuda bir sınırlamadan kaçınılması gerekmektedir⁹⁴.
- ✓ Öte yandan muayene ile görevlendirilen hekim bilirkişi, görevini yerine getirirken zorunlu saydığı soruları hâkim, Cumhuriyet savcısı ve müdafii bulunmadan da mağdur, şüpheli veya sanığa doğrudan yöneltme imkânına sahiptir (CMK m.66/6). Bilirkişinin soru sorma yetkisi onun ifade alma veya sorgu yetkisine sahip olduğu anlamına gelmemektedir⁹⁵.

Bilirkişi görevini yerine getirmek amacıyla bilgi edinmek için, şüpheli veya sanık dışındaki kişilerin de bilgisine başvurabilir (CMK m.66/4). Burada bilirkişinin tanıkların bilgisine başvurabileceği konusunda bir tereddüt yoktur. Hukuk yargısında olduğu gibi ceza muhakemesinde de bilirkişinin üçüncü kişilerin bilgisine başvururken, ilgili merciinin onayını alması gerekmektedir. Bu kişiler ilgili merci huzurunda dinlenilmelidir⁹⁶.

92 Bkz. Öntan, s.122.

93 Öntan, s.123; Yıldız, s.318.

94 Öntan, s.123.

95 Öntan, s.123.

96 Öntan, s.123.

Zikrettiğimiz Kanun hükümleri dışında, Rehber İlke ve Standartlar m.11 hükmü bilirkişinin tarafların bilgisine başvurmasının usulü bakımından yol göstericidir:

- ✓ Bilirkişi, raporunu hazırlarken ihtiyaç duyması halinde kendisini görevlendiren merciin bilgisi ve onayı dahilinde tarafların bilgisine başvurabilir. Böyle bir durumda, bilirkişi tarafların bilgisine başvurmak istediğine dair talebini yazılı olarak görevlendirmeyi yapan merciin onayına sunar. Ancak, bilirkişi, görevlendiren merci tarafından onay verilmiş olsa dahi, taraflardan biri bulunmaksızın diğerini dinleyemez.

Gerek hukuk yargısı ve idari yargı gerek ceza muhakemesi bakımından önemle dikkat edilmesi gereken bir husus şudur: Taraflardan biri, herhangi bir sebeple (bir belge vermek, izahatte bulunmak vb.) bilirkişiyi kendi iş yerine ve sair bir yere davet ederse veya bilirkişiyi iş yerinde ziyaret etmek isterse, bilirkişi bu teklifi reddetmelidir. Bilirkişiliğe ilişkin Rehber İlke ve Standartlar m.12 hükmünde, bu olasılığa özel olarak işaret edilmiştir:

- ✓ Bilirkişi, dosyanın tarafı, vekili veya üçüncü bir kişinin kendisiyle iletişime geçmesi halinde görevlendirildiği dosya ile ilgili bilgi vermekten kaçınır ve durumu görevlendirmeyi yapan merciye derhal bildirir.

5. Bir Başka Bilirkişi ile İş Birliği Yapma

Bilirkişi her ne kadar sahip olduğu uzmanlık bilgisi sayesinde görevlendirilmişse de inceleme konusunun açıklığa kavuşturulması, uzmanlık alanına girmeyen belli bazı konularda aydınlatılması için konusunda uzman bir diğer bilirkişi ile bir araya gelmeye, onunla iş birliğine ihtiyaç duyabilir. Hatta bu durum, bilirkişi için bir ödev de teşkil eder. Rehber İlke ve Standartlar m.8 hükmü bu olasılığı dikkate almıştır. Buna göre:

Bilirkişi bir başka bilirkişi ile iş birliği yapabilir. Ancak bir yardımcı bilirkişi kullanamaz. Bu durum, görevin bizzat yerine getirilmesi yükümlülüğünün ihlali anlamına gelir.

- ✓ Bilirkişi, incelemekle görevli olduğu bir sorunun açıklığa kavuşturulması ya da saptanması için başka bir uzmanın bilgisine ve yardımına ihtiyaç duyabilir. Bu durumda, kendisini görevlendiren mercie başvurarak ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanından da bilirkişi atamasını talep etmeli ve bu şekilde o uzmanın bilgisinden yararlanmalıdır.

Mesele HMK ve CMK'da bazı nüanslarla benzer şekilde düzenlenmiştir ve ilgili hükümlerin bir arada ele alınması uygun olacaktır. Buna göre:

- ✓ HMK m.275/1 hükmü uyarınca, bilirkişi, inceleme konusu maddi vakıaların açıklığa kavuşturulması ve tespiti için, uzman kimliği bulunan başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyaç duyduğunu, bir hafta için görevlendirmeyi yapan mahkemeye bildirecektir.
- ✓ CMK m.66/4 hükmü uyarınca ise, bilirkişi, uzmanlık alanına girmeyen bir sorun bakımından aydınlatılmasını isteyecek olursa, hâkim, mahkeme veya Cumhuriyet savcısı, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişiler ile bilirkişinin bir araya gelmesine izin verebilir. Bu şekilde çağrılan kişiler yemin eder ve verecekleri raporlar, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olarak dosyaya konulur.

Öncelikle burada kastedilen husus, bilirkişinin bir yardımcı kullanması değildir. İkinci olarak bu durum, bilirkişinin görevi bizzat yerine getirme yükümlülüğünün de istisnasını oluşturmamaktadır⁹⁷. Nitekim aksi durum, temel etik kurallar arasında olan görevi şahsen (bizzat) yerine getirme yükümlülüğünün ihlali anlamına gelecek ve bilirkişi hakkında yaptırım uygulanmasına sebebiyet verecektir.

Burada bilirkişi meselenin çözümü için konunun bir diğer uzmanı ile istişarede bulunmak ihtiyacını duymaktadır. Bu durum, bir diğer kişiden görüş istemek biçiminde de kendisini gösterebilir⁹⁸. Ancak bu iş birliğinin hangi uzmanlık dalından olacağının ve işbirliği içinde olunan uzmanın niteliğinin belirlenmesi gerekir:

Birinci olarak, bilirkişinin işbirliği yapacağı kişinin uzmanlığı, bilirkişinin uzmanlık dalından farklı olmalıdır. Bu husus CMK m.66/4 hükmünde açıkça ifade edilmiştir. Kaldı ki, işbirliği yapılacak uzman ile bilirkişinin aynı uzmanlık dalından olmaları, bu bilirkişinin tayinini de kural olarak anlamsız hale getirecektir. Elbette uyuşmazlık konusu meselenin ağırlık veya karmaşıklığı, aynı konuda birden fazla bilirkişinin görev yapmasını gerektirebilir. Böyle bir durumda, bilirkişinin mahkemeye başvurması ve bilirkişinin bu konudaki isteminin mahkeme tarafından uygun görülmesi hâlinde, mahkeme tarafından bir bilirkişi kurulunun oluşturulması gerekecektir.

Bilirkişinin bir başka uzman ile işbirliği yapması bakımından tıbbi bilirkişinin ameliyathanedeki cihazların durumu konusunda bir teknisyenin bilgi-

97 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.511; Öntan, s.125.

98 Bkz. Umar, s.775, 776

sine⁹⁹, hayvan yetiştirilen bir arazinin değerini belirlemekle görevlendirilen bilirkişinin, bir veteriner bilirkişinin bilgisine¹⁰⁰ inşaat mühendisi bilirkişinin uzman bir karotçuya ihtiyaç duyması ve benzeri hâllere örnek gösterilebilir. İkinci olarak, diğer uzmanın hukukî statüsü önem taşımaktadır. HMK m.275/1 hükmü, açıkça bir başka bilirkişi ile iş birliğinden söz etmektedir. Nitekim, CMK m.66/4 hükmü ise, nitelikli ve konusunda bilgisiyle tanınmış kişilerden bahsediyorsa da hemen akabinde, bunlara yemin verdirileceğine ve bunlar tarafından sağlanan görüşün, bilirkişi raporunun tamamlayıcı bir bölümü olacağına işaret etmektedir.

O hâlde, işbirliğinde olunacak uzmanın da hukukî niteliğinin bilirkişi olduğundan hukuk yargısı kadar ceza muhakemesi bakımından da tereddüt etmemek gerekmektedir¹⁰¹.

Bu kişinin bilirkişi sıfatıyla tayin edilecek olmasının pratik sonuçları şunlardır:

- ✓ İşbirliğinde olunan bilirkişi de verdiği görüş karşılığı bir ücrete ve varsa yaptığı giderlerin karşılanmasına hak kazanır.
- ✓ Bu bilirkişinin görevlendirilmesi usulü de ilk bilirkişinin görevlendirilmesinden farklılık arz etmemektedir.
 - o CMK m.66/4, bu kişilere yemin verdirileceğini öngörmektedir. Şayet, işbirliğinde bulunulan bilirkişi, hâlihazırda bir listeye kayıtlı ise, ayrıca yemin vermesi elbette gerekli değildir.
 - o Burada ayrıca ceza muhakemesi bakımından CMK m.66/5 hükmünün de dikkate alınması gerekir. Buna göre, bir ceza muhakemesinin ilgilileri, bilirkişiye teknik nitelikte bilgi verebilecek olan ve ismen belirleyecekleri kişilerin dinlenmesi yönünde karar verilmesini isteyebilirler. Şayet bunlar, bilirkişi olarak görevlendirilecekse, listeye kayıtlı olmaları ve kayıt koşullarını taşımaları gerekir. Aksi durumda bu kişilerin verecekleri bilgiler, birer uzman mütalaası kapsamında değerlendirilecektir (CMK m.67/6; karş. HMK m.293)¹⁰².
- ✓ Sebeplerin mevcut olması hâlinde bu bilirkişinin de yasaklılığı veya reddi gündeme gelebilir.

99 Öntan, s.126.

100 Cass. Civ. 1re (Fransız Temyiz Mahkemesi, 1. HD) 13.10.1981, no.80-12.927 (Vigneau, Vincent, "Dispositions propres aux expertises: exécution des opérations de l'expertise", Droit de l'expertise, Paris: Dalloz, 2009, ss.165 – 178, no. 244.36, s.168'den naklen).

101 Bkz. Öntan, s.127.

102 Karş. Öntan, s.127.

6. İhtiyaç Duyulan Belgelerin Temini

Bilirkişinin ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine temin edilmesi, HMK m.275/2 hükmünde açık şekilde düzenlenmektedir. CMK'da ihtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin teminine ilişkin açık bir düzenleme bulunmamasıyla birlikte, ceza muhakemesi bakımından da bilirkişinin görüş sunabilmesi için ihtiyaç duyacağı bilgi ve belgelerin kendisine verilmesi gerektiği konusunda bir tereddüt yoktur¹⁰³.

Nitekim bilirkişi incelemesini gerçekleştirebilmek için bazı kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyuyorsa, bunun sağlanması için, bir hafta içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi verecek ve talepte bulunacaktır. Burada da esasen iki mesele bulunmaktadır. Bunlardan birincisi hangi kayıt ve belgelerin bilirkişiye temin edilebileceği, ikincisi ise bu kayıt ve belgelere bilirkişinin ne şekilde ulaşabileceğidir.

Soruşturma aşamasındaki usul işlemlerinin gizli olması, bilirkişinin dosyayı incelemesine veya bundan örnek almasına engel değildir.

Temin edilecek kayıt ve belgelerin kapsamı: Bilirkişi incelemesinin gereği gibi yerine getirilebilmesi için, inceleme konusunu oluşturan mesele hakkında gerekli tüm bilgi ve belgelerin bilirkişiye ulaştırılması gerekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi, bilirkişiye dava dosyasının bir kıl olarak teslim edilmesi, tek başına, inceleme konusu şeylerin teslim edildiği anlamına gelmemektedir.

Bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olmasının ölçüsü, kendisine tevdi edilen görev ile sınırlıdır. Bu sebeple kural olarak, bilirkişiye dosya kapsamında yer alıp da inceleme konusunu oluşturan belgelerin teslim edilmesi gerekli ve yeterlidir. Bu itibarla bilirkişinin dava dosyası hakkında bilgi sahibi olması, sadece görevini ilgilendirdiği kadarıyla olmalıdır.

Nitekim bilirkişi incelemesinin konusunu, kural olarak, sadece ibraz edilmiş olan veya ibrazı mümkün olan belgeler ve diğer şeyler oluşturabilir¹⁰⁴. Burada önemli olan husus, bilirkişiye verilen görevin, dosya kapsamında mevcut belgelerin kendisine emanet edilmesini haklı göstermesidir.

Bilirkişinin dava dosyası hakkında, görevini ilgilendirdiği kadar bilgi sahibi olması yeterlidir.

Konu ceza muhakemesi bakımından da bazı özellikler taşıyabilmektedir:

¹⁰³ Bkz. Öntan, s.120; Gürelli, s.68 vd.

¹⁰⁴ Bohnet, François, *Code de procédure civile neuchâtelois commentée*, Bâle 2005, s.427.

Mesele, özellikle bilirkişinin soruşturma ve dava dosyasını inceleme yetkisi bakımından kendisini göstermektedir. CMK m.157 hükmü uyarınca, kanunun başka hüküm koyduğu hâller saklı kalmak ve savunma hakkına zarar vermemek kaydıyla, soruşturma evresindeki usul işlemleri gizlidir. Bu durum, bilirkişinin dosyayı incelemesine yahut bundan örnek almasına engel teşkil etmemektedir¹⁰⁵.

Nitekim bilirkişi kendisinden istenen görüşün hazırlanması sırasında cevaplaması istenen sorularla ilgili olup çalışmasına esas olacak veya çalışmasını kolaylaştıracak yazı, tutanak, fotoğraf, basılı eser, resim, film gibi belgelerin görevlendirme sırasında verilmemesi halinde bunları her zaman görevlendirmeyi yapan merciden talep edebilir (Rehber İlke ve Standartlar m.21).

✓ Ne olursa olsun, dosya kapsamında varlığına işaret edilen bir belge, bilirkişiye ulaştırıl(a)mamış olabilir. Aynı şekilde bilirkişi, ileri sürülen bir iddia veya savunma çerçevesinde kendisine iletilmemiş veya dosya kapsamında zikredilmemiş bir belgenin de incelenmesi gerektiği görüşünde olabilir. Bilirkişinin bu konuda yapması gereken şey, durumu gecikmeksizin yazılı şekilde kendisini görevlendiren merciyeye bildirmektir.

o Bunun gereğini (yargılama veya soruşturma bakımından bu belgenin ibrazının gerekip gerekmediğini veya taraflarca ibraz edilmiş olan bu belgenin mahkeme tarafından ibrazının re'sen emredilip emredilemeyeceğini) ilgili mercii takdir edecektir.

✓ Bilirkişi, hazırlayacağı raporda özel ve teknik bilgisini kullanarak ulaştığı sonuçların gerekçesini de açıklamakla yükümlüdür. Gerekçe bilirkişinin keyfi ve özensiz açıklamalarda bulunma ihtimalini büyük ölçüde önleyeceği gibi raporun yargı mercileri ve taraflarca her aşamada denetlenmesini kolaylaştırır. Açıklanan bilirkişi görüşünün gerekçeli kabul edilebilmesi için ilke olarak “neden veya niçin” gibi soruları sordurmaması gerekir.

İhtiyaç duyulan kayıt ve belgelerin bilirkişiye temini usulü: Bilirkişinin diğer yetkileri bakımından olduğu gibi, bilirkişi henüz kendisine teslim edilmemiş bir kayıt veya belgeye ancak, hâkim kanalıyla ulaşabilir. Diğer bir söyleyişle, bilirkişi bu belgeleri doğrudan hukuk davasının taraflarından veya ceza muhakemesinin ilgililerinden talep edemez

Hukuk yargısı bakımından, HMK m.275/2 hükmü, kayıt ve belgelerin getirtilmesine ihtiyaç duyan bilirkişinin, görevlendirilmesinden itibaren bir hafta

105 Bkz. Öntan, s.121.

içinde kendisini görevlendiren mahkemeye bilgi vererek talepte bulunması gerekmektedir. Ancak bilirkişi, kendisinde mevcut olmayan bir belgeye görevin ileri bir aşamasında da ihtiyaç duyabilir. Nitekim, benzer içerikteki HMK m.278/4 hükmünde, uyuşmazlık konusunun incelenmesi yetkisi bakımından bir süre öngörülmüş değildir¹⁰⁶.

Ceza muhakemesi bakımından ise ister soruşturma ister kovuşturma aşamasında olunsun, bilirkişi, ihtiyaç duyduğu kayıt ve belgelerin kendisine teminini bir süre ile sınırlı olmaksızın Cumhuriyet savcısından, hâkimden veya mahkemeden talep edebilir. Ceza muhakemesi özelinde meseleye ilişkin istisnai bir durum, moleküler genetik incelemeler bakımından öngörülmektedir. CMK m.79/2 hükmü uyarınca bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan bulgu bilirkişiye verilirken, ilgilinin adı ve soyadı, adresi ve doğum tarihi bilirkişiye bildirilmemektedir¹⁰⁷.

Burada son olarak hâkim, bilirkişinin ihtiyaç duyulan belgeler konusundaki değerlendirmesiyle bağlı olmayıp, hangi belgelerin ibraz edilmesi gerektiğine kendisi karar vermelidir. Nitekim aksi durumun kabulü hâkimin yargılama yetkisinin bilirkişiye devri anlamına gelecektir¹⁰⁸.

Bu konuda ayrıca belirtmek gerekir ki, söz konusu belgenin bilirkişiye fiziksel ortamda ulaştırılması belli bir zaman alabilir. Uygun olan, bunun en kısa sürede en elverişli yolla gerçekleştirilmesidir. Bu konuda Rehber İlke ve Standartlar m.6 hükmü yol göstericidir. Buna göre:

- ✓ Bilirkişi, UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, zaman ve emek kaybını en aza indirmek amacıyla dosyanın veya belgenin fizikî olarak teslim edilmeksizin UYAP üzerinden kendisine dosya inceleme yetkisi verilmesini görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.

106 Nitekim konuya ilişkin ne Fransız ne de İsviçre hukuklarında bir sınırlandırmaya yer vermektedir. Fransız Medeni Usul Kanunu m.243/1 hükmü uyarınca, bilirkişi taraflardan veya üçüncü kişi(ler)den, tüm belgelerin kendisine iletilmesini, bir güçlük hâlinde ise hâkimden, bunun gereğini emretmesini talep edebilmektedir (Art. 243 C. pr. civ). İsviçre hukuku bakımından bkz. Bettex, s.152, 153; Bohnet, s.427, no 9.

107 Öntan, s.122.

108 Redon, no.281, s.39; Vigneau, no.244.22, s.166.

4 BÖLÜM

RAPOR YAZIM USUL VE ESASLARI

■ GİRİŞ

Bilirkişinin oy ve görüşünün¹ hükme esas alınabilmesi her şeyden önce bu görüşün belli bazı özellikleri taşıması, belli şartlara uygun olarak hazırlanması ve sunulmasına bağlıdır. Bu sebeple ilk olarak oy ve görüşün sözlü olarak sunulabileceği haller bunu takiben bilirkişi raporunun taşıması gereken tüm bu özellikler üzerinde durmamız gerekir.

Bunu takiben bilirkişi raporunun mahkemeye teslimi ve değerlendirilmesi hakkında açıklamalarda bulunacağız. Bu aşamada özel olarak ele alacağımız konular, bilirkişinin mahkemede dinlenilmesi, tarafların bilirkişi görüşüne itirazı, bilirkişinin oy ve görüşünün hükme esas almaya elverişli olmaması durumunda ek rapor alınması yahut yeniden bilirkişi incelemesine başvurulması ve nihayet, bilirkişinin oy ve görüşünün hangi hususların varlığı hâlinde hükme esas alınabileceğidir.

A. OY VE GÖRÜŞÜN SUNULMASI

Bilirkişinin görüşünü kendisini görevlendiren mercie ne şekilde sunacağı konusunda, en azından meselenin Kanunlarda düzenleniş biçimi karşısında, ilk bakışta hukuk yargısı ile ceza muhakemesi arasında bazı farklılıklar bulunduğunu söylemek mümkündür.

Nitekim HMK m.279/1 hükmü uyarınca, mahkeme, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı veya sözlü olarak bildirmesine karar verir. Buna karşılık konuyu ceza muhakemesi bakımından ele alan CMK m.67 hükmü, esasen görüşün bir rapor hâlinde mahkemeye teslim edileceğine vurgu yapmaktadır. Ancak

1 Burada “oy” sözcüğü ile bilirkişilerin bir heyet hâlinde görev yapmaları ihtimaline işaret edilmektedir. Nitekim, aşağıda da ayrıca görüleceği üzere, heyetteki çoğunluk ile aynı sonuca ulaş(a)mayan bilirkişi, karşı oyunu mevcut rapora şerh düşebileceği gibi, bunu ayrı bir raporla da kendisini görevlendiren mercie, yani mahkemeye veya savcılık makamına sunabilir.

ceza mahkemesi de bilirkişinin duruşmada dinlenilmesine veya talep halinde açıklamalarda bulunmak üzere duruşmaya davetine her zaman karar verebilmektedir (bkz. CMK m.68/1).

Ne olursa olsun, gerek hukuk yargısı gerek ceza muhakemesinde bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak sunması istisnai olup uygulamada bilirkişiden görüşünü kural olarak yazılı şekilde, yani bir rapor hâlinde sunması beklenmektedir². Bu yapı içerisinde bilirkişinin sözlü açıklamada (beyanda) bulunması çoğu kez, oy ve görüşünü içeren raporu mahkemeye sunduktan sonra kendisine yöneltilecek sorular çerçevesinde, sunulan raporun izahı bakımından anlam taşıyacaktır. Aşağıda da meseleyi ele alırken ilk olarak bu oy ve görüşün sözlü olarak sunulmasına değindikten sonra bilirkişi raporunun ne şekilde sunulması gerektiğini farklı ihtimaller ve uygulamadaki beklentiler çerçevesinde ele almamız uygun olacaktır.

I.- Oy ve görüşün sözlü olarak sunulması

Oy ve görüşün sözlü olarak sunulması esasen iki bakımdan ele alınmalıdır: Bu başlık altında ele alacağımız konu, bilirkişi görüşünün sözlü olarak sunulmasının uygulamada hangi hâllerde işlevsel olduğu ile bunun usulüdür. Öte yandan gerek hukuk gerek ceza muhakemesinde, bilirkişi raporunu mahkemeye teslim ettikten sonra, ilgililerden birinin talebi üzerine veya bilirkişiyi görevlendiren mercii tarafından re'sen bilirkişinin duruşmaya davet edilmesi, duruşmada dinlenilmesi ve kendisine soru yöneltmesi de pekâlâ mümkündür. Meselenin bu yönünü aşağıda ayrı bir başlık altında ele almaktayız³.

Gerek hukuk yargısı gerek ceza muhakemesinde kural, bilirkişi görüşünün yazılı şekilde, bir bilirkişi raporunun hazırlanması suretiyle sunulmasıdır.

Oy ve görüşün sözlü sunulabileceği durumlar genel olarak aşağıdaki gibidir⁴:

- ✓ Maddi meselenin, özel ve teknik bilgiyi gerektirmekle birlikte basit olması, ihtiyaç duyulan açıklamanın kısa, not almanın kolay olması,
- ✓ Bilirkişi incelemesinin konusunun, maddi meselenin tespit veya değerlendirilmesinden çok, soyut bir uzmanlık bilgisinin mahkemeye aktarılmasından ibaret olması,

2 Bu konuda bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.594 vd.

3 Bkz. aşa. §4, B, II'de yeralan açıklamalar.

4 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.591 vd.; Bettex, s.103.

- ✓ Bir keşif icrası sırasında, bilirkişiden yardım alınması,
- ✓ Ceza muhakemesi özelinde esas olan oy ve görüşün yazılı şekilde sunulması olsa da, hemen görüş verilmesi mümkün olan işlerde, bilirkişinin sözlü açıklamalarıyla yetinilebilir⁵.

Bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen bir kişinin yukarıda saydığımız ihtimaller dairesinde görüşünü sözlü şekilde sunması her zaman mümkündür. Bununla birlikte belirtmek gerekir ki, uygulamada bilirkişinin görüşünün sözlü şekilde alınmasına genellikle bir keşif icrası sırasında rastlanılır.

Ne olursa olsun, bilirkişi görüşünün sözlü şekilde sunulması usulü, onun nerede alındığına göre farklılık arz etmemektedir. Bu konuda temel olarak HMK m.279/3 hükmünün dikkate alınması uygun olur (ayrıca bkz. CMK m.84/1). Buna göre; mahkeme bilirkişinin oy ve görüşünü sözlü olarak açıklamasına karar verirse, bilirkişinin açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanağın altına bilirkişinin de imzası alınır. Kurul hâlinde görevlendirme söz konusu ise bilirkişilerin bilgilerine başvuru hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip, tutanağın altı, bilirkişilere imza ettirilir.

Bu konuda bilirkişilerin dikkat etmesi gereken mesele şudur: Sözlü görüş ister duruşmada ister keşif sırasında verilsin, bu görüşün yer aldığı tutanak bilirkişi tarafından imza edildiği anda, artık bilirkişi raporu hükmünde olacak ve o şekilde değerlendirilecektir.

II. Oy ve görüşün yazılı olarak sunulması

1. Genel Olarak

Başta da belirttiğimiz gibi gerek hukuk gerek ceza muhakemesinde asıl olan bilirkişinin oy ve görüşünün yazılı şekilde, yani rapor hâlinde sunulmasıdır. Bilirkişi raporunun bilirkişiyi görevlendiren merci tarafından dikkate alınabilmesi için, üç hususun bir arada bulunması gerekir. Bilirkişi görüşü Türk hukuk öğretisinde başta Yılmaz tarafından işaret edildiği gibi:

- ✓ eksiksiz,
- ✓ anlaşılır,
- ✓ inandırıcı olmalıdır⁶.

5 Bkz. Öntan, s.148, 149 (özellikle dn.605).

6 Bkz. Yılmaz, Ejder, "Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları", *Mali Hukuk*, 1996, s.12-31; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.593 vd. Ayrıca bkz. Bettex, s.176; Guyaz, Alexandre, "Le rôle de l'expert médical du point de vue de l'avocat/ IV.-VII", *La preuve en droit de la responsabilité civile*, Zurich 2011, s.136 – 150, s.142.

Bilirkişi raporu bir adli yazı niteliğindedir.

Bilirkişi raporunun taşınması gereken bu niteliklerle onun hem şekli özelliklerini hem içeriğini anlamamız gerekir. Elbette, bilirkişinin oy ve görüşünü yazılı şekilde sunması hâlinde, esas önemli olan, bilirkişi raporunun esası, yani içeriğidir⁷.

Ne olursa olsun bilirkişi, kendisine yöneltilen soruların tümünü yanıtlamalıdır. Rehber İlke ve Standartlar m.7 hükmünde de açık şekilde işaret edildiği üzere:

- ✓ Bilirkişi, incelemesini yaparken hak ve adaletin gerçekleşmesinde hâkime yardımcı olacağından, bu sorumluluk bilinciyle azami dikkat ve özen göstererek kendisine sorulan tüm sorulara cevap verecek biçimde raporunu hazırlamalıdır.
 - Soruların bazılarının cevapsız bırakılması, bazı hâllerde bilirkişiden ek görüş istenmesini, bazı hâllerde ise yeniden bilirkişi incelemesine başvurulmasını gerektirebilir.

Elbette bu raporun içeriğinin gerektiği şekilde değerlendirilebilmesi, onun hükme esas alınıp alınamayacağına karar verilmesi, nihayetinde gerek bilirkişinin kendisinin gerek ortaya koyduğu çalışmanın niteliğinin anlaşılabilmesi, raporun çeşitli şekil kurallarına uygun şekilde kaleme alınmasına bağlıdır⁸.

Bilirkişi raporu belli bazı şekli koşulları taşınmalıdır. Ancak, asıl olan, bilirkişi raporunun içeriğidir.

Takip eden başlıklar altında ilk olarak, raporda kullanılması gereken dil, üslup ve yazım usulü üzerinde duracağız. Bunu takiben, bir bilirkişi raporunda bulunması gereken başlıklar ve bunların altında yer alması gereken hususlar hakkında açıklamalarda bulunacağız.

2. Raporda Kullanılması Gereken Dil, Üslûp ve Yazım Biçimi

Bilirkişi raporu bir adli yazıdır⁹. Tüm adlî yazılar belli şekilde, belli kurallara uyulması suretiyle kaleme alınmalıdır¹⁰. Bilirkişi raporları da yapılamada

7 Bu yönde bir İsviçre Federal Mahkemesi Kararı için bkz. ATF 9C_359/2009 cons.4.2. ATF 9C_603/2009 cons.3.1 (Guyaz, s.141, dn.96'dan naklen).

8 Ayrıca bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.26; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.593.

9 Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.26.

10 Geniş bilgi için bkz. Yılmaz, Ejder, *Adli Yazı ve Yazışma Usulleri*, 4.Bası, Ankara 2014, Giriş Kısmı, ayrıca bkz. s.167.

taşıdıkları önem gereği bu kurallardan bağımsız düşünülmez.

En genel geçer tarifiyle, bir bilirkişi raporu tam, kısa, açık ve (işin niteliğine uygun) uygun (münasip) bir dille kaleme alınmalıdır. Rehber İlke ve Standartlar m.22 hükmünde mesele şu şekilde açıklanmıştır. Buna göre, bilirkişi raporunda yer alan gereksiz ayrıntılar işin özünün gözden kaçırılmasına neden olacağı gibi ortaya konulan görüşlerin anlaşılabilirliğini ve raporun denetimini de zorlaştırır. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu kısa, öz ve açık bir şekilde hazırlamaya özen göstermelidir.

- ✓ Raporun tamlığı sorulan tüm soruların eksiksiz şekilde yanıtlanmış olduğu anlamına gelir.
- ✓ Raporun kısa ve öz olması onun gereksiz açıklamalardan varestes olması biçiminde anlaşılmalıdır. Öte yandan bilirkişinin, tarafların uyuşmazlık konusu mesele hakkındaki iddia ve savunmalarına özet şekilde yer vermek gibi bir görevi yoktur.
 - Uygulamada bilirkişiler bazen dosyanın tümünde bazen de görevlendirildiği konuyla sınırlı olarak tarafların karşılıklı iddia ve savunmalarının bir özetini çıkarmakta ve durum hem kendisi için hem raporu değerlendirecek hâkim veya Cumhuriyet savcısı için bir kolaylık olarak görülmektedir.
 - Ancak önemle belirtmek gerekir ki, bilirkişinin görev alanı genelde kendi bilgi ve uzmanlık alanı, özelde ise sorulan sorular ile sınırlıdır. Bilirkişi, kendisine verilen görev ve yetkinin dışına çıkamaz. Kendisini görevlendiren mercii talep etse dahi, iddia ve savunmaları inceleyerek her ne nedenle olursa olsun bunlarla ilgili yorumda bulunamaz. İddia ve savunmayı yorumlayacak ve değerlendirecek olan görevlendirmeyi yapan mercinin kendisidir (Bkz. Rehber İlke ve Standartlar m.10).
- ✓ Raporun açık olması, tereddüt içeren ifadelerle yer verilmemesi anlamına gelir. Ortada bir olgunun (vakıanın) gerçekleştiği yönünde bir iddia vardır; bu olgu ya iddia edilen şekilde gerçekleşmiş ya da gerçekleşmemiştir. Elbette, bilirkişi elindeki imkânlarla açık bir sonuca ulaşamamışsa, dürüst davranma ödevi çerçevesinde bunu raporunda bildirmek zorundadır¹¹.
- ✓ Bilirkişinin raporda kullandığı dil ve üsluba özel bir önem göstermesi gerekir. Bilirkişi yahut bilirkişi heyeti, raporu kaleme alırken, me-

11 Hukuk ve ceza yargısı özelinde bkz. ve karşı. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.600, 601; Öntan, s.149, 150.

selenin teknik içeriği bir tarafa, basit ve o teknik konuda bilgi sahibi olmayan orta düzey zekâyâ sahip bir kişinin anlayabileceği düzeyde, anlaşılır bir dil kullanılmalıdır.

- o Sunulan raporu okuyup değerlendirecek olanlar, gerekirse bu raporu hükmüne esas alacak hâkim (veya mahkeme), iddianamesine veya takipsizlik kararına dayanak yapacak Cumhuriyet savcısı, rapora dair beyanda bulunacak olan veya buna itiraz edecek olan hukuk davasının tarafları, ceza davasının ilgilileri ile bunların kanunî veya iradi temsilcileridir (vekilleridir). Sayılan kişiler, kural olarak, bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan teknik konunun uzmanı değildirler.

Bilirkişi teknik ve soyut kavramları, ilgililerin anlayabileceği şekilde somutlaştırmalıdır.

- o Raporun içeriğinin muhataplarınca tam olarak anlaşılmaması, raporun hükme ve denetime elverişli olmadığı anlamına gelir. Bu yüzden bilirkişi, salt bu sebeple bir ek rapor hazırlamak durumunda kalabilir.
- o Bazı hâllerde bilirkişinin teknik birtakım ifadelerde bulunması kaçınılmazdır. Bilirkişi mümkün mertebe sınırlı tutacağı bu detayların yanında, hangi gerekçelerle rapordaki sonuca vardığını hâkim ve tarafların kolayca anlamasını sağlamalıdır. Bilirkişi, soyut kavramları elverdiği ölçüde somutlaştırmalıdır¹².
- o Bilirkişi raporunu kaleme alırken, ayrımcı, cinsiyetçi ve hatta suçlayıcı ifadelerden de kaçınılmalıdır. Aksine davranış, en başta bilirkişi etiğine aykırıdır. Bilirkişi ne uyuşmazlığın tarafı ne de iddia veya savunma makamıdır. Tarafların yargılamadaki konumları hiç şüphe yok ki zikredilebilir (müşteki, katılan, davacı, davalı, sanık, şüpheli vb.). Buna karşılık, suçlu şahıs, haksız, hırsız, istismarcı vb. ifadelerin kullanılmaması gerekir.

Bilirkişi raporu biçim, üslup ve dil bakımından görevlendirmeyi yapan merci ile tarafların anlayacağı nitelikte ve okunaklı olmalıdır. Bilirkişi, raporunu hazırlarken teknik terim ve kavramlarla ilgili sözcüklerin mümkünse Türkçe karşılıklarını tercih etmeli ya da parantez içinde Türkçe karşılıklarını mutlaka

12 Raporun anlaşılır olması zorunluluğu konusunda genel olarak ayrıca bkz. İsviçre Hukuku'nda Bettex, s.176; Bovey, Grégory, "Le juge face à l'expert", *La preuve en droit de la responsabilité civile* (Ed.: C. Chappuis ve B. Winiger), Zurich 2011, s.95-116, s.111; Guyaz, s.142.

yazmalıdır. Teknik bir kavram söz konusu ise ayrıntıya kaçmadan bu kavramla ilgili açıklamada bulunmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.18).

Bilirkişinin vardığı sonuçlar, sadece maddi meseleye ilişkin olmalıdır. Yukarıda vakıa (olgu) ile hukuk ayrımı bağlamında yukarıda açıklamalarda bulunduk ve örnekleri aktarmıştık¹³. Burada önemi sebebiyle bir kez daha işaret etmek isteriz ki, somut olarak bilirkişi, tıbbi müdahalenin tıp ilmine uygun olup olmadığını, makinanın çalışıp çalışmadığını veya makinadaki hatanın ilk bakışta fark edilip edilemeyeceğini söyleyebilir veyahut mahkemeye somut bir bilançoğu sunup, bilançonun ekonomik sonuçları hakkında açıklamalarda bulunabilir. Buna karşılık bilirkişi, her ne surette olursa olsun, hukukî bir tespit, nitelendirme veya değerlendirmede bulunamaz. Örneğin bilirkişi, tarafların hangi derecede kusurlu olduğu veya aslî yahut talî kusurlu oldukları konusunda bir değerlendirmede bulunamaz; mahkeme kararına dayanak teşkil edebilecek bir Yargıtay kararını yorumlayamaz; suçun unsurlarının bulunup bulunmadığını tartışamaz. Bilirkişinin bu içerikte bir görevi kabul etmemesi, kendisi hakkında herhangi bir yaptırımın uygulanmasına yol açmaz. Tersine, bilirkişi belirtilen içerikte birtakım nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunduğu takdirde, uyarma veya listeden geçici yahut kalıcı şekilde çıkartılma yaptırımlarından biriyle karşı karşıya kalacaktır¹⁴.

Bilirkişilerin heyet hâlinde görev yapması durumunda, bu bilirkişilerin uzmanlık dallarına daha en başta görevlendirilmelerine ilişkin kararda işaret edilmelidir. Aynı şekilde özellikle raporun içeriğinin birden fazla uzmanlık dalını ilgilendirmesi ve bilirkişilerin de buna göre görevlendirilmiş olmaları halinde, söz konusu raporun taraflar ve mahkemece denetime elverişli olması için, bilirkişilerin temel ve alt uzmanlık dalları ile bilirkişi raporundaki yerinin özel olarak belirtilmesi gerekmektedir.

Son olarak bilirkişi raporu kaleme alırken adlî yazı usullerine uygun davranmalıdır. Öğretide Yılmaz, bilirkişinin aşağıdaki sırayı takip etmesini önermektedir¹⁵:

- ✓ Kendisine yöneltilen soruları doğru şekilde anlamak,
- ✓ Yöneltilen sorulara ilişkin gerekli araştırma faaliyetini gerçekleştirmek,
- ✓ Araştırma faaliyeti sonucunda elde edilen hususları rapora aktarmak,
- ✓ Yazılan hususları, ilk başta dil kuralları açısından düzeltmek,
- ✓ Yazılan hususları, içerik bakımından kontrol etmek.

13 Bkz. yuk. §3.

14 Bilirkişinin denetimi ve disiplin sorumluluğu hakkında bkz. yuk. §2.

15 Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.26.

3. Raporun Şekli ve İçeriği

a. Genel Olarak

Bilirkişi raporunda yer alması gereken asgarî hususlara ilk olarak HMK m.279/2 hükmünde genel hatlarıyla işaret edilmektedir. Buna göre bilirkişi raporunda;

- ✓ Tarafların ad ve soyadları,
- ✓ Bilirkişinin görevlendirildiği hususlar,
- ✓ Gözlem ve inceleme konusu yapılan maddi vakıalar, gerekçe ve varılan sonuçlar,
- ✓ Bilirkişiler arasında görüş ayrılığı varsa, bunun sebebi,
- ✓ Raporun düzenlenme tarihi ve bilirkişi veya bilirkişilerin imzalarının bulunması gerekir.

Azınlıkta kalan bilirkişi, oy ve görüşünü ayrı bir rapor hâlinde de mahkemeye sunabilir. CMK'nın konuya ilişkin düzenlemelerinde bu içerikte bir hükme yer verilmemiştir. Bununla birlikte ceza muhakemesi özelinde de raporun taşınması gereken özellikler konusundaki yaklaşım, hukuk yargısından farklı değildir¹⁶.

Diğer taraftan Bilirkişilik Yönetmeliği m.56/1 hükmü, bilirkişi raporunda yer alması gereken hususları detaylı şekilde düzenlemiştir:

Dosya numarası, mahkemelerin veya icra dairelerinin gördükleri işlere verilen numaradır. İlk kısmı, başvuru yılını, devamı ise o yılın kaç numaralı işi olduğunu gösterir.

- ✓ Görevlendirmeyi yapan merci,
- ✓ Dosya numarası,
- ✓ Yargılamanın taraflarına ait bilgiler,
- ✓ Görevlendirme tarihi ve süresi,
- ✓ İncelemenin konusu,
- ✓ Kendisinden gözlemlenmesi ve incelenmesi istenen maddi unsurlar,
- ✓ İnceleme yöntemi,
- ✓ Bilimsel ve teknik dayanaklar,
- ✓ Gerekçeli sonuç,
- ✓ Raporun düzenlenme tarihi,
- ✓ Bilirkişi gerçek kişi ise adı ve soyadı, unvanı, sicil numarası ve imzası,

¹⁶ Nitekim bkz. Öntan, s.148 vd.

- ✓ Bilirkişi tüzel kişi ise ticaret unvanı, kanuni temsilcisinin adı ve soyadı, tüzel kişi adına raporu tanzim eden gerçek kişilerin adı ve soyadı ile sicil numarası ve imzaları.

Belirtmek gerekir ki, bilirkişi raporlarının özel bir şablonu yoktur. Bilirkişi sıfatıyla görevlendirilen kişinin, “örnek bilirkişi raporu” tabir edilen belgelere ihtiyatla yaklaşması gerekir. Ezcümle, bilirkişinin daha önce kendisi veya bir başkası tarafından benzer bir konuda hazırlanan bilirkişi raporunu, belli bazı hususları değiştirmekle yetinerek “kopyala – yapıştır” yoluyla kullanması, bilirkişinin görevini özensiz şekilde yerine getirdiği anlamına gelir. Bu tür bir raporun içeriği ile sonucu arasında bir çelişkinin ortaya çıkması, bilirkişinin bölge kurulu tarafından yaptırma tâbi tutulması sonucunu doğuracaktır.

Gerek yukarıda belirttiğimiz bu düzenlemeler gerek konuya ilişkin prensipler çerçevesinde, bir bilirkişi raporunda yer alması gereken hususları ve bunların içeriğini, sırasıyla şu şekilde açıklamamız mümkündür.

b. Kapak Sayfası

Bilirkişi raporunun, bir kapak sayfasıyla başlaması mevzuattan kaynaklı bir zorunluluk değildir, bilirkişilere önerilmektedir. İster bir kapak sayfası hazırlansın ister hazırlanmasın, bir bilirkişi raporunun başında bulunması zorunlu olan hususlar bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin olan kararda da yer aldığı gibi aşağıdaki şekildedir;

- ✓ Görevlendirmeyi yapan mercii (örneğin, T.C. Ankara 6. Asliye Ceza Mahkemesi; T.C. İzmir 3. Asliye Ticaret Mahkemesi gibi...),
- ✓ Dosya numarası (örneğin 2020/135 E. (Esas), 2020/86 D.İş (Değişik İş) veya 2020/3657 Soruşturma vb...),
- ✓ Yargılamanın taraflarına ait bilgiler,
- ✓ Davanın konusuna veya isnat edilen suçun ne olduğuna ilişkin bilgiler,
- ✓ Bilirkişinin adı soyadı, unvanı, sicil numarası; tüzel kişiye, ticaret unvanı, kanuni temsilcisinin adı ve soyadı, tüzel kişi adına raporu tanzim eden gerçek kişinin adı ve soyadı ile sicil numarası.

c. İçindekiler

Bu kısımda bilirkişinin, raporun içeriğinde yer alan hususları sırası ile göstermesi gerekir. İçindekiler kısmının raporda yer alan temel başlıkların tümünü içermesi gerekir.

ç. Görev Tanımı

Burada bilirkişi ilk olarak kendisini görevlendiren mercie ve taraflar hakkındaki bilgilere bir kez daha işaret edecektir. Bunu takiben, hangi konuda, ne yapmak için görevlendirildiğinin açık şekilde gösterilmesi gerekmektedir.

- ✓ Buna göre bu kısımda incelemenin konusuna ve bilirkişinin gözlemlemesi ve incelemesi istenen maddi unsurlara yer verilecektir. Bu hususlar, bilirkişinin görevlendirilmesine ilişkin kararda bilirkişiye yöneltilen sorular şeklinde somutlaşmaktadır. İşte bilirkişi de bu soruları, kendisine yöneltilen sırayla, tek tek belirtecektir.
- ✓ Bilirkişi bu hususları henüz baştan belirttiğinde, vakıaların tespitinden veya bunların değerlendirilmesinden sonra ulaştığı sonuçları, kendisine yöneltilen sorular ile karşılaştırma ve bu sayede varsa rapordaki eksiklikleri onu henüz teslim etmeden önce tespit ederek bu eksiklikleri gidermek imkanına sahip olacaktır¹⁷.

d. Raporda Ulaşılan Sonuçların Dayandığı Literatür, Veriler ve Diğer Materyaller

Bilirkişi raporunun denetime elverişli kabul edilmesi için, yararlanılan tüm kaynakların ne olduğuna ve bunlara ne şekilde ulaşıldığına işaret edilmiş olması gerekir. Bu, görev sebebiyle incelenen bir taşınır veya bir taşınmaz yahut temin edilen bir kayıt veya belge olabilir. Örneğin;

- ✓ Bu bir belge ise, söz konusu belgenin ne olduğu, nereden temin edildiği, kendisine teslim edilen dosya kapsamında mı yer aldığı, yoksa kendi talebi üzerine mahkeme tarafından daha sonra mı teslim edildiği vb. hususlara işaret edilmelidir. Bunların gösterilmemesi, raporun hükme esas alınmaması veya alınsa dahi verilen kararın üst derece mahkemesi tarafından kaldırılması veya bozulması sonucunu doğurabilir¹⁸.

Bilirkişi raporunu düzenlerken incelediği tüm belgeleri (ticari defter, fiş, fatura, makbuz, senet vb) yargı denetimine elverişli bir şekilde raporuna yan-

17 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.595. İsviçre Hukuku bakımından benzer şekilde bkz. Bovey, s.110, 111.

18 Örneğin, "...Mahkemece bu hüküm ve tarafların talepleri de gözetilerek vergi iadesine konu belgeler üzerinde usulüne uygun, denetime elverişli bilirkişi incelemesi yapılmadan sonuca gidilmiştir. Dosya üzerinde uzmanlık alanı belli olmayan bir bilirkişi tarafından uyumsuzluk konusu belgelerin incelenip incelenmediği anlaşılamayan, belgelerin dökümü yapıp nitelikleri ve miktarları belirlenmeden, soyut bir bilirkişi incelemesi yapılmış ise de hükme yeterli değildir." HGK, 5.5.2004, 3-245/265 (İKİD, 2006/541, s.3909 vd.).

sıtmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.20).

Bilirkişi, raporunu hazırlarken raporun dayanağı olan somut ve özel nedenleri bilimsel verilere uygun olarak göstermek zorundadır. Bilirkişi raporu aynı zamanda görevlendirmeyi yapan merci ile istinaf ve temyiz mahkemelerinin denetimine de elverişli olacak şekilde bilgi ve belgeye dayanan gerekçe ihtiva etmelidir. Örneğin:

- ✓ Bilirkişi, değerlendirmesinde kullanmak üzere ölçüm yapması gerektiğinde, bu ölçümleri bizzat yapmalı, tarafların verdikleri ölçümleri esas alarak değerlendirme yapmamalıdır. Hesaplama yaparken esas aldığı birim fiyatlara ve dayandığı kriterlere raporunda açıklamalı olarak yer vermelidir (Rehber İlke ve Standartlar m.14).

Bilirkişi incelemesi sırasında bilimsel veya teknik kaynak ve görüşlerden yararlanabilir. Bu kaynak ve görüşlerin neler olduğuna işaret edilmesi gerekir¹⁹. Nitekim incelemesini sadece maddi mesele ile sınırlı tutması gereken bilirkişinin yeri geldiğinde görüşüne temel oluşturan bilimsel dayanaklara işaret etmesine Rehber İlke ve Standartlar'da da yer verilmiştir. Buna göre:

- ✓ Bilirkişi, raporunu özellikle mahkemece belirlenen sınırlar dahilinde, tümüyle maddi vakıalara hasretmeli; cevaplama istenen somut soruları tek tek sorulma sırasına göre, bilimsel dayanaklarını da açık ve anlaşılır biçimde göstermek ve eksiksiz olarak cevaplamak suretiyle hazırlamalıdır.

Bilirkişi, raporunu kaleme alırken taraflarca sunulmuş uzman görüşlerinden (mütalaalardan) (HMK m.293; CMK m.66) yararlanabilir mi? Başka bir söyleyişle, bunlar hakkında açıklamalarda bulunabilir mi?

- ✓ Bilirkişinin incelemesi sırasında bu görüşlerle de karşı karşıya kalması muhtemeldir. Bilirkişi bu görüşleri, sair taraf iddiaları gibi, sahip olduğu uzmanlık bilgisi çerçevesinde gözetecek; iddia edilen olayın oluş biçimi bakımından değerlendirecektir. Bununla birlikte bilirkişi, mahkemeye sunacağı raporda, kural olarak, bu görüşler hakkında bir değerlendirmede bulunmakla yükümlü değildir. Bilirkişi tarafından yapılması gereken, kendi objektif görüşünü, kendisini görevlendiren mercie aktarmaktan ibarettir.
- ✓ Bununla birlikte, hukukî dinlenilme ve ispat hakkı kapsamında gerek yargılamanın başında gerek daha önce sunulmuş bir bilirkişi raporu aleyhine sunulan itirazlar çerçevesinde yargılamanın taraflarınca bir uzman görüşü mahkemeye sunulmuş olabilir. Bu uzman görüşü, ko-

19 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.596.

nuya ilişkin ciddi birtakım özel ve teknik bilgi ve değerlendirmeleri içerebilir. Mahkeme tarafından verilecek karar, herhangi bir tereddüt veya şüpheden arı olmalıdır. Bu sebeple mahkeme bilirkişinin sunulan uzman görüşlerini de özel ve teknik bilgi bakımından değerlendirilmesini isteyebilir. Rehber İlke ve Standartlar arasında belirtildiği gibi:

- Bilirkişi, raporunu hazırlarken, görevlendiren mercii tarafından istenmesi halinde, yargılama sırasında dosyaya sunulan uzman görüşlerini de özel ve teknik bilgi yönünden değerlendirmeli ve raporunda tartışmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.19).

Bilirkişinin, özel veya teknik bilgiye dayanmadan yalnız yargılama sırasında elde edilen delilleri değerlendirerek uyuşmazlık konusu hakkında saptamalar ve yorum yapması bilirkişilik temel ilkelerine aykırıdır. Ancak, delillerin değerlendirilmesi yasağı, bilirkişinin delillerden hiçbir biçimde yararlanamayacağı anlamına gelmeyip olgu sorununu çözerken kullanacağı özel veya teknik bilgisinin değerlendirilmesinde delillerden yardımcı ya da denetleyici olarak yararlanabilir (Rehber İlke ve Standartlar m.17).

e. Yapılan Çalışma ve Yöntemin Belirtilmesi

Burada bilirkişinin inceleme yöntem ve usulünü açıklaması gerekmektedir. Örneğin, bilirkişi incelemesinin konusu bir yazı veya imzanın sahte olup olmadığı ise, yazı veya imzanın incelemesinde veyahut tıbbi bir incelemede, örneğin maluliyetin hesabında hangi yöntemlerin uygulandığı açıklanmalıdır. Bilirkişi, bu yöntemlerin teknik karşılığını belirtebilir.

- ✓ Öte yandan yöntemin içeriği ilgililerin anlayabileceği ve denetime elverişli şekilde aktarılmalıdır.
- ✓ Bilirkişi ayrıca, incelemeyi belli bir yerde yaptıysa bunun zamanını, taraflar yahut üçüncü kişilerle iletişime geçtiyse bunun biçimini göstermelidir²⁰.

f. Analiz; Sıra Numarası Altında Sorular, Yanıtlar ve Bu Yanıtların Gerekçeleri

Burada bilirkişi, kendisine yöneltilen sorulara verdiği yanıtları, tek tek belirtcektir. Bu soruların, yöneltildiği sırayla yanıtlanması gerekir. Bu başlık, aslında bir sonraki başlık olan Sonuç ile bir bütün teşkil eder.

20 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.598, 599; Leclerc, no.416, s.322.

- ✓ Analiz aşaması, bilirkişi incelemesinin konusunu oluşturan maddî vakıalar ile bilirkişinin gözlem ve tespitlerini içerir. Öte yandan, görevlendirmenin konusunu oluşturmaktaysa, bu gözlem ve tespitlere ilişkin nitelendirme ve değerlendirmeler bu başlık altında yer alacaktır. Hemen akabinde, her bir soruya verilen yanıtta bir sonuç şeklinde yer verilecektir.
- ✓ Bilirkişi raporuna esas konunun uzun olması ve özellikle birden çok sorun bulunması durumunda, raporun paragraflara ve ayrı ayrı başlıklara bölünmesi bilirkişinin hatalı ve çelişkili açıklamalarını önleyeceği gibi raporu okuyanların ortaya konulan görüşleri kolaylıkla ve eksiksiz anlamasını sağlar (Rehber İlke ve Standartlar m.23).
- ✓ Bilirkişi her halükârda sunduğu raporu gerekçelendirmelidir. Aksi takdirde bilirkişi raporu, ne taraflar ve hâkim tarafından anlaşılabilir, ne de onun inandırıcılığından söz edilebilir²¹.
- ✓ Diğer taraftan, bilirkişinin incelediği konu hakkında farklı bir takım bilimsel veya teknik görüşler bulunmaktaysa, bilirkişi bunlardan birini diğerine neden tercih ettiğini açıklamalıdır. Burada gerek görüşe dayanak yapılan gerek aksi yöndeki kaynaklar belirtilmelidir²². Bilirkişi, değerlendirmede bulunurken ikilemde kaldıysa, bu durumu, temel etik kurallardan dürüst davranmanın bir gereği olarak görevlendiren mercie bildirmelidir.

Tahrifat, belge üzerinde değişiklik yapılması anlamına gelir.

g. Sonuç

Bilirkişinin ulaştığı sonuç, bir önceki başlık olan Analiz ile bir bütün teşkil eder. Özellikle, bilirkişi incelemesinin konusu veya bilirkişiye yöneltilen sorular birden fazla ise, bunların her birine kural olarak farklı başlık ve paragraflar altında yer verilmeli; gerekiyorsa her biri için ulaşılan sonuç da mutlaka ayrı ayrı gösterilmelidir²³. Bilirkişiliğe ilişkin Rehber İlke ve Standartlar da konuya ilişkin iki önemli düzenleme içermektedir:

- ✓ Bilirkişi, raporunda kesinlikle takdiri değerlendirmelerde bulunma-

21 Bkz. ve karşı. Bettex, s.176; Guyaz, s.142; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.595 vd.; Öntan, s.149.

22 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.600 vd.; Bovey, s.112; Guyaz, s.142.

23 Bu konuda bkz. ve karşı. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.27 vd.; Guyaz, s.142; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.595 vd.

malı, somut olayı tüm açıklığı ile raporunda anlattıktan sonra olayın yorumunu ve takdirini hâkime bırakmalıdır (Rehber İlke ve Standartlar m.15).

- ✓ Bilirkişi, hazırlayacağı raporda özel ve teknik bilgisini kullanarak ulaştığı sonuçların gerekçesini de açıklamakla yükümlüdür. Gerekçe bilirkişinin keyfi ve özensiz açıklamalarda bulunma ihtimalini büyük ölçüde önleyeceği gibi raporun yargı mercileri ve taraflarca her aşamada denetlenmesini kolaylaştırır. Açıklanan bilirkişi görüşünün gerekçeli kabul edilebilmesi için ilke olarak “neden veya niçin” gibi soruları sordurmaması gerekir (Rehber İlke ve Standartlar m.31)

Bilirkişi değerlendirmede bulunurken tereddüt yaşıyorsa, ikilemde kaldıysa, bu durumu kendisini görevlendiren mercie bildirmelidir. Aksi durum dürüst davranma ödevinin ihlali olur.

ğ. İmza

Bilirkişilerin imzası: Bilirkişi, raporu düzenlediği tarihte imza eder. Öte yandan bilirkişi raporu birden fazla sayfadan oluşuyorsa tüm sayfaların imzalanmalı yahut ayırt edici şekilde paraf edilmelidir.

Elektronik ortamda teslim edilen raporlarda bilirkişi raporu e-imza veya mobil imza vasıtasıyla imza edilecektir.

- İmzasız bir rapor, hiçbir surette mahkeme tarafından dayanak alınmaz; imza edilmek üzere geri çevrilmesi gerekir²⁴.
- Bilirkişi raporu imza edildikten sonra, artık üzerinde bir değişiklik yapılmaması gerekir. Ancak, zaruri bir sebeple değişiklik yapıldıysa, bu tahrifat anlamına geleceğinden, bu değişikliğin sebebinin gösterilmesi ve değişiklik yapılan yerin de imza edilmesi gerekir²⁵.

h. Karşı Oy ve Gerekçesi

Bilirkişi incelemesi amacıyla birden fazla bilirkişi görevlendirilmişse, bu bilirkişilerin inceleme konusu vakıaları tespit ettikten sonra farklı sonuçlara ulaşmaları da pekâlâ mümkündür. Diğer bilirkişilerden farklı sonuca ulaşan bilirkişinin bu azınlık görüşü, raporun sonunda ayrıca belirtilir ve imza edilir.

- ✓ Öte yandan, azınlıkta kalan bilirkişinin oy ve görüşünü ayrı bir rapor

²⁴ Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.597.

²⁵ Kuru, Bâki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C.III, İstanbul 2001, s.2742.

hâlinde mahkemeye sunması mümkündür (HMK m.279/2, son cümle). Karşı görüşü şerh düşmek veya ayrı bir rapor ile sunmak konusundaki takdir yetkisi, görevlendiren mercie değil, tamamen bilirkişiye aittir.

1. İlgili Belgeler

İncelemeye esas, maddi unsurları belgeleyen ve sonuçların açıklanmasına yardımcı olan, incelemeye esas maddi unsurları belgeleyen ve sonuçların açıklanmasına yardımcı olan şema, harita, kroki, fotoğraf, tablo ile diğer kayıt ve belgelerin de eklenmesi gerekir (BilY m.56/5).

4. Bilirkişilerin “Heyet Halinde” Görev Yapmaları Durumunda Dikkat Edilmesi Gereken Bazı Hususlar

Taşıdığı önem gereği, heyet halinde çalışmak üzere görevlendirilen bilirkişiler üzerinde özel olarak durmak gerekir. Zira uygulamada mahkemeler aynı ara kararı ile birden fazla bilirkişiyi, bazen aynı uzmanlık alanına ilişkin özel ve teknik bilgi ihtiyacını gidermek için bazen de farklı uzmanlık alanlarına ilişkin özel ve teknik bilgi ihtiyacını gidermek için heyet halinde çalışmak üzere birlikte atayabilmektedirler.

Mahkemenin farklı uzmanlık alanlarına ilişkin özel ve teknik bilgi eksikliğini gidermek için heyet halinde çalışmak üzere birden fazla bilirkişi görevlendirmesi, onun gerçek bir heyet oluşturmak istediği anlamına gelmez. Burada usul ekonomisi ilkesi gereği her ne kadar bilirkişiler birlikte tek bir rapor hazırlamakta iseler de, her bir bilirkişinin uzmanlık alanı farklı olduğundan, her bir bilirkişinin sorumluluğu kendi uzmanlık alanı ile sınırlıdır. Bu nedenle bu ihtimalde azınlık görüşü (muhalafet şerhi) yazılmasına ihtiyaç yoktur. Esasen bu ihtimalde atanacak bilirkişi sayısı bakımından tek sayı ilkesi de geçerli değildir.

Mahkemenin aynı uzmanlık alanına ilişkin özel ve teknik bilgi eksikliğini gidermek için birden fazla bilirkişi görevlendirmesi halinde, burada gerçek anlamda bir bilirkişi heyeti söz konusu olur. Bu halde çoğunluğun görüşüne katılmayan bilirkişi azınlık görüşü (muhalafet şerhi) yazmalıdır. Aksi halde (fikren katılmamış olsa bile) diğer bilirkişilerle birlikte doğacak olası bir hukuki, cezai veya disiplin sorumluluğunun muhatabı olur. Bu halde heyet halinde çalışmak üzere birden fazla bilirkişi görevlendirilecekse, görevlendirilecek bilirkişi sayısı bakımından tek sayı ilkesine riayet edilmelidir.

Bu konuda Rehber İlke ve Standartlar m.32 hükmünün bilirkişiler tarafından ayrıca dikkate alınması gerekmektedir:

- ✓ Bilirkişilerin kurul halinde görevlendirilmeleri halinde, bir araya gelecek toplantılar yapmak suretiyle müzakerelerde bulunmaları ve bilirkişi raporunu birlikte hazırlamalarının kurul halinde görevlendirmenin bir gereği olduğu göz ardı edilmemelidir. Kurul halinde bilirkişi görevlendirmelerinde muhalefette kalan bilirkişi aralarında yaptıkları müzakere sonrasında bilirkişi raporuna karşı oyunu belirten imzayı attıktan sonra ayrı bir rapor verebilir.

Bilirkişi raporunu teslim ederken, kendisine incelemesi için emanet edilen şeyleri de iade etmelidir.

5. Bilirkişinin Görev Süresi

Bilirkişiyi görevlendiren mercii, bilirkişi görüşünün bir rapor şeklinde sunulması gereken hâllerde bilirkişiyi bir süre verir. Bu süre, incelemenin konusu ve kapsamı çerçevesinde bilirkişiyi görevlendiren hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından tayin edilir.

Hukuk yargısı bakımından, bu süre üç ayı geçemez. Bununla birlikte bilirkişinin talebi üzerine, kendisini görevlendiren mahkeme gerekçesini göstererek, süreyi üç ayı geçmemek üzere uzatabilir. Bu hüküm, yazılı yargılama usulüne tâbi davalar bakımından uygulanır. Buna karşılık basit yargılama usulüne tabi dava ve işlerde bu süreler iki ay olarak uygulanmaktadır (HMK m.274/1).

Ceza muhakemesi bakımından da bu süre üç ayı geçemez (CMK m.66/1).

Buna göre, bilirkişiyi görevlendiren mercii, bilirkişiyi üç aydan daha kısa bir süre verebilir. Bununla birlikte bilirkişi, inceleme konusunun kapsam ve içeriğine de işaret ederek, kendisini görevlendiren merciden (üç aydan fazla olmamak üzere) daha uzun bir süre verilmesini isteyebilir.

Rapor, süresinde teslim edilmediği takdirde, bilirkişiyi görevlendiren mercinin elinde iki imkân bulunmaktadır:

- ✓ Birinci olarak, bilirkişi görevden alınabilir, yerine bir başka kişi bilirkişi olarak görevlendirilebilir. Bu durumda mahkeme, görevden alınmış olan bilirkişiden, görevden alındığı ana kadar yapmış olduğu işlemler hakkında açıklama yapmasını talep eder ve ayrıca bilirkişinin dizi pusulasına bağlı bir biçimde görevi sebebiyle incelenmek üzere kendisine teslim edilmiş bulunan dosya ve eklerini mahkemeye hemen

tevdii etmesini ister. Ayrıca hukuki ve cezai sorumluluğuna ilişkin hükümler saklı kalmak kaydıyla, bilirkişiye ücret ve masraf adı altında hiçbir ödeme yapılmamasına karar verilebilir ve gerekçesi gösterilerek gerekli yaptırımların uygulanması bilirkişilik bölge kurulundan talep edilebilir (HMK m.274/2; CMK m.66/2).

- ✓ Buna alternatif olarak ise, bilirkişi, kendisine verilen asıl veya ek süre dolmasına rağmen mazeretsiz olarak raporunu sunmadığı takdirde, raporunu verinceye kadar kendisine yeni bir bilirkişilik görevi verilemez (Bkz. BilY m.53/3). Görevlendirmeyi yapan merci bu durumu tespit ettiğinde derhal bölge kuruluna bildirimde bulunur. Bu faraziye bilirkişi elindeki görevle ilgili raporu ilgili mercie teslim edene kadar, hiçbir mahkeme veya Cumhuriyet savcılığı tarafından görevlendirilemeyecektir. Bir önceki ihtimal bakımından olduğu gibi bilirkişinin tâbi olduğu bölge kurulu, bilirkişi hakkında bu sebeple bir disiplin yaptırımına karar verebilir.

B. BİLİRKİŞİ RAPORUNUN TESLİM EDİLMESİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında bilirkişi raporunun mahkemeye nasıl teslim edileceği ve taraflara iletileceği, bunun yanı sıra tarafların bu rapora karşı ne şekilde beyanda veya itirazda bulunabilecekleri ve nihayet bu raporun mahkeme veya Cumhuriyet savcısı tarafından nasıl değerlendirileceği üzerinde durulmaktadır.

I. Bilirkişi Raporunun Teslimi ve Taraflara Tebliği

1. Genel Olarak

Bilirkişi raporu tamamlandığında görevi tevdi eden mercie gecikmeksizin teslim edilmelidir. HMK m.280 hükmü raporun mahkemeye, CMK m.67/1 hükmü ise ilgili mercie (Cumhuriyet savcılığına, hâkime veya mahkemeye) teslim edileceğini öngörmektedir. Özellikle burada mahkemeden anlaşılması gereken, yazı işleri müdürlüğüdür²⁶.

Bilirkişi incelemesi için görevlendirildiği sırada veya görevi sırasında kendisine teslim edilmiş olan tüm kayıt ve belgeleri, mühür altındaki şeyleri, teslim edildiği sırada olduğu gibi, aynı şekilde, bir dizi pusulasına bağlı ola-

26 Kuru, C. III, s.2742.

rak iade etmek zorundadır. Bilirkişi bunları kendisini görevlendiren mercie bizzat teslim edebileceği gibi, bir başka merci aracılığıyla da gönderebilir.

Ne olursa olsun burada raporun ve raporla birlikte daha önceden bilirkişiye teslim edilmiş olan tüm kayıt ve belgelerin görevli mercie teslim edildiği bir tutanağa bağlanmalıdır (bkz. ve karş. HMK m.280; CMK m.67/1). Bir diğer söyleyişle, bilirkişi inceleme konusu belgeleri nasıl ki imza karşılığı teslim almaktadır; o da bu belgeleri yazı işleri görevlisinin imzası karşılığında teslim edecektir. İlgili yazı işleri memuru raporu ve ek belgeleri imza karşılığı kabulden imtina edemez. Bilirkişi böyle bir durumda söz konusu belgeleri teslim etmek zorunda olmayıp, durumu yazı işleri memurunun görev yaptığı mahkemenin hâkimine veya Cumhuriyet savcısına yazılı şekilde bildirebilir.

2. Bilirkişi Raporunun Taraflara Tebliği

Hukukî dinlenilme hakkının gerçekleştirilebilmesi açısından, tarafların bilirkişi raporunu tartışma imkânına sahip olmaları, bu raporun vakit geçirmeksizin onlara tebliğ edilmesine bağlıdır.

- ✓ Hukuk yargısında: HMK m.280 hükmü, bilirkişi raporunun, duruşma gününden önce taraflara tebliğ edileceğini öngörmektedir. Bunun sebebi ise, tarafların duruşmada rapora ilişkin görüşlerini sunmaları, yargılamanın gereksiz yere uzamasının önüne geçmektir²⁷. Nitekim bilirkişinin de kendisine verilen süreye riayet etmesi gerekir.
 - Bilirkişi raporunun taraflara mahkeme kanalıyla ulaştırılması gerekir. Bir diğer söyleyişle bilirkişi raporunu taraflara elden teslim edemez.
 - Öte yandan bilirkişi, raporunu teslim ettikten sonra, artık bunun üzerinde bir değişiklikte bulunamaz²⁸. Ancak bilirkişi raporda eksik veya hatalı bir hususa yer verdiği düşüncesindeyse bilirkişilik etiği (dürüstlük) gereği hâkimi durumdan haberdar etmelidir²⁹.
- ✓ Ceza muhakemesinde: CMK m.67/4 hükmü uyarınca, bilirkişi tarafından düzenlenen rapor örnekleri, duruşma sırasında Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafisine veya kanuni temsilciye doğrudan verilebileceği gibi; kendilerine iadeli taahhütlü mektupla da gönderilebilir³⁰.

27 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.603.

28 Bkz. Umar, s.782.

29 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.604.

30 Açıklamalar için bkz. Öntan, s.152.

II. Bilirkişinin Dinlenilmesi ve Soru Yöneltilmesi

Bilirkişi görüşünün taraflarca, karşılıklı olarak tartışılması bakımından söz konusu olan ilk imkân, bilirkişiye doğrudan soru yöneltilmesidir. Mesele hukuk ve ceza yargısı bakımından ayrı ayrı ele alınmalıdır:

Hukuk yargısında: Bilirkişinin dinlenilmesi ve soru yöneltilmesi, kendisini üç farklı şekilde gösterebilir:

- ✓ Birinci olarak, HMK m.279/2, uyarınca, görüşün sözlü olarak sunulmasına karar verilmişse, taraflar, bilirkişinin açıklamaları ertesinde, HMK m.152 hükmü çerçevesinde, bilirkişiye soru yöneltebilirler. Ve-killerin bilirkişiye doğrudan soru yöneltilmesi mümkünken, taraflar, soruyu hâkim kanalıyla yöneltirler.
- ✓ İkinci olarak, yazılı raporun mahkemeye sunulması ve taraflara tebliğini takiben, HMK m.281 hükmü uyarınca, taraflar, bilirkişinin belirsizlik gösteren hususlar hakkında açıklama yapmasını istedikleri takdirde, hâkim, bilirkişiyi duruşmaya davet edebilir.
- ✓ Üçüncü olarak, yine m.281/2 hükmü gereğince hâkim de tayin edeceği duruşmada bilirkişinin sözlü açıklamalarda bulunmasını isteyebilir.

Bu ihtimaller dahilinde bilirkişi dinlenildikten veya kendisine yöneltilen soruları yanıtladıktan sonra, açıklamaları tutanağa geçirilir ve tutanak bilirkişi tarafından da imza edilir.

Son olarak HMK m.279/2 hükmü uyarınca, bir bilirkişi kurulunun görevlendirilmiş olması durumunda, bilirkişilerin bilgilerine başvurulmuş hususu hemen aralarında müzakere etmelerine imkân tanınır ve müzakere sonucunda açıklanan oy ve görüş, tutanakla tespit edilip, tutanak, bilirkişilere imza ettirilir.

- ✓ Ceza muhakemesinde: CMK m.68/1 hükmü uyarınca, mahkeme, her zaman bilirkişinin duruşmada dinlenilmesine karar verebileceği gibi, ilgililerden birinin istemesi hâlinde de açıklamalarda bulunmak üzere bilirkişi duruşmaya çağrılabilir.
 - o CMK m.68/2 hükmü uyarınca ise bilirkişiler, açıklamalarını tamamladıktan sonra, mahkeme başkanı veya hâkim çekilmelerine izin vermedikçe duruşma salonunda kalırlar; ancak salona teker teker alınıp birbirinden ayrı olarak dinlenmeleri zorunlu değildir.
- ✓ Bunun dışında bilirkişi raporunun duruşmada anlatılması gerekir (Bakınız: CMK m.209)³¹. Diğer yandan tıbbi muayene ve doktor raporlarının okunmasından sonra gerekli görülürse, raporda imzası bulunan-

31 Bkz. Öntan, s.161 (Özellikle dn. 667).

ların açıklamada bulunmak üzere duruşmaya çağırılması mümkündür (Bakınız: CMK m.214).

Bilirkişi, raporuna itiraz edildiği takdirde, alınganlık göstermemelidir.

- ✓ Ceza muhakemesinin ilgililerinden birinin de bilirkişinin dinlenilmesini talep etmesi mümkündür. Buna göre sanık, bilirkişinin davetini istediğinde, bunun ilişkin olduğu olayları göstermek suretiyle bu husustaki dilekçesini duruşma gününden en az beş gün önce mahkeme başkanına veya hâkime verecektir (Bakınız: CMK m.177/1)³².
- ✓ Bilirkişiye soru yöneltilmesi konusundaki yaklaşım, hukuk yargısındakiyle aynıdır. CMK m.201/1 hükmü uyarınca Cumhuriyet savcısı, müdafî ve vekil, bilirkişiye doğrudan soru yöneltebilir. Buna karşılık sanık ve katılan mahkeme başkanı veya hâkim kanalıyla soru yöneltebilecektir³³.

Bilirkişi raporuna itiraz sözlü veya yazılı şekilde yapılabilir.

III. Bilirkişi Raporuna İtiraz ve Sonuçları

1. Genel Olarak

Bilirkişi raporu tarafların beklentilerini karşılamayabilir; rapor birtakım eksiklikleri barındırabilir. Böyle bir durumda bilirkişi raporuna karşı itiraz yoluna başvurulabilecektir.

Bilirkişi kural olarak, raporuna taraflarca yapılan itirazlarda dile getirilen hususları kişisel olarak algılamamalı, alınganlık göstermemelidir. Rapor aleyhine olan tarafın, itiraz edeceği noktalardan biri, bilirkişinin uzmanlık bilgisi olacaktır. Taraflardan biri rapora itiraz ettiğinde, bilirkişinin o konuda uzman olmadığını, raporun bu sebeple gerçeğe aykırı olduğunu ileri sürebilir. Bilirkişi olarak bu durumun olgunlukla karşılanması gerekir.

Bilirkişinin bağımsızlığı veya tarafsızlığına ilişkin bir şüphe varsa, kural olarak bilirkişi raporuna itiraz değil, bilirkişinin reddi yoluna gidilir.

Bilirkişinin sunduğu oy ve görüşe itiraz edilebilmesi hukukî dinlenilme hakkının bir gereğidir³⁴.

32 Açıklamalar için bkz. Öntan, s.154, 155.

33 Açıklamalar için bkz.Öntan, s.157 vd.

34 İsviçre Hukuku bakımından aynı yönde Bettex, s.178.

Kanun koyucu, bilirkişi raporuna nasıl itiraz edileceği konusunda özel bir şekli husus öngörmemiştir. HMK m.281/1 hükmü çerçevesinde, bilirkişi raporuna sözlü veya yazılı şekilde itiraz edilebilir. Ceza muhakemesibakımından da CMK m.67/5 hükmü bu konuda özel bir şekil öngörmemiştir. Sonuç olarak itirazlar sözlü olarak dile getirilmişse, bu hususlar da tutanağa geçirilecektir.

Burada öncelikle ifade etmek gerekir ki itiraz sebepleri, bilirkişi raporunun kendisinden kaynaklanmalıdır. Bilirkişinin şahsına ilişkin hususlar, onun görevlendirildiği konuda uzmanlık bilgisine sahip bulunmadığı dışında, rapora itiraz kapsamında değerlendirilemez. Çünkü, bilirkişinin bağımsızlığı yahut tarafsızlığına ilişkin bir şüphe varsa, burada başvurulması gereken yol bilirkişinin reddidir³⁵.

2. İtiraz Sebepleri

İtiraz sebeplerinin bir kısmı bilirkişi incelemesinin usulüne ilişkin olmakla birlikte, bir kısmı ise, bilirkişi raporunun içeriğine, yani esasa ilişkindir. Elbette burada sayacağımız itiraz sebepleri sınırlı sayıda değildir:

- ✓ Usule ilişkin sebepler, raporun biçimsel olarak taşınması gereken özellikleri taşınamaması, ancak daha önemlisi inceleme sürecinin, yargılama kurallarına aykırılıklar barındırmasıdır.
 - Listede kayıtlı bilirkişi mevcutken mahkemenin liste dışından bir bilirkişi tayin etmesi; bilirkişinin inceleme yaptığı yere tarafların davet edilmemiş olması ilk etapta örnek olarak gösterilebilir.
 - Öte yandan, bilirkişinin sadece taraflardan birinin bilgisine başvurusu, fakat diğer tarafın bundan haberdar edilmemesi, ilk etapta bilirkişinin tarafsızlığından şüphe yaratacağı için, bilirkişinin reddine imkân tanıyabilir (Bakınız: m.279/2). Ancak, burada, ilgili tarafın hukukî dinlenilme hakkının ihlal edilmesi, bir ret sebebinden bağımsız olarak, aynı zamanda kamu düzenine ilişkin de bir husustur. Ortada, kamu düzenini ihlâl eden bir durumun olması, raporun mutlak surette hükme esas alınmamasını gerektirmektedir. Öyle ki, bu durumu taraflar ileri sürmese dahi, mahkeme kendiliğinden dikkate almak ve bu raporu hükme esas almamak zorundadır³⁶.

35 Karş. Yılmaz, Şerh, s.826.

36 FransızHukuku bakımından bkz. Redon, no.586, s.73.

- Aynı şekilde bilirkişilerin heyet hâlinde görev yapmaları faraziyesinde, incelemenin heyetteki bilirkişilerden sadece biri tarafından yapılması ve raporun sadece bu bilirkişi tarafından kaleme alınması, diğer bilirkişilerin rapora sadece imza atmakla yetinmiş olmaları, usule ilişkin bir itiraz sebebi olarak kabul edilebilir.
- ✓ Esasa ilişkin itiraz sebepleri ise, raporun içeriğine yöneliktir. Burada iki husus ön plana çıkmaktadır:
 - Bunlardan birincisi, bilirkişi raporunun, özel ve teknik bilgi bakımından hatalar ve eksiklikler barındırmasıdır. Nitekim, HMK'nun 281. maddesinin birinci fıkrasında, tarafların, raporda eksik gördükleri hususlarda itiraz edebilecekleri ve belirsizlik gösteren hususlarda açıklama isteyebilecekleri düzenlenmiştir.
 - İkincisi ise, raporun özensiz hazırlanmasıdır. Bilirkişinin, raporunu özensiz hazırlaması, kendisini, raporun biçiminde, onun içeriğinde ve hatta kullanılan sözcüklerde gösterebilir³⁷.

Hukuk yargısında bilirkişi raporuna itiraz süresi raporun tebliği tarihinden itibaren iki haftadır.

3. İtiraz Süresi

Hukuk yargısında, HMK m.281/1 hükmü uyarınca, taraflar, bilirkişi raporunun kendilerine tebliği tarihinden itibaren iki hafta içinde, raporda eksik gördükleri hususların, bilirkişiye tamamlattırılmasını; belirsizlik gösteren hususlar hakkında ise bilirkişinin açıklama yapmasının sağlanmasını veya yeni bilirkişi atanmasını mahkemeden talep edebilirler. Bilirkişi raporuna karşı talebin bu süre içinde hazırlanmasının çok zor veya imkânsız olması ya da özel yahut teknik bir çalışmayı gerektirmesi hâlinde yine bu süre içinde mahkemeye başvuran tarafa, sürenin bitiminden itibaren işlemeye başlamak, bir defaya mahsus olmak ve iki haftayı geçmemek üzere ek süre verilebilir.

- ✓ Bu süre muhatabı olan taraflar için kesin ve hak düşürücü niteliktedir. Bir diğer söyleyişle taraflar bu süre zarfında rapora itiraz etmedikleri takdirde, itirazda bulunma haklarını kaybederler.
- ✓ Ancak bir tarafın bu rapora itiraz etmemiş olması, bu raporun doğrudan aleyhine sonuç doğuracağı anlamına gelmemektedir. Bilirkişi ra-

³⁷ Nitekim İsviçre kanun koyucusu, İsviçre FMUK'nun 185. maddesinde, konuya ilişkin olarak, özensizlik, belirsizlik ve yetersiz gerekçelendirme ifadelerine yer vermektedir.

poru, diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirilir. Rapora itirazda bulunulmaması, mahkemenin bu raporu artık değerlendiremeyeceği veya hükmüne esas alması gerektiği anlamına kesinlikle gelmemektedir³⁸. Medeni usul hukukunda usuli kazanılmış hak adı altında bir müessese yoktur. Mahkemeler uygulamasında zaman zaman karşılaşılan bu içerikteki uygulamalar, delillerin serbestçe değerlendirileceğine ilişkin ilke ve düzenlemelere açıkça aykırıdır.

Ceza muhakemesi bakımından ise, itiraz bakımından açık bir süre öngörülmesi değildir. Konuya ilişkin CMK m.67/5 hükmü uyarınca, bilirkişi incelemesi tamamlandığında, yeni bilirkişi incelemesi yapılması veya itirazların bildirilmesi için istemde bulunabilmelerini sağlamak üzere Cumhuriyet savcısına, katılana, vekiline, şüpheliye veya sanığa, müdafii veya kanuni temsilciye süre verilecektir.

- ✓ Bir diğer söyleyişle ceza muhakemesinde itiraz süresi, bilirkişiyi görevlendiren mahkeme, hâkim veya Cumhuriyet savcısı tarafından takdir edilir.
- ✓ İlgililerin rapora ilişkin itirazlarının reddi halinde, üç gün içinde gerekçeli bir karar verilmesi gerekmektedir.

4. Bilirkişi Raporunun Hüküm Vermeye ve Denetime Elverişi Olmaması

a. Aynı Bilirkişiden Ek Rapor Alınması

Bilirkişiden ek rapor alınması, aynı bilirkişiden, sunduğu görüşte mevcut eksiklikleri tamamlaması veya sunduğu görüş üzerine yöneltilen, yeni bazı soruları yanıtlaması anlamına gelir. Bilirkişiden ek görüş veya rapor alınması esasen şu durumlarda ortaya çıkmaktadır:

- ✓ Bilirkişiden ek görüş veya rapor alınması, kural olarak ya tarafların itirazı ya görevlendiren merciin raporda bazı eksiklikler veya belirsizlikler bulması durumunda söz konusu olur.
 - o Raporun geneli bakımından, onun tamamen göz ardı edilmesini gerektiren bir sorun yoktur. Ancak, raporda mevcut bazı açık hataların tespiti hâlinde bu yola başvurmak gerekir.
 - o Öte yandan hâkim gerekli gördüğü takdirde, her zaman yeniden bilirkişi incelemesine başvurabileceği gibi, ek açıklamalarda bu-

38 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.613 vd.

lunması amacıyla bilirkişiyi görevlendirebilir (bkz. ve karşı. HMK m.281/2; CMK m.67/5).

Bilirkişinin kendisine yöneltilen soruları eksik veya hatalı cevaplama hâlinde ek rapor alınması, onun performansının değerlendirilmesine olumsuz şekilde yansıtacaktır.

Ancak aynı bilirkişiden ek rapor alınması, bir sonraki alt başlıkta ele aldığımız yeniden bilirkişi incelemesine başvurulmasından ayrı bir konudur.

- ✓ İki arasında temel fark açıktır. Ek rapor istenmesindeki yegâne amaç, bilirkişi raporundaki bazı eksikliklerin tamamlanması veya belirsiz birtakım hususların, örneğin teknik birtakım açıklamaların açığa kavuşturulmasından ibarettir³⁹.
- ✓ Ek açıklama veya rapor, hâlihazırda görevlendirilmiş bilirkişi tarafından sunulur. Yani, bir başka bilirkişiden ek açıklama alınması, ek rapor değil, ikinci kez bilirkişi incelemesine başvurulması anlamına gelir.

Ek rapor sunmakla görevlendirilen bilirkişinin dikkat etmesi gereken husus; ek raporun alınma gerekçesi çerçevesinde soruna çözüm üretecek mahiyette ve tekrar ek rapor alınmasına mahal verilmeyecek nitelikte rapor düzenlemektir (Rehber İlke ve Standartlar m.30).

Bilirkişiden ek rapor alınmasına, kural olarak, rapordaki bazı eksikliklerin tamamlanması veya belirsiz bazı hususların açıklığa kavuşturulması amacıyla başvurulur.

Tamamlayıcı yahut belirsizliği giderici türdeki açıklamaların yazılı şekilde sunulması şart değildir. Bilirkişiyi görevlendiren mercii, bu ek açıklamaları, sözlü olarak da (örneğin bilirkişiyi duruşmaya davet etmek suretiyle) alabilir.

b. Yeni Bilirkişi İncelemesine Başvurulması

Bilirkişi raporundaki eksiklikler, ek rapor veya açıklamayla giderilemeyecekse, rapor hükme esas almaya tamamen elverişsizse, bilirkişiyi görevlendiren mercii yeniden bilirkişi incelemesine başvurabilir.

Bu konuda HMK m.281/3, mahkemenin gerçeğin ortaya çıkması için gerekli gördüğü takdirde, yeni görevlendireceği bilirkişi aracılığıyla tekrar inceleme yaptırabileceğini düzenlemektedir. CMK m.67/5 hükmü ise, konuyu daha üstü kapalı şekilde, ilgililerin yeni bilirkişi incelemesi yapılmasını talep edebilecekleri şeklinde ele almıştır.

³⁹ Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.617 vd.; Bettex, s.181.

Bilirkişiyi görevlendiren merciin yeni bir bilirkişi incelemesine başvurabilmesi için, ilgililerin rapora itiraz etmiş olmaları şart değildir.

Gerek hukuk gerek ceza yargısı bakımından, özellikle şu hâllerde, yeni bilirkişi incelemesine başvurulabilir. Bunun için, ilgililerin rapora itiraz etmiş olup olmadıkları tek başına önemli olmayıp, takdir yetkisi, bilirkişiyi görevlendiren mercidedir⁴⁰.

Mevcut rapordaki eksikliklerin, ek rapor veya görüş almakla giderilemeyecek olması: Açık, görünür, basit hatalarda, yeniden bilirkişi incelemesine başvurmaya gerek yoktur⁴¹.

Raporun özel ve teknik bilgi bakımından yetersiz olması: Böyle bir durum varken, bilirkişiyi görevlendiren merci, kendisi o konunun uzmanıymış gibi bu eksikliği tamamlayamaz. Bu, ilgililerin ispat hakkını da ihlal eder⁴².

Bilirkişi raporunun hâkimde, yeter derece bir kanaati uyandırmaması: Burada kastedilen, tüm deliller bakımından söz konusu olduğu gibi, bilirkişi raporunun ikna edici nitelikten yoksun olmasıdır.

Asıl rapor ile ek rapor arasında veya alınan iki farklı bilirkişi raporu arasında bir çelişkinin varlığı veya doğrudan farklı sonuçlara ulaşılması: Böyle bir durumda, bu ikisi arasındaki çelişki giderilmelidir⁴³.

- ✓ Çelişkinin giderilmesi amacıyla yeniden bilirkişi incelemesine başvurulması, uygulamada sıklıkla karşılaşılan bir husustur. Böyle bir durumda bilirkişinin yapması gereken, önceki raporları değerlendirmek, o raporların doğru veya yanlış olduğu hakkında bir görüş sunmak değildir. Bilirkişi, bu ihtimalde de yeniden bir rapor kaleme alacaktır. Bununla birlikte, eşyanın tabiatı gereği, önünde birbiri ile çelişen iki rapor bulunmaktadır. Bilirkişi, önceki raporlarda dile getirilen hususların bir kısmına katılabilir, bir kısmına katılmayabilir. Buna karşılık bilirkişinin, önceki raporlarda ulaşılan sonuçlara hangi sebeple katılmadığını ifade etmesinde bir sorun yoktur. Nitekim Rehber İlke ve Standartlar m.29 hükmü, bu ihtimali dikkate almaktadır. Buna göre:

o Bilirkişi, dosyada daha önce alınan bilirkişi raporları arasındaki çe-

40 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.619 vd.

41 Aynı yönde Bettex, s.186.

42 Bkz. Umar, s.785; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.620 vd.; Bettex, s.189.

43 "...aynı bilirkişinin kök raporu ile ek raporunda farklı sonuçlara ulaşacak şekilde görüş bildirmesi ve mahkemece bu çelişki gözetilerek yeniden bilirkişi incelemesi yaptırılması gerekirken bilirkişi ek raporunun hükme esas alınması doğru görülmemiştir." 19. HD, 29.4.2010, 7517/5246 (Prof. Dr. Bâki Kuru Arşivi). Ayrıca bkz. 15. HD, 15.12.2011, 1669/7567 (LegalBank).

lişkinin giderilmesi için yeniden rapor düzenlemek üzere görevlendirilmiş olabilir. Bu durumlarda, birbiriyle çelişen raporlardaki tespit ve değerlendirmelerden hangilerine katıldığını veya farklı bir görüş ve değerlendirme sunacak ise bunun nedenlerini tartışıp gerekçelendirerek raporunu düzenlemelidir.

Raporda hiçbir şekilde oy çokluğunun sağlanamaması⁴⁴.

Raporun gerekçesiz ve belirsiz olması.

IV. Bilirkişi Raporunun Hükme Esas Alınması

Bilirkişiyi görevlendiren merci, bilirkişi raporunu diğer delillerle birlikte serbestçe değerlendirir (HMK m.282). Yani, bilirkişiyi görevlendiren merci, bilirkişinin oy ve görüşü ile bağlı değildir. Nitekim, delillerin serbestçe değerlendirilmesi ilkesinin söz konusu olduğu hâller bakımından hâkim delilleri, bir arada, serbestçe değerlendirir ve hükmünü kurar.

Buna karşılık, ispat araç ve yöntemleri tutarlılık arz ederse, bunlar keyfi olarak reddedilemez. Bu noktalar, bilirkişi incelemesi bakımından aynen geçerlidir⁴⁵. Ancak bu durum, bilirkişiyi görevlendiren merciin, bilirkişinin oy ve görüşünü kayıtsız şartsız kabul edeceği anlamına gelmemektedir⁴⁶.

Bilirkişi görüşünün serbestçe değerlendirilmesinden anlaşılması gereken şey, tek başına bilirkişinin sunduğu teknik bilginin değerlendirilmesi değildir. Bununla kastedilen, bilirkişiyi görevlendiren merciin, bilirkişinin teknik tespitleriyle bağlı olduğu kesinlikle değildir. Burada yapılan yahut yapılması gereken şey, bizzat bilirkişinin niteliği ile onun maddi meseleyi tespit ve değerlendirme usullerinin, mevcut bir standardı karşılayıp karşılamadığının değerlendirilmesidir.

Bilirkişiyi görevlendiren merciin, özel ve teknik konunun uzmanı olmaması, onun bilirkişinin teknik tespitleriyle bağlı olduğu anlamına gelmez.

44 “...Bilirkişilerden bir tanesi diğer bilirkişi tarafından düzenlenen raporda yazılan görüşlere itibar etmeyerek ayrı rapor düzenlemiş; bir diğeri de iki rapor arasındaki farklılığa nazaran dört kalem alacak hakkında diğer rapordaki görüşe iştirak ettiğini bildirmiştir. Raporlarda bütün alacak kalemleri hakkında ittifak bulunmadığından, taraflar bu rapora da itiraz etmişlerdir. Bu durumda mahkemeye yeniden oluşturulacak uzman bilirkişi kurulundan... yeni bir rapor alınarak varılacak uygun sonuca göre bir karar oluşturulmalıdır.” 19. HD, 21.6.2007, 2158/6480 (Uyar, Talih, İcra ve İflâs Kanunu Şerhi, C. X, Ankara: Feryal, s.16454). Ayrıca bkz. Bettex, s.189.

45 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.633 vd.

46 Bkz. Leclerc, no.200, s.162 vd. Ayrıca bkz. Bettex, s.116; Bovey, s.110. Redon, no. 602, s.75.

Kaldı ki, hâkimin veya Cumhuriyet savcısının kendisine sunulan görüş sonucu, o özel ve teknik bilgi konusundaki eksikliğini gidermesi ve kendisine sunulan bu bilginin aksine karar verebilmesini savunmak, basit bazı meseleler bir tarafa bırakılacak olursa, çok da gerçekçi olmayacaktır. Aksi yöndeki teorik görüşlerin pratikte karşılığı yoktur.

Burada önemli olan, hâkimin güvenilir bir bilgiye dayanarak karar vermesidir. O hâlde bilirkişi incelemesi konusunda, hâkimi bir ölçüde bağlayan tek şey, aslında bilirkişinin oy ve görüşünün güvenilir olmasıdır. Kısaca, burada bilirkişinin oy ve görüşünün değerlendirilmesi, somut olarak;

- ✓ Bilgiyi sunan bilirkişinin ve Bilirkişi tarafından sunulan raporun güvenilirliğinin değerlendirilmesi anlamına gelir⁴⁷.

Bu itibarla, bilirkişiyi görevlendiren merci, onun oy ve görüşünü değerlendirenken, esas itibarıyla, bu oy ve görüşün, aşağıdaki ölçütleri karşılayıp karşılamadığını dikkate alacaktır:

- ✓ Birinci Ölçüt: Bilirkişinin uzmanlık bilgisini taşıyıp taşımadığı.
 - Bilirkişinin listeye kayıtlı olması, uzmanlık bilgisi konusunda bilirkişiye bir meşruiyet sağlamaktadır. Bu meşruiyeti sağlayan şey tek başına bilirkişinin listeye kayıtlı olması değil, onun re'sen veya talep üzerine değerlendiriliyor oluşu ve buna rağmen listede kalmayı sürdürmesidir. 6754 sayılı Kanunun getirdiği sistem ile amaçlanan hususlardan biri budur.
 - Ancak bir üst paragrafta dile getirdiğimiz husus hiç şüphe yok ki tek başına yeterli değildir. Bilirkişinin uzmanlık bilgisini taşıyıp taşımadığı aynı zamanda, bilirkişinin sunduğu raporun içeriğinin tartışılmasıyla, diğer taraftan, ona duruşmada veya keşif icrasında yöneltilecek sorularla (hâkim, Cumhuriyet savcısı ve sair ilgililer tarafından) anlaşılabilir bir husustur.
- ✓ İkinci Ölçüt: Bilirkişi Raporunun Biçimsel Özellikleri (Bilirkişi Raporunun Şekli).
 - Yukarıda raporun şekli bakımından taşınması gereken asgarî özellikler üzerinde durduk. Hâkim, raporun anlaşılabilirliğini ve uyumsuzluk konusu ile ilgisi olmayan, kısaca gereksiz birtakım ayrıntıları barındırmamasını, taraflarca itiraz edilsin edilmemesin incelemelidir⁴⁸.
 - Ancak, esas olan oy ve görüşün içeriğidir⁴⁹. Öte yandan hâkim veya

47 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.643 vd.; Dalbignat-Deharo, no. 421, s.323 vd.; Bovey, s.113; Jeuland, s.164.

48 Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.28.

49 İsviçre Federal Mahkemesi, tıbbi bilirkişilik özelinde, raporun şeklinden ziyade içeriği-

Cumhuriyet savcısı, bilirkişiye sorulan tüm soruların yanıtlanıp yanıtlanmadığını da kontrol etmekle yükümlü olup değerlendirmesini de buna göre oluşturacaktır⁵⁰.

✓ Üçüncü Ölçüt: Bilirkişi Görüşünün İçeriği.

- Bilirkişinin oy ve görüşü, akıl kurallarına dayanmalı, mantıklı olmalı ve nihayet ikna edici olmalıdır.
- Bilirkişiyi görevlendiren merci tarafından yapılması gereken şey, genel olarak mantık kuralları ve kendi tecrübesi karşısında, bilirkişinin vardığı sonuç ile sunduğu gerekçeler arasında, mantıksal ilişkiyi aramak; bilirkişinin tespit ve değerlendirmelerinde, akıl ve mantık kurallarına uyulup uyulmadığını belirlemektir⁵¹. Burada göz önünde bulundurması gereken hususlar, bilirkişi tarafından hangi yöntemlerin uygulandığı, bu yöntemlerin, daha önce test edilip edilmediği, bu yöntemlerin yeterince tartışılıp, tartışılmadığı ve genel kabul görüp görmediğidir⁵². Özellikle⁵³:

Bilirkişi raporunun hükme esas alınmaması durumunda, bunun gerekçesinin açık şekilde gösterilmesi gerekir.

- Bilirkişi raporunun, ilgili uzmanlık dalında sunulan diğer raporlar seviyesinde olması veya bilimsel referanslara uygun olması,
 - Bilirkişinin kullandığı yöntem ve incelemelerin şüpheli olmaması ve hatalar barındırmaması,
 - Bilirkişi raporunun gerçekçi veya somut meseleye uygun olması,
 - Bilirkişi raporunun kendi içinde bir çelişki barındırmaması.
- ✓ Dördüncü Ölçüt: İnceleme sırasında temel yargısal haklara uygun davranılmış ve raporun taraflarca tartışılmasına imkân tanınmış olması. Özellikle hukukî dinlenilme hakkının gereği, bilirkişi incelemesi sırasında da gözetilmiş olmalıdır.
- Taraflara bilirkişi incelemesi sırasında hazır bulunma imkânı tanınmamışsa, bilirkişi, taraflardan biri yahut vekiliyle, diğer tarafın yokluğunda görüşmüşse, bu hak ihlâl edilmiş demektir.

nin önemli olduğuna işaret etmektedir. Bkz. ATF 9C_359/2009 cons. 4.2. Ayrıca bkz. ATF 9C_603/2009 cons. 3.1 (Bkz.Guyaz, s.141 dn.96).

50 Bkz. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.28.

51 Bkz. ve karş. Yılmaz, *Uygulamada Bilirkişilik*, s.28; Postacıoğlu, İlhan E., *Medenî Usul Hukuku Dersleri*, 6. Basım, İstanbul 1975, s.655; Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.646 vd.

52 Bkz. Leclerc, no. 474, s.376, 378; Ferrand, no. 420, s.108, 109.

53 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.647.

- Bilirkişi raporunun tartışılmış olması gereğinden anlaşılması gereken, bu raporu sadece bilirkişiyi görevlendiren merciin değerlendirmesi değil, taraflarca da tartışılması, soru yöneltme imkânlarının etkin şekilde kullanılması, taraflarca sunulan diğer ispat araçlarının da dikkate alınmasıdır.

Bilirkişinin oy ve görüşünün, kısmen veya tamamen uygun ve yerinde bulunması hâlinde, bu kabulün gerekçesine verilen kararda işaret edilmelidir.

- ✓ Bu gerekçe hazırlanırken, bilirkişi raporunda yer alan ve doğrudan maddi meseleye işaret eden gerekçelerden de yararlanılabilir⁵⁴.
- ✓ Ancak gerekçe, özellikle taraflardan birinin söz konusu rapora itiraz etmiş olması hâlinde özel bir anlam ifade etmektedir. Çünkü, itirazda bulunulmuş olmasına rağmen, ilgili merci tarafından raporun kabulünü haklı ve yerinde gösteren hususlar gösterilmediği müddetçe, düzgün bir gerekçelendirmeden bahsedilemez⁵⁵.
- ✓ Bilirkişi raporunun kabul edilmemesi hâlinde ise, bunun gerekçesinin açık ve somut şekilde gösterilmesi gerekmektedir (Bakınız: HMK m.27 ve 297). Burada esas olan keyfi bir değerlendirmenin önüne geçmektir. Hâkim farazi birtakım gerekçelerle yahut söz konusu rapor haricinde taraflarca tartışılmamış değerlendirmelere dayanarak, raporu hükmüne esas almaktan kaçınmaz⁵⁶.

Son olarak bahsedilen değerlendirme ölçütlerinin ve gerekçe gösterme zorunluluğunun gereği yerine getirildiği ölçüde, bilirkişiyi görevlendiren merci, raporda uygun ve doğru gördüğü kısımları alabilir; varılan tespit veya sonuçlardan bir kısmını kabul edip, diğerlerini reddedebilir⁵⁷.

Aynı çerçevede bilirkişinin ulaştığı sonuçlarda bazı belirsizliklerin bulunması, mahkemenin takdir yetkisi çerçevesinde, bilirkişi raporunu yorumlamasına ve hükmüne esas almasına engel değildir⁵⁸.

- ✓ Mahkeme bilirkişinin vardığı sonuçların yalnızca bir kısmını ikna edi-

54 Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.649.

55 Nitekim bkz. 11. HD, 3.5.2001, 1556/38771 (AB FMRHD, 2002/3, s.180 vd.). Ayrıca bkz. Closset-Marchal, Gilberte, "Considérations générales sur l'expertise", *L'expertise*(dir.: J. Gillardin/ P. Jadoul)Bruxelles1994, s.7 – 23, s.17.

56 Bkz. Toraman, *Bilirkişi İncelemesi*, s.649 vd.

57 Bkz. Fransız Hukuku bakımından Cass. Civ. 1re, 20.2.1968, JCP 1968, II, 15495. Yine hâkimin sonuçlardan bir kısmını kabul edip gerisini reddetmesinin mümkün olduğu konusunda bkz. Cass. Civ. 3e, 12.6.1969, Bull. civ., III, no 466; Cass. com. 13.4.1972, Bull. Civ., IV, no 103 (zikreden Redon, no. 595, s. 75). İsviçre hukuku bakımından ATF 18.6.2010, 6B.149/2010. (www.swisslex.com).

58 Cass. Civ. 1re, 31.5.2007, no 06-16.398; Cass. civ. 3e, 8.6.2010, no 08-20.592 (zikreden Redon, no. 600, s.75).

ci bularak, görüşün bu kısmını, ayrıca sunulmuş bulunan bir diğer ispat aracı, örneğin keşif icrası sonucunda elde edilen bulgulara veya karinelere dayandırması⁵⁹, hatta bir uzman görüşü (HMK m.293; CMK m.66/5) ile birlikte hükmüne esas alması, gerekçesini göstermesi kaydıyla, pekâlâ mümkündür⁶⁰.

- ✓ Ancak, önemle belirtelim ki, bilirkişiyi görevlendiren mercii, kendisini bilirkişinin yerine koyarak, o konunun uzmanı gibi hareket edemez. Bu, keyfilik anlamına gelir. Çünkü beş, on veya yirmi yıllık mühendislik bilgisi veya tıbbi bir tecrübe, tek bir görüşte hâkimi o konunun uzmanı yapmaz. Bu durum özellikle Yargıtay kararlarında, hâkimin bilirkişi yerine geçemeyecek olması biçiminde ifade bulunmaktadır⁶¹.
- ✓ Yargıtay kararlarında yer verilen bir diğer formül, bilirkişi raporları arasındaki çelişkinin giderilmesi gereğidir. Bu, özellikle, ilk derece mahkemesinde, iki veya daha fazla bilirkişi incelemesine başvurulmuş olması ve mahkemenin bilirkişi raporlarından birini hükmüne esas alması hâlinde kendisini göstermektedir.
 - o Yargıtay kararlarına egemen olan anlayış, bilirkişi raporları arasında bir çelişki varsa, bu çelişkinin giderilmesine yönelik son bir bilirkişi incelemesinin yaptırılması gerektiği yönündedir⁶².

59 Bkz. Cass. Com., 16.12.1953, Bull. Civ., III, no 387; Cass. soc., 28.10.1955, Bull. Civ., IV, no 775 (zikreden Redon, no. 605, s.75).

60 Nitekim buna işaret eden bir İsviçre Federal Mahkemesi kararı için bkz. ATF 4A_48/2010. Fransız hukuku bakımından aynı yönde bkz. Cass. Civ. 2e, 29.10.1980, Gaz. Pal., 1981, 1, pan. 3.

61 Örneğin "...konu teknik bilgiyi gerektirmektedir. Bu sebeple bu teknik bilgiye sahip tarafsız bilirkişi eliyle konu incelenmeli ve denetime açık rapor hâlinde dosyaya sunulmalıdır... Mahkeme hâkiminin, böyle bir konuda teknik bilirkişi yerine geçerek konuyu irdemesi ve sonuca varması olanaklı olmadığı gibi, böyle bir inceleme tarafların irdemesine ve denetime de açık olmayacaktır" HGK, 5.10.2011, 19-481/595 (LegalBank).

62 Örneğin "...Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 286.maddesine göre hâkim bilirkişi raporuyla bağlı olmayıp, verilen rapor hükmü kurmaya elverişli değil ise mahkemece yapılacak iş ya HUMK 283 maddesi uyarına aynı bilirkişiden ek rapor almak ya da HUMK. 284 maddesi uyarınca yeniden inceleme yaptırmaktan ibarettir... Mahkemece, davacının davalı banka lehine tesis edilen ipoteklerden dolayı sorumlu olduğu miktarın tespiti için çeşitli tarihlerde bilirkişi incelemeleri yaptırılıp son rapora göre hüküm kurulmuştur. Oysaki, daha önce alınan raporlar arasındaki çelişkiyi gidermek için konusunda uzman bilirkişi veya bilirkişi kurulundan rapor alınarak tüm deliller birlikte değerlendirilmek sureti ile uygun sonuç dairesinde bir karar verilmesi gerekirken eksik incelemeye dayalı yazılı şekilde hüküm kurulmasında isabet görülmemiştir..." HGK, 3.2.2010, 19-27/50 (İBD, 2010/84, 6, s.3782 – 3783).

5 BÖLÜM

UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ VE ÖRNEK UYGULAMALAR

■ UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ NEDİR?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi; Türkiye genelinde yargı birimlerinde bilirkişi olarak görev alan kişilerin, görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili işlemleri adliyeye gitmeden internet üzerinden (elektronik ortamda) yapabilmelerini sağlamak üzere Adalet Bakanlığı tarafından sunulan online yargı hizmetidir.

■ SİSTEME NASIL GİRİŞ YAPILMAKTADIR?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine kayıt için bilirkişiler; görev yaptıkları yerde bulunan bilirkişilik bölge kurulları veya Bilirkişi Portaldan kayıtlarını yaptırdıktan sonra elektronik imza (e-imza) veya mobil imzaları (m-imza) ile <https://bilirkisi.uyap.gov.tr> adresinden giriş yapabilmektedirler.

Bilirkişiler, <https://www.btk.gov.tr/elektronik-sertifika-hizmet-saglayicilari> adresindeki elektronik sertifika hizmeti sağlayan firmalar ile irtibata geçerek e-imza temin edebilirler.

M-imza için ise; kullanmakta oldukları cep telefonu operatörü ile görüşerek m-imza temin edebilirler.

■ UYAP BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİNİ NASIL KULLANABİLİRİM?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine e-imza veya m-imza ile <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinden giriş yapabilmektedir. Bilirkişiler, UYAP Bilişim Sistemi'ne Bilirkişi olarak tanımlandıktan sonra sahibi oldukları e-imza veya m-imza ile e-devlet kapısı üzerinden UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi'ne giriş yapabilirler.

UYAP Bilişim Sisteminde tanımlı olmayan bilirkişilerin, Bilirkişi Portal'a gi-

riş yaparak bilirkişi başvuru işlemlerini tamamlamaları gerekmektedir. Bu hususta detaylı bilgiler <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinde yer almaktadır.

■ UYAP BİLİRKİŞİ PORTALININ SUNDUĞU HİZMETLER

Ana Sayfa Menüsü

- Görevlendirme İstatistik
- Görevlendirme Yıllara Göre Dağılımı

İş Listesi Menüsü

- Teslim Tutanağı İşlemleri
- Dosya Görüntüleme
- Mahkemeye Rapor Gönder
- Görevden Çekilme İşlemleri
- Ek Süre Talebi Gönderme
- Genel Talep Gönderme
- Dosya İnceleme Talebi Gönderme (Ceza ve Savcılık Birimlerine)
- Dosyadaki Bilirkişi Bilgileri
- Aylık Alınabilecek Dosya Sayıları Bilgisi

İşlemlerim Menüsü

- İşlem Sorgulama

Bilirkişi Bilgileri Menüsü

- Profil Fotoğrafı
- Kişisel Bilgileri
- İletişim Bilgileri
- İBAN Bilgileri

Mobil Kullanıcı İşlemleri Menüsü

- Şifre İşlemleri
- Oturum Bilgileri

Bilirkişi Bilişsel İletişim Menüsü

- Dosya Tartışma

Dosya Reddiyatlar Menüsü

- Dosya Reddiyatları

Önceki Görevlendirmeler Menüsü

- Önceki Görevlendirmeleri

Bölge Kuruluna Evrak Gönder Menüsü

- Bilgi Güncelleme Talep Dilekçesi
- Nakil Talep Dilekçesi
- Savunma Dilekçesi
- Şikayet Dilekçesi
- Genel Talep Dilekçesi

Uzmanlık Alanı Değiştirme Talebi Menüsü

- Uzmanlık Alanı Güncelleme Talep Dilekçesi

Başvuru Yap Menüsü

- Bilirkişilik Başvurusu

İstek ve Öneri Menüsü

- Bilirkişi Portalının İyileştirilmesi

Duyurular Menüsü

- Duyurular

Sıkça Sorulan Sorular Menüsü

- Genel Sorular
- Java Problemleri
- Güvenlik Problemleri

Programlar Menüsü

- UYAP Editör Programı
- UYAP Mevzuat-İçtihat Programı
- Java Yüklemesi
- UYAP (Mac) Editör Programı
- Google Chrome

SISTEME GİRİŞ

1. Sisteme e-imza veya m-imza ile e-devlet kapısı üzerinden giriş yapılabilir.
2. Yargı birimleri ve yardımcı birimleri tarafından UYAP üzerinden görevlendirme yapıp, Teslim Tutanağı imzalanarak görevlendirme yapan mercie gönderildikten sonra Bilirkişi Portalından, dosya görüntüleme, dosyadan çekilme ve rapor gönderme ve bilirkişiler ile mesajlaşma gibi iş ve işlemler yapılabilmektedir.
3. Bilirkişi Portalını kullanabilmek, mahkemeye rapor ve evrak gönderebilmek için bilgisayarda Java ve Udf (Uyap doküman editörü)'nün kurulu olması gerekmektedir.
- 4.

UYAP

BİLİŞİM SİSTEMİ

UYAP Bilgi Sistemi

Sisteme Giriş Seçenekleri

Ana Sayfa

Bilirkişi Portal Giriş

E-İmza Girişleri

M-İmza Girişleri

E-İmza Girişleri

E-İmza Nasıl Alınır?

Elektronik İmza, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu tarafından onaylı Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcılar tarafından sunulmaktadır. Bu firmaların listesi ve diğer bilgilere www.btkg.gov.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

Elektronik imzanızı çalıştırabilmek için öncelikle kart sürücü yazılımını kurmanız gerekmektedir. Bu yazılımı elektronik imza ile beraber gönderilen CD veya diğer medyalar içerisinde bulunabilir veya e-imzanızı aldığınız firmanın internet sitesinden edinebilirsiniz.

Bilgisayarınıza kurulum program ile elektronik sertifikanıza giriş gerçekleştirebiliyorsanız sertifikanızı kullanmaya hazırızdır.

e-Devlet Aracıyla Giriş

e-Devlet Kapısı

Kimlik Doğrulama Sistemi

Giriş Yapılacak Adres

<https://bilirkisi.uyap.gov.tr/login.uyap>

Giriş Yapılacak Uygulama

UYAP Bilirkişi Portalı

Mobil İmza

e-İmza

Elektronik imzanız ile eşleşen kimlik numaranızı girildikten sonra işleminize devam edebilirsiniz. Eğer farklı bir yöntem ile kimlik doğrulaması yapmak istiyorsanız, yukarıda bulunan diğer seçenekleri kullanarak da sisteme giriş yapabilirsiniz.

Elektronik İmza Nedir, Nasıl Alınır?

E-İmza Uygulaması ile Nasıl Giriş Yapılır?

- Aşağıdaki alana kimlik numaranızı yazınız.
- Masaüstünüzde bulunan e-İmza uygulamasını açınız ve ekrandaki işlem kodunu giriniz. (e-Devlet Kapısı e-İmza Uygulaması'nı bilgisayarınıza indirmelisiniz. Uygulamayı indirmek için [tıklayınız](#). Daha önce indirdiyse tekrar indirmenize gerek yoktur.)
- Eğer uygulamayı indirmede sorun yaşıyor ya da bağlantı hatası alıyorsanız linkteki dosyayı indiriniz. Dosyayı indirmek için [tıklayınız](#).
- İmzalama işlemini gerçekleştiriniz.

* T.C. Kimlik No

< İptal Et

Devam Et >

© 2021, Ankara - Tüm Hakları Saklıdır

Gizlilik ve Güvenlik

Hızlı Çözüm Merkezi

SİSTEME GİRİŞ

Ana sayfa İstatistik Bilgisi

Görevlendirme İstatistik bölümünde, bilirkişinin görevlendirildiği toplam dosya sayısını, hazırlanan toplam rapor sayısını ve hazırlanması gereken toplam rapor sayısını ve daha önce vermiş olduğu raporların teslim süreleri hesaplanarak bulunan Ortalama Rapor Teslim Süresi(Gün) takip edilebilir.

Görevlendirmelerin Yıllara Göre Dağılımı bölümünde, geriye dönük dört yıla kadar bilirkişinin daha önce görevlendirilmiş olduğu dosya sayıları takip edilebilir.

İş Listesi

Bilirkişi görevlendirmesi yapıldıktan sonra, Bilirkişi Portal da bilirkişinin iş listesinde görevlendirilen dosyalar, görevlendirme tarihine göre 2 haftalık, 1 aylık, 3 aylık ve 6 aylık olarak filtrelenerek ve esas numarası ile sorgulanabilmektedir. 6 aydan önceki görevlendirmeler için tarih aralığı kısmına elle daha uzun tarih aralığı girilip sorgu yapıldığında görevlendirme yapılan dosyalar iş listesinde görüntülenecektir.

Bilirkişinin aylık ve yıllık alabileceği dosya sayıları ile almış olduğu aylık ve yıllık dosya sayılarına ilişkin bilgilendirme alanı iş listesinde bulunmaktadır. Aylık dosya sayısı; bilirkişinin o ay içerisinde görevlendirildiği dosya sayısını, aylık kota ise aylık alabileceği en fazla dosya sayısı ifade eder. Aylık Dosya Sayısı 30'a ulaştığında geçerli ay içinde yeni bir görevlendirme alınmayacaktır.

Dosya Görüntüleme

Dosya görüntüleme menüsünde, birim, dosya türü, esas no, görevlendirme tarihi, görevlendirme nedeni ile sorgulayarak görevlendirilen dosyaya ulaşılmaktadır.

Dosya görüntüleme dosya iç menüsünde ise, dosya kapak bilgileri, dosyanın

Ek Süre Talebi Gönderme ve Dosyadaki Bilirkişiler

Tarafımıza yapılan görevlendirmede raporu ibraz etmemiz için verilen süre iş listesinden takip edilmekte olup, verilen süre içinde raporumuzu göndermemizin mümkün olmayacağı veya verilen sürenin bitmesinden sonra M.Evrak Gönder butonundan görevlendirme yapan birime “Bilirkişi Ek Süre Talep” isimli dilekçe gönderilebilir. Bu talibimiz üzerine birim tarafından verilen ek süre portala yansır ve iş listesinden takip edilebilmektedir.

İş listesinde bulunan bilirkişi sayısı isimli sütunda beliren simgeye tıklandığında görevlendirmede bulunan tüm bilirkişilerin iletişim bilgileri görüntülenmekte böylelikle heyette olan diğer bilirkişilerle iletişim kurulabilmektedir.

Mahkemeye Rapor Gönder

UYAP Editörde hazırlanmış ve e-imza/m-imza ile imzalanmış raporumuzu M.Evrak Gönder sekmesinden Bilirkişi Raporu evrak türü seçerek gönderilebilir. Bu alanda bilirkişinin imza kontrolü yapılmakta geçerli bir imza bulunmadığında rapor gönderilememektedir.

Aynı zamanda heyet halinde yapılan görevlendirmelerde heyette bulunan tüm bilirkişilerin imzasının gönderilecek raporda bulunması gerekmektedir.

dir. Heyetteki bilirkişiler tekil olarak rapor gönderemeyecektir. Heyetteki diğer kişilerin imzasının eksik olduğuna dair uyarı verecektir. Rapordaki imzalar tamamlandıktan sonra mahkemeye bilirkişi raporu gönderilebilir. Raporun mahkemeye gönderildiğine dair sistem bilgi mesajı verecektir.

Evrak Türü	Açıklama	Evrak	Statü	Eylem
Bilirkişi Raporu		C: Takipçiliğe change izni adlı	Yükleniyor	Evrak Gönder

Görevden Çekilme İşlemleri

Bilirkişilik Yönetmeliğinin 53 üncü maddesinin birinci fıkrasında yazılı görevlendirmeden çekinmeyi gerektirecek mazeretiniz bulunması halinde görevlendirme tarihinden itibaren en geç bir hafta içerisinde görevlendirme yapan mercie mazeretinizi belirtir dilekçeyi e-imza veya m-imza ile imzala-

arak mahkemeye gönderdiği ekrandır. Mazeret dilekçesini sistem üzerinden gönderdiğinizde, sistem evrakın mahkemeye gönderildiğine dair uyarı mesajını verecektir.

İşlemlerim Menüsü

Bilirkişi portal üzerinden birimlere gönderilen evrakların işlem tarihine göre filtrelenerek hangi durumda olduğunun takip edildiği ekrandır.

İŞLEM SORGULAMA

İşlem Tarihine Göre

Birlik Bilirkişi

Birlik Bilirkişi

Birlik Bilirkişi

Birlik Bilirkişi

Tarih Aralığı

28.06.2021

12.07.2021

İşlem Tarihine Göre Sorgulama Yapılabilmektedir.
Sistem 14 Günü Geçerlidir

Durum

TUTUĞ

İş Emt No

Sorgula

Özellik

Bilgi

Durum

Geçer

15

Kayıt Göster

İşlem Tarihine Göre Sorgula

İşin Adı	İş Emt No	İş Emt Tarihi	Gönderen Evrak Kaydı	İşin Durumu	Dosya No	İşin Durumu	İşin Durumu
Bilirkişi Portal Evrak Kaydı (Bilirkişi Hakkında)	42956297	12.07.2021 12:15:22	Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi	Özellik 1. Durum		Katip	Kayıt
Bilirkişi Portal Evrak Kaydı (Bilirkişinin Göreviyle İlgili Evrak Kaydı)	42956296	12.07.2021 11:32:29	Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi 12.07.2021 11:34:12 Evrak No: 309	Tamamlandı	2021/10	Katip	Kayıt
Bilirkişi Portal Evrak Kaydı (Tevellül Evrakı)	42956295	12.07.2021 11:23:00	Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Özellik 1. Durum		Katip	Kayıt
Bilirkişi Portal Evrak Kaydı (Tevellül Evrakı)	42956294	12.07.2021 11:07:02	Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi	Özellik 1. Durum		Katip	Kayıt
Bilirkişi Portal Evrak Kaydı (Tevellül Evrakı)	42956480	09.07.2021 10:46:52	Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Özellik 1. Durum		Katip	Kayıt

Bilirkişi Bilgileri

Bilirkişi bilgileri sekmesinde profil fotoğrafı görüntülenip güncellenebilir, kişisel bilgileri alanından UYAP da kayıtlı fotoğraf, kayıtlı olunan bilirkişilik bölge kurulu, sicil numarası, uzmanlık alanları, iletişim bilgileri ve banka hesap bilgileri görüntülenebilir. İletişim bilgileri GSM, e-posta ve banka hesap bilgileri güncellenebilmektedir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

İletişim bilgileriniz tüm UYAP sisteminde güncellenir.

Eposta *

Telefon *
Telefon numarasını 10 haneli giriniz.

Cep Telefon *
GSM numarasını 10 haneli giriniz.

Kaydet

Mobil Kullanıcı İşlemleri ve e-Bilirkişi Mobil Uygulaması

Bilirkişi mobil uygulaması e-Bilirkişi Apple Store ve Google Play Store üzerinden ücretsiz olarak portal kullanıcılarının hizmetine sunulan uygulama ile; görevlendirme geldiğinde görevlendirilen dosyaya ilişkin bildirim alınmakta, dosya kapak bilgileri, taraf bilgileri, aylık alabilecekleri dosya sayılarını ve görevlendirildikleri dosyaları görüntüleme işlemi ile birlikte evrakları mobil cihazlarına indirebilmektedirler.

Mobil uygulamaya giriş şifresi ise Bilirkişi Portal'a tanımlanan "Mobil Kullanıcı İşlemleri" isimli menüden tanımlanarak mobil uygulamaya giriş yapılabilecektir.

Bilirkişi Portal

MOBİL KULLANICI İŞLEMLERİ

Kullanıcı Adı:

Şifre:

Şifreniz en az 2 harf, 2 rakam içermeli ve 8 karakter uzunluğunda olmalıdır. Türkçe karakter ve özel karakter kullanmayınız.

☒ Sözleşmeyi okudum ☐ onaylıyorum

e-Bilirkişi

 C K

Ana Sayfa

Bilgilerim

Gelen İşler

Dosya Reddiyatları

Bildirimlerim

Bildirim Ayarları

Güvenli Çıkış

Uyap Bilgilerim

 C K

TC KİMLİK NO
1 8

Sicil No
4

Bölge Kurulu
TEST Bilirkişilik Bölge Kurulu

Kabul Edilen Uzmanlıklar
uzata-19.02 YAZILIM,

Bilgilerim **İletişim** **Kota Bilgileri**

Bilirkişi Bilgi Sistemi

Bilgilerim

Gelen İşler

Dosya Reddyatları

Bildirimlerim

Bildirim Ayarları

İşlerim

Son İki Hafta

Son Bir Ay

Son Üç Ay

Son Altı Ay

Tarih Seç

Seçili Tarih Aralığı : 13.01.2021 - 12.07.2021

Sorgula

Birim : Test 1. Aile Mahkemesi

Dosya Türü : Hukuk Dava Dosyası

Dosya No : 2021/22

Görevlendirme Tarihi : 08/06/2021

Görevlendirme Nedeni : [Delil Tespiti]

Türü : Rapor

Bilirkişiler

Birim : Test 1. Asliye Hukuk Mahkemesi

Bildirim Detay

Bilirkişi

Test 1. İcra Dairesi 2021/33 sayılı dosyasında bilirkişi olarak görevlendiriliniz. Bilirkişilik Yönetmeliğinin 53 üncü maddesinin birinci fıkrasında yazılı görevlendirmeden çekinmeyi gerektirecek mazeretiniz bulunması halinde en geç bir hafta içinde görevlendirme yapan mercie bildirimde bulununuz.

Bilirkişi Bilişsel İletişim Menüsü

Bilirkişinin raporunu hazırladıktan sonra veya takıldığı bir konuda heyetteki diğer bilirkişinin bilgi ve görüşünü almak için kullanabileceği yazılı haberleşme sistemidir.

Bilirkişiye Taslak Rapor Gönder

Mahkeme tarafından heyet olarak seçilen bilirkişilerin, kendi uzmanlık alanlarına göre raporlarını hazırladıktan sonra heyetteki diğer bilirkişilere taslak raporu gönderdiği ve gönderilen raporu görüntülediği ekrandır. İlk raporu hazırlayan bilirkişi, heyetteki diğer bilirkişilere raporu gönderir. Bilirkişiler rapora görüşlerini ekleyerek imzaladıktan sonra yine ilk raporu hazırlayan bilirkişiye raporlarını imzalı olarak gönderir. İmzalar tamamlandıktan sonra, ilk raporu hazırlayan bilirkişi de heyet raporunu mahkemeye gönderir.

DOĞA TARTIŞMA

Görevlendirme Tarihi Dön: Son İki Hafta Son Bir Ay Son Üç Ay Son Altı Ay

Tarih Aralığı: 13.01.2021 - 12.07.2021

Görevlendirme Tarihi Dönüştürme Yönetmeliğidir. Toplam 100 Gecikme Seçilebilir.

Sorgula

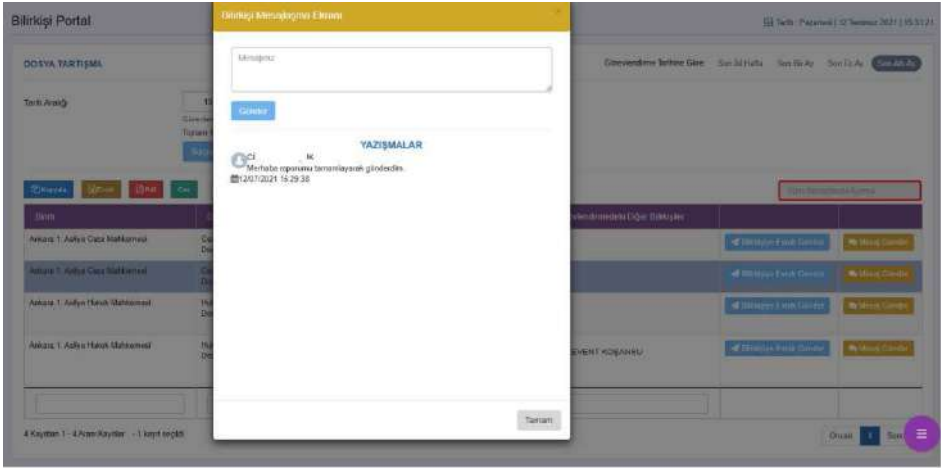
10 Kayıt Göster

Yeni Görevlendirme Sistemi

Birim	Dosya Türü	Dosya No	Görevlendirme Tarihi	Görev Nedeni	Görevlendirme Tarihi Diğer Bilirkişiler	
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Ceza Dava Dosyası	2021/18	05.07.2021 14:42:45	[Zarar Tespiti]		Bilirkişiye Etkin Gönder Masraf Gönder
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Ceza Dava Dosyası	2021/4	05.03.2021 21:34:30	[Zarar Tespiti]		Bilirkişiye Etkin Gönder Masraf Gönder
Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi	Hukuk Dava Dosyası	2021/745	05.07.2021 15:45:55	[Talebin Veya Soru Olarak Olup Olmadığı]		Bilirkişiye Etkin Gönder Masraf Gönder
Ankara 1. Asliye Hukuk Mahkemesi	Hukuk Dava Dosyası	2021/75	12.03.2021 18:39:27	[Talebin Veya Soru Olarak Olup Olmadığı, Lisan Tespiti]	LEVANT KÖKSANLI	Bilirkişiye Etkin Gönder Masraf Gönder

4 Kayıt 1 - 4 Arası Kayıtlar

Çoklu 1 Son

Ücret İşlemleri

Dosya Reddiyatlar

Bilirkişinin dosya üzerinden yaptığı inceleme sonrası raporu hazırlayarak mahkemeye gönderdikten sonra, bilirkişinin bildirmiş olduğu IBAN numarasına mahkeme tarafından, dosya için yapılan reddiyatın birim bazlı ve miktar bazında ödenen ücretlerin listesini vermektedir.

Bilirkişi Portal										
DOSYA REDDIYATLARI										
Görevlendirme Tarihi Göz: Son 30 Günde Son 60 Günde Son 90 Günde Son 12 Ay Son 24 Ay										
Tarih Aralığı: 15.01.2021 - 12.07.2021										
Görevlendirme Tarihi Göz: Son 30 Günde Son 60 Günde Son 90 Günde Son 12 Ay Son 24 Ay										
Tutarlar: 100 TL den Başlıyor										
Sonuçları										
15 Kayıt Göster										
İsim	Dosya Tipleri	Dosya No	Görevlendirme Tarihi	Yapılan Ücret	Gönderilen Vergi	Alınan Vergi	Net Ücret	Gönderim Tarihi	Açıklama	Ödene Yapılan Hesap
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Hukuk Davası Dosyası	2021/10	09.07.2021 15:10:47							
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Hukuk Davası Dosyası	2021/70	09.07.2021 10:02:53							
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Hukuk Davası Dosyası	2021/90	14.09.2021 14:41:21							
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Hukuk Davası Dosyası	2021/1	12.03.2021 23:05:38	2 TL	0.3 TL	0.02 TL	1.68 TL	12/03/2021 23:07	Proforma Maddesi Kısıtlı Tutarlar Yapılmamış	
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Taklîmi Dosyası	2021/2	11.03.2021 13:50:30							
Ankara 1. Asliye Ceza Mahkemesi	Taklîmi Dosyası	2021/1	11.03.2021 13:47:59							

Önceki Görevlendirmeler

Bilirkişinin daha önceki tarihlerde görev aldığı ve raporunu göndermiş olduğu dosyaların listesine ulaşabildiği, gönderilmiş olan raporun bilgisayara indirilmesine ve rapor ibraz edilen birime genel talep dilekçesi gönderilebilen ekrandır.

Önceki Görevlendirmeleri

Görevlendirme Tarihine Göre

Sıra Bilgileri

Sıra Bilgi Ayı

Sıra Bilgi Yılı

Sıra Bilgi Ayı

Tarih Aralığı

15.01.2021

-

12.07.2021

Görevlendirme Tarihine Göre Sorgulama Yapılabilecektir

Toplam 180 Görev Seçilebilir

Seçilebilir

Önceki

Önce

Önce

Önce

15

Kayıtlı Gözetici

Tablo Yürütme İşlemi

Birim	Değerlendirme Tarihi	Değerlendirme No	Görevlendirme Tarihi	Görevlendirme Neticesi	Rapor Tarihi	Raporun Gerçekleşme Gerekliği	Raporun Gerçekleşme Tarihi	
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Hukuk Davası Değerlendirme	2021/9	05.07.2021 15:10:47	[Deli Tespiti]	Yoktur	13/67/2021	05/07/2021	▲ Rapor İstedi M. Emin Çelebi
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Hukuk Davası Değerlendirme	2021/6	09.07.2021 16:52:53	[Deli Tespiti]	Yoktur	18/88/2021	09/07/2021	▲ Rapor İstedi M. Emin Çelebi
Ankara 1. Aile Mahkemesi	Hukuk Davası Değerlendirme	2021/9	14.06.2021 14:41:21	[Zakar Tespiti]	Yoktur	14/66/2021	29/06/2021	▲ Rapor İstedi M. Emin Çelebi

Bölge Kuruluna Evrak Gönderme

Bilirkişilerin kayıtlı oldukları bilirkişilik bölge kuruluna gitmeden portal üzerinden Bilgi Güncelleme Talep Dilekçesi, Nakil Talep Dilekçesi, Savunma Dilekçesi, Şikayet Dilekçesi ve Genel Talep Dilekçesi gönderebildikleri ekrandır.

BİRLİKİ Portal

Tarih - Parçaları : 12 Temmuz 2021 16:45:11

BÖLGE KURULUNA TALEP GÖNDERME

Evrak Türü

Sözleşme

Evrak

BİRLİKİ BİLGİ GÜNCELLEME Talep Dilekçesi

Harita Talep Dilekçesi

Sorumlu Dilekçesi

Bakım Talep Dilekçesi

BİRLİKİ GENEL Talep Dilekçesi

Evrak

Açıklama

Bir açıklama girebilirsiniz

Oku

Özellik: Evraklar 10MB'ın altında olacak şekilde ve aşağıdaki dosya türlerinde yüklenerek gönderilebilir.
(formatlar: jpeg, pdf, jpg, png, gif, image/png, image/jpeg, M-MS-JPG, JPEG, PNG, PDF, TIFF)

Uzmanlık Alanı Değiştirme Talebi

Sicil ve listelere kayıtlı bulunan bilirkişilerin listelere kayıt olduktan sonra kabul edilen uzmanlık alanlarına yeni bir uzmanlık ekletmek istediklerinde, Bilirkişilik Daire Başkanlığı tarafından ilan edilecek tarihler arasında aktif hale gelen bu alandan bilirkişiler kayıtlı oldukları bölge kurullarına uzmanlık alanı eklenmesi taleplerini gönderebilmektedirler. Bu menü sadece belirlenen tarihler arasında aktif hale gelecek olup, her zaman bu menüden talep gönderilememektedir.

[illegible]

Bilirkişi Başvuru İşlemleri

UYAP bilirkişi listelerine kayıt işleminin bilirkişi portal üzerinden yapıldığı ekrandır. Bu menü Bilirkişilik Daire Başkanlığının başvuru için ilan etmiş olduğu tarihler arasında aktif hale gelecek olup, sadece bu tarihler arasında başvuru da bulunulabilmir.

[illegible]

Bilgi Başarı Formu-2 Adım

1- Kişisel Bilgi → 2- Adres - İletişim Bilgisi → 3- İşletme Bilgisi → 4- Hesap Türü Seç → 5- Hesapın Yapılandırılması

İban Bilgileri

IBAN NO: TR

Tercih Edilmiş Hesap	Banka Adı	IBAN No	Sil
☐ Aktif	AKBNAT.A.B.	TR1205040002898602777777	Sil
☐ Aktif	EMLAK BANKA.S.B.	TR4400170000000000000000	Sil
☐ Aktif	AKBNAT.A.B.	TR120504000289860200000000	Sil

1- Bu alanda sisteminde daha önceden kayıtlı olan banka hesaplarınıza görülmektedir. Bu hesaplardan istediğinizi aktif hale getirebilir veya silebilirsiniz. Yeni hesap numarası eklemek için "IBAN NO" sütunundaki dropdown "Ekle" butonuna basıldıktan sonra Banka Hesapları kısmından "Aktif" olarak "Devam Et" butonunu kullanınız.

1. Kapsel Bilgisi 2. Adres - İletişim Bilgileri 3. İlan Bilgisi 4. Başvuru İlan Seç 5. Başvuru Yap

Aktif İlanlar

Başvuru Yapılan Başvuru Aktif İlanlar				
Başvuru Başvuru İlan	İlan Adı	Başvuru Tarihi	İlan Tarihi	Bölge Kurumu
 Adı	2019/1	24.03.2019	27.04.2019	Ankara Büyükşehir Belediye Kurumu

1- Bu sekmede başvuru yapılacak bölge kurulu ilanları görüntülenir. İkinci adımda seçilen ilin yurtiçi coğrafyasına dahil olduğu belediye başlıca bölge kurulu ilanı seçerek devam edilebilir. Seçilen ilin bölge kurulumdan hariç başlıca bölge kurulu ilanı seçilerek başvuruya devam edilebilir.

[Geri](#) [Devamla](#)

1 Kayıt Bilgisi 2 Adres - İletişim Bilgisi 3 İlan Bilgisi 4 Başvuru İlan Sayı 5 Başvuru Yap

Başvuru Bilgileri Özeti

İşlet Bilgileri

Tic. Sicil No: 146

Ad / Soyad: HÜSEYİN ÇEKİRÇİ

Çalıştığı Kurum: ADİLET BAKANLIĞI

Medeni: MÜHÜRÜS

Ünvanı: PRATİK

Derecesi: Dava Olarak Çıkarılan Yeterli Olmadığı

Derecesi Sırası(Yıl): 8

Medeni ve Akademik Çalışmaları:

Medeni İş Tipleri:

Zamanlı Bilgileri

Ünvanlı Alanlar: **ALINACAK BAKIM BAKIM** **OLUNMA** **BAKIMCI VE BAKIMCI**

Eğitim Bilgileri

Eğitim Durumu: Yüksek Okul veya Karşılığı Geçerli

En Son Mezun Olduğu Okul: LAMPAKİTİS

Mezun Olduğu Yıl: MÜHÜRÜS

Adres Bilgileri

İl: ANKARA

İlçe: KÜÇÜKÇİ

Adres: Tarih Vakfı, Tarih Vakfı, 141 1

Poça Kodu:

Telefon: 0122222211

Çap Telefonu: 0000000011

E-posta: 141@141.gov.tr

1- Buraya kadar girilmiş olduğunuz bilgileri kontrol ediniz. Hatalı veya eksik girilen bilgi var ise "Geri" butonuna ile bu eksikliği giderip "Tamamla" butonuna basınız.

"Bu adım sonlandıktan sonra bilgilerde değişiklik yapılamayacaktır."

2- Başvuruyu tamamlamak için buradaki butona "Tamamla" butonuna ile devam edilecektir.

✓ "Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda ve bilgilerin hatalı olması durumunda doğacak yolsuzluklar kabul ve tasdik edilmektedir."

(Yukarıdaki butonlara basarak, işin bitmesiyle butonların işlevsizleştiği)

Bilirkişlik Başvurusu

İsim Adı

Değerlendirme Tarihi

Bilgi Tarihi

Bilgi Kurumu

İmza Durumu

Başvuru Durumu

2019/01

24.03.2019

27.04.2019

Adana Bilirkişlik Eylem Kurulu

İmza Durumu

Başvuru Durumu

DİKKAT: Başvurunuzun onaylanması için gerekli evraklar aşağıda listelenmiştir. Belirtilen evrakları göndermediğinizde başvurunuz red edilecektir. Bilirkişlik Raporunu Dilekçesini göndermek için yubandaki "Başvuru Dilekçesini İndir" butonuna tıklayarak evrakı indiriniz ve boş olan varsa doldurunuz. Gerekli bilgilerin doğruluğunu kontrol ettikten sonra e-imza veya müracaat ile imzalayıp evrakla başvuru dilekçesi olarak portal üzerinden gönderiniz.

Gönderilmesi Gereken Evraklar

Evrak No	Durumu	
1. Bilirkişlik Başvuru Dilekçesi	Evrak Gönderilmedi	Evrak Gönder
2. Bilirkişlik Yeti Soruşturması	Evrak Gönderilmedi	Evrak Gönder
3. Bilirkişlik Dilekçesi	Evrak Gönderilmedi	Evrak Gönder
4. Bilirkişlik Modeli Yayımlı Dilekçesi	Evrak Gönderilmedi	Evrak Gönder
5. Bilirkişlik Ücretleri Dilekçesi	05.03.2019 14:10'da teslimat yapıldı	İmza
6. Bilirkişlik Tazminat Dilekçesi	Evrak Gönderilmedi	Evrak Gönder
7. Bilirkişlik Yeti Soruşturması Dilekçesi	Evrak Gönderilmedi	Evrak Gönder
8. Bilirkişlik Diğer Dilekçesi	Evrak Gönderilmedi	Evrak Gönder

Başvurunuzun onaylanması için fotoğraf yüklemesi zorunludur.

1- Başvurunuzun tamamlanması için bu adımda, başvuru dilekçesi bilgisayara indirilip e-imza veya m-imza ile imzalanacak ve başvuruya eklenmesi gereken diğer tüm belgeler ve fotoğraflar eklenip gönderilecektir.

2- Başvuruya eklenecek her belge için aynı adımla "Evrak Gönder" butonuna basılarak açılan pencereden ilgili belgenin seçilerek gönderilmesine dikkat edilecektir.

Evrak Gönder

Evrak Türü:

Seçiniz

Evrak:

Dosya Seç Dosya seçilmedi

Açıklama:

Ölçü açıklama ekleyebilirsiniz.

Ekle

Önemli:

Evraklar 10MB'tan küçük belirtilen formatlara uygun şekilde girilmelidir.

Tüm Evraklar

Evrak Türü	Açıklama	Evrak		
Bilirkişlik Uzmanlık Belgesi		C:\kakepatm\test.PNG	Sil	Ek Evrak Ekle

Evrak Gönder

Hepsini Sil

1- Başvuruya eklenecek belgeler "Evrak Gönder" butonuna tıklanarak açılan bu ekrandan gönderilecektir. Aynı evrak türünden birden fazla evrak eklemek istendiğinde "Ek Evrak Ekle" butonuna tıklanarak eklenilebilmektedir.

Evrak Gönder

Birlikli Portalından gönderdiğiniz evrak Ankara Dilirgisiilik Döce Kuruluna gönderimdir.

Tamam

Evrak:

Dosya Seç Dosya seçilmedi

Açıklama:

Bir açıklama ekleyebilirsiniz.

Ekle

Önemli:

Lvrakler 10MB'tan küçük belirlen formatlara uygun şekilde gırılmalıdır.

Tüm Evraklar

Evrak Türü	Açıklama	Evrak		
Bilirgişilik Uzmanlık Belgesi		C:\Makepath\test.PNG	Sı	Ek Evrak Ekle
Bilirgişilik Uzmanlık Belgesi Ek 1		C:\Makepath\test.PNG	Sı	

Evrak Gönder

Hepsini Sil

2- Gönderilecek evrak türlerinin tamamının eklendiğinden emin olduktan sonra "Evrak Gönder" butonuna basınız. Bu sekmede evrak gönderme işlemi bir kez yapılabildiğinden gönderme işlemi yapmadan önce başvuruya eklemeniz gereken belgelerin tamamını eklediğinizden emin olunuz.

[illegible]

İstek ve Öneri

Bilirkişiler, Bilirkişi Portalla ilgili aldıkları hata, sistemin daha iyi hizmet vermesi için istek, öneri ve taleplerini, mail olarak yardım ve değerlendirme merkezine gönderdikleri kısa mesaj servisi.

Birlikçi Portal

İsim : Pazarlar / 12

İsim ve Öneri

Ad

C R

Soyad

KI

Telara *

E posta *

Talep *

Seçiniz

Kategori *

Seçiniz

Mesaj *

Gönder

Bu platform sadece Birlikçi Portalın iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için kullanıma ayrılmıştır.
Şikâyet ve teknik destek için birlikci@gadaiet.gov.tr adresine mail atabilir veya 0(312) 293 21 00 ve 0(505)204 14 41 nolu telefonu arayarak yardım masasından destek alabilirsiniz.

Duyurular

Bilirkişi Portalda yapılacak güncellemelere ve dikkat edilmesi gereken hususlara ilişkin yapılan duyuruların takip edildiği ekrandır.

Balkışığı Portalı

Tarih : Pazartesi / 12 Temmuz 2021 / 16:24:26

DUYURULAR (Tayınca tıklayınca titre geçerlidir...)

25.05.2021

12:10:30

mayıs duyuru test

xxxx

24.05.2021

16:45:15

deneme duyurusu

xxxx

17.05.2021

14:00:00

test

test

03.10.2019

14:30:30

test

test

10.04.2019

13:40:30

test

SORU-1: Bilkışığı Portalı yeni UYAP Uygulanması Üzerinden veya E-Cemal E-İzace Uygulanması Üzerinden alınması gerekiyor. Uygulanmaya başladığınızda "Unable to launch application" veya "Application blocked by Java Security" şeklinde bir hata alıyorsunuz. Ne yapıyorsunuz? Bu sorunu nasıl çözüyorsunuz?

CEVAP-1: Bilgiye ihtiyacınız Derinlemesine bakarak da Java'ya güveniyorsanız, Java Control Panel üzerindenliklik sekmesi olan Content sekmesindeki Temporary Internet Files bölümünü atlatarak View butonuna tıklayabilirsiniz. Açılan penceredeki bütün applicationsden koruma kaldırıp aynı Uygulanmayı yeniden çalıştırmanız gerekiyor.

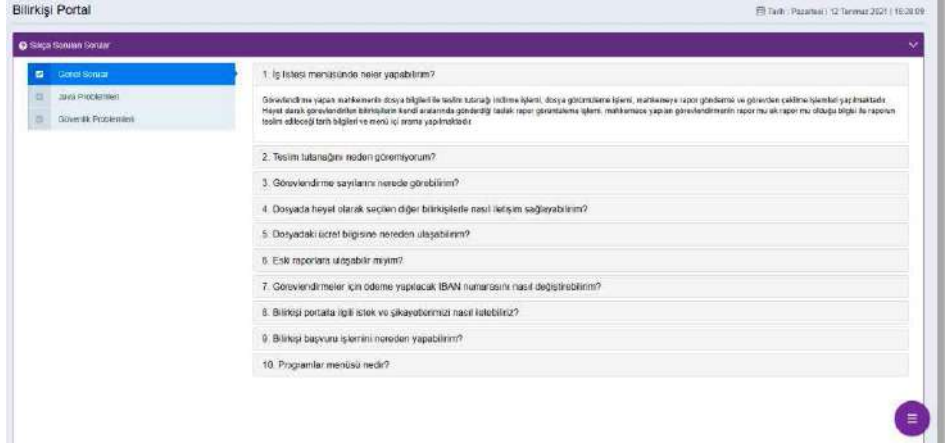
SORU-2: Dosyaları Editörleri ile değiştirildiği anlaşılan olan girip girmedi. Editor açılmıyor ve Editör ile çalışmaya çalışıyorum. Bu sorunu nasıl çözüyorsunuz?

CEVAP-2:

E-ADM: E-İzace T-Maven ile ilgili sorularla ilgili olarak, bu Uygulanmada kurulu olan UYAP Döküm Programına son versiyona güncellenmelidir. Son versiyona http://www.uyap.gov.tr/uyap-Edition-Editörleri adresinden indirilebilir.

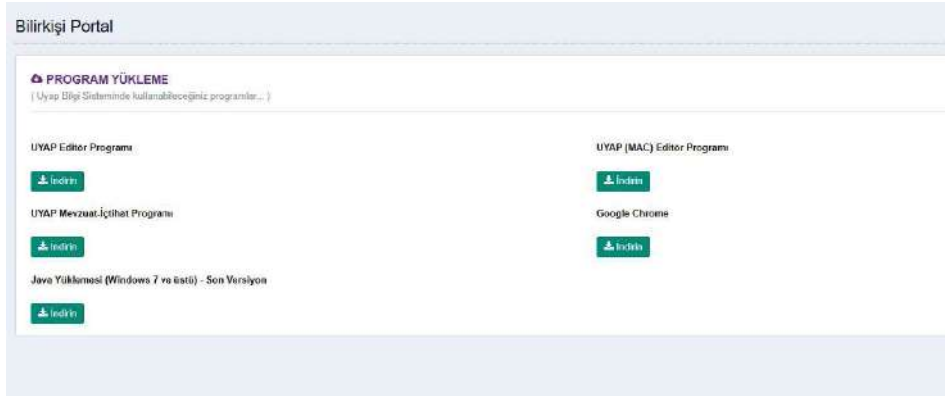
Sıkça Sorulan Sorular

Bilirkişi Portalın kullanımına ve yaşanabilecek hatalara ilişkin sıkça sorulan soruların cevaplarına bu ekrandan ulaşılabilir.

Programlar

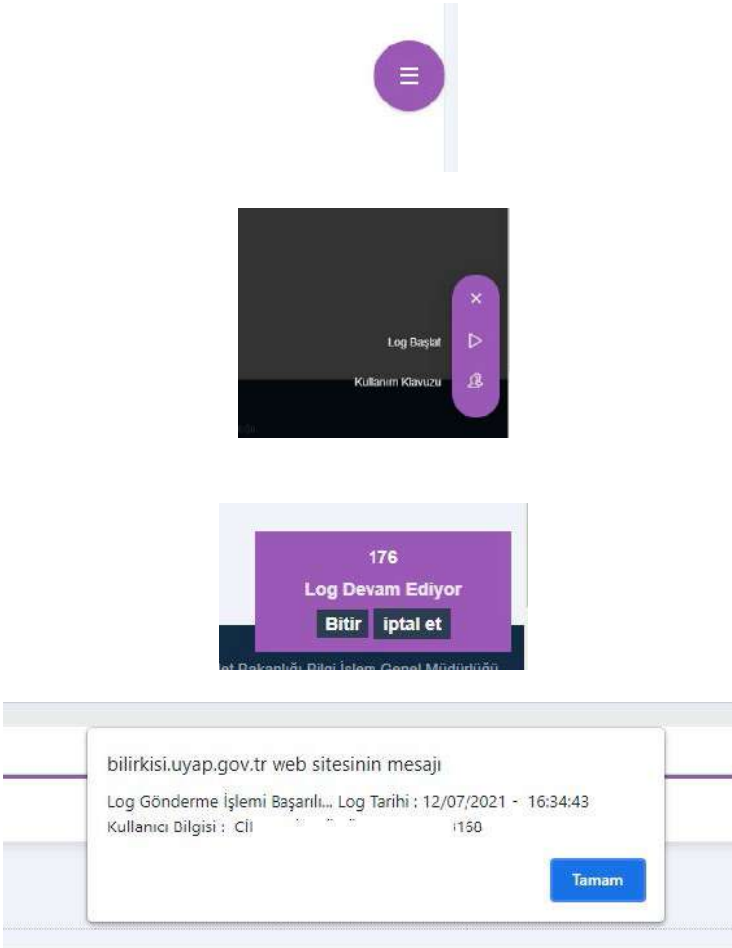
Bilirkişi Portalına internet bağlantısının olduğu her yerden bağlanabilmek, ve bağlantı sonrası, hazırlanan raporları imzalayarak mahkemeye göndermek için gerekli olan programların indirilebildiği ekrandır.

Loglamayı Başlat

Bilirkişi portal da online işlem yaparken, sistemde kişi bazında uygulamalarda hatalar alınabilmektedir. Kişi bazında alınan bu hataların log kaydının alınması ile çözüme gidilmesi amaçlanmıştır.

Portal sayfasının sağ alt tarafında bulunan üç çizgili baloncuktan işlem yapılmadan Log Başlatılır, log alma başladıktan sonra işlem yapılmaya devam edilir, hata alındıktan sonra log alma bitirilir, log bilgisinin gönderildiğinde ilişkin bildirim ekran görüntüsü alınarak gönderilecek e-postaya eklenmesi gereklidir.

■ E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASI

■ E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASI NEDİR?

E-Bilirkişi Uygulaması; Türkiye genelinde yargı birimlerinde bilirkişi olarak görev alan kişilerin, görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili bildirimleri almak, bilgilerini güncellemek, gelen işleri, reddiyatları ve anlık kota bilgisine erişimleri amacıyla adliyeye gitmeden akıllı telefonları üzerinden (elektronik ortamda) görüntüleyebilmelerini sağlamak üzere Adalet Bakanlığı tarafından sunulan online uygulamadır.

■ SİSTEME NASIL GİRİŞ YAPILMAKTADIR?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine kayıt için bilirkişiler; görev yaptıkları yerde bulunan adalet komisyonları, bilirkişilik bölge kurulları veya Bilirkişi Portaldan kayıtlarını yaptırdıktan sonra elektronik imza (e-imza) veya mobil imzaları (m-imza) ile <https://bilirkisi.uyap.gov.tr> adresinden giriş yapabilmektedirler.

Bilirkişiler, <https://www.btk.gov.tr/elektronik-sertifika-hizmet-saglayicilari> adresindeki elektronik sertifika hizmeti sağlayan firmalar ile irtibata geçerek e-imza temin edebilirler.

M-imza için ise; kullanmakta oldukları cep telefonu operatörü ile görüşerek m-imza temin edebilirler.

■ E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASINI NASIL KULLANABİLİRİM?

UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine e-imza veya m-imza ile <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinden giriş yapabilmektedir. Bilirkişiler, UYAP Bilişim Sistemi'ne Bilirkişi olarak tanımlandıktan sonra sahibi oldukları e-imza veya m-imza ile e-devlet kapısı üzerinden UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi'ne giriş yapabilirler.

UYAP Bilişim Sisteminde tanımlı olmayan bilirkişilerin, Bilirkişi Portal'a giriş yaparak bilirkişi başvuru işlemlerini tamamlamaları gerekmektedir. Bu hususta detaylı bilgiler <http://bilirkisi.uyap.gov.tr/bilirkisi/index.jsp> adresinde yer almaktadır.

E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASININ SUNDUĞU HİZMETLER

Ana Sayfa Menüsü

- Bilgilerim
- Gelen İşler
- Dosya Reddiyatları
- Bilgilerim
- Bildirim Ayarları

Bilgilerim Menüsü

- TC Kimlik No
- Sicil No
- Bölge Kurulu
- Kabul Edilen Uzmanlıklar

İletişim Menüsü

- Telefon
- Cep
- E-Mail
- Beyan Edilen Adres

Kota Bilgileri Menüsü

- Aylık Dosya Sayısı
- Aylık Kota
- Yıllık Dosya Sayısı
- Yıllık Kota

Gelen İşler Menüsü

- Tarih Aralığı İle Dosya Sorgulama
- Kota Bilgileri Sorgulama
- Görevlendirilen Dosyaları Ayrıntılı Görüntüleme
- Dosyadaki Diğer Bilirkişileri Görüntüleme

Dosya Reddiyatları Menüsü

- Tarih Aralığı İle Reddiyat Sorgulama

Bildirimlerim Menüsü

- Tarih Sırasına göre Bildirimlerin Görüntülenmesi

Bildirim Ayarları Menüsü

- Bildirimleri Aç/Kapat

■ BİLİRKİŞİ PORTAL BİLGİ SİSTEMİ'NİN VE E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASININ FAYDALARI NELERDİR?

- Bilirkişiler, adliye gitmeden dosyaları elektronik ortamda teslim alıp inceleyebilmektedirler.
- Bilirkişiler, raporlarını e-imza veya m-imzası ile imzalayarak portal üzerinden ilgili yargı birimine herhangi bir gecikme yaşanmadan gönderebilmektedirler.
- Bilirkişiler, görev aldıkları dosyalar ile ilgili görevden çekilme talebini zaman kaybetmeksizin ilgili yargı birimine bildirebilmektedirler.
- Bilirkişiler, görev aldıkları dosyalar ile ilgili yapılan reddiyatları Portal üzerinden görebilmektedirler.
- Bilirkişilerin, dosya teslimi veya rapor sunumu gibi konular için adliye gitmesine gerek kalmadığından, bunlar için harcadıkları emek, zaman, yol, konaklama, kırtasiye ve benzeri masraflardan tasarruf sağlamaları mümkün olmaktadır.
- Adli birimlerce bilirkişi raporları üzerinde kelime bazlı, konu bazlı, uzmanlık alanı bazlı, birim ve dosya numarası bazlı, bilirkişi bazlı tam içerik arama imkânı sağlanarak, âdil, doğru ve hızlı bilirkişi seçimi yapılabilmektedir.
- Bilirkişilik kurumu ile ilgili istatistiki bilgilere hızlı ve doğru bir şekilde ulaşılabilir.
- Yargı çevresinde görevlendirilecek bilirkişi bulunmaması nedeniyle talimat yoluyla bilirkişi incelemesi yaptırılması amacıyla başka bir

yargı çevresine dosyanın gönderilmesine gerek kalmamış olup, elektronik ortamda yargı çevresiyle bağlı olmaksızın bilirkişi görevlendirilmesi yapılabilmektedir.

- Dosyaların UYAP Bilirkişi Portal Bilgi Sistemi üzerinden teslimi ve yine raporların Portal üzerinden gönderilebilmesi sayesinde adliyelerdeki yoğunluk azalmakta, bunun yanı sıra kâğıt, toner ve enerji kaynaklarından tasarruf sağlanmaktadır.
- Dosyalar ile ilgili olarak UYAP Bilişim Sistemi'nde yapılan ve kaydedilen işlemlerle ilgili bilgilere, bilirkişilerin anında erişimi mümkün olduğundan şeffaflık ve denetim işlevi de sağlanmaktadır.
- E-Bilirkişi uygulaması ile görevlendirildikleri dosyalar ile ilgili bildirimleri almak, bilgilerini güncellemek, gelen işleri, reddiyatları ve anlık kota bilgisine erişimleri adliyeye gitmeden akıllı telefonları üzerinden (elektronik ortamda) görüntüleyebilmelerini sağlanmaktadır.

BİLİRKİŞİ PORTALI ve E-BİLİRKİŞİ UYGULAMASI HAKKINDA SIK SORULAN SORULAR

1. Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmek için ne gereklidir?

Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmeniz için elektronik imza veya mobil imza sahibi olmanız gereklidir.

2. Elektronik imzayı nerden temin edeceğim?

Elektronik imza temin edebileceğiniz 4 firma mevcuttur. Bunlar Tübitak, E-Güven, E-Tuğra veya Türk Trust'tır.

3. Mobil İmzayı nerden temin edeceğim?

Mobil İmzayı cep telefonu operatörleri olan Turkcel, Türk Telekom veya Vodafone'dan temin edebilirsiniz.

4. Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmek için bir programa ihtiyacım var mı?

Bilirkişi Portal Bilgi Sistemine sağlıklı kullanabilmeniz için "Programlar" kısmında bulunan UYAP Doküman Editörünün ve uygun Java versiyonunun bilgisayarınızda yüklü olması gerekmektedir.

5. Bilgisayarımda UYAP Doküman Editörü yüklü olmazsa ne olur?

Bilgisayarınızda doküman editörü yüklü olmazsa mahkeme dosyası içeri-
sindeki evrakları bilgisayarınızda açamazsınız. Doküman editörü harici bir
programda hazırladığınız rapor veya tutanakları elektronik olarak imzala-
yamazsınız ve Portal üzerinden ilgili mahkemesine gönderemezsiniz.

6. Programlar kısmında bulunan Java dışında bir Javayı bilgisayarına ku- rarsam ne olur?

Bilirkişi Portal Bilgi Sistemini kullanabilmeniz için bilgisayarınızda uygun
Java'nın Kurulu olması gerekir. Aksi durumda Portalın açılmasında veya
evrakların görüntülenmesinde sorunlar yaşanabilir.

7. E-İmza ile şifreyi yazarak giriş tuşuna basınca, hiçbir şey yapmıyor say- fa bekliyor. Ne yapmalıyım?

Bilgisayarınızda bulunan mevcut tüm javaları kaldırınız. Programlar sekme-
sinde bulunan javayı yükleyiniz.

8. Adres satırında, "bu sayfadaki tüm öğelerin gösterilmesi için ek uygu- lamalar gerekli, eksik eklentileri kur" çıkıyor. İnternet explorerden giriş yapıyorum, akıllı kartınıza erişim gerçekleştirecek java apleti yükleneme- di uyarısı çıkıyor, ne yapmalıyım?

Bilgisayarınızda bulunan mevcut tüm javaları kaldırınız. Programlar sekme-
sinde bulunan javayı yükleyiniz.

9. E-Bilirkişi uygulamasını nasıl edinebilirim?

IOS kullanıcıları için Apple Store' dan, Android kullanıcıları için Google
Play Store' dan ücretsiz olarak telefonunuza indirerek kurabilirsiniz.

10. Kartınızda herhangi nitelikli sertifika bulunamadı uyarısını neden vermektedir?

Açık olan tüm internet sayfalarınızı kapattıktan sonra yeniden internet say-
fası açınız, e-imzanıza ait kök sertifikanızın yüklü olup olmadığını kontrol
ediniz, kart tipini seçiniz.

11. Güvenli bağlantı hatalı uyarısı gelmektedir ne yapmalıyım?

İsterseniz ayrıcalık tanıyın, işaretleyiniz, ayrıcalık tanı, onay belgesi al, güvenlik ayrıcalığını doğrula

Bu web sitesinin güvenlik sertifikasında sorun var Bu web sitesine devam et önerilmez tıklayınız.

12. E-İmza ile şifreyi yazarak giriş tuşuna basınca, hiçbir şey yapmıyor sayfa bekliyor. Ne yapmalıyım?

Engellenen içeriği görüntüle, tıklanarak sayfanın tekrar yüklenmesi beklenir. Yeniden giriş yapılabilir.

BİLİRKİŞİLERİN UYACAĞI REHBER İLKELER VE BİLİRKİŞİ RAPORLARINDA BULUNMASI GEREKEN STANDARTLAR

1. Bilirkişinin, görevlendirildiği uzmanlık alanında çok iyi bilgi ve beceri sahibi olması gerektiğinden bilirkişi listelerine kayıt için başvururken temel ve alt uzmanlık alanı seçiminde bu hususa özellikle dikkat etmesi ve özen göstermesi gerekir.
2. Bilirkişi, görevlendirildikten sonra yapacağı ön inceleme sonucunda konunun kendi uzmanlık alanına girmediğini tespit ettiğinde en geç bir hafta içinde görevlendirmeyi yapan mercie bildirmeli ve görevlendirmeyi kabul etmemelidir.
3. Bilirkişi, görev alanı ve sınırları hakkında tereddüte düşerse, bu tereddütün giderilmesini mutlaka kendisini görevlendiren merciden yazılı olarak istemeli ve görevlendiren merci tarafından verilen yazılı talimata göre incelemesini yapmalıdır.
4. Bilirkişi, görevlendirmenin mevzuat hükümlerine uygun olarak yapılmasını, kapsam ve sınırları ile cevaplaması istenen soruların sorulmasını mutlaka görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.
5. Bilirkişi, kayıtlı olduğu bilirkişilik bölge kurulunun yetki çevresindeki tüm il ve ilçelerden yapılan görevlendirmeleri geçerli bir mazereti bulunmadığı takdirde kabul etmek zorunda olup, bilirkişilik görevini kabulden kaçınmasının sicilden ve listeden çıkarılma yaptırımını gerektirebileceğini unutmamalıdır.
6. Bilirkişi, UYAP vasıtasıyla dosyanın incelenmesinin mümkün olduğu hallerde, zaman ve emek kaybını en aza indirmek amacıyla dosyanın veya belgenin fiziki olarak teslim edilmeksizin UYAP üzerinden kendisine dosya inceleme yetkisi verilmesini görevlendirmeyi yapan merciden talep etmelidir.
7. Bilirkişi, incelemesini yaparken hak ve adaletin gerçekleşmesinde hâkime yardımcı olacağından, bu sorumluluk bilinciyle azami dikkat ve  zen göstererek kendisine sorulan tüm sorulara cevap verecek biçimde raporunu hazırlamalıdır.
8. Bilirkişi, incelemekle görevli olduğu bir sorunun açıklığa kavuşturulması ya da saptanması için başka bir uzmanın bilgisine ve yardımına

ihtiyaç duyabilir. Bu durumda, kendisini görevlendiren mercie başvurarak ihtiyaç duyduğu uzmanlık alanından da bilirkişi atamasını talep etmeli ve bu şekilde o uzmanın bilgisinden yararlanmalıdır.

9. Bilirkişi, görevlendirme konusu hakkında öncelikle geniş bir analiz yaparak uzmanlık alanına girmeyen, uyuşmazlığa ve sorunun çözümüne doğrudan etkili olmayan bir durum ile karşılaştığında raporunda kesinlikle bu konuda herhangi bir belirleme yapmamalı, görüş açıklamamalıdır. Bilirkişi, görevinin kendisine verilen verilerle veya kendi uzmanlık alanındaki bilgilerle saptama yapmak ve görüş açıklamak olduğunu unutmamalıdır
10. Bilirkişinin görev alanı genelde kendi bilgi ve uzmanlık alanı, özelde ise sorulan sorular ile sınırlıdır. Bilirkişi, kendisine verilen görev ve yetkinin dışına çıkamaz. Kendisini görevlendiren mercii talep etse dahi, iddia ve savunmaları inceleyerek her ne nedenle otursa olsun bunlarla ilgili yorumda bulunamaz. İddia ve savunmayı yorumlayacak ve değerlendirecek olan görevlendirmeyi yapan mercinin kendisidir.
11. Bilirkişi, raporunu hazırlarken ihtiyaç duyması halinde kendisini görevlendiren mercinin bilgisi ve onayı dahilinde tarafların bilgisine başvurabilir. Böyle bir durumda, bilirkişi tarafların bilgisine başvurmak istediğine dair talebini yazılı olarak görevlendirmeyi yapan mercinin onayına sunar. Ancak, bilirkişi, görevlendiren merci tarafından onay verilmiş olsa dahi, taraflardan biri bulunmaksızın diğerini dinleyemez.
12. Bilirkişi, dosyanın tarafı, vekili veya üçüncü bir kişinin kendisiyle iletişime geçmesi halinde görevlendirildiği dosya ile ilgili bilgi vermekten kaçınır ve durumu görevlendirmeyi yapan mercie derhal bildirir.
13. Bilirkişi, raporunu hazırlarken raporun dayanağı olan somut ve özel nedenleri bilimsel verilere uygun olarak göstermek zorundadır. Bilirkişi raporu aynı zamanda görevlendirmeyi yapan merci ile istinaf ve temyiz mahkemelerinin denetimine de elverişli olacak şekilde bilgi ve belgeye dayanan gerekçe ihtiva etmelidir.
14. Bilirkişi, değerlendirmesinde kullanmak üzere ölçüm yapması gerektiğinde, bu ölçümle ri bizzat yapmalı, tarafların verdikleri ölçümleri esas alarak değerlendirme yapmamalıdır. Hesaplama yaparken esas aldığı birim fiyatlara ve dayandığı kriterlere raporunda açıklamalı olarak yer vermelidir.

15. Bilirkişi, raporunda kesinlikle takdiri değerlendirmelerde bulunmamalı, somut olayı tüm açıklığı ile raporunda anlattıktan sonra olayın yorumunu ve takdirini hakime bırakmalıdır.
16. Somut olayda özel veya teknik bilgiye gerek olup olmadığı ve bunların belirlenmesi hukuksal bir işlem olup hâkimin görevidir. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu hazırlarken hukuki nitelendirme ve değerlendirmelerde bulunamaz. Tereddüt ettiği hallerde, görevlendirmeyi yapan merciden hukuk sorunu ve inceleme alanının kapsam ve sınırları hakkında bilgi istemelidir.
17. Bilirkişinin, özel veya teknik bilgiye dayanmadan yalnız yargılama sırasında elde edilen delilleri değerlendirerek uyuşmazlık konusu hakkında saptamalar ve yorum yapması bilirkişilik temel ilkelerine aykırıdır. Ancak, delillerin değerlendirilmesi yasağı, bilirkişinin delillerden hiçbir biçimde yararlanamayacağı anlamına gelmeyip olgu sorununu çözerken kullanacağı özel veya teknik bilgisinin değerlendirilmesinde delillerden yardımcı ya da denetleyici olarak yararlanabilir.
18. Bilirkişi raporu biçim, üslup ve dil bakımından görevlendirmeyi yapan merci ile tarafların anlayacağı nitelikte ve okunaklı olmalıdır. Bilirkişi, raporunu hazırlarken teknik terim ve kavramlarla ilgili sözcüklerin mümkünse Türkçe karşılıklarını tercih etmeli ya da parantez içinde Türkçe karşılıklarını mutlaka yazmalıdır. Teknik bir kavram söz konusu ise ayrıntıya kaçmadan bu kavramla ilgili açıklamada bulunmalıdır.
19. Bilirkişi, raporunu hazırlarken, görevlendiren mercii tarafından istenmesi halinde, yargılama sırasında dosyaya sunulan uzman görüşlerini de özel ve teknik bilgi yönünden değerlendirmeli ve raporunda tartışmalıdır.
20. Bilirkişi raporunu düzenlerken incelediği tüm belgeleri (ticari defter, fiş, fatura, makbuz, senet vb) yargı denetimine elverişli bir şekilde raporuna yansıtmalıdır.
21. Bilirkişi kendisinden istenen görüşün hazırlanması sırasında cevaplaması istenen sorularla ilgili olup çalışmasına esas olacak veya çalışmasını kolaylaştıracak yazı, tutanak, fotoğraf, basılı eser, resim, film gibi belgelerin görevlendirme sırasında verilmemesi halinde bunları her zaman görevlendirmeyi yapan merciden talep edebilir.
22. Bilirkişi raporunda yer alan gereksiz ayrıntılar işin özünün gözden kaçırılmasına neden olacağı gibi ortaya konulan görüşlerin anlaşılır-

- lığını ve raporun denetimini de zorlaştırır. Bu nedenle, bilirkişi, raporunu kısa, öz ve açık bir şekilde hazırlamaya özen göstermelidir.
23. Bilirkişi raporuna esas konunun uzun olması ve özellikle birden çok sorun bulunması durumunda, raporun paragraflara ve ayrı ayrı başlıklara bölünmesi bilirkişinin hatalı ve çelişkili açıklamalarını önleyeceği gibi raporu okuyanların ortaya konulan görüşleri kolaylıkla ve eksiksiz anlamasını sağlar.
 24. Bilirkişi, raporunu özellikle mahkemece belirlenen sınırlar dahilinde, tümümlü maddi vakıalara hasretmeli; cevaplaması istenen somut soruları tek tek sorulma sırasına göre, bilimsel dayanaklarını da açık ve anlaşılır biçimde göstermek ve eksiksiz olarak cevaplamak suretiyle hazırlamalıdır.
 25. Bilirkişi, keşifli incelemeyi gerektiren bir dosyada görevlendirilmiş ise mutlaka keşif öncesinde dosyayı incelemek için kendisine uygun bir zaman dilimi belirlenmesini istemeli, özel veya teknik bilgisi ile yapacağı incelemede keşif icrası için gerekli bilgi ve belgelerde eksiklik var ise görevlendiren merciin bu duruma dikkatini çekmelidir.
 26. Bilirkişi, keşif gerektiren dosyalarda keşfe konu yerin zemin durumu, yer bilgisi, koordinatları, keşif yerindeki hava durumu ve hangi vasıtalarla keşif yerine ulaşılabilceğine ilişkin bilgileri görevlendirmeyi yapan mercie sunmalıdır. Dosyanın durumuna göre ihtiyaç duyulan araç-gereçleri (gps, cors vb.) mutlaka keşif anında yanında bulundurmalıdır.
 27. Kusurun tespiti normatif bir değerlendirmeyeyle mümkündür ve sadece hâkimin yetkisindedir. Bilirkişi münhasıran hâkimin yetkisinde olan kusurluluk konusunda (asli/tali kusurlu, kusursuz, yüzdeler kusur oranı) herhangi bir değerlendirme yapamaz. Aksi yöndeki tutum bilirkişilik görevinin sınırlarını aşmayı ve hâkimin yerine geçmeyi ifade eder.
 28. Bilirkişi, kendisine verilen sürede raporunu teslim edemeyecek ise, gecikme sebebini de belirtmek suretiyle süre bitiminden önce görevlendirmeyi yapan mercie başvurarak ek süre talebinde bulunmalıdır.
 29. Bilirkişi, dosyada daha önce alınan bilirkişi raporları arasındaki çelişkinin giderilmesi için yeniden rapor düzenlemek üzere görevlendirilmiş olabilir. Bu durumlarda, birbiriyle çelişen raporlardaki tespit ve değerlendirmelerden hangilerine katıldığını veya farklı bir görüş ve değerlendirme sunacak ise bunun nedenlerini tartışıp gerekçelendirerek raporunu düzenlemelidir.

30. Bilirkişi, dosyada ek rapor alınmak üzere görevlendirilmiş ise ek raporun alınma gerekçesi çerçevesinde soruna çözüm üretecek mahiyette ve tekrar ek rapor alınmasına mahal verilmeyecek nitelikte rapor düzenlemelidir.
31. Bilirkişi, hazırlayacağı raporda özel ve teknik bilgisini kullanarak ulaştığı sonuçların gerekçesini de açıklamakla yükümlüdür. Gerekçe bilirkişinin keyfi ve özensiz açıklamalarda bulunma ihtimalini büyük ölçüde önleyeceği gibi raporun yargı mercileri ve taraflarca her aşamada denetlenmesini kolaylaştırır. Açıklanan bilirkişi görüşünün gerekçeli kabul edilebilmesi için ilke olarak “neden veya niçinn gibi soruları sordurmaması gerekir.
32. Bilirkişilerin kurul halinde görevlendirilmeleri halinde, bir araya gelerek toplantılar yapmak suretiyle müzakerelerde bulunmaları ve bilirkişi raporunu birlikte hazırlamalarının kurul halinde görevlendirmenin bir gereği olduğu göz ardı edilmemelidir. Kurul halinde bilirkişi görevlendirmelerinde muhalefette kalan bilirkişi aralarında yaptıkları müzakere sonrasında bilirkişi raporuna karşı oyunu belirten imzayı attıktan sonra ayrı bir rapor verebilir.

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU CEZA**T.C.**

Görevlendirmeyi yapan Mahkeme

BİLİRKİŞİ RAPORU**DOSYA NO** :...../.....**MÜŞTEKİ/MAĞDUR/KATILAN** :**VEKİLİ** :**SANIK** :**SANIK VEKİLİ** :**SUÇ TARİHİ** :...../...../.....**GÖREVLENDİRME
TARİHİ** :/...../.....**VERİLEN SÜRE:.....GÜN****KEŞİF TARİHİ** :...../...../.....**RAPOR TARİHİ** :...../...../.....**Bilirkişi Ad Soyadı**
Uzmanlık Alanı
Bilirkişi Sicil No:

ESAS NO:/.....

İÇİNDEKİLER

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI 3
2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR 3
3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ
İSTENEN MADDİ UNSURLAR 3
4. İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER..... 3
5. BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR 3
6. GEREKÇELİ SONUÇ 3
7. EKLER 3

ESAS NO:/.....

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI

Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplaması istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR

Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıda sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheye ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

...../...../.....

Bilirkişi Ad Soyadı**Uzmanlık Alanı****Bilirkişi Sicil No:****7 .EKLER**

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU HUKUK

T.C.

.....

Görevlendirmeyi yapan Mahkeme

BİLİRKİŞİ RAPORU

DOSYA NO :...../.....

DAVACI :

DAVACI VEKİLİ :

DAVALI :

DAVALI VEKİLİ :

DAVA KONUSU :

DAVA TARİHİ :.../.../.....

GÖREVLENDİRME

TARİHİ :.../.../.....

VERİLEN SÜRE :.....GÜN

KEŞİF TARİHİ :.../.../.....

RAPOR TARİHİ :.../.../.....

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

ESAS NO:/.....

İÇİNDEKİLER

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI	3
2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR	3
3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR	3
4. İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER.....	3
5. BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR	3
6. GEREKÇELİ SONUÇ	3
7. EKLER	3

ESAS NO:/.....

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI

Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplaması istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR

Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıda sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheyne ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

...../...../.....

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

7. EKLER

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU İCRA

T.C.

.....
Görevlendirmeyi yapan İcra Müdürlüğü

BİLİRKİŞİ RAPORU

DOSYA NO :...../.....

ALACAKLI :

ALACAKLI VEKİLİ :

BORÇLU :

BORÇLU VEKİLİ :

TAKİP KONUSU :

TAKİP TARİHİ :...../...../.....

GÖREVLENDİRME

TARİHİ :/...../.....

VERİLEN SÜRE :.....GÜN

KEŞİF TARİHİ :...../...../.....

RAPOR TARİHİ :...../...../.....

Bilirkişi Ad Soyadı
Uzmanlık Alanı
Bilirkişi Sicil No:

ESAS NO:/.....

İÇİNDEKİLER

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI.....	3
2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR.....	3
3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR	3
4. İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER.....	3
5. BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR.....	3
6. GEREKÇELİ SONUÇ.....	3
7. EKLER	3

ESAS NO:/.....

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI

Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplaması istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR

Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıda sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheyi ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

...../...../.....

Bilirkişi Ad Soyadı**Uzmanlık Alanı****Bilirkişi Sicil No:****7. EKLER**

ÖRNEK BİLİRKİŞİ RAPOR ŞABLONU SAVCILIK

T.C.

.....

Görevlendirmeyi yapan Cumhuriyet Savcılığı

BİLİRKİŞİ RAPORU

SORUŞTURMA NO :...../.....

MÜŞTEKİ/MAĞDUR :

VEKİLİ :

ŞÜPHELİ :

ŞÜPHELİ VEKİLİ :

DAVA KONUSU :

SUÇ TARİHİ :...../...../.....

GÖREVLENDİRME
TARİHİ :/...../.....

VERİLEN SÜRE :.....GÜN

KEŞİF TARİHİ :...../...../.....

RAPOR TARİHİ :...../...../.....

Bilirkişi Ad Soyadı
Uzmanlık Alanı
Bilirkişi Sicil No:

ESAS NO:/.....

İÇİNDEKİLER

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI	3
2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR	3
3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR	3
4. İNCELEME YÖNTEMİ, ANALİZ VE TEKNİK TESPİTLER.....	3
5. BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR.....	3
6. GEREKÇELİ SONUÇ	3
7. EKLER	3

ESAS NO:/.....

1. İNCELEMENİN KONUSU, KAPSAM VE SINIRLARI

Görevlendiren merci tarafından görevlendirme yazısında ayrıntılı olarak belirtilen inceleme yapılacak konu, inceleme konusunun neleri kapsadığı ve bilirkişi tarafından yapılacak incelemenin sınırlarının neler olduğu hususları kısaca yer alır.

2. BİLİRKİŞİNİN CEVAPLAMASI GEREKEN SORULAR

Görevlendiren merci tarafından bilirkişiye maddeler halinde davaya ilişkin özel veya teknik bilgi gerektiren hususlara yönelik olarak cevaplaması istenen sorular yer alır.

3. BİLİRKİŞİDEN GÖZLEMLENMESİ VE İNCELENMESİ İSTENEN MADDİ UNSURLAR

Bilirkişi tarafından davaya özgü durumların gözlemlenmesi sonucunda tespit edilen maddi durum ile keşfi gerektiren durumlarda keşif anındaki hususların tespiti yer alır.

4. İNCELEME YÖNTEMİ, BİLİMSEL VE TEKNİK DAYANAKLAR

Bilirkişinin raporunun konusunu oluşturan maddi vakıda sonuca götüren bilimsel yönteminin ve teknik verilerin neler olduğu, raporda yer alan verilerin, maddi unsurların ve yapılan tespitlerin dayanağını oluşturan ulusal ve uluslararası standartlar ile bilimsel ve teknik dayanaklar yer alır.

5. ANALİZ, TESPİT VE DEĞERLENDİRME

Bilimsel ve teknik veriler ışığında bilirkişi tarafından özel veya teknik bilgisini kullanarak yapılan tespit, analiz ve tüm değerlendirmeler yer alır.

6. GEREKÇELİ SONUÇ

Bilirkişi tarafından bilimsel ve teknik dayanaklara göre ve denetime elverişli şekilde hazırlanan raporda şüpheye ve soru işaretlerine yer vermeyecek şekilde varılan nihai sonuç bu kısımda yer alır. Sonuç kısmında tarafları veya mercii yönlendirebilecek ifadelerden kaçınılmalı ve hukuki konularda yorum ve değerlendirme yapılmamalıdır.

...../...../.....

Bilirkişi Ad Soyadı

Uzmanlık Alanı

Bilirkişi Sicil No:

7. EKLER

BİLİRKİŞİLER İÇİN KONTROL LİSTESİ

Bu kontrol listesindeki tüm soruları cevaplandırdıktan sonra bir hafta içerisinde görevlendirmeyi yapan mercie görevlendirmeyi kabul edip etmeyeceğinizi, görevi kabulden kaçınmayı haklı kılacak mazeretinizi veya görevi yerine getirebilmek için ihtiyaç duyduğunuz hususları bildiriniz:

1. Görevlendirme temel ve alt uzmanlık alanıma giriyor mu (Görev alanınız ve sınırları hakkında tereddüde düşerseniz bunun giderilmesini her zaman görevlendiren merciden talep edebilirsiniz)?
2. İnceleme konusu iş ve işlemlerin açıklığa kavuşturulması için alanında uzman başka bir bilirkişi ile işbirliğine ihtiyacım var mı?
3. Görevlendirmeyi reddetmem için başka sebepler mevcut mu (Tarafların koruyamamak, incelemenin kapsam ve mahiyetine göre gerekli cihaz ve donanım alt yapısına sahip olmama vb. gibi)?
4. Bilirkişi raporunu zamanında hazırlayıp teslim edebilmem için yeterli zamanım var mı?
5. Görevlendirme yazısı kesin olarak inceleme yapmam gereken konunun kapsamı ve sınırları ile cevaplamam gereken soruları içeriyor mu?
6. Görevlendirme uzmanlığı, özel veya teknik bilgiyi gerektiriyor mu yoksa sadece hukuki bir konu mu?
7. İncelemeyi gerçekleştirebilmem için bazı hususların önceden araştırılması ve tespiti gerekiyor mu?
8. Tarafıma teslim edilen dosya ve belgelere ilave olarak başka kayıt ve belgelere ihtiyacım var mı?

Dikkat:

- (a) Eğer psikoloji veya buna benzer bir uzmanlık alanında bilirkişi olarak görevlendirilmediyseniz, tanık ifadelerinin güvenilirliği veya gerçekliği hakkında değerlendirme yapma yetkiniz yoktur!
- (b) Bilirkişi olarak, kusur ve kusur oranı dahil olmak üzere herhangi bir hukuki değerlendirme yapma yetkiniz yoktur!
- (c) Hukuki konu olarak yalnızca hâkimin mesleki bilgisi dışındaki yabancı hukuk ile ilgili konularda gidilebilir!

Analiz

1. Analiz ve incelemelerimi yapabilmem için gerekli tüm maddi unsurları biliyor muyum?
2. Eğer bilmiyorsanız görevlendirmeyi yapan mercie ek bilgi almak için başvurun!
3. Analiz ve incelemelerimi gerçekleştirmek için gerekli nesne, bilgi, belge, veri ve kayıtlar mevcut mu?
4. Analiz ve inceleme için tarafınıza tevdi edilen materyallerin (içerikleri ile birlikte) bir listesi elinizde var mı?

Bilirkişi Raporu

1. Ekte gösterilen rapor şablonlarına uygun şekil ve içerikte raporunuzu hazırlayınız!
2. İncelemeye esas maddi unsurları belgeleyen ve sonuçların açıklanmasına yardımcı olan şema, harita, kroki, fotoğraf, tablo ile diğer kayıt ve belgeleri rapora eklemeyi unutmayınız!
3. Bilirkişi raporunu ve taraflar için kopyalarını görevlendiren mercie gönderiniz!

Bilirkişi Raporunu Teslim Ettikten Sonra

1. Analiz ve inceleme için tarafınıza fiziken tevdi edilen dosya ve eklerini görevlendiren mercie iade ediniz!
2. Bilirkişilik görevi sebebiyle tarafınıza tevdi edilen bilgi ve belgelerin veya öğrendiğiniz sırların gizliliğini sağlamakla ve korumakla yükümlü olduğunuzu ve bu yükümlülüğün bilirkişilik görevi sona erdikten sonra da devam edeceğini unutmayız!

KAYNAKÇA

- Akil, Cenk, “Medeni Yargılama Hukukunda Mahkeme Tarafından Atanan Bilirkişi-Uzman Tanık Ayrımı”, ABD, 2011/2.
- Akkaya, Tolga, *Medenî Usul Hukukunda İstinaf*, Ankara 2009.
- Aktepe Artık, Sezin, *Medeni Usul Hukuku Açısından Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul 2014.
- Akyol Aslan, Leyla, *Medenî Usûl Hukukunda Davadan Feragat*, Ankara 2010.
- Antalya, Gökhan, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, C. V/1, 2, 2. Bası, Ankara 2019.
- Arslan, Aziz Serkan, *Medenî Usûl Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrudanlık İlkesi*, Ankara 2012.
- Arslan, Kahan Onur, “İnsan Onuru Kavramı ve Koruma Tedbirleri Bağlamında Temel Bir İlke Olarak İnsan Onurunun Korunması”, TBB, Sayı: 120, Yıl: 2015.
- Arslan, Ramazan, “Bilirkişilik Uygulaması ve Yargıtay’ın Bu Uygulamaya Etkisi”, YD 1989/1-4, C. 15, ss. 156-183.
- Aslan, Kudret, *Medenî Usul Hukukunda Davanın Geri Alınması*, Ankara 2016.
- Aslan, Zehreddin, “İdari Yargı Sisteminde Re’sen Araştırma İlkesi”, İÜSBFD, No: 23-24.
- Aşçıoğlu, Çetin, *Yargılamada Maddi Gerçeğin Belirlenmesi ve Kanayan Yara Bilirkişilik*, Ankara 2010.
- Aşçıoğlu, Çetin, “Bilirkişilik Kavramı ve Görev Sınırları” *Bilirkişilik Sempozyumu*, Samsun 9-10 Kasım 2001, Ankara 2001, ss. 25 – 107.
- Atalay, Oğuz, *Medenî Usûl Hukukunda Menfi Vakıaların İspatı*, İzmir 2001.
- Belgesay, Mustafa Reşit, *İspat ve Hüküm Teorileri*, 3. Bası, İstanbul 1951.
- Bilge, Necip, *Hukuk Başlangıcı, Hukukun Temel Kavramları ve Kurumları*, 17. Bası, Ankara 2003.
- Bohnet, François, *Code de procédure civile neuchâtelois commentée*, Bâle 2005.
- Bolayır, Nur, *Hukuk Yargılamasında Delillerin Toplanmasında Tarafların ve Hâkimin Rolü*, İstanbul 2014.
- Boran Güneysu, Nilüfer, *İcra Hukukunda Taşınmazların Kıymet Takdiri*, Ankara 2020.
- Bovey, Grégory, “Le juge face à l’expert”, *La preuve en droit de la responsabilité civile* (Ed.: C. Chappuis ve B. Winiger), Zurich 2011, ss. 95-116.
- Ceza Muhakemesinde İstinaf*. T.C. Adalet Bakanlığı, Ankara 2016.
- Cihan, Erol / Yenisey, Feridun, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 2. Bası, İstanbul 1997.
- Closset-Marchal, Gilberte, “Considérations générales sur l’expertise”, *L’expertise* (dir.: J. Gillardin/ P. Jadoul) Bruxelles 1994, ss.7 – 23.
- Çağlayan, Ramazan, *İdari Yargılama Hukuku*, Güncellenmiş 11. Baskı, Ankara 2019.
- Çakır, Hüseyin Melih, “Bilirkişinin Disiplin Sorumluluğu”, İstanbul 2019 (Çakır, Disiplin).
- Çakır, Hüseyin Melih, “İstinaf Kanun Yolunun Mahkemeler Teşkilatına Etkisi”, *Hukuk ve Adalet Eleştirel Hukuk Dergisi*, C.8, S.20, Y.2016.
- Dalbignat-Deharo, Gaëlle, *Vérité scientifique et vérité judiciaire en droit privé*, Paris 2004.
- De Gottrau, Nicolas, *Poursuite et faillite* (éd.: L. Dallèves, B. Foëx ve N. Jeandin), Bâle – Genève – Munich, 2005.
- Doğan, Koray, *Ceza Muhakemesinde Belirsizlik – Kuşkudan Sanık Yararlanır İlkesi “in dubio pro reo”*, Ankara 2016.
- Ekşi, Nuray, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda Tahkim*, 2. Bası, İstanbul 2019; Özbay, İbrahim/Korucu, Yavuz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Tahkim*, Ankara 2016.

- Ermenek, İbrahim, *Medenî Usul Hukukunda Davayı Kabul*, Ankara 2009.
- Ersoy, Uğur, “Ceza Hukukunun Gri Alanı: Tehlike Suçları”, *TAAD, Yargıtay Başkanı İsmail Rüştü Cirit’e Armağan*, Ocak 2020, Sayı: 41, Yıl: 11.
- Ersoy, Uğur, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Aleyhe Değiştirme (reformatio in peius) Yasağı*, Ankara 2018.
- Ersoy, Uğur, *Ceza Hukukunda Objektif Cezalandırılabilme Şartları*, Ankara 2015 (Ersoy, Cezalandırılabilme).
- Ersoy, Uğur, “Ceza Muhakemesi Hukukunda Hukuki Çare ve Kanun Yolu Kavramları Bağlamında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı’nın İtiraz Yetkisi”, *CHD*, Y. 10, S. 29, Aralık 2015 (Ersoy, Hukuki Çare).
- Ersoy, Uğur, “Ceza Muhakemesinin Amacı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Uğur Alacakaptan’a Armağan*, C. 1 (Der. Mehmet Murat İnceoğlu), 1. Bası, İstanbul 2008.
- Ertanhan, Mesut, *Medenî Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık*, Ankara 2005.
- Ferrand, Frédérique, *Preuve*, Rép. pr. civ. 2006.
- Gollwitzer, Walter, *Menschenrechte im Strafverfahren– MRK und IPBPR, Kommentar*, Berlin 2005.
- Göksu, Mustafa, “Hukuk Yargılamasında Vakıa ve Hukuk”, *Halûk Konuralp Anısına Armağan*, Ankara 2009, ss. 323 – 350
- Görgün, Şanal/Börü, Levent/Toraman, Barış/Kodakoğlu, Mehmet, *Medeni Usul Hukuku*, 9. Baskı, Ankara 2020.
- Gusy, Christoph, *Menschenwürde und Strafverfahren* Kaynak: http://www.jura.unibielefeld.de/lehrtstuehle/gusy/veroeffentlichungen/menschenw.strafverf.Mai_04.pdf.
- Guyaz, Alexandre, “Le rôle de l’expert médical du point de vue de l’avocat/ IV.-VII”, *La preuve en droit de la responsabilité civile*, Zurich 2011, ss. 136 – 150.
- Gürdoğan, Burhan, Özel Hukuk Alanında Maddi Hukuk ve Yargılama Usulü Yönünden Yargıcın Takdir Hakkının Yargıtayca Denetlenmesi, *Deneme*, Ankara 1967.
- Gürelli, Nevzat, *Türk Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, İstanbul 1967.
- İnceoğlu, Sibel, *İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adil Yargılanma Hakkı*, İstanbul 2013.
- Janville, Thomas, *La qualification juridique des faits*, T. II., Paris: PUF, 2004, s. 452; *Lagarde, Xavier, Reflexions critiques sur le droit de la preuve*, Paris 1994, no. 49, s. 81.
- Jeuland, Emmanuel, “Expertise”, *Dictionnaire de la justice*, Paris, PUF, 2004, ss. 503 – 510.
- Le Bars, T., *Le défaut de base légale en droit judiciaire privé*, Paris 1997, s. 128-129.
- Keçelioğlu, Elvan, *Taksirli Suçun Dogmatiği*, Ankara 2015.
- Kiraz, Taylan Özgür, *Medenî Yargılama Hukukunda İkrar*, Ankara 2013.
- Koç, Evren/Konuralp, Cengiz Serhat, *Yargı Örgütü*, İstanbul 2021.
- Koçyiğit, İlker/Bulur, Alper, *Ticari Uyuşmazlıklarda Dava Şartı Arabuluculuk*, Ankara 2019, T.C. Adalet Bakanlığı.
- Konuralp, Halûk, “Fransız Hukukunda Bilirkişilik”, *Medeni Usul ve İcra İflas Hukukçuları Toplantısı II-III*, Ankara 2007.
- Konuralp, Halûk, “İstinafta Kamu Düzeni Kavramı”, *Medenî Usul ve İcra – İflâs Hukukçuları Toplantısı VI. Medenî Usul Hukukunda Kanun Yolları ve Arabuluculuk Tasarısı*, Ankara 2008 ss. 133 – 150.
- Kuçuradi, İoanna, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*, Ankara 2007.
- Kunter, Nurullah, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 5. Bası, İstanbul 1974.
- Kuru, Bâki, *Hukuk Muhakemeleri Usulü*, C. III, İstanbul 2001.

- Leclerc, Olivier, *Le juge et l'expert, Contribution à l'étudeentredroit et la science*, Paris 2005, no. 393.
- Lehnig, Kirsten, *Der VerfassungsrechtlicheSchutz der WürdedesMenschen in Deutsc-
hlandund in den USA – EinRechtsvergleich*, Münster-Hamburg-London, 2003.
- Meller, Hannich, Caroline, "Die Rolle desSachverständigen im deutschenZivilprozess", *ZZP* 129, 2016.
- Meraklı, Serkan, *Ceza Hukukunda Kusur*, 2. Bası, Ankara 2020.
- Meriç, Nedim, *Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf İlkesi*, Ankara 2011.
- Meriç, Nedim, *Medenî Yargılama Hukukunda Tasarruf ve Taleple Bağlılık İlkesinin Kap-
samı ve Bazı Güncel Kararların Değerlendirilmesi*, *SDÜHFD*, C. 4, S. 2. 25.
- Karahanogulları, Onur, "İdarenin Takdir Yetkisinin Kullanılmasına İlişkin R(80)2 Sayılı
Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı", *AÜHFD*, C. 45, S.1-4.
- Narbay, Şafak/Özbay, İbrahim, *Türk Hukukunda Hukukî Mütalâanın Önemi ve Niteliği*,
BATİDER, 2005, XXIII (2), ss. 117 – 146;
- Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami, *Medenî Hukuk*,18. Bası, İstanbul 2012.
- Onar, Sıddık Sami, *İdare Hukuku'nun Umumi Esasları*, 3.Bası, İstanbul, C.I.
- Öntan, Yaprak, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, Ankara 2014.
- Özbek, Veli Özer / Doğan, Koray / Bacaksız, Pınar, *Ceza Muhakemesi Hukuku*, 12. Baskı,
Ankara 2019.
- Özbek, Veli Özer, "Ceza Muhakemesi Hukukunda Delil Yasakları", *Alman-Türk Karşı-
laştırmalı Ceza Hukuku*, Cilt: III, İstanbul, 2010.
- Özbek, Veli Özer, "Türk Hukukunda Bilirkişinin Ceza Sorumluluğu", *CHD*, Aralık 2018,
Yıl: 13, Sayı: 38 (Özbek, Ceza Sorumluluğu).
- Özekes, Muhammet, "Bilirkişinin Konumu ve Karşılaştırmalı Bir Bakış", *Bilirkişilik Sem-
pozyumu, Bilirkişilik Uygulama Alanları, Sorunlar, Öneriler*, Ankara 2008.
- Özekes, Muhammet, *Medenî Usûl Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı*, Ankara 2003
(Özekes, Hukuki Dinlenilme).
- Şahin, Cumhur / Göktürk, Neslihan, *Ceza Muhakemesi Hukuku -II-*, 6. Bası, Ankara 2017.
- Öztürk, Bahri / Tezcan, Durmuş / Erdem, Mustafa Ruhan / Sırma Gezer, Özge / Saygılar
Kırt, Yasemin / Alan Akcan, Esra / Özaydın, Özdem / Erden Tütüncü, Efser / Altınok
Villemin, Derya / Tok, Mehmet Can, Nazari ve Uygulamalı Ceza Muhakemesi Huku-
ku, 13. Baskı, Ankara 2019.
- Pekcanıtez, Hakan, "Özel Uzman (Bilirkişi) Görüşü ve Değerlendirilmesi", Prof. Dr. Saim
Üstündağ'a Armağan, Ankara2009, ss. 397 – 418.
- Perrot, Roger, "La décisionquiordonnel'expertise", *L'expertise dans
lesprincipauxsystèmesd'Europe*, Paris 1969, ss. 49 – 59.
- Postacioğlu, İlhan E., *Medenî Usul Hukuku Dersleri*, 6. Basım, İstanbul 1975.
- Redon, Michel, "Mesuresd'instructionconfiées à un technicien", *Rép. pr. civ.* 2011.
- Rosenberg, Leo/Schwab, Karl H./Gottwald, Peter,*Zivilprozessrecht*, C.H. Beck, München,
2010.
- Roxin, Claus,*Strafverfahrensrecht*, 25. Auflage, München 1998.
- Rüzgaresen, Cumhur, *Medenî Muhakeme Hukukunda Usûl Ekonomisi İlkesi*, Ankara 2013.
- Schmidt, Eberhard, "Gehört der SachverständigeaufdieRichterbank", *JZ* 1961.
- Sendler, Horst, "Richter undSachverständige", *NJW* 1986.
- Sivrihisarlı, Ömer, *Hukuk Yargılamasında Maddi Hukuka İlişkin Temyiz Nedenleri ve Yargıtay
Denetiminin Kapsamı*, İstanbul 1978.

- Stamm, Jürgen, “Zur Rechtsstellung des Sachverständigen im Zivilprozess und den daraus resultierenden Möglichkeiten zur Verbesserung der Zusammenarbeit mit dem Gericht”, ZJP 124.
- Şenlen Sunay, *Süheyla, İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler Karşısında İspat ve Delil Hususları*, İstanbul 1997.
- Şimşek, Oğuz, *Anayasa Hukukunda İnsan Onuru Kavramı ve Korunması*, İzmir 1999 (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yayımlanmamış doktora tezi).
- Tanrıver, Süha, *Bilirkişinin Hukuki Statüsü, Yükümlülükleri, Yetkileri ve Sorumluluğu*, Ankara 2002.
- Tanrıver, Süha, *Medenî Usûl Hukuku*, C.1., Ankara 2016 (Tanrıver, Medenî Usûl).
- Tanrıver, Süha, *Medeni Yargıda Bilirkişilik*, Ankara 2016 (Tanrıver, Bilirkişilik).
- Tanverdi, Mücahit, *Medeni Usul Hukukunda Bilirkişi İncelemesi*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1991.
- Testu, François-Xavier, “Présentation générale”, L’expertise (Dir.: M.-A. Frison Roche ve D. Mazeaud), Paris 1995.
- Toraman, Barış; Gürler, S.; Atalay, A. H.; Atamulu, İ., *Adalet Meslek Etiği*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2018 (Toraman, Etik).
- Toraman, Barış, “Medenî Usul Hukukunda İspat Hakkına Dair Bazı Tespit ve Değerlendirmeler” Prof. Dr. Hakan Pekcanıteze’ye Armağan, DEÜHFD, C. 16, Özel Sayı, 2014.
- Toraman, Barış, *Bilirkişi İncelemesi*, Ankara 2017 (Toraman, Bilirkişi İncelemesi).
- Toraman, Barış, *Bilirkişilik Mevzuatı*, Ankara 2018 (Toraman, Bilirkişilik Kanunu).
- Türkoğlu Üstün, Kamile, *İdari Yargılama Usulüne Hakim Olan İlkeler*, Ankara 2019.
- Umar, Bilge, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara 2011.
- Uyar, Talih, *İcra ve İflâs Kanunu Şerhi*, C. X, Ankara.
- Ünver, Yener, “Türk Yargı Sistemine Bakış”, Adalet Bakanlığı “Yargı Reformu Stratejisi” Belgesi Gölgesinde Yargı Reformu Sempozyumu. Ankara: TBB, 2008, ss. 20 – 74.
- Üstündağ, Saim, *Medenî Yargılama Hukuku*, 7. Bası, İstanbul: Nesil 2000, s. 463; Alangoya, Yavuz, *Medenî Usul Hukukunda Vakıaların ve Delillerin Toplanmasına İlişkin İlkeler*, İstanbul 1979.
- Vigneau, Vincent, “Dispositions prescrites aux expertises: exécution des opérations de l’expertise”, *Droit de l’expertise*, Paris: Dalloz, 2009, ss. 165 – 178, no. 244.36.
- Yeşilırmak, Ali/Kekeç, Elif Kısmet/Bulur, Alper (Editörler), *Temel Arabuluculuk Eğitimi Katılımcı Kitabı*, 2. Bası, Ankara 2019, T.C. Adalet Bakanlığı.
- Yıldız, Ali Kemal., *Ceza Muhakemesi Hukukunda Bilirkişilik*, EÜHFD, X, 2006, S. 3-4, ss. 273 – 345.
- Yılmaz, Ejder, “Uygulamada Bilirkişilik ve Bilirkişi Raporları”, *Mali Hukuk*, 1996 (Yılmaz, Uygulamada Bilirkişilik).
- Yılmaz, Ejder, *Adli Yazı ve Yazışma Usulleri*, 4. Bası, Ankara 2014.
- Yılmaz, Ejder, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, Ankara (Yılmaz, Şerh).
- Yılmaz, Ejder, *İflâs İdaresi*, Ankara 1978.
- Yılmaz, Ejder, , Ankara 2012.

